

**B. WESSELÉNYI MIKLÓS
VÉDELME**

Múlt június 15-én hozott sürgető ítélet által alperes hallgatással vádoltatván, kéntelen megemlékezni arról, mit már egyszer ezen pörben 1836. évi szent-istváni folyam alatt panaszképpen kijelentett, miképpen t. i. felperes kir. fiscus e jelen pört még 1835. szept. 29-én magához vévén, azt közel egy egész évig rejtegette annyira, hogy alperes kéntelen vala felperest a pör folytatására törvényesen megintetni, kéntelen vala a T. Kir. Táblához a pör folytatása végett sürgető kérelmet nyújtani. Mi történt? Tudva van. Mert a t. bíróság nemcsak a kir. fiscus ellen ítéletet nem hozott, hanem alperesnek még csak kérelmét sem vette elő. És mégis miután a pör kezdetén még nem is gyanított újabb vádakkal s azokat támogatni akaró számos irományokkal állott a kir. fiscus elő s miután ezek következtében a t. bíróság mult január 16-án alperes ellen kénszertető ítéletet hozott és mindezen váratlanúl nyomó körülállások a törvény oltalmában bizott s ily reménytelen esetekre készen nem lehetett alperest újabb okleveleknek több időt kívánó özveszerzésére kénszerítették; most éppen ezen munkálkodása közepette halasztásról vádoltatik s elébe sürgető keménységgel méreték az idő, mely az ő hatalmas ellenfelének tetszésére hagyatott.

Azonban alperes, ki — mint elmondatott — e jelen pört annak idejében sürgette, korántsem akarta azt később is halogatás mesterségével tovább-tovább tartogatni, s a június 15-én hozott ítélet után is, mihelyt

a legszükségesebb okleveleit egybeszerezhetette, s azoknak béperesítés végetti leiratását végrehajtotta, azonnal meghitelesítésök iránti ítéletet kért.

Annyira készen kívánt alperes már ekkor lenni, hogyha tanúvallomásait a kir. fiscus meghitelesítetteknek elfogadja, vagy ha ítélet következtében azok meghitelesítettek, jelen védelmét (mennyire az már akkor készen volt) rögtön beadhassa, hogy így miánna a pör ne késsék, s ezen védelme felett még azon törvényfolyamban ítélet hozathassék. De a kir. fiscus a pört s beperesített tanúvallomásokat azon Sz. István-törvényfolyamnak még kezdetén magához vette, s ha bár az alperes sürgette is, csak annak végén azaz szept. 22-én adott feleletet, mégpedig oly feleletet, mire annyi idő korántsem lett volna szükséges.

Ezek szerint nem lehetvén szept. 27-énél előbb a hitelesítés iránt ítéletet hozni, ez csak azon törvényfolyam után történheték s okt. 10-ke lőn a tisztelt előadó Itélőmester őnagysága által azon hitelesítésre határozva.

E napra az ezen pörben dolgozó felperes kir. fiscus úr is a meghitelesítés helyén t. i. N.-Károlyban megjelent, s a hitelesítésen személyesen jelen lenni kívánó szándékát kinyilatkoztatta. Alperes ezt sem törvényeinkben gyökerezettnek, sem annak szellemével megegyezőnek teljességgel nem, józan ésszel pedig merőben ellenkezőnek tartván: a meghitelesítő Itélőmester őnagysága előtt kinyilatkoztatta, miszerint kén-telen leszen a kir. fiscus ezen jelenlétének ellene mondani s ellenmondását írásban adni. Őnagysága ezen ellenmondás tétele ellen szólott s olyformán nyilatkozott, hogy talán inkább a kir. fiscus nem teendő ellenmondás következtében, hanem különben de facto ne legyen jelen. Az alperes ebben megnyugodván,

alig lépett ki, a tisztelt meghitelesítő Itélőmester őnagysága által visszahivatott azon nyilatkozás vételeire, miszerint a kir. fiscus úr a meghitelesítésen jelen kívánván lenni, őnagysága őtet ezen kívánságától el nem mozdíthatja. Mire alperes is ellenmondása megtevését jelentette.

A városházánál, mely a hitelesítés végbevitele helyéül vala kijelelve, alperes már feles tanúkat tanált egybegyűlve, köztök a kir. fiscust is. Miután a meghitelesítő Itélőmester őnagysága megjelenvén, a tanúk a teremből az előszobába vonultak, a felperes kir. fiscus pedig benn maradt, s az első meghitelesítendő tanú behivatott, alperes is belépett s innepélyes ellenmondását s annak okait előadta. A felperes kir. fiscus erre azt felelte, hogy jelenlehetési jogától s ennek százas szokás által megerősített gyakorlatától el nem áll. Mire a meghitelesítő úr őnagysága kijelentette, miszerint ezen jelenlétet a kir. fiscus urtól meg nem tagadhatja. Alperes ismételvén helytelenségét annak, hogy tanúvallásokon felek s főként az ellenfél jelen lehessen, s így a tanúkra befolyást gyakorolhasson, kinyilatkoztatta, hogy ha már csakugyan a felperes jelen fog lenni: osztó igazság szerint megkívánja miszerint ő is jelen lehessen. Ezen kérése a meghitelesítő úr őnagysága által megtagadtván, ezzel magát azon teremből kiutasítottnak tekintette s kifejezte, miszerint nem ismerheti ugyan el, hogy ilyen parancsnak engedelmeskedni tartoznék, de mind a magas bíróság, mind annak képviselője, a meghitelesítő Itélőmester őnagysága iránt viseltető nagy tisztelete következésében igenis eltávozik és nemcsak azon teremből, hanem tetteges mutatására annak, mennyire helytelennek ismerje az ily jelenlét által gyakorlott befolyást, a tanúk köre közelében sem fog maradni.

Meg is tette ezt alperes, s megtette azért, hogy így a dolog mikénti folyta annál igazabb színében láttassék, szembeszökő lévén annak fonáksága, hogy midőn egy félnek tanúi vallattatnak vagy hitelesíttetnek, azon fél még csak közel sincsen; az ellenfél pedig benn a teremben van, s az ott egyedül megjelenő tanúval szemközt és arra egész befolyását gyakorolhatólag áll; s tette azért, hogy annál inkább kitűnjék az ily körülmények közt is részére történő s neki kedvező vallomások becse, világos lévén, hogy az ily móddal tett vallatásról vagy meghitelesítésről józan ész szerint azt lehet inkább feltenni, hogy azon a jelen nem lévő fél elleniségnek lehet bélyege; de azt bizonyosan nem, hogy az néki kedvező részrehajlással készülne.

A teremből kilépő alperest a meghitelesítő Itélőmester önagysága azzal bocsátotta el, miszerint ő a jelenlévő kir. fiscust teljességgel nem félnek tekinti, s tőle azt várja s kívánja meg, hogy ha a hitelesítés alatt magát valami az alperesnek kedvező körülmény adja elő, arra őtet éppen a kir. fiscus figyelmeztesse; alperes ezen szép szavakat olyaknak vette s kifejezte, miszerint minden a tanúk által részére netalán nem kedvezőleg teendő változtatásokat vagy nem eléggé nyílt kijelentéseket egyenesen és egyedül a felperes jelenléte által eszközöltnek nyilatkoztatja. Ezzel s tett ellenmondásának írásban leendő beadása jelentésével eltávozott.

A hitelesítés megkezdődött. Az alperesi vallomások a tanúknak saját kezök írása lévén, a meghitelesítésre csak annyi kellett, hogy kiki megkérdeztessék: az elébe mutatott s neki vagy általa felolvasott vallomást magáénak ismeri-e s ahhoz nem tesz-e valamit? Mi valóban sem sok időt, sem nagy munkát nem kívánt. Új kérdéseket tenni meghitelesítésen nem

lehet. Ez általában véve sem egyez a meghitelesítés természetével, még annál inkább ellenkezik annak mind természetével, mind céljával oly kérdéseknek tétéle, melyek nem az alperes által s nem is annak kérdései szellemében vannak szerkezve, hanem inkább ellene intézvék s tanúinak faggatására s megakasztására szolgálhatók. Mert ugyanis ily kérdések által a bíróikép alperes részére határozott hitelesítés ellene intézett inkvizícióvá válnék, márpedig ily inkvizíciót felperesi oklevélnek kelletvén tekinteni: ha eszerint felperesi oklevélle változtattatnék által az alperesi tanúvallatás, mely az alperesnek egyedüli törvény adta oltalmú eszköze, úgy az alperes minden védelmi eszközök és mód nélkül maradna.

Ezen hitelesítésen mi történt? Alperes nem tudja, annyi azonban bizonyos, hogy a tanúkat nagyon sokáig s némelyiket egy óránál is tovább tartották benn; hogy ily sok idő a kir. fiscus által az alperesnek kedvező körülményekre való figyelmeztetésre vagy mi célra fordított? azt a tanúk mondhatják meg, s alperes kész, ha szükséges, azoktól vett felvilágosításokat mutatni be.

Három nap alatt, meddig a hitelesítés folyt, a tisztelt Itélőmester őnagysága alperest több ízben s több okokkal kívánta arra bírni, miszerint írásban tett ellenmondásának a meghitelesítésről szóló oklevélhez leendő csatolását s béperesítését ne kívánja meg. Alperes erre nem könnyen hajlott, de végre reáállott, mégpedig egyedül azon okból, hogy így egy új jus publicumi kérdésnek szőnyegre kerülése elmellőztessék, s ezáltal is megmutassa, hogy ily ingerlő s élénk vitatásokat okozandó kérdések előidézésének mennyire nem barátja. Így engedvén az Itélőmester őnagysága azon kívánságának, hogy ezen ellenmondás bé ne peresít-

tessék: alperes kinyilatkoztatta miszerint előbbi kíván-
ságától elállván, öméltóságára bízva, hogy azon ellen-
mondással mit tegyen. Ennek következtetésében nem
lehetett alperesnek nem csudálkozni, midőn azon
ellenmondás irományt a kir. fiscus közelebbi szóváltása
mellett mint beperesített, még pedig mint oly bepere-
sített oklevelet látá, melyet a fél bírótól kapott, s mely
irományt a kir. fiscusnak ugyanazon Itélőmester úr
adta, ki alperest annak be nem peresítésére nem kevés
igyekezettel reábirta. Ezen tárgy egészen az alperes
óhajtása ellen jó kérdésbe; de miután a felperes azt
szőnyegre hozta, kéntelen alperes az MM.) alatti pro-
testációja tartalmához s abban eléhozott okaihoz
ragaszkodni s még azonkívül a kir. fiscusnak feleletül
megjegyezni.

A felperesnek azon okoskodása, miszerint «lehet kir.
fiscus hitelesítésen jelen, mivel tisztí ügyészek is jelen
szoktak azokon lenni,» nem áll. Tisztí ügyészeknek
hitelesítésekeni jelenléte — igaz, hogy nem szokatlan,
de ezen hitelesítések az egész bíróság jelenlétében tör-
ténnek. Ily jelenlét nem szülhet oly káros és helytelen
következéseket, mint a kir. fiscusnak csak egy sze-
mély által történő meghitelesítési jelenléte, s nem
szülhet azért, mert tisztí ügyésznek, ki gyakran éppen
az előtte megjelenő tanúk által választott s válasz-
tandó személy, nincs a tanúkra nézve szabad vallomást
korlátozható oly hatása, mint a kir. fiscusnak. Kir.
fiscusnak ugyanis nagy — s kivált mostani időben —
imponáló tekintete van. Őt mindenestre kormány
emberének tekintik, s neki mint hatalmas fél akár
megbizottjának, akár képviselőjének tetszését meg-
nyerni vagy legalább őtet maga ellen fel nem hara-
gítani, sokkal többnek és sokkal inkább feketik érde-
kében, mint ez tisztí ügyészre nézve feltehető lehet.

De különben is az egyébiránt sem oly nagy tekintetű tiszti ügyész, ha jelen van is az ítélőszék előtt történő meghitelesítéseken, egészen más, mivel tanúkra nézve is kisebbitve van az ő tekintete számos bírák jelenléte által, kiknek részrehajlás nélküli személyiségek közt feloszlik s elenyészik a tiszti ügyész személyessége, hogyha szinte azon egyenesen az alperes elleniség hive lenne is. Továbbá a tiszti ügyész az egész bíróság színe előtt sokkal kevesebbé gyakorolhat a tanúkra nézve megkötő vagy megzavaró hatást, mint kir. fiscus egyedül az Itélőmester jelenlétében, mert nagy bizonyosság van abban, hogy egy egész ítélőszékben vannak olyanok vagy legalább van olyan, ki a tiszti ügyésznek illetén helytelen cselekvését meg nem engedi, ellenben nem lévén oly magas helyzet, melyben hibás emberek már ne lettek volna s még ne lehetnének; senki személyét nem érdekelve, hanem csak általánosan szólván, inkább feltehető egyes személyről a gyarlóság vagy rosszság. Ilyesmit nemcsak fel lehet tenni, sőt annak lehetőségét fel is kell tenni; mert hiszen törvények s törvénykezési formalitások egyedül s egyenesen az emberek gyarlóságáért s rosszságáért léteznek s azokhoz szabvák. Ezek mellett azt is meg kell jegyezni, miszerint midőn tiszti ügyészek hitelesítéseken jelen vannak, többnyire az alperes oltalmára rendelt tiszti ügyész, tehát az ellenfél is jelen van.

A tiszti ügyészeknek hitelesítésekeni jelenlétekből vett hasonlatosság s okoskodás nem áll meg és főként következőkért.

Igaz, hogy vannak tiszti ügyészek hitelesítéseken jelen, de ezek a büntető pör ellátása alatt is jelen vannak. Hát a kir. fiscus lehet-é jelen s szokott-é jelen lenni bármely oly pör vitatása s elítélésekor, mely a

fiscus ellen foly? Ha pedig a tiszti ügyész s kir. fiscus közti hasonlatosság állana s abból a felperesi okoskodást következtetni lehetne: azon esetben valamint a tiszti ügyész az ítélőszéken jelen lehet, úgy a kir. fiscusnak is jelen kellene lennie. De ezt törvény s gyakorlat — mire pedig éppen a kir. fiscus szeret annyira hivatkozni — tiltván, az okoskodás így áll: tiszti ügyész, kinek ítélőszéki jelenléte szabad, meghitelesítésen is jelen lehet; kir. fiscus pedig, kinek ellene folyó pörökbeni jelenlétét törvény tiltja, meghitelesítésen sem lehet jelen.

A tiszti ügyész s kir. fiscus közti ezen különbség, főként a nota esetét vévén fel, abból foly, hogy mindazon esetek, melyek tiszti ügyészek felperessége alá tartoznak, *privatum delictumok*, ezekben egyes személyek vannak közvetlen sértve s csak közvetve foglalják magokban az egésznek sértését. Ily *privatum delictumok*ban a tiszti ügyész, kinek azok elleni föllépés kötelessége, szintoly kevéssé tekintethetik félnek mint azon bírák, kiknek ily *privatum delictum* elítélése tisztjök. Ellenben *nota-pör*, *publicum delictum* egyenesen és közvetlen a magyar sz. korona elleni vétket teszi fel, s azért ebben a magyar szent koronának ügyvédje vagy annak személyese teljességgel nem tekintethetik egyébnek, mint félnek, mégpedig megsértett félnek. Hogy pedig fél részt vegyen s befolyást gyakorolhasson a pör alá vett másik fél tanúvallatásaiban, az minden igazsággal merőben ellenkezik, s azt a kir. fiscus szintoly kevéssé teheti, mint akármely más perlekedő fél.

Azonkívül, mit alperes a kir. fiscusnak az ellenfél tanúi meghitelesítéséni jelen lehetése ellen tett ellenmondásában kifejezett, még azt sem hallgathatja el, miszerint ha világos törvény Máty. 6. D. 14. art.

kitiltja a kir. fiscust az ítélőszékből, ahol már a pör egészen kidolgozva bírák előtt fekszik, és ahol már a független bírókat éppen nem háboríthatná a fiscus jelenléte; mennyivel inkább távol kell lennie onnan, hol a pörre szolgáló adatok készülnek, s ahol az egyes tanúkra igen nagy befolyása lehet a kir. fiscus jelenlétének.

Azt is szükséges megfontolni, hogy maga az Itélőmester is csak azért viheti végbe az authenticatiót, mivel az egész bíróság által ítélet mellett arra küldetik. Hol mutat a kir. fiscus törvényt vagy csak példát is, hogy meghitelesítésre bíróiképp s ítélet mellett fiscus is ki volna küldve?

Mit a felperes meghitelesítési jelen lehetőségére nézve a gyakorlatra hivatkozva állít, arra az alperesnek cáfoló felelete bőven megvan azokban miket szóváltása folytában a gyakorlatról ki fog fejteni.

A meghitelesítésről szóló oklevelet alperes Itélőmester önagyságától okt. 27-én kapta kezébe. Sietett a tanúk meghitelesített, vallomásaikat jelen védelmében felhasználni, s azzal elkészülvén, mult Sz. mártoni törvényidőszak első napján tüstént be kívánta azt a pörbe iratni; de a pör ügyvédjének ki nem adott, azon nyilatkozással, hogy abban most a kir. fiscus dolgozik. Ez alperesnek meglepő s keserítő volt.

Meglepő volt ugyanis látni, hogy miután alperes bíróiképp kényszerített kimerítő védelme beadására, s miután ő ezen védelmét, mihelyt lehetségessé vált, be akará adni, annak beadásában s így amaz ítélet teljesítésében éppen a felperes kir. fiscus tett akadályt, kinek sürgetésére hozatott azon kényszerítő ítélet. Valamire kényszeríttetni s annak teljesítésében a kényszerítő által akadályoztatni s mégis a nem teljesítés

vádjával és súlyos következeiseivel terhelteni, ez valóban egyik a legkeserűbb gúnyok közül, mellyel hatalmas egy elnyomottat illethet.

Meglepő vala továbbá, hogy a kir. fiscus akar most dolgozni, holott semmisen létezett e pörben, mi a kir. fiscusnak dolgozását megkivánta volna ; mert ugyanis alperes semmi új szóváltást nem igtatott be, melyre a királyi fiscusnak felelni kellene s lehetne ; az alperes tanúinak hitelesítése sem volt még beperesítve, mivel azt, mint egyenesen őtet illetőt s tulajdon oklevelét neki és csak neki lehetne és kelle a pörbe tenni.

De nemcsak meglepő, hanem nagyon keserítő volt az alperesre nézve a kir. fiscusnak ezen cselekvésmódja, mert szomorú következeiseket szüle reá nézve s oly helyzetbe tevé minek csak képzelhetésére is kevés halandó lehet a szerencsétlenségekkel eléggé ismeretes, minek érzése s öntapasztalása pedig három ércfedte keblet is öszvezúzni képes.

Alperesnek különben erős egészségét s testét számtalan keservek, csalódások, sors s emberek üldözései 4 évek óta annyira megrázták, hogy feles és súlyos és fájdalmas betegségek közt szemeivel sokat szenvedett, s azokat per alatti helyzete következeiseben sem nem kimélhetvén, sem gyógyítások után nem járhatván, e baj annyira nőve, hogy balszemének világát a mult nyáron éppen a jelen munka készítése közt egészen s örökre elveszté. Ezen nem kis csapást nagygyá s borzasztóvá tette azon körülmény, hogy nem-sokára szintoly jelenségek mutatkoznak jobb szemén is, melyek bal szemét a megvakulásig kísérik. Minden orvosok véleménye abban pontosult, hogy csak rögtöni s olyatén orvoslásmód védhetné alperest teljes megvakulástól, melyet háborítás nélkül minden munkától s komoly foglalatosságtól elvonulva,

lelki csendben s nyugalomban folytathat. Alperesnek egyedüli s egész reménye a gräfenbergi vizgyógymódban vala, s hogy oda menvén, magát gyógyíthassa s annak sikere remélhető lehessen, folyamodást nyújtott a nádor ő cs. kir. hercegségéhez, kérvén, hogy gyógyíttatása alatt bár néhány hónapokig pöre helyt álljon, ennek folytatása sem inneni távozását, sem a gyógmóddal sükert ígérhetőlegi élést nem engedvén. Alperes tagadó választ vön; kérelmét öfelsége szent színe elébe terjeszté. Aggódva s epedve várá a választ s hat hétig kelle várnia s várnia azalatt, míg szemének vakulásra hanyatlása egy percig sem vára. Eljőve végre a válasz, s ez is részint tagadónak látszaték, tagadónak azon meg nem tagadható kérésre, hogy gyógyíthatás akadályozása által meg ne vakíttassék. Ily tagadó válasz nem lehetne egyéb, mint alperesnek szeme világátóli megfosztását rendelő parancs. Ily parancs pedig jelen században kegyes királytól s keresztény kormánytól nem eredhet. Ennélfogva a 76. sz. alatti hátiratnak azon tartalma s kifejezése, miszerint elismertetik, hogy alperes gyógyulására, elkerülhetetlen lelki nyugalmanak megszerzésére s eszközlésére e pörnek bevégzése szükséges, nem tehet egyebet, hanem azt, hogy alperesnek Gräfenbergbe leendő menetele úgy tekintetik, mint a pör bevégzése után megtörténhető s történendő; és hogy a pörnek alperesre nézve kedvező kimenetelének nemcsak lehetősége, hanem valóbani bekövetkezése tétetik fel. Mert ha nem ez volna azon kegyes válasz értelme, tehetné-e az egyebet, mint azt, miszerint az ismertetik el, hogy alperes lelki nyugalma megszerzésére s evvel szorosan egybekötött magameggyógyíthatására a notabüntetésének rajta leendő végrehajtása szükséges és hasznos mód. Ily nyilatkozásnál pedig lehetne-é keserűbb gúnyt

s valaki szerencsétlenségével űzni kívánt marcanglóbb szójátékot képzelni? Ezen meggyőződés következtében alperes a tisztelve említett kegyes választ igazságos feloldoztatásának biztos előpostájául vette s veszi ugyan, de azt is kéntelen volt látni, miszerint csendességben s lelki nyugalomban leendő maga gyógyíttathatása azon válasz által pörének bevégezésétől lévén felfüggesztve, ez pedig a dolog természeténél fogva rögtön be nem következhetvén, törvényes korlát közt maradó legnagyobb siettetés mellett is azon maga gyógyíttathatása csak annyi idő múlva kezdődhetnék, mely alatt naponként sötétedő szemeknek baja minden lehetőség szerint annyira növend, hogy akkor már rajta bármi gyógmód s akármi lelki vagy testi jólét nem segíthet s neki többé nem használhat. A dolog ily állásában alperes, ki addig is már aug. hónapjától egész oktob. végéig részint a felperes részéről késői dolgozás, részint tanúinak hitelesítése mián maga gyógyíttatása helyére leendő menetelében gátoltatott, s ez időhaladék betegségére máris igen veszélyes következtetésű lőn, elhatározta magát, hogy mihelyt a már meghitelesített tanúvallomásokat pörébe beszövi s jelen védelmét beiratja, és így az egész tárgyat kimerítő nyilatkozását megtevév, ártatlanságát s a rajta elkövetett méltatlanságot pedig teljesen bebizonyítván, haladék nélkül Gräfenbergbe utazand; ügyét itt az ártatlanságot védő Istenre s tisztelt birái igazságszeretetére bizván.

Ennek megtehetése vala egyedüli vizasztalása azon gyászos helyzetében melyben naponként — mondhatni óránként — szeme világa homályosodását s vakuláshoz közeledését kelle tapasztalnia.

Mi keserű s minő keserítő vala ily állapotban azon nem várt körülmény, miszerint a kir. fiscus által meg-

akadályoztaték abban, hogy ezen védelmének útazását megelőzni kellett beírását megtehesse.

És minő keserítő az, hogy a kir. fiscus egy hosszú s oly szóváltási igtatási pörbe, mely foglalatjára nézve legkisebbet sem nyom ugyan, de amelynek megcáfolása s azon cáfolásnak jelen védelembe leendő szövése a kész munka egész szerkezetének változtatását tevé szükségessé, s alperest ezen új szerkezet terjedelmes és hosszas munkára kényszeríté; mi reánézve szemének mostani állapotjában nemcsak terhes, de valóban kínos lett s annyival kínosabb, hogy ezen munka alatt még az előterjesztő Itélőmester önagysága s a felperes által erőszakoló siettetéssel gyötörtetett.

De még ezzel nem elégedtek meg, s míg alperes szakadatlan dolgozék azon, mire a felperes feljebb említett cselekvésmódja kényszerítette; s dolgozék oly bajosan haladva s oly keservesen, mint azt senki is, ki maga irhat vagy legalább olvashat, nem képzelheti: dec. 13-án a kir. fiscus a procuratorián tette sürgetését, s ott alperesnek munkájávali elkészülésére s a pör beadására a mult Sz. mártóni törvényszakas vége határnapul rendeltetett. A kir. fiscus ezen cselekvéseit illetőleg nem lehet elhallgatni, miszerint valakit sietésre unszolni, a haladni akarónak lábaira békót vetni, s az azért nem haladhatót mégis hibáztatni s ostorral kergetni valóban kegyetlen játék; az alperes dolgai folytára nézve pedig részre nem hajlásnak furcsa példánya, hogy alperes akárhányszor akármiként sürgette a mindig készen lenni tartozó felperest, kérése soha még tekintetbe sem vétetett; ellenben valahányszor a felperes sürgeti őtet, őtet, ki felperes okozta akadályok mián készen nem lehet, mindannyiszor egy-egy terminus praeclusi rovatik nyakába.

Ha felperes kir. fiscus nem gátolja meg alperest

ezen védelmének még a sz. mártóni törvényszak elején szándéklott beigtatásában, s ezáltal a fennidézett kegyelmes válasz ezen szavainak: «*in respectu quoque fisci regii sua via provisum esse, ut determinium ejus (hujus processus) omni meliori modo acceleretur*» — engedelmeskedik, és ha ezen alperesi védelem után teszi be szóváltását, úgy azon szóváltásra alperes részéről vagy semmi vagy bizonyosan igen rövid felelet tétetvén, a pörben még dec. hónapban ítélet hozatathatik.

Hogy ez meg nem történt, egyedül a kir. fiscusnak ezen előadott késleltető módja okozta, s mármost ezen kínzó cselekvésmódjának következtében kéntelen alperes azon gyógmódtól, melyben egyedül van reménye elzárva itt ülni s dolgozni s kéntelen a vakság ezáltal siettetett s bizonyossá tett bekövetkezésével menni szembe. Ily jövődő akkor is felette gyászos midőn azt egyenesen a sors mérte reánk, de midőn az emberektől ered, midőn azok akarnak olyat rablani el s olyasmitől fosztani meg, mit emberi hatalom nem adhat, ekkor borzasztóvá válik az, mi különben is rémítő. Kire ilyesmi méretik, annak keserűség szülte sóhaja bizsonnyal Isten igazsága előtt számtalan átkoknál inkább fog méltó bosszút idézni elő.

Ezekben vala alperes kéntelen előadni mindazt, mik június 15-én s szept. 27-én hozott ítéletek óta e pörre nézve s jelen védelmét illetőleg azt hátráltatva s ily terjedelmessé téve történtek.

A kifogásokkal védelem törvényes volta

Mármost ezen védelme folytában legelőbb is az 1838. jan. 16-án hozott ítéletre kell észrevételeit megtenni.

Azon ítéletben ezek foglaltatnak :

1. Hívtelenség címe alatt indított pörben a kifogásokkal védelemnek helye nincs.

2. Az alperesi ellenvetések e jelen pörben különben is az érdemre tartoznak.

3. Mivel a felperesi próbák nyomósak, alperes a maga derék védelmei s erre alkalmas oklevelei vagy tanúvallatása mentől előbbi beiktatására köteleztetik.

Alperes kényszerítve látja magát a magas bíróság iránt tartozó nagy tisztelet kijelentése mellett őszintén kinyilatkoztatni, miképpen az első pontot törvényesnek s helyesnek el nem ismerheti, — a második pontot meg nem állhatónak hiszi ; következésképpen a harmadik pont alá sorozott azon útasítást vagy parancsot, hogy a kifogásokkal felhagyván, magát érdemben veszedelmezze, kötelezőnek nem tarthatja.

Midőn 1790-ben az 56-ik cikkely által a hívtelenség címe alatt indítandó pörök a t. királyi tábla rendes bírósága alá adattak, igen természetesen következett, hogy tehát ezen pörök éppen azon törvénykezési rendszernek, éppen azon formáknak és feltételeknek vetteszenek alájok, melyek minden más kir. táblai pörökben divatoznak. Mert ha a régibb táblai pörök s az újlag táblai pörsorba rendelt hívtelenségi pör folyamata közt, a törvényhozó test legkisebb különbséget is tenni akart volna, minden logikai kívánatok szerint ezen különbségnek a törvénycikkelyben kimondatni kellett volna. Mivel pedig ez nem történt, mivel csak az mondatott ki, hogy felségsértés és hívtelenségi pör *ab ordinariis regni judicii non avocetur, sed per tabulam Regiam, salva legali appellata judicetur* : legkisebb, legtávolabb ok sincs reá, minélfogva a hívtelenségi pört a táblai rendes pörök sorából kikapni s kirekesztőleg saját formák alá szorítani lehessen.

Gondolóra szükség venni azt is, miképpen az 1790 : 56. t. cikkben foglalt felségsértést és hívtelenséget követő pörök a t. kir. táblai pörök közt minden esetre a legfontosabbak. Így egyrészt a felség és státus érdekei, másrészt magánosok élete s minden vagyona forognak fenn. Ha már minden más kir. táblai rendes pörökben, t. i. a kisebb érdekűekben kifogásokkal élni törvényesen lehet, nem képtelenség lenne-é, ha ezen kifogásokkal élés joga éppen ott vétetnék el, hol a pör legfontosabb volta miatt a védelem minden lehetséges lépcsőjére legnagyobb sürgőséggel kellene lennie? Hiszen a többször említett 1790 : 56. t. c. a kérdésben forgó pöröket éppen azért rendelte az ország rendes bíróságai (ordinaria Regni Judicia) alá, hogy a pörbe idézendők a védelem rendes módjaitól meg ne fosztassanak. Mert különben, ha t. i. a hívtelenséggel vádolt alperes a törvény rendes formáival élhetéstől megfosztatik, ha elébe kéjszerinti feltételek szabhatnak s védelme a törvény határain kívüli módra útasíttatik : akkor nehéz átállítani, mire való az 56-ik cikkely? Mert szabad kéjszerinti ítélet, jőjjön bár rendes, jőjjön bár nem rendes bíróságtól, mind egyre jár.

Felperes kir. fiscus ugyan felidézi Ulászló II-dik Decretumának 3-ik cikkelyét azon állítással, mintha annak világos tartalma szerint a hívtelenségi pörben kifogásokkal élni nem lehetne. De azonkívül, hogy ezen cikkelyben semmi olyanról, miből azt következtetni lehetne, szó sem található, megjegyezni való, miképpen az Ulászlói cikkely a jelen pör esetére semmi esetben nem alkalmazható.

Ennek megmutatására alperes kéntelen a felperes kir. fiscust törvényeink történeteire visszaemlékeztetni ; s nehogy emlékeztetése ellen legkisebb nehézség tétessék : az egész dolgot minden további tudo-

mányos készület nélkül egyedül Verbőczy II-ik részének 75-ik címjéből világosítja fel.

Ezen most idézett címben Verbőczy arra tanít: miképp az ő korában a hívtelenség esetében háromféle törvénykezési mód fordulhatott elő.

Első mód vala, ha a király valakit országgyűlés elébe idéztetett. Ezen módról szól az Ulászló II-ik Decretumának felebb idézett 3-ik cikkelye. Ezen Ulászlói cikkely van szóról-szóra az említett 75-ik címben lemásolva.

Ezen esetre nézve mind Ulászlónál, mind Verbőczy-nél a megidézett személyről ennyi mondatik: *Qui si venerit, et se expurgare poterit, bene quidem: alioquin si non venerit, vel si venerit, sed se expurgare non valebit, ipsa nota seu crimine infidelitatis condemnetur.* Ebből egy az, hogy a kifogások megtagadását semmi logikával következtetni nem lehet, más az, hogy a jelen pörre semmi esetben semmi alkalmaztatást tenni hasonlólag nem lehet. Mert ezen pör nem országgyűlés előtt foly; és az Ulászló említett törvényében s a II. 75. címben álló első eset már ma különben is teljesen megszűnt minden formáival s módjaival együtt.

Második mód vala, ha hívtelenségi pör másodszori repulsió miatt indíttatott. Ezen eset sem ide tartozó.

Harmadik mód, miszerint *nota infidelitatis declaratur, atque pronunciat per judicariam deliberationem et latam sententiam judicum ordinariorum Regni, ex Donatione Regia praetextu eruitionis oculorum, mutilationis membrorum, cusionis falsarum monetarum etc.* etc. Tudva van, hogy az első mód már régen megszűnt, hogy a hívtelenség címéből indult pörök az 1790:56. t. c. erejénél fogva általánosan az ország rendes birósága, a t. kir. Tábla ítélete alá adattak; természetesen tehát a hívtelenségi pörök folyamatát

nem a teljesen megszűnt törvénykezés módjához mi-lyen az Ulászló említett cikkelyében előadatik, hanem a Verbőczy által említett harmadik módhoz kell mérni. Ezen harmadik mód pedig a repulsiót, a novumot, a revocatiót is megengedi; s ha ezeket megengedi, bizony a kifogásokkal való védelmet sem zárja el.

Ezen állítást erősítik a későbbi törvények is. Az 1601 : 3. t. c. szerint a kir. fiscus a notoriusok ellen az ország rendes ítélőszékei előtt *juris ordine* tartozik követelést tenni. Mit tegyen ezen *juris ordine* kifejezés? Az 1723. 5-ik t. cikkből világosan megtetszik, hol ezek mondatnak: *ut citatio Praelatorum, Magnatum et Nobilium ordinario, et consveto juris processu in omnibus casibus et causis etiam criminalibus aut notam infidelitatis de jure municipali Hungariae adhuc inferentibus etc. observetur: Neve ullus nobilitari prae-rogativa gaudens, non citatus, nec debito juris ordine convictus in persona aut bonis suis quoquo modo damnificetur.* Itt nyilván mondatik, hogy minden eset és ügy, még a büntető és hívtelenségi pör is, ugyanazon *juris ordo* alá rendeltetik; lehet-é tehát azt hinni, hogy miután a polgári ügyek és hívtelenségi pörök így egybeazonosítottatnak, mégis oly lényeges különbség legyen közöttök, minélfogva a polgári pörben kifogásoknak helye van, hívtelenségiben pedig ne is lehessen.

Van eszerint hívtelenségi pörben kifogásokkal való védelemnek helye, még pedig törvényeink értelmében. Ezen tételről, midőn a jelen pör kezdetett, sem felperes kir. fiscus, sem a T. K. Tábla legkisebbet sem kétkedtek.

Midőn ugyanis alperes mindjárt a pör kezdetén kifogását a bírászkodás ellen megtevé, nem azt felelte a kir. fiscus, hogy a kifogást tenni szabad nem vala,

hanem alperes ellen azt igyekezett bemutatni, miképpen a jelen esetben a tekintetes kir. Tábla törvényesen biráskodhatik.

Hasonlóúl a biráskodás kérdésében 1836. évi augusztus 25-én hozott birói ítélet által a kir. Tábla nem azt mondá ki, mit az 1837. január 16-iki ítélettel kimondott, hogy t. i. a kifogásokkal élésnek helye nincs, hanem azt félrevetették. Amely ítélet minden esetre az előbbinek éppen ellenkezője; mert felteszi, hogy a kifogással élni (bár a t. bíróság magát a kifogást kielégítőnek nem találá) lehetett, s következőleg a sorba jövő kifogásokkal is lépcsőnként lehet.

Látni való tehát: mind felperes, mind a t. bíróság a pör kezdetén alperessel e részben egyforma hitben valának; s felperes kir. fiscus a kifogások feletti vitatásba, a t. bíróság pedig e vitatás elítélésébe beleereszkedvén, a kifogásokkal védelem törvényes és szabad voltát tettelesen elismerték.

Annál különösebben tűnik fel, hogy később a Prohibita-kérdésben mind felperes, mind a t. bíróság az addig követett zsinórmértéket egyszerre elhagyják, s az ezen kérdést távolról sem érintő, s e jelen pör hasonlatosságára fel sem is hozható Ulászlói törvénycikkelyből a Prohibitávali élhetést kívánják alperestől megtagadni. Még különösebb, hogy az 1790: 56. t. cikkelyt is alperes ellenére hozzák fel, holott (mint feljebb megmagyaráztattott) alperes mellett éppen ez a törvény bizonyít.

De a Prohibitát megtagadó ezen ítéletben is korántsem az van kifejezve, hogy kifogásokkal általánosan véve nota-pörben élni ne lehetne, hanem csak a Prohibitávali élhetés van megtagadva. És így miután már azelőtt a kifogásokkal élhetés a t. kir. Tábla által is tettelesen el volt ismerve, ezen egyik kifogással élhe-

tésnek megtagadása kivételként áll; kivétel pedig nemcsak nem gyengíti, sőt erősíti a szabályt a nem vett esetekre nézve.

Nemcsak e jelen pörben ismerte el pedig a feljebb mondottak szerint mind a felperes kir. fiscus, mind a t. k. Tábla, hogy kifogásokkal élni a hűtlenségi pörrel nem ellenkezik, hanem el van az ismerve a Balogh ellen indított hűtlenségi pörben is, hol m. é. június 16-án az idézés ellen tett kifogás felett hozatott ítélet. Ezen ítéletben nem mondatik, hogy kifogásokkal élni szabad nem vala, s jövőre nézve sem tiltatik meg a lépcsőnként kifogással élés. Azon most említett ítélet szavai ezek: *«Az alperesi idézésnek leszállítást maga után vonható hiánya nem mutattatván, az biróiképp megállapítottatik, egyébként sat.»*

Ezen szavakból önként következnek:

1. Hogy azon bíróság, mely a kifogás ellen ezen ítéletet hozta, arról, hogy a kifogást tenni szabad volt, nem is kételkedett, különben nem azért vetette volna vissza a kifogást, mivel az idézésnek hiánya nem mutattatott, hanem azért, mivel kifogást tenni szabad nem lett volna, s ez annyival bizonyosb, mert —

2. Az ítélet egész szerkezetéből mutatkozik, hogy ha tehát a bíróság a hiányt kimutatottnak lenni tanálta volna, az idézést leszállítani bizonyosan fogta volna.

Ez így lévén, hogyan lehet már az osztó igazsággal megegyeztetni, hogy ami másnak, nevezetesen Balogh Jánosnak s előbb magának az alperesnek is szabad volt, most egyszerre megtiltatik?

Azon állítás, hogy az alperesi ellenvetések különben is a pör érdemét érdeklik, alaposnak el nem ismertethetik. A pör érdemét ugyauis tulajdonképpen az teszi, ha alperes azon tettét, mellyel vádoltatik, elkövette-é? Ettől egészen különböző kérdés az, ha alperes (feltéve,

meg nem engedve) mindazokat, mikkel vádoltatik, mondotta volna is, lehetne-é őtet azért hűtelenségi vétkesnek mondani? Lehetne-é ellene hűtelenség címéből pört indítani? Lehetne-é a vádat ezen t. bíróság elébe hozni? Lehetne-é ezen vád miatt a felperességet a kir. fiscusnak viselni? Mindezen kérdések a már érdembelit megelőzik, mindezen kérdések az érdemet csak látszólag érdeklik, de tulajdonképpen nem egyebek, mint a pör útjának, a bíráskodásnak és pörölhetőségnek kérdései.

Az utolsó t. i. a pörölhetőséget (actoratus) illető kérdés oly fontos, melyet egy pörben sem lehet el-mellőzni. Nem fogunk ugyanis nagyobb igazságtalanságot képzelhetni, mint az, ha valaki oly felperes által idéztetik pörbe, kinek az alperes ellen követelésre joga nincs. Ha valamely felperes valamely örökös bevallást akar megerőtleníteni vajon igazság lenne-é alperest arra szorítani, hogy az örök bevallásnak adja egyenesen okát, mert a bíró ítélni fog, volt-é elegendő törvényes ok a bevallásra vagy nem? Ha ez történhetnék, akkor minden idegen minden bevallott jószág birtokosát birtokából kiüthetné. Éppen azért tehát, nehogy minden tulajdoni jog egyszerre semmivé tétessék, szükségesnek határozták törvényeink, hogy a fölperes, mielőtt a pör érdeme elővétetnék, a maga pörölhetőségét tartozzék bebizonyítani.

Ha ez polgári pörben így van : mennyivel inkább így kell lennie a sokkal fontosabb, a nemcsak birtokot, de életet is veszélyeztető hűtelenségi pörben? Tegyük fel, hogy valamely minden kérdésen túl megyei tisztii ügyész pörölhetősége alá tartozó esetért kir. fiscus indítson hűtelenségi pört, ha ezen esetben (a t. k. Táblának e jelen pörben hozott ítéleteként) alperesnek a kir. fiscus pörölhetősége ellen kifogást tenni meg-

tiltatnék, nem a legszembeszökőbb elnyomásnak fogna-é út nyitvatni?

Mert azt állítani, hogy a kir. fiscus ily tévedést el nem követhet : emberek közt igen merész állítás lenne. A k. fiscus ember, a kir. fiscus annálfogva vagy készakarva vagy botlásból követhet el oly hibákat, mint magános ügyvédek, kik hasonlóúl emberek, nem egyszer követnek el. Ennélfogva ha a kir. fiscus pörölhetősége még a pör érdeme előtt kérdés alá vétetni nem engedtetnék s felette ítélet annak rendje szerint nem hozatnék, semmi sem akadályoztathatná meg, hogy a megyei hatósághoz tartozó mindennemű esetek hívtelenségi pör címe alatt ne követeltethessenek, minthogy azon elv szerint, minélfogva a hívtelenségi pörbe hivattnak mindent elmellőzve, csak a vád ellen kellene magát menteni ; a bírónak alkalma sem lenne egyébről itélni, mint arról, ha a vádba fogott tett valóban véghezvitetett-é vagy nem? arra pedig, ha a vádba fogott tett hívtelenség esete alá tartozhatik-é figyelem sem fordítatnék.

A kifogások arra valók, hogy ha a fél a törvény szabta formalitásokat s törvénykezési rendszert, mi a törvénykezésben annyira lényeges s elkerülhetetlen, meg nem tartotta, ezen hibája biróiképpen megvizsgáltassék s orvosoltassék. Már ha a nota-pörben kifogásokkal élni nem lehetne, úgy a felperes szabadosan tehetne a törvénykezés rendszere elleni lépéseket, s ezen lépések ellen az alperes nem szólhatván s a bíróság mint kérdésbe nem jövő tárgy felett nem ítéltetvén, a felperes törvény elleni lépések megtevésére lenne felhatalmazva, az alperes pedig azok káros követkevéseinek szenvedésére lenne kárhoztatva.

Ezek ellen azt, hogy nota-pörben kifogásokkal élni nem lehet, a kir. fiscus ususból akarja megmutatni ;

ily ususra máris hivatkozott, s különben is szeret afféle tárgyokban létező törvények ellen szokásra hivatkozni. Ezek következésében alperes kéntelen mindazt bebizonyítani, hogy szokásból a kifogásnak nota-pörbeni használása ellen erősséget venni nem lehet; mind pedig az annyiszor említeni szokott consvetudonak — ususnak — igazi s törvényes értelmét s állását kifejtteni.

Ha lehetne is e tárgyat illetőleg szokásra építeni, (mit alperes tagad s minek ellenkezőjére alább törvényt s okokat hozand fel) különös lenne, ha éppen most s éppen a felperes kir. fiscus akarná a kifogásokkali nem élhetést gyakorlatból következtetni.

Ha ugyanis gyakorlatnak van ereje, úgy bizonyosan a legközelebbinek kell legtöbb erejének lenni s a közelebbi az előbbit kétségen kívül eltörli. Márpedig a legközelebbi gyakorlat mind e jelen pörben, mind a Balogh János ellen folyamatban levőben nyilván mutatja, — mint azt feljebb is láttuk — miszerint a kir. fiscus kifogásokra felelt, tehát kifogásokban folytatta e pört, a t. bíróság pedig kifogások fölött ítélte, következőleg a pörkifogási stadiumában hozott ítéletet, és így e pörökre nézve a kifogásokkali élés legközelebbi gyakorlata szól éppen legnyilvánabban a kir. fiscus ellen, s annyival kevésbé támaszkodhatik e tárgyban a kir. fiscus ususra, mivel ha valakit valamiféle usus kötelez, bizonyosan azon usus, melynek létesítésének ő maga volt eszközlője, s melynek gyakorlatában maga résztvett, leginkább kötelezi.

De különben is gyakorlat a létező s feljebb elésorolt törvényeknek szavai s értelme ellen nem törülheti el a kifogásokkali élést. Nem, mert —

a) Az e tárgyban netalán ezelőtt létezett gyakorlat nem úgy s nem olyaktól eredt, ahogy és akik által

törvényes szokás létrejöhet. A nota-pörök rendes folyta elhatározásának 1790. esztendő t kelletvén időszakául venni, azóta valódi nota-pör igen kevés folyt, a hamis papirospénz készítőket ide számlálni azon okból nem lehetvén, mivel a papirospénz törvényesen elismerve nincs; tehát annak hamisítói sem számíttathatnak azok sorába, kik törvényes pénzt hamisítanak meg. Azon kevés esetek, melyek hamis pengő pénztverőkre nézve fordulhattak elő, többnyire nemtelen személyeket érdekeltek, nemteleneknek pedig bizonyosan a kir. fiscus nem fog olyatén just tulajdonítani, hogy bárminő cselekvési módjokkal is nemeseket kötelező törvényes szokást létesítsenek, s ezek ügyében követett rendszerből, sőt még hozott ítéletből sem lehet nemesekre következtetést húzni. Azon néhány nemesnek pedig, ki netalán ily esethe jött, bizonyosan sem módja, sem lehetsége nem volt, pört törvényt szabta úton vinni keresztül. Ilyek ha idézést megelőzőleg elfogattak s már ítélet előtt a börtön büntetését szenvedték, nemigen feküdt érdekökben a kifogások hosszabb útját követni. Az ily ügyefogyottak nagy része törvénytudománnyal nem birt; mások mellett vagy csak odarendelt s az ügyet nem nagy részvétre méltató ügyvédek dolgozták, vagy átlátván valódi bűnös voltukat a kifogásoknak is haszontalanságát átlátták. De ily körülmények másokat, különböző helyzetben lévőket nem szabályozhatnak, és az, hogy néhány alperes nem tudott vagy nem akart kifogással élni, a kifogásokkalál élhetés jusa ellen legkisebbet sem bizonyíthat.

Ennek következtetésében felperes hivatkozásul sem használhat oly eseteket, melyekben alperesek önként nem éltek kifogásokkal, mivel ez azoknak csak őket illető egyes tettök. Legfeljebb oly esetekre hivatkoz-

hatnék, melyekben a kifogásokkalí éíhetés ítéletesen tiltatott el, s ily ítéleteket is számosakat és mind egyforma esetekben hozottakat s egyenlőn hangzókat kellene idéznie. Felperes ezt nem tette s hihetőleg bajosan is tehetné.

De ha szinte tehetné is, ily ítéleti gyakorlat nem foszthatja meg a pörbe idézteket kifogásokkal éíhetéstől, mert

b) Ily gyakorlat oly tárgyat érdekelne, melyre nézve szokás törvénné nem válhatik. Csak természeti s elhatározott jussokkal nem ellenkező gyakorlat tekinthetik okos és helyes gyakorlatnak: «*Consvetudo, quae non est contra jus naturale, gentium, positivum praesumitur rationabilis.*» Prolog. 10-ik cím 3-ik §. Ezt, hogy t. i. a gyakorlat — consvetudo — okos és helyes vagyis igazságos légyen, (*ut sit rationabilis*) megállhatásának első feltételéül teszi ugyanazon törvény: «*Sed ut valeat consvetudo, ac roboretur, quaedam sunt necessaria 1-o, ut sit rationabilis.*» Márpedig az, hogy oly alperes, kinek fejét s jószágát keresik, élte s minden oltalmára ne élhessen a védelmi törvények azon jótétével, mely a legkisebb érdekű pörökben is minden előtt nyitva áll: valóban a természeti jusok legsérthetlenebbikével, t. i. a maga oltalmazhatásával merőben ellenkezik. És ki nevezhetne oly szokást helyesnek, igazságosnak s okossággal megegyezőnek, mely az alperest arra kényszerítené s a bíróságot azon helyzetbe tenné, hogy amaz magát védje, ez pedig ítéletet hozzon anélkül, hogy megvizsgáltatnék: azon bíróság elébe tartozik-é a tárgy? Helyesen történt-é a pörbe idézés? Vajon az eset ily pör nemére tartozik-é? És hogy a pörbe idéző léphet-é ez ügyben s követelt keresetében felperesként fel? És mindezek nem vizsgáltatván, az alperes azon kényszerítés lehetőségébe

helyeztetnék, miszerint magát oltalmazni kelljen ott, úgy és az ellen, hol, ahogy és ki ellen azzal nem tartozik; a bíróságra nézve pedig helytelen és törvény elleni ítélet hozatala váljék lehetővé. Ezek szerint oly gyakorlat (usus), mely éppen nota-pörben rekeszteni ki a kifogásokkalí élhetést, éppen a Verbőczy által definiált törvényes ususnak első és mulhatlan föl-tétele, t. i. rationabilitas vagyis helyesség és igazság nélkül szükölködnék. Ennélfogva s mivel nemcsak usus, sőt irott törvény sem hozattathatik s meg nem állhat Isten s természet törvénye ellen, azért oly gyakorlat sem állhat fenn, mely a védelem legszüksége-sebb s törvényes eszközeitől fosztaná meg azt, kinek arra életét kelletvén hatalmas fél ellen oltalmaznia legnagyobb szüksege vagyon, mi valóban Isten s ter-mészet törvényével ellenkeznek.

Ezeknél fogva ily gyakorlat nem törvényes usus, hanem helytelen abusus lenne; mit hogy törvényeink is mennyire kárhóztatnak, alább meglátjuk.

Még bővebb s világosabb bebizonyítására annak, hogy bármi ellengyakorlat léteznék is, az törvény-engedte kifogásokkalí élhetést ki nem rekeszthet és hogy általában szokásnak törvény elleni hatalma nem lehet, szükseges közelebbről megnézni: mi értelme legyen a «Cconsuetudo» és «Usus» nevezetnek, a szokás-nak s gyakorlatnak minő hatása volt nálunk régentén s minő lehetne most?

Ezeknek vizsgálatát alperes annyival kevésbé hiszi itt helyén kívülinek, sőt annyival szüksegesebbnek tartja, mivel hazánkban, fájdalom! azon anticonstitutionalis s veszélyes képzet sokaknál létezik, miszerint törvényeket azok elleni tétel vagyis szokás eltörülhet; és mivel fennálló törvények ellen gyakran történnek szokásra hivatkozások, s ily hivatkozással

alperest is oly törvényekre támaszkodással kívánják elmozdítani, melyek nyilván mellette szólnak.

Nem szükség a középkorak s annak törvényei állapotjának különös nagy ismerete annak tudására, hogy akkor közönségesen s mindenütt az írott törvény scripta lex nevezete alatt egyedül s kijelölőleg a római polgári törvény (Jus Civile Romanum) és az egyház törvény (Jus Canonicum) értetett; bármely országnak is saját törvénye pedig akár írott, akár csak gyakorlatban létező volt is, Consuetudonak hivatott. Így a «Consuetudo» korántsem tette a csak gyakorlatból származott és abban létező törvényt, s korántsem volt az írott törvények antitézise, hanem a Jus Civile Romanum s Jus Canonicumtól megkülönböztetésnek kifejezése.

Törvényeinkben gyakran előforduló «Consuetudo» tiszta értelmének s igazi magyarázatának ez a fő kulcsa. Ezt szem előtt tartván, kitűnik, hogy mi fonák azon magyarázat s mi helytelen azon hatási kiterjedtség, melyet némelyek a «Consuetudo»-nak — szokásnak — adnak, miszerint azt, mint nemcsak törvény szerint s törvényt pótolólag, hanem azzal ellenkezőleg is létezhetőt s még most is keletkezhetőt tekintik.

Hogy olyanok, kik törvényt mellőzni vagy áthágni nem irtóznak, nagyon szeretnek gyakorlatra — Ususra — hivatkozni, igen természetes, mert a változó s inga-tag cselekvésmódok következtében a gyakorlat oly tág köpenyeg, melybe bárminő tetteket beleburkolhatják s legkéjelmesebb, de egyszersmind legveszedelmesebb ürügy és mentség törvénnyel nem egyező tettekre, olyak számára, kik törvény ellen tenni képesek, s kik elkövetett tulajdon törvénytelenégeikből elkövetendő törvénytelenésekre készítenek magoknak utat.

Nem lehet a törvényesség s az abból származó alkotmányos rend és bátorságra nézve veszélyesebb teória azon állításnál, miszerint törvény elleni tettek ismétlése által a létezett törvény megsemmisül. És annak kimondása, hogy ha törvény ellen tesznek s azt sokszor és sokan ismétlik, törvénné válik: széles kaput nyit törvény áthágására, s annak tapodására szólít fel.

Azon tan, miszerint *sokak által gyakran* elkövetett törvénytelenések törvényesülnek, éppen a *sokaságot* késztetí s hívja fel törvény elleni cselekvésekre. Felhatalmazza ily tettekre azokat, kik egyesített erejük következtében törvényáthágást kezdeni s huzamos ideig folytatni képesek. Lehet-e ennél minden rendet felbontóbb s anarchiára vezetőbb út? És lehet-e fonákabb képzet annál, miszerint törvénynek törvénytelenység, mégpedig ismételt, tehát annál vétkeesebb törvénytelenység legyen alapja?

Régibb időben a magyarnak kevés írott törvénye volt. Nehány királyok alatt hozott decretumok csak kevés példányokban s csak kevesektől olvasva léteztek. Tradíció s hagyományként ment azoknak tudása egy embernyomról a másokra által, mit a régiek gyakoroltak, azt követték s gyakorolták az utóbbiak, s így gyakorlati volt majd minden jus és törvény. Mutatja ezt a II-ik r. 6-ik címje, melynek 9-ik §-a következőleg szól: *«Et licet hujusmodi Constitutiones ac Leges, praesertim Sanctorum Stephani et Ladislai Regum qui Catalogo Sanctorum adscribi digne meruerunt, vetustate nimia jam pene sint oblitae. Qui cum etc. Decreta in certis clausulis et articulis mutata variataque habeantur; tamen ex omnium fere ipsorum divorum Regum Constitutionibus, per longum usum aliquid legis in consuetudinem nostram, plus quam per centum annos jam approbatam, derivatum, tractumque esse dignoscitur.*

Verbőczy előljáró beszédében pedig következő talál-
tatik: «*Tantum ea, quae a majoribus meis accepi,
quaeque observari, in pertractandis judiciis, causisque
discutiendis vidi, audivi, didici, in unum quasi volumen
contuli, digessi.*»

Az írásban s szokásban létező törvények gyakorlata
mellett sok más azokkal ellenkezőnek gyakorlata is
csúszott be. Amint láthatni Ulászló Verbőczy mun-
káját megerősítő leveléből, melyben elmondatik, hogy
a törvények különböző magyarázatából sok baj ere-
dett. És hogy pörös dolgokban nemcsak a perlekedők,
hanem a bírák közt is nagy viszálykodások támadtak
elannyira, hogy akik erejökben inkább bíztak, mint
a törvényekben s igazságban, erőhatalommal igyekez-
tek győzni.

Hogy ez elkerültessek s hogy a magyarnak is más
művelt nemzetek példája szerint *minden* törvénye irott
legyen, ez volt a cél, miért Verbőczy az irott törvé-
nyek s törvényesnek megismert szokások egybeszedé-
sére s írásba tételére megbízatott, láthatni azt Ulászló
megerősítő leveléből: «*Jurium, Legum, et Consuetudi-
nem, Constitutionumque receptarum, atque approbatarum,
earum videlicet, quae in ipso regno nostro et praesertim
in aula nostra Regia judicandis et decidendis causis,
ac sententiis ferendis, sequi ac observari consuevissent,
in unum colligendi etc. Ut jam Gens etiam nostra
Hungarica (sicut aliae omnes fere Nationes et Pro-
vinciae bene et sapienter institutae) in judiciis decer-
nendis et justitiae administratione non sola consuetudine,
quae plerumque mutari et labilis esse solet, sed jure
scripto et fidelissimis literarum monumentis illustrato
niteretur etc. Opus hoc approbare et eorum haeredibus
et posteritatibus, pro perpetuis Legibus, et Consuetudini-
bus valiturum.*

Csak eddig volt a magyar törvény, ha szinte nagyjára irott törvényekből származott is, de többnyire gyakorlatból merített (*jus consuetudinarium*).

De Ulászló idejében minden törvények s addigi szokások irásba vétetvén, a magyar törvénynek — lehet mondani — új érája, t. i. az irott törvények új időszaka kezdődött.

Mindazonáltal a «*consuetudo*» név az irott törvényekre is átruháztatott, mint látható a Verbőczy munkája feljebb idézett megerősítéséből, melyben azon egész munka minden részei s fejezetei s az abban foglalt minden régi törvények s helyeslett gyakorlatok megerősítetnek, «*pro perpetuis Legibus et Consuetudinibus valitura.*»

Hogy azonban — mint már feljebb is mondatott — azelőtt sem volt a «*Consuetudo*» nevezet az irott törvények antitézise vagyis ellentétele: látszik Verbőczynek előtte létezett «*Consuetudo*»-ról mondott ezen szavaiból: «*Ideo appellatione juris venit etiam Consuetudo*», és ugyan Verbőczy II. R. 44-ik címjéből: «*Et haec Consuetudo ex generali Decreto serenissimi principis, condam Alberti Regis excepta est, atque processit.*» — És így nem annyira a törvénynek miképpi eredetét fejezte ki, hanem gyakorlatbani létét tette.

Ezen előrebocsátottakból is világos s még világosabb lesz az alább említendőkből, miszerint Verbőczyvel az irott törvények időszaka kezdődvén, megszűnt *usus* vagyis szokás törvények kútfeje s mezője lenni.

Mindaz, mit Verbőczy a «*Consuetudo*»-ról s «*Usus*»-ról mond, nagyobbára csak történeti előadás, csak arról szól s csak azt érdekli, hogy miként voltak addig a dolgok, s ő azokat korántsem úgy írta, mint jövődőre szolgálendő útasítást vagy szabályt.

Mi cél, mi haszon lett is volna a törvények s addigi

szokások egybeszedésében s leírásában, ha azoknak létezése attól lett volna felfüggesztve: «hogy akarnak-é sokan s elegen az ellen cselekedni». És lehetne-é nevetségesebb, mintha Verbőczy az általa egybeszedett s országosan megerősített törvények mellé sanctio helyett ezt kívánta volna tenni: «én ezen törvényeket egybeszedtem, és ezek országosan megerősített törvények; kik pedig az ellen tesznek, azoknak törvény elleni cselekedetök törvénné válják.» Ezt tenné pedig az, ha a törvények ellen létezendő gyakorlatnak törvénné válhatást tulajdonítana.

A «Consvetudo» további felvilágosítására lássuk, miket mond arról Verbőczy; ő azt így defineálja: «*Consvetudo est jus quoddam moribus institutum, quod pro Lege suscipitur, cum deficit Lex.* — És: «*est jus quoddam moribus illius introductum, qui autoritate publica Legem condere potest.*»

Itt arra nézve, hogy az kitől eredett, ezeket mondja: «*moribus illius introductum, qui autoritate publica Legem condere potest.*»

Azt, hogy mi célja volt a szokás létezésének, ebben fejezi ki: «*quod pro Lege suscipitur, cum deficit Lex.*»

Honnan s miből vette legyen származását, azt is megmondja Verbőczy II-ik R. 6-ik címjében: u. m. 1-ör a királyok Decretumaiból vagyis írott törvényekből (lásd ugyanazon cím 4., 5., 6., 7., 8., 9. §§-it.) 2-or a fejedelmek privilégiumaiból; tehát megint írott kútfőből. (Lásd 10-ik §-át.) 3-or s utolszor az ország rendes bírái ítéleteiből. (Lásd 11., 12. §§-ait.)

Világos ezekből, hogy Verbőczy «Consvetudo» alatt teljességgel nem ért csak szokást vagy szokáson épült törvényt, hanem érti az országnak nagyobbára írott s csak egy részben szokáson (de korántsem törvény-

nyel ellenkező szokáson) alapuló törvényeit, s ennek következtében «Consuetudo» vagy «Lex» és «Constitutio» gyakran mint synonymumok állanak egymás mellett. Így Verböczy a «Consuetudo»-n mind az írott, mind az előtte volt szokásokból keletkezett törvényeket értvén, ez utóbbi értelemre nézve a gyakorlatnak törvényerejűvé válhatósága feltételül teszi: a) — mint feljebb már láttuk — (10-ik prolog. cím 4., 5. §§-ait) azt, hogy *rationabilis* legyen; 2-or, hogy *huzamos ideig létezett* legyen. (Lásd 10-ik prolog. 5-ik §-át) 3-or, hogy gyakori tettek létesítették (10-ik prolog. cím 7-ik §-a) «*requiruntur autem tot actus et ita notorii, ut verosimiliter transiverint in notitiam populi.*»

Ezen ilyenmű, ilyek által gyakorolt, ily kútfőkből származott s ily feltételekkel bíró szokásnak tulajdonít Verböczy prolog. 11-ik címje szerint magyarázó, törvényt helyettesítő s törvényerőt törlő erőt, valamint az utóbbit a 10-ik prolog. címben s a II-ik R. 2-ik címje 9-ik §-ban is említi.

Verböczy ezen előadásainak öszvevetéséből kitűnik:

1-ör. Hogy — mint feljebb már láttuk — ő az előtte létrejött szokásról szól, és hogy azért volt neki szükséges ezen szokást, gyakorlatot annyira megmagyarázni s kifejteni, részint mivel ő éppen az eddigi törvények gyakorlatát s egyáltalában az addig létező gyakorlatot írta öszve; részint pedig, mivel önvallo-mása szerint csaknem emberi tehetségen felülinek tartotta a sok s gyakran egymással ellenkező törvényeket s azokon épült szokásokat egybeszedni s egy testté olvasztani, mint ez Hármas-könyve előljáró beszédének kezdetéből látható. Ennek következtében tudhatta azt, miszerint több oly törvényen épült szokás létezhetik, mi figyelmét vagy tudását kikerülte. Ezekről kellett megmagyaráznia, hogy minőknek kelljen

az ilyeneknek lenni arra, hogy azoknak törvényes erő tulajdoníttassék.

2-or. Hogy Verbőczy az írott törvényeken kívül azért jelelte ki a törvényes szokás alapjául az ország rendes birái ítéleteit is, mivel a homály régibb századaiban, midőn a silány literatúra kolostorok szűk körébe vala szorítva, hadakozó nemzetünk közt kevés írástudó s szintoly kevés olvasó volt; midőn még könyvnyomtatás nem létezett, az országgyűlésen hozott törvények nem nyomtattattak s nem is irattak ezernyi példányokban, hanem egy, legfeljebb kettőben betétettek az ország levéltárába; akkor azokat csak kevesen olvasták s olvashatták, s inkább csak a biráskodó zászlósok s ítélőmesterek voltak azoknak tudományában. És így a létező írott törvények tudását nem egyenesen ezen írott törvényekből, mint első kútfőkből merítette a közönség, hanem azon tapasztalásból, melyet azon törvények gyakorlásából lehetett meríteni. Midőn ugyanis az országos birák s ítélőmesterek az akkor divatozott mód szerint járván az országban széjjel a panaszok s peres dolgok elítélése végett, az ítélőszék elébe szabadon öszvesereglett nép hallgatván ítéleteiket, azokból tanulta a törvényeket; s így az előkerülhetett hasonló esetekben emlékeztvén, hogy ez és ezen országbíró vagy ítélőmester miképp ítelt legyen, magát ahhoz alkalmaztatta. És eszerint ezen gyakorlat által jöven a törvények köztudatra, természetes, hogy az gyakorlatinak vagyis usualis Lexnek neveztetett.

3-or. Világos, miszerint Verbőczy előtt természetes volt, hogy feles gyakorlatok keletkeztek s idővel törvénnyé váltak; mert még akkor sok előforduló dolgokra nézve nem is létezett törvény, s a létezők is nemigen tudattak; s így gyakorlatnak kellett a tör-

vény hiányát s a törvény nemtudását pótolni. Világos —

4-er. Hogy Verbőczy előtt a törvény elleni tetteket is egészen másként lehet és kell tekinteni, mint azutániakat, részint azért, mivel — mint Verbőczy maga mondja — sok egymással ellenkező törvény létezett, s oly gyakorlat, mi egy törvénnyel ellenkezett, egyeztetett mással. Részint pedig azért, mivel akkor még törvények sem rendesen nem tanítottak, sem leírva sok példányban s megszerezhetők nem voltak; s így azoknak tudását mindeneknél feltenni s megkivánni nem lehetett, sőt azoknak nem tudása nemcsak megbocsátható, hanem igen természetes volt. Ennek következtében törvény elleni gyakorlat kezdetének s folytatának a létező törvény nem tudása lehetett kútfeje, mely kárhóztatható nem lehetett. Ellenben Verbőczy után a dolog megváltozott. Az általa egybeszedett törvények már a XVI-ik században nyomtatva voltak. Így a törvények köztudatúakká válván, azoknak tudása kötelezővé lőn. Annálfogva törvényelleni tetteknek s azokból keletkező gyakorlatnak a törvény nemtudása helyes oka s mentsége többé nem lehetett; hanem az egyenesen törvény elleni cselekvés, tehát a közállomány elleni vétek bélyegét hordozta magán, mely vétek hogy törvény alapja s kútfeje lehessen, abszurdum volna.

5-ör. Kitetszik az is, s a feljebb mondottat erősíti, miként Verbőczy az «Usus»-ra nézve is későbbi törvények nyilvános vagy hallgató helybenhagyását teszi fel. Ugyanis II. R. 2-ik címjében az előbbi törvényeknek későbbiek általi eltörléséről, megerősítéséről vagy elhallgatásáról szól. Ezen hallgatássali mellőzésről ezt mondja: «*Quando priores Leges, vel Constitutiones fuerunt silentio praetermissae, sic quod nulla mentio*

habeatur de prioribus per posteriores super variatione vel immutatione earundem, tunc priores leges vigorem habere dignoscuntur, si contrarius usus populi illis non praejudicaverit. Nam usus realis, et continuus saepe legem tollit.»

Láthatni ezen §-us végéből, miszerint az «Usus» nem mindenkor birt törvényt megszüntető erővel.

Láthatni tovább az egész §-ból, hogy ha olykor volt is ily hatása az «Usus»-nak, az csak oly esetekben lehetett, midőn valamely tárgyat érdeklőleg törvény hozatván, abban az előbbi olyszerű törvény meg nem említettett; ekkor ha létezett valamely «Usus», mely nem ezen utóbb hozott törvénnyel — mert utóbbi törvény valamint előbbi törvényt, úgy előbbi «Usus»-t is bizonytalansággal megszüntet — hanem amaz előbbi törvénynek némely részével ellenkezett, azon ellenkező szokás amaz előbbeni szabályt megváltoztatta; de ez nem annak bizonyossága, hogy a szokásnak egyenesen törvényhozó ereje lenne, hanem annak, miszerint a később s azon tárgy felett hozott törvény a létező szokást hallgatólag megerősíti, s ezen megerősítés által azon törvényszabályt, mellyel ama szokás ellenkezett, megváltoztatta. Világos mindezekből —

6-or. Hogy Verbőczy óta az «Usus»-nak egyáltalában nem lehet oly hatást és erőt tulajdonítani, mint azelőtt; törvénnyel ellenkező «Usus» pedig mint törvény elleni (tehát vétkes) tettek öszvessége, törvény előtt pártolást nem nyerhet s annyival kevésbé válhatik törvénnyé.

Az, hogy Verbőczy után is sokan voltak hajlandók magokat nem az írott törvényekhez szabni, hanem kéjszerű tettek ismétlését venni zsinórmértékül, természetes következménye volt az akkori zavargó időknek s könnyen megfogható, hogy a banderiatu hatal-

masok, kik leginkább foglalák el az ítélőszékeket, nem örömet állottak el megszokott cselekvésök módjoktól, miszerint kedvök s érdekek szerint is ítélhessenek ; s kaptanak Verböczynek némileg kétértelmű «Consuetudo» mondásán. Ennek ürügye alatt s így származtak azon számtalan abusosok, melyeket annyi meg annyi törvények kárhóztatnak s eltörlendőknék rendelnek.

De a mai míveltebb korban a törvénytudomány elterjedése mellett számtalan irott törvénynek közepette, miként egyezhetnék ésszel s igazsággal, hogy újabb meg újabb keletkező szokások újabb meg újabb törvényeknek legyenek ki nem meríthető s zavaros kútfejei?

Miként egyezhetnék az alkotmányunk valódi szellemével, hogy miután sem ország gyűlése, sem koronás fejedelem különválva törvényt nem hozhat, ezen nagy s a többit mind magában foglaló just egyes személyek — ismételt cselekvéseik által törvényerejű szokást létesítvén — tettelesen gyakorolhassák?

A törvény képzete természetével s legfőbb feltételével, miszerint annak rendíthetetlennek, bizonyosnak s állandónak kell lenni, s miszerint azt senkinek áthágni nem szabad és semmi erő — míg ellenkező törvény nem hozatik — nem változtathatja, nem homlok-egyenest ellenkezik-é az, hogy fennálló törvény csak addig létezzék, míg tanálkoznak, s elegen tanálkoznak, kik az ellen tenni akarnak is, képesek is? Mi lenne a törvény legfőbb biztatásából, t. i. az azt követni tartozás kötelességéből, ha egyfelől törvény elleni tett (mi minden törvény elleni szokásnak kezdete) szabad ; annak pedig ismétlése (miből azon gyakorlat létezése áll) eltürendő lenne, s másfelől a létező törvény, melynek tudása kötelesség, nem kötelezne, az ellenkező

szokás pedig igen ; holott azt tudni nem mindig s nem mindennek lehet.

Valóban nem létezik a törvénynek semmi biztossága s nem a köztársaságnak s trónnak ezen alapuló bátorsága ott, hol törvényáthágásnak nem büntetés, hanem azon jutalom dija, miszerint a törvényt áthágó képes a kedve elleni törvény nyomása alól magát felszabadítani, s ha törvény áthágásának folytatására s másoknak is arra bírására elég ügyes vagy elég hatalmas, úgy még törvény elleni cselekedeteit törvényekké válva szemlélheti. Hol törvénytapodásra ily tág kapu nyitattik, hol az ingatag törvény ily változásoknak van kitéve, ott a fennálló rend felbontása, a törvények összegázolása s újaknak létrehozatala préda gyanánt van kitéve, melyet a netalán létező egyes vagy több hatalmasok s csábitók magoknak kivívhatnak.

Világos végezetre az is, miszerint szokásnak s nevezetesen törvény elleni szokásnak bírák ítéletéből folyvásti eredhetése abból, mit Verbőczy e tárgyban mond, nem következtethető. A II. R. 6-ik c. 11-ik §-a az, mire e tárgyban hivatkozni szoktak.

Igen, de ezen egész cím nem egyéb, mint históriai elbeszélése annak, hogy a törvénykezési szokott rendszer honnan eredett. Ezek azon címzet szavai : *«Quamquam omnia fere Jura Regni hujus originaliter ex Pontificii Caesareique juris fontibus progressum habeant, municipalis haec tamen regni Consuetudo, qua in Judiciis modo generaliter utimur, ex tribus fundamentis constat :*

§. 1. *Ex Constitutionibus et Decretis publicis.*

§. 2. *Ex Principum Privilegiis.*

§. 3. *Ex Judicium Regni Ordinariorum Sententiis.»*

Elbeszéli itt, hogy a királyi decretumoknak majd mindenikéből, — ha szinte azok régiségök miatt csak-

nem elenyésztek vagy későbbi törvények által megváltoztattak, — mégis *maradt meg* valami a százados gyakorlat által megerősített törvényes rendszerben s szokásban : «*Ex omnium fere ipsorum divorum Regum Constitutionibus per longum usum aliquid Legis in Consuetudinem nostram plus quam per centum annos jam approbatam derivatum tractumque esse dignoscitur.*» Tehát mult és régi dolgot beszél el.

Elmondja továbbá, hogy a fejedelmek privilegiumai is, melyek helyesek s igazságosak voltak, törvénykezésekben gyakran felolvastattak, melyeket így megtanulván s törvénykezésben gyakran használván, egy része az említett törvénykezési rendszernek, «*Consuetudo*»-nak onnan származott. Itt is tehát régi s eltöltött időt emleget.

Szintúgy említi a rendszeres bírácoknak előtte hasonló tárgyakban ugyanazon renddel és móddal ismételve hozott s végrehajtott ítéleteit; azt mondja, hogy részint a törvénykezési rendszer ezekből *származott* : «*Consuetudo ipsa emanavit.*» Perfectummal — mult idővel — fejezi ki, tehát mult időről szól, s azt fejezi ki, hogy az eddigi rendszer honnan eredett, de korántsem azt, hogy ezen túl honnan eredjen.

Hogy ezen címzetben Verbóczy egyenesen a magyar törvénykezési rendszer históriáját beszéli el, az annyival világosabb, mivel a 19-ik §-ban előadja, hogy azt Károly király hozta be Franciaországból.

Ezek szerint minden, mi ezen egész címzetben van, egyenesen históriai előadás s csak a multakról szól; a jelenről s jövődőről ellenben egyedül a 12-ik §-a végét és a 13-ik §-t lehet érteni.

Amabban azon rendszerről, melynek eredetét az előbbi §§-ban leírta s elbeszélte, ezt mondja : «*Observandusque est etiam in futurum semper.*» Azt mondja

tehát, hogy mindig meg kell tartani vagyis hogy soha sem kell azzal ellenkezőleg ítélni. Miként lehet ebből arra való felhatalmazást magyarázni, hogy a fennálló törvényekkel ellenkezőleg lehetett volna s lehetne ítélni, s hogy ily ítéletek a fennálló törvényeket megváltoztathassák?

A 13-ik §-ban mint egy jósló szellemben megmondja, miszerint ha a fennálló s irott törvények a törvénykezésben meg nem tartatnának: *«novarum Legum per inductionem quoad usque illae addiscerentur, totius nobilitatis Regni Hungariae jus, ut in nihilum redigerentur, necesse foret.»* Ha látott ily veszélyt új irott törvények behozatalából eredhetőnek, méginkább láthatta volna azt új törvényeket alkotó szokásokból származandónak; ily szokások számosabbak, többfélék s nehezebben megtanulhatók lévén irott törvényeknél.

De már magában véve is nem képtelenség-e, hogy éppen törvényszék cselekedhessék törvény ellen; mi lehet pedig törvényellenibb cselekedet, mint törvény ellen ítélni?

Azt mondja tán valaki, hogy az ily esetekben nem a törvény ellen, — mert azt az ellenkező szokás már eltörülte, — hanem a törvénné vált szokás — tehát törvény szerint — van az ítélet. Igen, de természetes, hogy ezen irott törvény elleni szokásnak vagy törvény elleni ítéleteknek kezdete is volt, s azon kezdet nem volt egyéb, mint az eddig még sértetlen törvénynek ítélet általi megsértése s áthágása. Hogy ez nagy polgári bűn, s hogy bíróban még nagyobb mint másban, mert neki legszorosabb kötelessége a törvényt tudni s azt követni, mi hivatalának főcélja s feltétele, abban senki sem fog kételkedni; valamint abban sem, hogy a bíró szent esküt tevén le a törvények megtartására, minden törvény elleni ítélet részéről undok hitszegés.

Már miután tagadhatatlan az, hogy ily polgári bűnt követ el s ily undok hitszegésbe esik azon bíró, ki addig ép törvény ellen legelőbb ítél, hát ki azon bűnös tettet ismételi, s ki ama vétkes példából nem-hogy azon bűn elkerülésére venne tanúságot, sőt azokat követi s gyakorolja, kevesebbé bűnös-é? Vá-lhatik-e hibás és tilalmas tett azért, hogy azt többen és többször tették, nemcsak hibátlanná, sőt másokat is kötelezővé? Veszélyesebb-é a fennálló tölgyre nézve, ki az első ellen s talán héját is csak alig sértő csapását intézi, mint az, ki annak nyomán újabb csapásokat tesz; vagy mint aki már gyengülni kezdőbe vágja fejszóját? Igy a már első törvény elleni ítélet bűnének mindazok, kik azt követik, s ismételik, teljes mérték-beni részesei maradnak; és áll azokra nézve is azon erkölcsi képtelenség, hogy éppen a törvény megtar-tására s a bűnök büntetésére rendelt ítélőbírákra nézve törvény s hit elleni cselekvés nemcsak meg-engedve, sőt sanctionálva legyen.

Ezeknél fogva törvény elleni tettet vagy tetteket, azoknak gyakorlatát, — akár egyeseknek, akár ítélő-székeknek cselekvéseikből eredjenek is —, nem lehet törvényes szokásnak, hanem törvényelleninek s valódi abususnak tekinteni.

Mindezeknek még világosabbá tételére s meg-mutatására annak, hogy Verbőczy idejében, sőt azelőtt is, annyival inkább pedig azóta a törvény ellen kötelező vagy becsúszott usust abususnak nevez-ték s kárhoztatták; ellenben a törvény megtartása keményen s büntetés mellett parancsoltatott; tehát meg nem tartása, megszegése vagyis a törvény elleni usus tiltatott. Lássunk azon különböző időszakból nehány törvényeket.

Sz. László III-ik könyve 15-ik cikkje ezt mondja :

«*Quicumque Regis et Principum Decreta fregerit, si Episcopus est, secundum voluntatem Regis dijudicetur, si Comes, a Comitatu degradetur, si Centurio, honore privetur, et insuper 55. §§. pensas solvat.*» — Vajmi szigorú sanctió alatt tilt ez törvény elleni tettet, mi minden törvény elleni «*Usus*»-nak szülője és táplálója.

2-ik András arany bullájának 31-ik pontjában előszámlálván, hogy az hét példányban adatván ki, hova tétetett legyen le, azt mondja: «*Septimum apud Palatinum etc. reservetur.*»

§. 1. «*Ita quod ipsam scripturam prae oculis semper habens, nec ipse deviet, in aliquo praedictorum, nec Regem vel Nobiles seu alios consentiat deviare.*» — Az ellenkező szokás keletkezésének vet tehát ezzel is gátat.

Albert király 1-ső cikkelyében ezt mondja: «*Antiquas Leges et Consuetudines... ad priorem suum modum et statum cum Praelatorum, Baronum et Regni Nobilium consilio et auxiliis reducemus, redintegrabimus, reformabimus.*» — Abból, hogy a törvényeket előbbi állásukra visszateendőknek fejezi ki, világos, miszerint azok ellenkező s hibás gyakorlatok által sértve voltak. Ezt nyilván s kárhóztatva ki is fejezi csakugyan Albert király 4-ik cikkje: «*Novitates et nocivae Consuetudines introductae aboleantur et destruantur.*»

Az ily abusosok zabolázására s törvény elleni új szokások meggátlására Albert király halála után a státusok által 1446-ban hozott 5-ik t. c. 2-ik §-a az ország rendelkezéit s törvényeit megszegők ellen egész erővel insurgálni parancsol minden polgárt.

Mátyás király az 1471: 31-ik címben minden megyében megküldetni rendeli a Decretumot azért, hogy

kiki megtartsa, az azt megszegők pedig büntettesse-
nek, sőt ha a bírák meg nem tartanák, in facto po-
tentiae convincáltassanak; «*si qui a Nobis in contrarium
Decreti pro eorum partibus litteras extraxerint, eadem
non observentur, contra decreta facientes vincantur
in facto potentiae.*» Nem vágja-e ezáltal ketté contrarius
usus keletkezhetése útját? s nem semmisíté meg a
netalán keletkezőt?

Mátyás VI-ik Decr. bevezetésének 1-ső §-ban :
«*Decet Reges etc. non solum armis, verum etiam Legi-
bus esse decoratos, et bonorum stabiliumque potius
institutorum rigore, quam absolutae potentiae, vel
damnandae abusiois severitate populos subjectos, et
simul Imperii sui habenas moderari.*» — 2-ik §-a :
«*Ut eas introductiones et perditas abusiones, quae in hoc
Regno praedecessorum nostrorum, et etiam nostra
tempestate, potissimum vero in Judiciis fuerunt, abolere
et extinguere : Utque Statuta et Decreta ita stabilia con-
dere possemus, etc. — quae pro Legibus et Jure scripto
perpetuo haberentur, nec unquam illa pro arbitrio
variare etc.*»

Figyelmet érdemel ezen törvényben —

a) Hogy ama hatalmas király is a határtalan ha-
talmat (absoluta potentia) s az abusosokat vagyis
törvény elleni usust, ha az a fejedelem részéről jönne
is, kárhoztatja.

b) Hogy mind az előtte s alatta keletkezett abusu-
sokat vagyis törvény elleni ususokat kárhoztatván :
eltörli, megsemmisíti ;

c) Hogy éppen a törvényszékeknél létrejött tör-
vényelleni szokásokat leginkább (potissimum) jeleli ki
eltörlendőknek, következőleg törvény elleni szokás
kezdését és gyakorlását azokra nézve engedi meg
legkevesebbé ;

d) Miszerint kimondja, hogy az írott törvények kivétel nélkül mindig megtartassanak és soha senki tetszése szerint (*nunquam pro arbitrio*) tehát a bíróé szerint sem változtathassanak (*variantur*).

Ezen törvények szólának Verbőczy előtt az írott törvények szoros megtartásáról; ezek minden az elleni cselekvéseket, következőleg minden törvény elleni szokás kezdetét s gyakorlatát tiltják és kárhozzátják s eltörlik az abususokat vagyis törvény ellen becsúszott szokások gyakorlatát.

Ellenben csak egyetlenegy törvény sincs e korból, mely a szokásnak s annyival inkább törvény elleni szokásnak törvénnyé változásáról szólna.

Mielőtt Verbőczy által a törvényeknek még 1504-ben a 31-ik cikk által rendelt egybeszedése megtörténvén, az 1514-ben országosan elfogadtatott s megerősítettett volna, már 1498-ban a 6-ik törvény azt rendeli: *«Quoniam autem magistri Protonotarii in Judiciis discutiendis semper Consuetudines allegare consueverunt.»*

§. 1. *«Ob hoc hujusmodi Consuetudines antiquae conscribantur, et si quae videbuntur Regiae Majestati a Dominis Judicibus rationabiles et legitimae, non abusivae, secundum easdem judicetur.»*

Ebben is mint hiány s mint orvoslandó dolog említettetik, hogy a Protonotariusok mindig a szokásra hivatkoznak, s azért azokat egybeiratni rendeli, s azok közül azok, melyek helyesnek s törvényeseknek megismertetnek (*legitimae, non abusivae*, tehát törvénnyel megegyezők s korántsem az azokkal ellenkezők) az egybeírás s helybenhagyás által írott törvénnyé válván, az ezek szerinti ítélet tétetik a bírák kötelességévé.

Hogy ugyanakkor az írott törvények szoros meg-

tartása mennyire parancsoltatott, s törvény elleni szokások mennyire tiltottak? látszik az Ulászló 6-ik Decr. 7-ik és 8-ik cikkelyeiből, melyek így szólanak : «*Si quis consiliarius contra statuta Regni palam* (pedig a Consuetudot csak palam lehet Verbőczy szerint behozni) *publice et temerarie agere attentaret, talem assessores proximaе Diaetae manifestent, quem tamquam proditorem et libertatis turbatorem puniant.* — *Qui contra Statuta et Decreta Regni palam et aperte egerit etc.* (prout hactenus per potentes factum est) *talis in amissione praelaturae, vel alterius beneficii, aut amissione universorum bonorum possessionariorum vincatur, et qua infidelis exul habeatur. Bona ejus in publicam praedam convertantur. Si potens fuerit, Palatinus, et Judex Curiae, cum aliis Comitibus insurgent, sub amissione officii.*» Ez talán csak elég szigorú büntetés a törvény elleni szokást kezdők ellen.

Szinte Ulászló 1504 : 15-ik art. említi : «*Contra vetustam hujus regni Consuetudinem* (mi — mint feljebb már láttuk — írott s fennálló törvényt térsen) *quaedam abusio*, (azaz törvény elleni szokás) *introducta esse visa etc.* §. 1. *ob hoc deliberatum est, ut talis abusio de caetero cesset, et nunquam admittatur.* §. 2. *Omnia quoque Judicia, sub colore hujus abusiois, qualitercunque et in quibuscunque negotiis facta, nullius sint vigoris, atque firmitatis.*» Tehát nemcsak tiltja s eltörli a törvény elleni usust, hanem az ily ususra épített ítéleteket is a törvényhozó test hibáztatása következtetésében megsemmisíti.

Ily törvények hozattak Verbőczy ideje előtt és alatt. Hogy az általa egybeszedett törvények megtartása és csak azok szerinti ítézés nyilván parancsoltatik, látszik az 1518 : 40-ik c. 5-ik §-ból : «*Secundum Jura Regni scripta causae decidantur.*» Tehát nem oly ususból,

mely ha létezik is, de törvénybe iktatva nincs, s még annyival kevésbé törvény ellen kezdendő ususból.

Valamint az 1543:31-ik c. «*Cum constitutiones publicas et Statuta rata, et inconcussa esse oporteat, committat Sua Majestas ne Cancellaria Litteras et mandata publicis Constitutionibus contraria, aut derogantia det.*» Ezen törvény megtartása mellett miként keletkezhetett volna onnan származó törvény elleni usus.

Mindezen törvények ellenére is nem szűnván meg, kivált a hatalmasok részéről eredő törvény elleni szokások kezdése s gyakorlása: 1563:30. által ez rendeltetik: «*Leges et Jura propter non paucos in illis abusus reformatur, et comitiis substernantur.*» Mit különben az 1550. 10. és 11, — 1552:15. — 1559:40. cikkek is rendelnek, valamint később az 1567:25. s 1609:69.

Az 1567:27. *Exceptiones frivolas* (quae prava quadam consuetudine sunt introductae) eltörli.

1582:1. §. így szól: «*Supplicans etc. ut eos abusus et gravamina, quae jam pridem contra publicam libertatem Regni irrepserunt etc. juxta antiqua jura Regni etc. remedia adhibere vellet.*»

Ugyanott a 8-ik cikkben: «*Communes Regni libertates, certis quibusdam damnosis introductionibus, et abusibus etc. obfuscatas iterum reddere etc. dignetur.*»

Az 1618:65. pedig ezt mondja: «*Quia per abusum Causantes et Advocati in eadem Causa plures etiam prohibitas adhibuissent.*» Megjegyzendő ebben az, miszerint causansok s advocatusok visszaéléseik említettnek, melyek bírói megegyezés és így bíró factuma nélkül nem történhetnek, mégis abususoknak nyilvánítja a törvény azért, mert törvényelleniek voltak.

Az 1687:6-ik cikk, mely pedig egyenesen nota- esetet, nota-pört tárgyaz, ezt mondja: «*Amodo in*

posterum, si quospiam notorie delinquere contingeret, modalitate legum Regni, superinde conditarum, et processus in iisdem fundandi, contra eosdem procedi possit et debeat.» — Hol van itt csak távolról is említve, hogy ily pörökben törvény ellen bármi szokást valaha kezdeni lehetett volna vagy létezőt követni lehetne.

Ezen kortól fogvást egész mostanig egy törvényt sem lehet idézni, mely törvény elleni szokás megkezdhetését vagy gyakorlatát engedné ; sok törvényeket s inaugurale diplomákat pedig, melyek az írott törvényeknek mindenek által mindenekben s mindenkori megtartását rendelik.

Mindezeknél fogva törvényelleni usus egy törvény által is megengedve nem lévén, sokak által pedig tiltatván s kárhoztatván, és azonfelül mind a józan ésszel, mind a törvények szentségével s a közállomány s trón abból következő bátorságával s rendíthetlenségével merőben ellenkezően : arra e tárgyban is hivatkozni nem lehet. És miután meg van mutatva, miszerint törvény parancsolja, hogy minden táblai, tehát a nota-pörökben is kifogásokkal élni lehessen, s miután az ezzeli nem élhetést csak törvény mondhatná ki, ily törvény pedig nem létezik, tehát nota-pörben — ha szinte léteznék is az elleni gyakorlat — *kifogásokkal* élni lehet.

Mindezeknél fogva az, hogy a jelen pörben kifogásokkal élni nem lehet, törvénnyel és igazsággal meg nem állhatván : természetes, hogy azon parancs is, miszerint alperes a kifogásokkal felhagyva, magát érdemben védelmezni rendeltetik, kötelező erejű nem lehet. Az a kérdés ugyanis, valami pörben kifogásokkal élni szabad-é? nem a törvényszékek, hanem a törvények elhatározása alá tartozik. Ha törvényeink a

kifogásokat meg nem tiltják, semmi bírónak nincs joga azt eltiltani, s éppen így, ha törvényeink tiltják : semmi bíróság nem bír joggal, hogy velek élhetés szabadságát törvény ellenére ajándékul adhassa. Márpedig hogy jelen esetben a kifogásokkal védelem törvényeink által nem tiltatik, sőt hogy az azokkal élhetés törvényeink tartalmából egyenesen következik ; különösen pedig, hogy a perelhetőség kérdése feletti vitatkozás e jelen pörből természeti igazságszerint is el nem maradhat : az a feljebbiekben megmutattatott.

Királyi fiscus felperessége elleni kifogás

Alperes tehát törvényhez és igazsághoz ragaszkodva, a kifogásokkal élni jogai közé számlálja, s ennél fogva a pörölhetőség kérdésére általmegyen, és a kir. fiscus pörölhetőségét *leszállítatni kéri* következő okokból :

1-ör. Ki egy pört helytelenül kezdett, azt az helyesen nem is folytathatja. Márpedig a fiscus e jelen pert helytelenül kezdette, mert az alperest országgyűlése alatt idézte meg, holott az 1830. 6-ik t. c. elég világosan mondja, hogy ország gyűlése alatt a T. K. Tábla előtt pert kezdeni nem lehet ; és ezt minden névvel nevezhető pörről mondja, mert kifogást nem tesz. Ahol pedig a törvény nem tesz kifogást, ott valóban a k. fiscus sem tehet ; mert általában törvény alól csak más törvény vehet ki valamit. Azt pedig, hogy miután ez esetben ily kivételi törvény nem létezik : tetszése szerint törvényt alkothasson a kir. fiscus, talán csak nem számítja jussai közé.

2-or. Nem léphet föl a kir. fiscus mint felperes,

akárhol, annyival kevésbé közhelyen mondott véleményért.

Vélemény mindenkiben a tudás és meggyőződés szülöttje s éppen mivel tudása s meggyőződése mindenkinek sajátja, tehát véleménye is tagadhatatlan tulajdona; és mivel tulajdona, azért attól senki is meg nem foszthatja, abban senki sem háborgathatja s miatta kérdőre nem vonhatja.

Vélemény lehet hibás, mivel a tudás hiányos és a meggyőződés fonák lehet; de az ily véleményi hibát vagy tévedést bűnnek nem mondhatjuk, mert nem akarat, hanem tehetség dolga; bűn pedig csak az akarat körében létezhetik. És így vélemény bűn nem lehetvén, büntetést sem vonhat maga után.

Véleményt — akár helyes, akár hibás — *ki is lehet mondani*: — sőt ott és akkor, hol és midőn valakinek kötelessége szólani, ki is kell azt mondani. Ezen esetben van pedig közgyűlésen annak minden tagja, midőn valami tárgy azért fordult elő, hogy a vélemények kifejezése által elhatározottassék. Ki midőn szólani kötelessége szerint kénytelen, nem meggyőződése szerint szól vagy nem saját véleményét mondja ki, az vétkezik, mégpedig a vétkek egyik legsúlyosabbikát követi el. Mert az emberben létező isteni szikra, az okosság ellen vétkezik akkor, midőn annak benne létrejött valódi szülöttje helyébe a tettetésnek mellékes célzatok által nemzett fattyát tolja.

Valamint a kir. fiscus nem léphet fel mint felperes az alperes ellen azért, hogy *ilyen és nem más véleménye van*; s hogy midőn szólania polgári kötelessége hozta magával, saját véleményét, nem pedig mást, meggyőződésével ellenkezőt mondott ki, éppen oly kevésbé léphet fel a kir. fiscus az alperes ellen azért, mivel a *közgyűlésben javaslott*.

Valamint javasolni, valami iránt figyelmeztetni, mindenkinek, ki közgyűlésben szólási jussal bír : ezen jusból származó jusa, sőt kötelessége is.

Ezen jus gyakorlását csak a törvény korlátozhatja.

Olyast ajánlani vagy indítványba hozni, mit törvény tilt, nem szabad ; mert valamint nem szabad törvényt átalhálni, úgy annak áthágását javasolni s másokat annak áthágására bírni akarni sem szabad. Ily indítvány, vagy javaslat nemcsak hibás, sőt vétkes is lehet ; s ahhoz képest, hogy minő s mennyi törvény ellen van intézve s minő következtetéseket szülhet, kisebb vagy nagyobb vétkek súlyát hordja magán. Lehet oly indítvány, mely annyira sarkalatos törvény megsértését veszi célba s törvény által tiltott oly veszélyes dolgot kíván létrehozni, mi fenytés tárgya is lehet.

Törvény ellen *javasolni* valamit, mindég polgári bűn, csak akkor nem, midőn új törvény hozatala és törvény megváltoztatása forog kérdésben. S így valamint nem szabad bármi tettet is javasolni fennálló törvény ellen : úgy ott, hol törvényhozásról lehet és van szó, igenis szabad, sőt gyakran mulaszthatlan kötelesség, mi addig nem volt törvény vagy törvény által tiltva is volt, avégre s úgy javasolni, hogy az törvénné váljék. Törvényt javasolván ott, hol törvényesen van törvényhozásról szó, lehet hiábavalóságot, oktalanságot s több effélet követni el, de törvény elleni hibát, vétket semmi esetre nem.

Márpedig alperes nem tett egyebet, mint országossá vált törvényjavaslat iránt mondta ki saját véleményét.

Hogy az volt s nem egyéb véleménye, azért büntetni akarni csak annyit tenne, mint valakit büntetés alá vonni azért, hogy rövidlátása miatt valamit nem tud

kivenni, vagy hogy éles szemei oly messzelévő tárgyat is látnak, mit nagyon sokan nem is sejdítenek.

Hogy pedig polgári kötelessége lévén szólani, saját véleményét mondta ki s *nem szólott meggyőződése ellen* vagyis hogy nem követett el erkölcsi gyalázatos bűnt: ez talán a kir. fiscusnak, ki magát bűnök bosszulójának tartja, nem ad just ellene felperesként lépni fel.

Szintoly kevésbé állhat ellene a kir. fiscus, mint felperes azért, *mit véleménye kimondásakor javaslatba tett.*

Mert ugyanis alperes csak olyat javaslott, mit azon megyének elfogadni és tenni jussa volt, t. i. valaminek törvénybe iktatását eszközteni.

Ennek tevését oly úton javasolta, mely törvényes, úgymint követi utasítás által országgyűlésen; javaslatának pedig tartalma oly tárgy volt, mit az ország törvényhatóságainak — tehát az országnak — nagyobb része óhajtott. Mit pedig egy ország nagyobb része óhajt és akar, az azon országban vétkes, sőt hibás, sem lehet. Annyival kevésbé lehet hibás vagy éppen vétkes azon egyes személy, ki az ország nagyobb részének ily kívánságában osztozik.

Ezen — mondhatni — országszerte forrón óhajtott tárgyat a státusok táblája nagy többséggel s valóban sok lelkesedéssel magáévá tette volt, azt a felső tábla nem utasította vissza, s mint országos javaslat ment a felség elébe. Akkor tehát, midőn azt alperes pártolta, úgy állott az, mint országul határozott törvényjavaslat, mint országos végzés, ország-tette törvényjavaslat. Országos végzés pártolásáért pedig büntetni, és egyes személyt büntetni akarni képtelenség lenne. Ezen tárgyat a felség sem utasította vissza, sőt attól megerősítését sem tagadta

meg; hanem csak későbbre halasztotta. És így egy országosan óhajtott, országul javallott s a felség által félre nem vetett, sőt később felveendővé kijelelt tárgy pártolása csakugyan nem adhat kir. fiscusnak just s hatalmat valaki ellen mint felperes lépni fel, mégpedig nota keresetével.

Figyelmet érdemel az is, hogy alperes kérdéses beszéde *követi utasítás tárgyában* mondatott: követi utasítás pedig oly tárgy, mihez a kormánynak, sőt magának a felségnek is szava nem lehet.

Nem is tették ezt sem kegyes királyaink, sem azoknak kormánya. Természetes is, hogy a király s kormánya a követi utasításokba nem elegyedhetik s ahhoz nem szólhat. Mert ugyanis követi utasítást adni, ezen utasítások s a követek kinyilatkoztatásai által nézetét, óhajtását s akaratját kifejezni és azoknak létesítésén munkálni, ez az osztályrész, mely a törvényhozásból a nemzetnek jutott.

Szintoly tisztán s háborítatlan kell ezt neki gyakorolhatni, mint a fejedelemnek saját osztályrészét, mely a nemzettel közös indítványi és a csak egyedül őtet illető megerősítési jogból áll. Éppen oly kevésbé elegyedhetik a felség vagy kormány a követi utasítások adásába, valamint a nemzet nem elegyedhetik abba, hogy a fejedelem titkos tanácsában a kir. előadások s a kir. leiratok miként készülnek. E két részről jussok egymással paralellában vannak.

Miután a király a törvényhozási test rajta kívüli részének hivataluknál fogva létező sok tagjait kinevezi, a nemzet orgánumai vagyis a képviseleti tagok választására pedig nagy befolyást gyakorolhat (mit a nemzet a fejedelem organumainak t. i. tanácsosainak vagyis kormánynak sem választására, sem cselekvésére nézve nem tehet), ha még ezenfelül a kép-

viselők utasításainak készülése s tartalma is a fejedelem, sőt nemcsak a fejedelem, hanem annak organumai azaz a kormány egyenes befolyása alatt állana, úgy valóban a nemzetnek a törvényhozásban osztályrésze nagyon mostohán volna kimérve, s inkább csak szóban s névben, mint valóban léteznék.

A hozott törvény megerősítését megtagadható határtalan «Veto»-nál még sokkal korlátozóbb s bénítóbb lenne az, ha az utasításokbani közvetlen befolyás — hibáztathatás — s ebből származó megsemmisítés által még az is, minek anyagai az utasítások, t. i. az országgyűlési vitatás s tanácskozás, ily közvetlen felsőség s függés alá volna helyezve.

Mi lenne ugyan a követi utasításokból s mi azok adhatásának jusából, ha a k. fiscus mindent, ki utasítás adáskor olyat pártolt, mi neki nem tetszik, nemcsak kérdőre vonhatna, hanem nota rémítő büntetésén is kereshetne? Úgy nem a törvényhatóságok, hanem a kir. fiscus fogná a követi utasításokat adni. Mert a ki büntetésre vonhat akárkit is mindazért, a mi neki nem tetszik, annak a legcsalhatatlanabb eszköz van kezében azt és csak azt eszközölni, mi neki tetszik. Ezen eszköz mellett nincs győző okokra, nincs népszerűségre, nincs ékesszólásra szükség; mind e nélkül fog az mindaddig sikerülni, míg a nyugalom a bajnál, a bátorságban lét az üldöztetésnél s általában a kedves a kedvetlennél kívánatosabb lesz.

Ezeknél fogva alkotmányos országban — milyen hazánk — mindazok, kiknek szólani közhelyen jusok és kötelességök is, csak a törvény korlátai közt állanak és senki más hatalma, annyival kevésbé a kir. fiscus tetszése szerinti büntetésének fenytő vesszeje alatt nem lehetnek.

Minden szólók s bárminő tárgyban felszólalók közül pedig legkevesebbé lehet a kir. fiscus gáncsoskodhatása s kérdőre vonhatása alatt az, ki követi utasítás tárgyában szól, és kinek beszéde követi utasításba menő törvényjavaslatot foglal magában.

3-or. Le kell szállíttatni a kir. fiscus felperességének azért is, mert midőn a mult országgyűlésen nemes Bars vármegye egyik követe ellen azon okból mivel az alperes által ama decemberi gyűlésen állítólag mondottakat magáévá tette, nota pört indított, s azon pör később elenyésztetett, el lőn azáltal ismerve az is, hogy azon beszéd, melyet azon követ, magáévá tett, nota-pör tárgya nem lehet. Következőleg a kir. fiscusnak sem lehet azon beszédre nézve perelhetősége. Ama pör elenyésztésével igenis lemondott a k. fiscus a maga perelhetőségéről, vagyis annak nem létezését elismerte.

Csak azért kereshette kir. fiscus alperest ama beszédért, mivel azt vétkesnek tartotta, de midőn azt, ki azon beszédet (tehát a képzelt bűnt) magáévá tette, feloldozta, elismerte s nyilván kijelentette, hogy azon beszéd nem bűnös. Már megszűnván azon egyedüli ok, melyért k. fiscus alperest kereshette: megszűnik a kir. fiscus kereshetése vagy perelhetősége is.

Midőn valaki bármi pörben egyre nézve lemond azon okról, miért azt perelte, ugyanazon ok a másokra nézve is megszűnt létezni, s a lemondó lemondott jussáról, sőt a lehetségről is, mást ugyanazon okért pörölni.

Amiért egy embert nem lehet büntetni, azért hozzá polgári helyzetben hasonló más embert sem. Ez csakugyan tagadhatatlan igazság.

Ha már alperesnek bűnhődni kellene azért, miért

e pör alól nemes Bars megye követe feloldoztatott : úgy az okoskodás így állana : Wesselényiről állítatik, hogy valamit mondott, de hogy mondotta-e azt, bizonyítva teljességgel nincs, s amit mondott, azt a beszéd hevében s anélkül mondotta, hogy előre tudnia kellett volna, miként azon szavai rosszra fognak magyaráztatni és sértésnek fognak vétetni, tehát bűnhődjék. Bars megye követéről nemcsak állítatik, hanem ország színe előtt bizonyos, miszerint a Wesselényiről állított mondást magáévá tette, s reá nézve már azon mondás nem úgy jelenik meg, mint a pillanat szüleménye, mert hónapokig tartó fontolhatás után történik a magáévá tétel ; ország színe előtt történik, s akkor történik, midőn már tudva van, hogy azon mondást vétkesnek és sértőnek tartják, tehát mentessék föl a nota-pör alól. Ily okoskodás értelmileg, s ily igazságtalanság erkölcsileg gyarlálná meg a kir. fiscust.

Ezért bátran meri alperes állítani, hogy magának a kir. fiscusnak áll érdekében, ha magos helyzetének valódi becsülete szívéen fekszik, hogy inkább leszálljon e tekintetből felperessége mintsem annak létezésével vagy a következetlenség mindég kisebbítő bűnébe essék, vagy üldöző igazságtalanságról méltán vádoltathassék.

Azt mondja talán a kir. fiscus, hogy mindez nem áll, s miként ne enyészttethetne el a felség folyamatban lévő pört, midőn hozott ítéletet is megsemmisíthet.

Erre meg kell jegyezni :

Törvénykezésben divatozó Cassatorium Decretumok is korántsem enyészttetik el a folyamatban lévő vagy ítéletesen ellátott pört vagy keresetet, hanem csak a törvénykezés rendszerével meg nem egyező

s az ellen hozott ítéletet semmisítik meg, de a pört az ítélet előtti állásában helyezvén, azt mint tovább folytatandót épségben hagyják.

Vagy pedig talán azt állítja a kir. fiscus, hogy Bars vármegye követe csak kegyelem útján mentett fel a nota-pör keresete alól. Erre felelhetnek azt, hogy a felség igenis bir megkegyelmezés jusával, s ez jusainak legszebbike is, de a megkegyelmezés csak végső elítélés után létezhetik.

Midőn pör megkezdése előtt vagy annak folyta alatt büntető kereset megszüntetik, az annyit tesz, hogy bűn nem létezik. Mert míg a bűn létezésének lehetsége fenn van, addig a fejedelem, mint a birói hatalomnak feje s a közbátorságnak őre, tartozik a lehető bűn világosságra jöttét eszközölni s az esetet a bíróság kezéből ki nem venni.

Áll ez minden bűnökre nézve. S ha valaki gylkosságról vádoltatik, nem szüntetheti meg a fejedelem a megkezdett vizsgálatot, nem szakaszthatja félbe a megindult pört, mert ha azt tenné, a bünt pártolná, nem pedig a bűnösnek kegyelmezne meg. Nincs ugyanis addig bűnös, míg ítélet nincsen. Addig csak bűnről van szó, bünt pedig homályban hagyni nem szabad. Ha ez más bűnökről áll, még sokkal inkább kell a notapörről állania; mert ha közvetlen csak egyes személyeket sértő vagy veszedelmeztető tettek létezésének lehetsége s méltó gyanuk alkalmakor azon tettet hallgatásba temetni nem szabad; még sokkal kevesebbé szabad azt tenni akkor, midőn az egész alkotmány s nemzet elleni bűn létezése csak gyaníthatatik is.

Ily esetben a fejedelemnek legszentebb kötelességei közé tartozik, a gyanított s állított bünt világosságra hozatni, s miután e kötelességét teljesítette,

s a bűn világosságra jött, csak akkor kezdődik azon szép jusa, miszerint a bűnösnek a javulás reménye fejében — a maga s nemzet nevében megbocsátván — megkegyelmez.

De ha szinte kegyelem tettének magyaráztathatnék is Bars vármegyei követ pörének megszüntetése, csakugyan áll az mind a logika, mind az igazság ítélőszéke előtt, hogy amiért valaki kegyelmet nyert, azért mást büntetni nem lehet. És méginkább áll az, hogy ha egy követelt hibának nagyobb és bizonyosabb részese kegyelemre méltatik, a kevesebbé s bizonytalanabbúl részestől nem lehet azt megvonni.

És eszerint a kegyelem szempontjából nézvéen is azon pör megszüntetését, kötelessége lenne a k. fiscusnak elállani felperességétől, nehogy vagy következetlenség vagy személyes üldözés homályát láttassék vonni arra, kitől azon kegyelemnek nevezett tett eredt, s kinek felszentelt személyéhez s helyzetéhez sem egyiknek, sem a másiknak közeledni nem szabad.

Igy és 1-ször *azért*, mivel a pört törvény által tiltamazott időben kezdette ;

2-or *azért*, mivel véleményért s véleménynek ott történt kimondásáért, hol azt kimondani jus is, kötelesség is volt, alperes ellen annyival kevésbé léphetett fel a kir. fiscus, mint felperes, mivel az véleménye kimondásával egyebet nem tett, mint országosan óhajtott törvényjavaslatot pártolt s pártolt követi utasításról tanácskozás alkalmával, mi minden közhelyeni beszédek közül legkevesebbé tartozhatik a kir. fiscus bírálása alá.

3-or. Mivel az, miért az alperes ellen, mint büntetést követelő áll a felperes, Bars vármegye követénél büntetést nem érdemlőnek nyilatkoztatott ki

annak pör alóli felmentése által, és mivel következetlenség és igazságtalanság lenne az alperest büntetni akarni, miután az ugyanazon, sőt ha a terheltekről szó lehetne, még terhelőbb esetben lévő barsvármegyei követ feloldoztatott: a kir. fiscus felperessége nem állhat.

Ezen okok mellett alperes egyedül a felperesség kérdésében e pört ítélet alá bocsátja.

De amellett most is ragaszkodik alperes mindahhoz, mit a T. K. Táblának ez ügybeni ítéletése felől előbbi szóváltásaiban mondott a pör 19—26 lapján.

El nem ismeri ugyanis alperes és soha sem is fogja elismerni sem azt —

Hogy közgyűlésen mondott s minden következés nélkül s nyomot nem hagyva elhangzott beszéd a T. Kir. Tábla bírászkodása alá tartoznék. Mert meg van alperes győződve, miszerint polgári alkotmányunk egyik főpalladiuma, törvényes szólásszabadság el lenne enyészve; hogy ha a közgyűléseken minden beszélőnek rettegnie kellene, nehogy éretlenség vagy gonoszság szavaiból vádat koholjon; kir. fiscus arra az ő kihallgatása nélkül keresetet építsen, s így orozva történt megtámadás következésében ártatlanul mondott ártatlan beszédért nota-pör rémitő súlya alá vettessék.

Azt sem ismeri el alperes, hogy miután az országgyűlésen a KK. és RR. annyiszor ismételt elhatározottsággal kijelentették, miszerint sem a K. Tábla ez ügyben nem ítélt, sem az eset nota-pörére nem tartozik: a T. K. Tábla, mely a KK. és RR. táblájának egyik része, s mely legalább hallgatólagon nézetekben osztozott, most azon nézetek s határozatok ellenére ezen ügy felett s jelen pörben ítélhessen.

S végre azt sem ismerheti el alperes, hogy miután azon kérdés, bírászkodhatik-e e tárgyban a K. Tábla? s lehet-e ez esetet nota-pörrel keresni? a törvényhozó test által szőnyegre hozatott, de eldöntetlen maradt; ezen függőben lévő kérdést a T. Kir. Táblának szabad legyen eldönteni. Mert tudja alperes, hogy egy függőben maradt kérdést más el nem dönthet, mint vagy az, ki a kérdést függőben hagyta, vagy az, ki annak felette van. És így ha a T. Kir. Tábla ezen kérdéseket, melyek a törvényhozó test által hagyattak függőben, ítéletet hozván, elhatározza: azzal nem fejez ki kevesebbet, minthogy magát az egész törvényhozó test felett állónak képzele.

Meg van alperes győződve, hogy a jelen pörnek már a kifogások s jelesen a feljebb felhozott felperesség elleni kifogás következtében le kell szállíttatni s el kell enyészni anélkül, hogy alperesnek érdembeli védelmébe ereszkedni kellessék.

De ezen meggyőződés mellett is egyedül azon okból, nehogy érdembeli védelme előterjesztését mellékes okokért halogatni láttassék, s mivel a T. K. Tábla kívánságát ott is, hol azt törvényesen kötelezőnek el nem ismerheti, teljesíteni óhajtja; kész alperes a tárgy velejére nézve is ezennel felvilágosításokat adni s már bepörösített s ezennel bepörösítendő okleveleire hivatkozni; ámbár mindennek itt s még most törvényes meggyőződése szerint sem helye, sem ideje.

E pör érdemét tevő kérdés

Az, miben alperes a pör derekára nézve védelmét megtenni, mégpedig tökéletesen meggyőzőleg megtenni képes, egyszerű és rövid.

Alperesnek ugyanis csak azt kell bebizonyítani, miszerint az, mi ezen pörre alkalmat adott, s miért s minélfogva ez megkezdett, soha sem létezett; mert így a pörnek alapját rontván le, annak magának kell öszveroskadni.

Alperes egy beszédtöredékért vonatott pörbe, erre s az ebből következettekre épített az ellene indított kereset.

Ennélfogva alperesnek fő s egyedül szükséges velős védelme annak megmutatása, miszerint ő azon beszédtöredéket soha sem mondta. És ez az, mire alperes tisztelt bírának figyelmét legfőbbként kikéri.

Ha tehát alperes megbizonyítja, miszerint azon beszédtöredék általa soha sem mondatott, megszűnik az egész pör tárgya, és enyészve van az, minek bűnös vagy nem bűnös voltáról kérdés volt támasztva s enyészve az, miből következéseket akartak vonni.

Mert miután az egész vád, melyért e pör indítatott, abban pontosúl, hogy alperes azon követelt frázist mondotta-é vagy nem? s miután minden mi e pörben alperes ellen állítatik, mint azon frázisból folyó vagy azt bizonyító hozatik fel: ha alperes azon frázisnak nemmondását bebizonyítja, világos, hogy a vádnak minden következéscével együtt meg kell szünni; következésképpen el lehetne mellőzni a váddal egybekötött minden mellékes kérdések s következések vizsgálatát s cáfolatát, s jelesen nem válhatik eldöntő kérdéssé:

1. Hogy hívtelenség-pört szavakért indítani lehet-é? Mivel szavak nem léteznén, pör sem létezhetik.

2. Hogy a kormány alatt a felséget érteni szabad-é? Mivel a vádbeli szavak soha mondva nem lévén, sem felség, sem kormány általok meg nem sértethetett.

3. Hogy alperes a maga szavaival kötött-é vétkes célzatot és törekvést öszve? Mert szavak nem lévén, igen természetesen nem vala, mivel a vétkes célzat és törekvés öszveköttessék.

Alperes nem is azért ereszkedik e három kérdés vizsgálatába, mintha azt ártatlansága kitüntetésére tenni szükségképpen kellene; hanem a két első felvilágosítását polgári, a harmadikra való feleletét pedig maga iránti tartozásból teendi.

A kir. fiscus által szőnyegre hozott e két első kérdés ugyanis oly közérdekű s annyira fontos, hogy mivel alperes személyét s ügyét érdeklőleg tétettek közfigyelem tárgyává s országos kérdéssé: azok iránt tulajdon meggyőződését kimondani s azokat tehetsége szerint felvilágosítani polgári kötelességének ismeri.

Ezen pör a mult országgyűlési KK. és RR. által országos érdekűnek lenni több ízben nyilvánított. Mert megye- vagy országgyűlésen mondott beszédért, szavakért üldöztetés minden kétségen túl (legalább az országos KK. és RR. alperessel együtt úgy hiszik) a szólás szabadságát nyomja, következőleg alkotmányos kérdésbe vág. E tekintetből nemcsak alperest, de az egész hazát illető közérdekű dolog megmutatni: *hogy pusztá szavakkal hűllenség vétkét elkövetni nem lehet.* Továbbá —

Mivel kormány létezése alkotmányos országban magából a dolog természetéből foly, a kormányról szólás pedig parlamentáris vitatások alkalmával már csak a kir. felség sérthetetlenségének ideájánál fogva is elkerülhetetlen; közérdekű annak is megmutatása, miképpen a *felség és kormány egymástól törvény és természetnél fogva s a parlamentáris szójárás szerint lényegesen különböznek.*

Mi az alperes célzata iránti kérdést illeti: mivel

felperes lázítási *célzatot* s *titkos törekvéseket* tulajdonít alperesnek, s ezen minden alapnélküli vádjának hihetővé tételére a valótlanoknak megmutatandó mondásokon kívül némely magokban semmitsem érő okleveleket ad elő, (melyeknek egy részét a januári ítélet hasonlólag tekintetbe vette), nehogy hallgatás által a becstelenítő vád gyanúját túrni láttassék: ezen vétkes célzat és törekvés alaptalan ráfogását is felvilágosítani szükségesnek látja. S ezt annyival inkább, mert fájdalmát ily méltatlan ráfogásokért király és haza iránt viseltető hűségének teljes érzetében el nem fojthatja. De egyszersmind azt is hiszi, miképpen annak megmutatásával, hogy lázítási célzat s titkos törekvések kebelében nem lakoznak, alkalmat vehet az egész nemzetre nézve gyászt hozó azon boldogtalan véleménynek megcáfolására, mely véleménynél fogva némelyek, kik a nemzetet nem ismerik vagy ismerni nem akarják, hazánkban titkosan forralt szövetkezésekről, revolúciói készülétekről álmodoznak; s álmaikból békés polgárok üldözésére okot és alkalmat keresnek.

A felperes kir. fiscus alperes ellen törvénytelen állításokat, mellesleg vádakot s azokat bebizonyítani törekedő, noha magában erőtlen okleveleket ad elő.

Ezen állítások, vádak és oklevelek számosak és mivel felperes belőlök — minden erő nélkül létezők mellett is — törvénytelen és igazságtalan következményeket húz, alperes mind ezért, mind a feljebb említett okokért kéntelen azokat külön és egyenként taglalat alá venni. Ezenfelül a felperesnek hibás állításait s fontosság nélküli s még csak egyoldalúlag álló okleveleit a januári ítélet alperes ellen tekintetbe vette s azokból az ő kihallgatását megelőzőleg terhelő

következést vont. Ez is oly körülmény, mi alperest mindazon állítások s oklevelek cáfolatára, mind pedig annak megmutatására kényszeríti, miszerint azok még a januári ítéletkor tekintetbe, mégpedig terhelőleg annyival kevésbé vétethettek volna, mivel azok már magokban véve is tekintetbe vételt nem érdemlők.

Így védelmének szükségképpen hosszúra kell terjednie, de ha ezen hosszúság a t. bíróság előtt fárasztónak látszanék is; reméli, hogy az ellene támasztott kereset fontos voltának s a m. é. január 16-án hozott ítéletben tekintetbe vett felperesi állításokból, vádakból és oklevelekből húzott veszélyes következményeknek tekintetéből tisztelt bírái e hosszúság természetes okát általlátandják s a veszélyben forgó emberi élet oltalmára felhozandókat türelemmel kihallgatni méltóztatnak.

A január 16-ki ítéletben tekintetbe vettekéről

Mult év januárius 16-án mondott ítélet a felperes által követeltek tekintetbe veszi. De ezeket csak a felperes állításai nyomán veszi tekintetbe és ezen felperesi állításokból következéseket is húz.

A felperes által követeltek, miket azon ítélet tekintetbe vesz: a) az alperesnek Szathmár közgyűlésén 1834. dec. 9-én mondott *beszéde*; b) *célzata*; c) *törekvése*. *A felperes által előadottak*, amikből azon tekintetbe vett tárgyakra nézve következés huzatik: 1. a felperes okai. 2. a felperes tanúi, 3. bizonyos oklevelek.

Lehet-é már azon ítéletben valamit, mi történt dolgot, mondott szavakat vagy létezni állított cél-

zatot illet, s mit csak adatokból meríthetni — tekintetbe venni? Erre következőket kénytelen az alperes megjegyezni:

Bíró csak akkor vesz és vehet valamit tekintetbe, midőn abból következőt húz, mert különben a tekintetbe vétel cél s ok nélkül való. Következéseket húzni pedig egyik fél állításából s okleveleiből, mielőtt a másik fél cáfoló állításait s ellen-okleveleit be nem adja, *nem lehet s nem szabad*.

Nem lehet, mert következőseket bíró csak meggyőződése után húzhat; mely meggyőződés egyedül a tárgy egész s valódi ismeretéből származhatik; ezen ismeret pedig csak akkor létezhetik, midőn az egész tárgy látható: nem pedig az egésznek egyedül csak az egyik fél által mutatott csak egyik oldala, s azon egyik oldala is hihetősen nem való színében, hanem azon prizmán keresztül, melyet a tárgy eleibe a megtámadó félnek ártó szándéka tart.

Nem is szabad bírónak ily megelőző s egyoldalú következőseket húzni, éppen azért, mivel megelőző s egyoldalú következtetés már magában helytelen, és mivel ily következtetés megelőzőleg a dologba vágó s praeoccupáló mind a bíróra, mind a felekre s publikumra nézve.

Ily megelőző ítéletes kijelentésnek helytelen következőse már a felperes utóbbi feleseléséből is kitűnik. A pör 104. 107. s 108-ik lapjain ugyanis a felperes azt állítja, miszerint tanúk vallatásai bírói-képen nyomósaknak lennének elismerve; — holott azokról az alperes ellenokai s oklevelei vizsgálata előtt valamint eldöntőleg állítani mennyire nem lehet: az annival kitünőbb, mivel alperes ezen védelme folytában bőven s tagadhatatlanul be fogja bizonyítani, miszerint azon vallatások mind általánosan,

mind részletesen véve, s mind keletkezésöket, mind tartalmukat tekintve, meg nem állhatnak. A kir. fiscus továbbá nem átallja a bíróságnak ama megelőző nyilatkozását oly alperesi oklevelek cáfolatára hozni fel, melyeket a bíróság még nem látott. Ily praecupálás nem annyit tenne-é, mint valakit lehető védelmétől elzárni s még nem látott, nem tudott tárgyak felett mondani ítéletet?

Bírónak *ex datis et probatis* kell ítélni, s nemcsak hogy ezekből kell, de csak és csak ezekből szabad ítélni. «*Ex datis*» nem az egyik fél adatait, hanem mind a két félnek okleveleit teszi. Hogy a «*probatis*» mind az állításokról, mind az oklevelekről csak akkor mondathatik, midőn mind a két fél felhozta már minden okait s próbáit; — ez világosabb, hogy sem bizonyítani kellene.

A most érdekelt ítéletben alperes beszéde, célzata s törekvése még semmi esetre sem vétethetett volna tekintetbe, mert mindazokról alperes még semmit sem szólott volt, csak későbbben a pör derekán akarván s kelletvén azok felől szólania. Tehát csak a felperes *előadásai s oklevelei* nyomán vétettek azok tekintetbe. Ugyde a felperes *előadásai s okai* csak egyoldalúlag állottak, mivel azokra alperes — még idő előtti lévén — semmit sem hozott fel. Az adatok, melyeket az ítélet mint következtetése alapjait idézi, t. i. a *felperes tanúi s oklevelei* hasonlólag egyoldalúlag léteztek, mert az alperes még egy ellen-tanút s egy ellen bizonyítványt sem tett volt azoknak ellenébe, mindennek a pör akkori stadiumában még ideje nem lévén.

Egyoldalúlag létező dokumentum pedig bíróra nézve még nem is tekintethetik létezőnek; mert annak létezése attól függ, hogy azt a másik fél nem

semmisíti-é meg? Hát már még nem létező dokumentumokat tekintetbe venni s azokból következtetést húzni lehet-é? szabad-é?

De ez a jelen pörben annál kevésbé volt lehető és szabad, mivel a felperes kir. fiscus minden előadott állításai, tanúi és oklevelei már magokban véve olyanok, melyek bármely ítélőszék előtt is tekintetbe nem vétethetnek.

Azokat, miket a felperes előad, következőképpen lehet osztályozni:

1. Állítja, hogy e jelen pörben kifogásokkal élésnek helye nincs.

2. Állítja és C) s D) alatti tanúvallásokkal bizonyítani törekszik, hogy alperes a kir. méltóságot megacsonyította és a közcsendet és bátorságot megháborította.

3. Állítja, hogy alperes az elítélt ifjakkal és Kosuthtal titkos szövetségben állt vala.

4. Állítja, hogy hűtelenség esete nem csak tettleges feltámadásban s ellenszegülésben fordul elő.

5. Állítja, hogy a fejedelem és kormány egy.

Ez ötrendbeli hibás s be nem bizonyított, sőt be nem bizonyítható állítások közül az első mindjárt e védelem elején megcáfoltatott; a második és harmadik alább egész kiterjedésben fognak megcáfoltatni; e helyen tehát először is a 4-ik, t. i. hogy hűtelenség esete nemcsak tettleges feltámadással követtetik el, s az 5-ik, t. i. hogy fejedelem s kormány egy, fognak, megvizsgáltatni.

Mindenekelőtt szükség megemlíteni, hogy ezen hívtelenségi pör alperes ellen egyetlen egy frázis miatt indítatott.

Frázisért hívtelenségi pört indítani mindenesetre hallatlan dolog, s bajos embert, még bajosabb bírót

képzeln, ki ilyen felperesi tettben meg ne ütközzék. Hogy tehát felperes kir. fiscus az ily természetesen gondolható megütközésnek elejét vegye, igyekszik megmutatni, hogy e pör indítására neki törvényeinknél fogva joga volt.

Ezen tekintetből indulván ki felperes, említésbe teszi Sz. István II. 53. az 1514: 14. és 39. ismét Zsigmond I. 20-ik 1556: 24. 1787: 48-ik cikkelyeit; a bécsi béke 27. és 30-ik §§-it, 1687: 5. 1715: 49. t. cikkelyeket, s mindezekből csonka és elferdített kitételeket idézvén fel, azon egészen új s a felhozott törvényekkel egyenesen ellenkező tudományt következteti, miképpen országunkban *fegyveres kézzeli ellenséges támadás mindenkor egyenesen mint felségsértés, felség elleni támadás, (crimen laesae majestatis seu perduellionis) az állomány elleni támadásra, a társasági közcsend és bátorság megzavarására bár akármely módon intézett nyilvános törekedés és lázítás pedig mint hívtelenség vétke tekintetett és bosszultatott meg.*

Hívtelenség csak tettel követhetik el

Hogy ezen új és törvény elleni tudomány a maga egész meztelenségében láttassék, szükség, annak alaptalanságát, annak valótlanságát megmutatni, ami annál könnyebben megtörténhetik, mert ugyanazon törvények, miken felperes a maga hamis tudományát építi, azok, mikből annak hamis volta napnál világosabb fényben kitűnik.

Azon törvények, miken felperes a keresetet alapítja, ezek: I. r. 13. és 14. s 1723: 9.

Az I. 13. azt mondja: *«ad conterendam igitur infidelium proterviam et rebellionem, pravorumque et*

flagitiosorum hominum male agendi licentiam reprimendam; Majores nostri non solum jure possessionaria aliquorum (ut dictum est) in semine deficientium; verum etiam contra statum publicum Regni hujus, ex eoque in despectum dignitatis Regiae Majestatis contumaciter sese erigentium, ac alios, praeter juris aequitatem, absolute temerarieque turbantium ad Sacram Coronam . . . devolvenda esse stb.»

Az I. 14-ik szavai ezek: «*Secundus casus (notae infidelitatis est si quis evidenter se erigit et opponit contra statum publicum Regis et Coronae.*»

Az 1723: 9-ik ide tartozó kifejezései így vannak: «*Legibus de crimine laesae Majestatis hactenus, in specie articulo 7-o 1715-ti et modernae Diaetae articulo 5-o conditis in suo vigore permanentibus, evidenter semet crigentes contra statum publicum Sacrae Coronae, regiae Majestatis et regni; juxta titul. 14 partis I-ae, praeterea Judices etc. ulterius quoque nota infidelitatis etc.*»

Legelső, mit e helyen figyelembe kell vennünk, azon különbség, mit az 1723: 9. a felségsértés és hűtelenség közt tesz. Hogy e kettő közt legalább az 1715: 7. t. c. óta különbség van, azt felperes kir. fiscus sem tagadja. Az ok, miért itt e különbségről említést teszünk, az, mert az ország lakosainak általános személy- és vagyonbeli bátorsága kívánja, hogy megmutassuk, mely önkényszerinti, mely törvényelleni, mely minden jogot letapodó megkülönböztetés az, mit felperes itt előállítani nem iszonyodott.

Az 1715: 7-ik t. c. rubruma ez? De casibus criminis laesae Majestatis, — a cikkely azonban semmi eseteket elő nem számlál hanem Sz. István II-ik könyvének 51-ik fejezetére hivatkozván, egyébről, t. i. ar-

ról beszél, miképp a felségsértőket idézés nélkül is el lehessen fogni.

Sz. István idézett 51-ik fejezete így van: *rubrum. «De conspiratione contra Regem et Reginam. — Fejezet. — Si quis in Regem aut Regnum conspiraverit, refugium nullum habeat ad Ecclesiam. Si quis contra Regis Salutem aut Dignitatem quolibet modo conspiraverit, aut conspirare aliquid tentaverit, seu tentanti scienter consenserit, anathematisetur, et omnium fidelium communione privetur. Vel si quis hujusmodi aliquem noverit, et probare valens non indicaverit, praedictae subiaceat damnationi.»*

Ezen törvény szavaiból világos:

1. hogy itt nyilván és egyedül öszveesküvésről van szó.

2. hogy a *rubrum* szerint egyedül a király s királyné elleni öszveesküvésről van szó.

3. hogy a *rubrum* után ítélve, a törvény első sorában előforduló *Regnum* szó helyett *Reginam* szónak kellene hihetőleg állani.

4. hogy minden esetre a Sz. István idézett törvénye egy magán álló megkülönböztetett esetről szól, melyet a később hűtelenségnek bélyegzett esetekkel öszvetéveszteni nem szabad.

Az 1715. 7-ik t. c. midőn a kérdésben forgó Sz. Istváni törvényre hivatkozik, több törvényt ki nem jelel, csak határozatlanul így fejezi ki magát: *«Unam aut alteram nefandi criminis laesae Majestatis seu perduellionis speciem, et casus quovis, tum in St. Stephani Libr. II. Cap. 51-o tum alibi passim in legibus patris denotatos.»*

Ezen határozatlan hivatkozás azon aggódást hozhatta elő, hogy talán ezen cikkely erejénél fogva sok olyan esetekben is, melyek eddig hűtelenség

cím alatt jöttek, a megidézés félre fog vettetni. Ennél fogva az 1723 : 9-ik cikkelyt úgy kell nézni, mint az 1715 : 7-ik cikk törvényes megkorlátolását. S ezért van, hogy az 1723 : 9. t. c. a hűtlenség eseteit a felségsértéstől megkülönbözteti s azokban az idézet előtti befogatást meg nem engedi.

Hogy a valóságos különbségre annál biztosabban reátaláljunk, vissza kell mennünk a régi időkre.

Mind a felségsértés, mind a hűtlenség törvényeink szerint ugyanazon büntetés alá esik : fej és jószágvesztés alá. Az 1715. 7-ik előtt az idézés előtti elfogatás különbsége sem állott, mert e törvényt megelőző időkben nemest idézet és bírói ítélet előtt befogni semmi esetben szabad nem vala ; valamint hogy Erdélyben most sem szabad. Ezért van, hogy Verböczynél (I. 14.) a hűtlenség mint közönséges nevezet állíttatik elő, mely nevezet alatt első helyen a felségsértés áll, a második és több helyeken pedig azon esetek következnek, miket a felebb említett 1723 : 9. a felségsértésről (természetesen az 1715. 7-ik cikkely közbejötté miatt) külön osztályozva, mint szorosán úgynevezett hűtelenségi eseteket szám-lál fel. Noha nem lehet tagadni, hogy a megkülönböz-tetés most is csak a büntető pör vitelére nézve áll ; polgári törvénykezésünk nyelvén pedig a felség-sértés miatt fiscusra szállott javak is csak hűtlenség címéből szállott vagy adományozott javaknak mon-datnak.

Sz. István törvényei (II. 35.) három esetet ismer-nek, melyek Verböczy szerint hűtlenségi cím és bün-tetés alá esnének. T. i. ha valaki a király élete után leselkedik, ha az országot ellenségnek árulással által-adja ; ha idegen tartományokba szökik. «*Nec pro nullius causae reatus detrimentum bonorum suorum*

patietur quis, nisi consiliatus mortem Regis aut traditionem Regni fecerit, vel in aliam fugerit provinciam.»

Későbbben az esetek, mint Mátyás 1462-ki törvényének 2-ik, Ulászló II. D. 4-ik cikk bizonyítja, megszaporodtak; s mindezen eseteket, valamint törvényünk egészét Verbőczy szedte rendbe s világosan előadta s egymástól megkülönböztette; s a felperes kir. fiscusnak csak törvényeink ezen országosan elfogadott kútfejéből, nem pedig saját önkényéből kellett és illetet volna meríteni.

Verbőczy I-ső Részének 14-ik címje így kezdődik: *«Sunt igitur casus isti, et vocantur Notae Infidelitatis, in quibus Regia Majestas bona aliquorum eisdem superviventibus cui voluerit, de jure, libereque habeat donandi facultatem.*

Primus est, de crimine laesae Majestatis; si quis videlicet impias manus in personam Principis nostri injecerit, vel capiti ejus gladio, aut veneno insidiatus fuerit: sive murum aut domum, in quo Princeps ipse extiterit, violenter invaserit.

Secundus casus est, si quis evidenter se erigit et opponit contra statum publicum Regis et Coronae. Haec tamen erectio se ipsum juste defendendo, Notam afferre non intelligatur. Item qui conficit falsas literas stb.»

Senki sincs, ki a latin nyelvet csak félig is érti, hogy ezen sorokból meg ne értené, miképpen Verbőczy a felségsértés alatt az uralkodó fejedelem személye ellen vitt sérelmet érti. Ezt jelenti maga a név: *Felségsértés=Crimen laesae Majestatis*. Míg Róma köztársaság vala (respublica), következőleg a *Felség=Majestas* a népnél volt, addig a *Crimen Majestatis* a köztársaság, a nép elleni öszveesküvést jelenté. Mihelyt a római köztársaság fejedelmi hata-

lomnak adott helyet s következőleg monarchiává lón, a *Crimen Majestatis* azonnal az uralkodó fejedelem elleni bűnt jelenté. Magában értetik, hogy felperes kir. fiscus mint a római később kor, a felség ideáját az uralkodó-fejedelem személyével köti össze, tehát a *Crimen laesae Majestatis* meghatározásában sincs oka, de joga sincs, szabadsága sincs Verböcztől eltávozni.

Verböczynél az 1-ső eset (t. i. a felségsértés) a másodikkal (t. i. az időnkben sajátképpen úgynevezett hűségtelenség vétkével) ugyanazon büntetés alá esik: tehát egyenlő fontosságú vétek. A különbség csak ez, hogy az első esetben a bűnös egyenesen a király személyét sérti meg, a másokban pedig a statust. Ezért van, hogy az első esetben a törvény ezen kifejezéssel él: *Persona principis*, a másokban pedig: *Status publicus Regis et Coronae*.

Nem kell reá magyarázat, miképpen akkor, midőn a király név mellé egyfelől ezen kifejezés *Status publicus*, másfelől ezen szó *Corona* ragasztatik, nem személyesen a fejedelem, hanem az ország ellen elkövetett bűnt kell értenünk, annyival inkább, mert némely törvényeink vagy a *rex* szó helyett *regnum* szavat használnak, vagy a *Rex* és *Corona* mellé a *regnumot* is odateszik.

Nem lesz szükségtelen ide tartozó törvényeinket futólag általtekinteni.

Mátyás 1462. 2-ik «*evidenter se erigens contra statum publicum Regis et Coronae.*»

Ulászló II. D. 4-ik c. «*articuli autem, qui concernunt Notam Infidelitatis sunt isti:*

Primus: Evidenter, se erigentes contra statum publicum Regni et Coronae.

Verböczy helyei feljebb ki vannak írva, melyek

közül az I. 13. ezen kifejezést használja : *contra statum publicum Regni hujus*. Az I. 14. pedig : *contra statum publicum Regis et Coronae*.

Az 1723. 9-ik törv. cikk kifejezése ez : *contra statum publicum sacrae Coronae Regiae Majestatis et Regni*.

Mindezekből tehát kitetszik, miszerint a Verbőczy első és 2-ik esete abban különböznek egymástól, hogy az első eset a király személye, a második pedig status elleni bűn, és hogy a két eset közt teljességgel nem abban áll a különbség, hogy a bűn mi által és miként követtetik el : mivel mind a *crimen laesae*, mind a *nota* csak egyedül tett által követtetetik el, hanem abban áll, hogy a bűn ki vagy mi ellen intéztetett, t. i. a király személye vagy pedig az állomány (status) ellen-e? Ebből legelőször is az világlik ki, miként felperes kir. fiscus a két esetet vagy szándékosan vagy tévedésből, de mindenesetre felette hibásan öszveavarta. Másodszor pedig az tetszik meg, hogy ezen öszvetévesztés következtében törvényeinkből oly bűnt akart kimagyarázni, miről azokban szó még távolról sem tétetik : azt t. i., miképpen hűtlenséget csupa szóval, még pedig közgyűlésben, tehát törvényes gyülekezetben mondott szóval lehet elkövetni? Mert a felperesi előadásból ez jő ki.

1. Hogy a felségsértés és státus elleni tetteges felkelés az I. 14. és 1723. 9-ik ellenére ugyanazonegy eset.

2. Az I. 14.-ik második esete pedig, mely az 1723. 9. cikkben a hűtlenség első esetének tétetik, semmi nem egyéb, mint szóval vagy gondolattal való lázítás.

A kir. fiscus ugyanezen kitéttel él : *bár akár mely módon intézett lázítás*. De miután a tetteges feltámadást a felségsértés esetei közé számlálta, miután feleselésében éppen azt akarja megmutatni,

hogy a felségsértés tettel, hűtelenség pedig tett nélkül, s éppen a jelen esetben csupán egy frázissal követ-tethetik el: egyenesen következik, hogy az I. 14. második esetén egyedül szavat vagy gondolatot érthet.

Azonban valamint az eddig mondottakból nyilván kiviláglik, hogy felperes a felségsértés és hűtelenség közti különböztetést törvényeinkkel egészen ellen-kezőleg tevő: úgy kiviláglik az is, hogy a hűtelen-ségnek általa felállított hibás és törvénytelen meg-határozása sem törvénytudomány, sem grammatica előtt meg nem állhat.

Csak arra kell figyelmeznünk, mily szavakkal fejezik ki magokat törvényeink? s azonnal által fog-juk látni, hogy tettről, tettleges feltámadásról s ellenszegülésről van szó. Első Mátyás feljebb idézett törvényétől fogva egész az 1723. 9-ik cikkelyig az állandó kifejezés ez: *evidenter se erigere et opponere*.

Ezen szó *opponere* törvényeinkben igen gyakorta fordul elő, s a polgári törvénykezésben egyenesen és tagadhatatlanul azon cselekvést jelenti, midőn valaki a bírói ítélet végrehajtását bot vagy kard felemelé-sel megakadályoztatja. Szóval jelentett ellentállást sem törvény, sem bíró ellentállásnak nem ismer. Ha tehát a szó polgári és parányi következésű esetekben is cselekvési értelemben vétetik: lehet-é képzelni, hogy a büntető törvények legsúlyosb esetében, a hű-telenségben csak szavakat, azaz szóval való ellent-állást jelentsen? S lehet-é ezt képzelni éppen akkor, midőn a hasonlóúl s minden kétségen túl cselekvést jelentő «*erigere*» szó is mellette van?

Hogy az *erectio* nem szóban áll, és hogy annak helyét szó, bárminő szép szó is ki nem pótolja, sőt hogy oly drágalátos varázsige sem létezik, mely azt

előidézni képes legyen, ezt minden latinul tudó s nem tudó is kétségtelenül fogja tudni.

Már midőn az *opponere* s *erigere* mint törvénykezésben s törvénykezésen kívül egyenesen tettet kifejező szavakhoz még az *evidenter* van ismertető jelül (characteristicául) téve, miszerint az oppozíció s erectio tettének láthatónak s világosnak kell lenni: miként lehet akkor a tiszta értelem, nyelv s józan ész dacára mégis azt állítani, hogy «Nota» szavakkal, mégpedig bizonytalan és legkisebb felszólalást is magokban nem foglaló szavakkal követtethetik el?

Felperes maga hivatkozik Verbőczy II. 14-ik címére. Meri-e azt állítani, hogy itt a *primus casus* azaz a *Crimen laesae Majestatis* után nyomban következő *secundus casus* nem tettel, hanem szóval való feltámadást, ellentállást jelentsen? Ha meri, magyarázza tehát, miért teszi ezen *secundus casus* mellé a törvény ezen záradékát: *haec tamen erectio se ipse juste defendendo Notam inferre non intelligatur?* Lehet-e józanul állítani, hogy itt a *juste defendendo* alatt szóbeli oltalom azaz nyelveskedés értetik? Nem nyilván van-e, hogy itt Verbőczy azt mondja, hogy az oly tetteges feltámadás, melyet valaki saját igazságos oltalma végett térszen, hűtlenségnek nem vétethetik? Bizony azon időben, midőn 2-ik András aranybullájának 31-ik cikkelye (melyben a *resistendi facultas* törvényesen engedtetik meg) még erejében áll vala; azon időben, midőn a nyers generáció inkább fegyverkezésre, mint szónokoskodásra volt hajlandó; azon időben, mondom, «*erectio*» és «*oppozíció*» szavakon, *Nota Infidelitatis* eseten szavakat, nyelvelést akarni érteni: rendkívül nevetséges dolog.

Maga az aranybulla 31-ik cikkelye s Verbőczy 1-ső K. 9-ik címje midőn azt tanítják, hogy az or-

szág nemeseinek bizonyos esetekben a király ellen *resistálni* szabad, s ezen *resistálással* hűtlenségi vétekbe nem esnek (sine Nota alicujus infidelitatis), ezáltal nyilván kijelentetik, hogy a hűtlenség tetteges *resistálással* (mert resistere szavon talán kir. fiscus sem ért egyebet cselekvésnél) követtetik el, s e resistálás csak akkor nem vétetik hűtelenségnek, ha az az arany bulla 31-ik cikkelyének értelmében tétetik.

Törvénykönyvünkben előforduló több rendbeli esetek a dolgot még nagyobb világosságba helyeztetik; ezen esetekről szóló törvényeket felperes kir. fiscus is említi, s belőlök egyes szavakat s csonkázott kifejezéseket hozván fel: azt igyekezők megmutatni, hogy azon törvényekben előforduló esetek szó vagy beszéd által elkövetett hűtelenségi vétkek.

Legelőször is Sz. István II. 53. fejezetét hozza elő, mivel úgymond: ott a fejedelem rágalmozóiról szól a törvény. Igenis a törvény így van: «*Si quis versutus, alicui comitum, vel alteri personae fideli dixerit: audivi Regem ad perditionem tui loqui, et hic inventus fuerit, pereat.*»

Ha ki ezen sorokat figyelemmel olvassa, minden bizonnyal két megjegyzést fog tenni. Elsőt, hogy ezen törvényben előforduló eset ide nem alkalmazható. Másodikat, hogy ha ezen törvényben említett eset fordulna elő, akkor kir. fiscus igen rosszul vinné kötelességét, ha azt hűtelenségi pörrel követelné. Ezen ide nagyon hibásan hozott törvényt tehát el-mellőzván, menjünk a többiekre.

Azt állítja felperes, hogy az 1514. 14. és 39. cikkelyekben világosan említettnek a nemtelenek lázítói és elcsábítói. Ez tehát felperes értelmében azt teszi, hogy az említett cikkelyek a szóval lázítókat és szóval csábítókat, tehát az akkori *szónokokat* érdeklik.

Minthogy a csonkán. s kiszemelve kényszerint elhelyeztetve idézett helyekből igaz tudományt venni nem lehet: ime az ide tartozó helyek egészen. 1514. 14. «*Quamquam omnes rustici, qui adversus Dominos eorum naturales insurrexerunt, tamquam proditores, capitali poena essent plectendi: Ne tamen tanti sanguinis effusio adhuc sequatur, et omnis rusticitas (sine qua nobilitas parum valet) deleatur, statutum est, quod universi Capitanei et Centuriones ac Decuriones, concitatoresque aliorum rusticorum, ac manifesti homicidae nobilium; praeterea violatores virginum et mulierum, omni gratia semota occidantur, et ubilibet extirpentur.*»

1514. 39. «*Et ante omnia, praenominati Capitanei, Centuriones, Decuriones, concitatoresque et seductores rusticorum, nec non manifesti homicidae nobilium, stupratoresque puellarum, et violatores mulierum, tempore, quo super damnis illatis executio fiet, per antefatos V. Comites etc.*» Itt az elszámlált gonosztevők büntetése határoztatik meg.

Lehet-é józan meggondolással állítani, hogy e cikkelyekben, hol a tettelesen feltámadt és iszonyú dúlást és rablást s országháborítást elkövetett nagy sokaság megkimélésével egyedül a sokaság tisztjei, fejei azaz a legtettelegesebb támadók, kik t. i. a sokaságot fellázították s borzasztó tettekre vezérelték, és a legcégéresebb gonosztevők parancsolatnak büntetés alá vonatni, hogy — mondom — e cikkelyekben *szavakról* s szónokoskodásról lenne szó? Midőn felperes azon alperes ellen hoz fel ily cikkelyeket, ki a megyei gyűlésen békés körülmények közt tartott beszédet, s midőn éppen annak megmutatására, hogy a hűtlenségi véték elkövetésére nem cselekvés kivántatik, hozza fel ezen cikkelyeket, melyek tör-

téneteink egész kiterjedésében a legborzasztóbb belső háborúról s abban elkövetett gonosztettekről szólnak: vagy példátlan logikátlanságot árul el vagy minden törvénnyel és igazsággal nyilván gúnyolódik.

Zsigmond I-ső Decr. 20-ik §-át maga felperes kiírja: «*Quicumque Regnicolarum nostrorum quibusvis nostris infidelibus, aut subsidio, expensarumque largitione, aut ipsis hospitalitatem praebuisse probari potuerint hi omnes similiter perdant jura ipsorum possessionaria universa.*»

Hogy Zsigmond Siklóson fogva tartatott: ez bizonytalannal nem szó vala, hanem tett; hogy azok, akik Zsigmond ellen hűségteleneknek tettel, segedelemmel, költséggel, szállásadással pártjokra keltek: nem szavat, hanem cselekedetet követtek el, ebben tán kir. fiscus sem fog kételkedni. Miért hozta fel tehát ezen helyet? Ezzel akarja-e megmutatni, hogy hűtelenséget szóval lehet elkövetni? Ezzel? hol nyilván és nyilvános kifejezéssel tettről, cselekvésről van szó. Ez ismét vagy szörnyű logikátlanság vagy szörnyű gúny törvény és igazság ellen.

Ezután általmegy felperes az 1556:24-ik cikkre, azt mondván, hogy ezen cikkelynél fogva Bebek Ferenc és György, kik magokat a fejedelem iránt engedetleneknek nyilatkoztatták (declararunt), hűtelenség büntetésben marasztattak. Ez tehát azt teszi (felperes értelmében t. i.), hogy Bebekék azért marasztattak hűtelenség büntetésében, mert szóbeli nyilatkozást tettek, tehát nem cselekvéssel lettek bűnösök. Nézzük a cikkelyt magát: «*Et quia Franciscus Bebek de Pelsőcz, et Georgius ejus filius, et antea palam sese rebelles atque inobedientes Majestati suae declarare non formidarunt, et proxime citati, in praesentiam suae Majestatis comparere seque de objectis rebelli-*

onibus aliorumque facinorum criminibus expurgare penitus contemserunt, propterea juridico processu et infidelitatis nota damnati» etc.

Minden latinul értő látni fogja ezen sorokból:

1. Hogy a két Bebek maga magát nyilatkoztatta *rebellisnek* és a felség iránt *engedetlennek*.

2. Hogy megidézttvén, meg sem jelent.

3. Hogy rebellióval és más gonosztettekkel, *facinorum criminibus* vádoltatott.

4. Hogy meg nem jelenván, következőleg magokat a vád alól ki nem tisztázhatván, hűtelenség büntetésében elmarasztattak.

Tehát elmarasztattak mint *rebellisek*, mint király ellen *engedetlennek*, mint *sok gonosztettekkel* terheltetett, mint törvényes idézésre meg sem jelent emberek, s ezeket szavaknak és nem tetteknek hiszi felperes kir. fiscus? Ezekből nem akarja látni, hogy a *nota infidelitatis* nem szóval, hanem rebellióval követtetik el? Pedig ezenkívül még azt is tudhatná a történetírókből, hogy a két Bebek hamis pénzt veretett; Rosnyó-Bányát Várday Pál érsektől fegyveres erővel elvette, Kassát felgyújtotta s elégette, Ferdinánd király ellen fegyvert fogott s vezéreit, Puchheymot és Detrichet Krasznahorkánál megverte, a király híveit kirablotta stb. Ezek azok a cikkelyben említett *rebelliók*; ezek a tettek, melyek miatt hívtelenségi büntetés diktáltatott. És mindezek felperes előtt csak szóval elkövetett vétkek; felperes tudja, hogy szóval *Notát* sőt *Rebelliot* lehet csinálni, királyi vezéreket megverni, városokat felégetni s több effélét. Ismét kérdi azért az alperes, ha ez kir. fiscustól nem logikátlanság, lehet-é egyéb törvényt és igazságot gázoló gúnynál? Nem borzasztólag nevetséges-é látni, miképpen a magyar sz. korona ügyvéde a pártütő s fegyveres kéz-

zel dühöngő két Bebek bűnét szóbeli nyilatkozásban lenni állítja, csak hogy a megyei közgyűlésben törvényes tárgy felett szólott alperest szavak miatt üldözhesse.

Felhozza felperes az 1588. 48-ik cikkelyt is, melyben Debreczeny György, ki a fejedelem tanácsosait méltatlansággal illette és rágalmazta, hűtelenség büntetése alá vették. Ezen cikkely egész tartalmából és szavaiból nyilván kitetszik, hogy említett Debreczeny György az országgyűlésen összegyűlt kir. tanácsosok rágalmazásáért úgy tekintetett, mint aki a *Salvus Conductus* megsértette: «*Non habita ratione, publici Salvus conductus, neque contentus eo, quod paucis ante Diebus in publica congregatione Regnicolarum universos utriusque ordinis consiliarios suae Majestatis publice injuriosis et illicitis verbis offecerat, eosdem vice iterata in suplici etiam quodam suo libello serenissimo archiduci exhibito conspiratores ac tumultuarios, publicaeque fidei et salvi conductus turbatores, et violatores appellare et nominare etc. etc. veritus non fuit.*» Vétke tehát az vala, mert a tanácsosokat rágalmazván, ezen tette által, mint mondatott, a *Salvus Conductus* megsérté, s ugyanazért: propter duorum Consiliariorum sub Diaeta inique factam diffamationem, nec non salvi conductus violationem, hűtelenség büntetésében marasztatott.

Minden tudja, hogy régibb törvényeinknél fogva a *Salvus Conductus* megsértői hűtlenség címe alá tartoztak; de minden tudja azt is, hogy midőn az 1723-ki Diaetán a hűtelenség esetei újonnan meghatározottak, megkevesítették, s a 9-ik cikkelyben előszámláltattak, ugyanakkor a 10-ik c. által: *Litterarum salvi conductus violatores* a hűtelenség esetei közül kivételve, a *major potentia* esetei közé számláltattak. Ezt tudja felperes

kir. fiscus is, legalább hivatalos kötelességénél fogva tudnia kellene; mi oka tehát, hogy Debreczenynek az 1723. 10-ik c. hozatala után e jelen pörre semmiképpen nem tartozható esetét itt felhozza? Mert ez itt éppen oly keveset bizonyít vagy világosít, mintha Sz. Lászlónak a két feleségű papok ellen hozott törvényeire hivatkozott volna; mert egy az, hogy a Debreczeny György dolga és az alperes ellen támasztott vád közt semmi hasonlatosság nincs, mivel Debreczeny a Dietán összegyűlt tanácsosokat feladta (deferálta) mint összeesküvőket, lázongókat sat., mihez hasonlót alperes nem teve. Más az, hogy ha Debreczeny tette alpereséhez hasonlítana is, ebből az 1723. 10. nyilvános szavai szerint éppen az következnek, hogy kir. fiscus a hűtelenségi pert törvény ellenére kezdette. Azon axiomát ugyanis, miképpen az utóbbi törvény az előbit eltörli, kir. fiscus sem fogja tagadni, ő nem fogja magának azon mindent legázoló hatalmat tulajdonítani, hogy törvénykönyvünkben kénye szerint válogathasson; s hol az újabb törvény nem tetszik, ott az eltörölt réginek erejét saját auktoritásával feléleszthesse. Ha felperesnek ezt tenni joga volna, akkor Magyarország nem lenne méltó, hogy benne emberek lakjanak.

Továbbá a bécsi béke 27-ik §-át is előveszi felperes, s valamint feljebb a Bebekről szóló 1556. 24-ik cikkből a *declararunt* szót kikapván, abból magával a cikkellyel ellenkező dolgot akar kimagyarázni: úgy itt ezen rendes szokásához képest a bécsi béke említett 27-ik §-ból ezen szavakat: *neque publicae pacis turbationem in aeternum molientur, vel quovis exquisito sub colore et praetextu attentabunt* kiszemelvén, ebből ismét azon hamis tudományát akarja bizonyítani, hogy hűtelenségi vétket szó és beszéd által lehet elkövetni.

Megjegyzés nélkül is minden tudja, hogy egyes szavakat akárhonnán lehet kény szerént szemelni ki s úgy állítani elő, hogy az, ki a dolgot nem tudja, általa megcsalathatik, félrevezettethetik. De a törvénykönyv szerencsére nemcsak a kir. fiscus, hanem a bíróságok s alperes előtt is nyitva van; s ezen törvénykönyvből mint feljebb, úgy itt is a felperesi állítással ellenkező következmény jó ki. A bécsi béke szerzői sokkal fontosabb tárgyakkal valának elfoglalva, mintsem szavakról, közgyűléseken mondandó frázisokról gondolkodtak volna; ők világos szavakkal kimagyarázták a *pacis publicae turbatio* kifejezésen mit értsenek, az egész 27-ik §. így vagyon: «*Sicut etiam vicissim Regni Hungariae Regnicolae, et ad illud pertinentes Provinciae, et Comitatus suae Caesareo-Regiae Majestati et successoribus ejus, legitimis Regibus Hungariae, ad perpetuam fidem et observantiam sese obligabunt, per publicas Regni constitutiones, neque (salvis semper juribus et libertatibus Regni permanentibus) unquam defectionem, rebellionem, insurrectionem, publicae pacis perturbationem, vicinarum provinciarum invasionem et populationem, internam et externam conspirationem turcarum et tartarorum ac aliorum quorumcunque hostium in Regnum Hungariae et vicinas Provincias introductionem privata conventicula, contra suam Caesareo-Regiam Majestatem, contra bonum Regni, in aeternum molientur, vel quovis exquisito colore et praetextu attentabunt.*»

Ime tehát ezek azok a dolgok, miket a 27-ik §. megtilt, pártütés, rebellio insurrectio, az ország elpusztítása, tatár, török vagy más ellenség behozása sat. Ezek azon vétkek, mikre a 30-ik §. azt mondja: «*Quod si vero secus fieret, contrarium facientes eo ipso notam infidelitatis incurrent.*» Meri-é felperes állítani, hogy itt a Nota Infidelitatis szavakért és nem tettért,

nem cselekvésért van diktálva? Meri-é állítani, hogy itt nem a *rebellio, insurrectio, hostium inductio, conspiratio, regni invasio et pupolatio* vagynak hűtelenségnek bélyegezve? És mégis ezen §-ból igyekszik megmutatni, hogy törvényeink szerint a fegyveres feltámadás *Crimen Majestatis*, az egyébként azaz szóval való pedig *Nota Infidelitatis*; holott valamint ez, úgy a feljebb említett s általa hasonló okból idézett törvények nyilván kiáltják, hogy éppen a fegyveres feltámadás, a *rebellio*, az *insurrectio* s több efféle az, mit hazánkban elejétől kezdve *Nota infidelitatis* címmel neveztek. Ha az, amit a törvény ily nyilván kiált, nem elég, úgy nincs mód, hogy az ártatlanul üldözött magát felperes ellen oltalmazhassa.

— Végre nem áttal a kir. fiscus még a Tököly és Rákóczy véres ütközetek közt elfolyt korára is hivatkozni. Tehát azon időben szavakról, frázisokról vala kérdés? Tököly és Rákóczy és Beresényi frázisokkal és nem hadsergekkel vívtanak? Vagy abban keres-é erőt felperes, mert az 1687. 5-ik és 1715. 49. cikkek által azok, kik a törvénycikknél fogva haza ellenségeinek nyilatkozott Tökölyánusokkal és Rákóczyánusokkal kölcsönös levelezést és közlekedést vagy egyetértést folytatni fognak, hűtelenség büntetésével fenyegettetnek? De vajon Tököly és Rákóczy miért nyilatkoztattak haza ellenségeinek? Perduelliseknek? Azért-é, hogy valamely közgyűlésen Diaetai instructio készítés alkalmával néhány frázist mondtak? Azt csak fogja tudni felperes kir. fiscus, hogy Tököly miket tett; s ezen tettei miatt az 1687. 5-ik cikkben kimondatott amnesztiába sem ő, mint *nefariae perduellionis caput praescium*, sem a mellette tovább is maradók *asseclae cum ipso adhuc perseverantes* be nem foglaltatnak, s ezért a velek mint nyilvános fegyveres ellenséggel való *mutua correspon-*

dentia et commercium méltán tiltatott meg. Mely megtiltás egyébiránt egyedül ezen esetre szabott törvény vala, s 1715-ben a 49-ik cikkely által más hasonló esetben hasonló törvény ismét az akkori esetre szabva hozatott: universi et singuli, qui se usque ad praenotatum terminum absentarunt, vel modalitate praevia non rediverunt, adeoque etiam de praesenti abessent, una cum suis praenominatis capitibus, et antesignanis, tamquam legitimi sui Regis et patriae, publici hostes, perduelles, veraeque libertatis eversores, vi praesentis statuti legitime proscripti, et ubique ad infligendam ipsis demeritam juris poenam persequendi, et captivandi: bona vero eorundem mobilia et immobilia universa fiseo Regio applicanda decernuntur et declarantur; cum quibus omnis correspondentia et commercium, de simplici et plano, universis et singulis regnicolis sub poena criminis laesae Majestatis interdicitur.»

Minden különös útmutatás nélkül megjegyezhetjük:

1. Hogy előbb Tököly és Rákóczy s az ő híveik országgyűlésen hozott törvénycikkellyel nyilvánítottak a haza ellenséginek, s ezen nyilvánítással együtt mondatott ki, hogy a velek ezután folytatandó correspondentia és commercium hűtelenség büntetése alatt tiltatik.

2. Hogy valamint Tököly és Rákóczy nem szóval, hanem fegyverrel vívtak, úgy a velek, t. i. perduelliseknek nyilvánítottakkal folytatandó levelezés és közlekedés nem lehetett pusztá szó, hanem valóságos szövetezés a haza ellenségeivel.

3. Hogy ha van eset, mely felperes hamis tudománya ellen tanít, a Tököly és Rákóczy esete s a miattok hozott és feljebb idézett törvény az. Mert a többször említett *correspondentiát* és *commerciumot* annyira nem szónak, hanem veszélyes cselekvésnek hitte az ország,

hogy azt 1687. ugyan hűtelenség büntetésével fenyegeti, (nem lévén még akkor az 1715. 7-ik által a felségsértés a hűtelenség esetei közül kiemelve) 1715-ben pedig, mint láttuk, a 49-ik cikkely által felségsértés bűnévé emeli: sub poena criminis laesae majestatis interdicatur, s annak következésében,

4. Méltán jegyezhetjük meg azon fonákságot, hogy alperes ellen, kit felperes kir. fiscus hűtelenségi pörbe idézni jónak látott, felségsértést tárgyazó törvényt hoz elő, s éppen ott, hol azt akarja megvilágosítani, miképp a felségsértés és hűtelenség közt az a különbség, hogy az első cím alatt tettel, a másik alatt pedig szóval való feltámadást szokás büntetni.

A felperesi okoskodás így áll:

Alperes a státus ellen feltámadt.

Való, hogy semmi tettet nem követe el, hanem csak szavakat mondott.

De az 1715. 49-ik cikkben említett *correspondentia* és *commercium* sem tett, hanem szó vagy valami ilyforma.

És mégis ezen *correspondentiát* és *commerciumot* az 1715. 49. felségsértés büntetése alatt tiltja.

Mivel tehát felségsértési büntetés csak tetteles, hűtelenség pedig csak szóval való támadást érhet, annál fogva a felségsértés büntetését diktáló 1715. 49-ik cikkely értelmében alperes hűtelenségi pörbe törvényesen vonatott.

Ily szembeszökő fonákságokkal áll elő azon felperes, ki másnak életét és vagyonát követeli. Nem azt teszi-e ez, hogy a polgárok személyes és vagyonbeli bátorságával borzasztó játékot űz. Mert azt hinni, hogy ily logikátlanságot felperes tévedésből követ el, egy kevésé bajos. Egyébiránt a hazafiak élete s birtoka akár rossz-szivűség, akár logikátlanság követke-

sében tétessék zsákmánnyá, a dolog egyformán undorító színben áll.

Nincs a közbátorság nagyobb veszedelemre kitéve, mint akkor, ha a törvények s kivált a büntető törvények kény szerint, annyival inkább ha a vádló kénye szerint magyaráztatnak. Iszonyodva olvassuk azon embertelen tetteket, melyek az egykori Rómában s nevezetesen Tiberius alatt a *Majestas Crimenről* szóló törvények elmagyarázása s határtalan kiszélesítése által véghezvitettek. Igen természetes, hogy ha a kir. fiscus a hűtelenség vádját — mint megmutattuk — törvényeink félremagyarázásával, sőt törvényeinknek ellenére mindenre, akire és mire kedve tartandja, korlátlanul kiterjesztheti: hazánkban is a Tiberius korához hasonló irtózatosságoknak kell előállaniok. Alperes azért fennálló törvényeink szoros magyarázatához ragaszkodik, s üldözője ellen azoknak szentsége alatt keres oltalmat, s miután felhozott törvénycikkelyek hosszú sora által megmutatta, hogy a hűtelenség bélyegéről szóló törvények a legrégebb idők óta mindig státus elleni *tetleges* feltámadásról és ellenállásról szólnak; miután megmutatta, hogy szavak, sőt nemcsak szavak, hanem oly feladások s rágalmozó vádaskodások is, mint amilyeket Debreczeny György elkövetett, az 1723. 10. cikk születése óta hűtelenségi pör tárgya többé semmi esetben nem is lehetnek: helyesen hiszi, hogy e jelen pörnek törvénytelen volta minden kétségen túl megismertetik, s a tisztelt bíróság a haza polgárait ily törvény elleni úton üldöztetni nem hagyandja.

Kormány és fejedelem közötti különbségről

Következik felperes kir. fiscus feljebb említett azon állításának megcáfolása, miszerint alperes ellen egyetlen egy beszédtörödéket hozva elő, ezen beszédtörödékről azt állítja :

1. Hogy azt alperes mondotta, mégpedig
2. Lázító céllal mondotta.
3. Hogy ezen beszédtörödékekben a kormányt említvén, ez által a királyi felséget sértette meg.

A két első pont megcáfolása alább következőkben, itt az fog körülállásosan kifejtetni, ami a 3-ik pontban érdekelteket, t. i. hogy a «kormány» említése által a kir. felség sértetett meg.

Alperesnek semmi oka nincs tagadni, miképpen ő mint számtalan más alkalommal, úgy az 1834-ik évben dec. 9-én tartott Szathmár megye közgyűlésében is a kormány szóval élt, mivel a kormányról szólván, annak nevezetét is szükségképpen ki kellett mondania, azonban mit értett s mit érthetett e szó alatt? arra nézve következőket kíván előterjeszteni.

Mindenekelőtt kéri az alperes tisztelt bíráit, fordítsák figyelmöket arra, hogy ő ezen magyar szóval élt «*kormány*», tehát csak ezen *magyar szóról* «*kormány*» lehet itt a kérdés.

Annálfogva nem annak kell kérdésbe jönni, hogy *Regium, Imperium, Gubernium* etc. mit tesznek? mert erről csak akkor lehetne szó, ha ő ezen szavak közül valamelyikkel élt volna ; hanem itt csak akörül forog a dolog, hogy ezen magyar szó «*kormány*» mit teszen, s az alperes alatta mit érthetett s mit értett?

Egy szó *magában véve mit tesz?* Azt jusa van akárkinek is okokból s okok szerint megmagyarázni. De hogy egy szónak *a szólóra nézve minő értelme van,* annak

mértéke egyedül a szóló értelmében lehet. Midőn valakinek egy szó mondásáért hibás vagy nem hibás voltáról van a kérdés, akkor kettőt kell tekinteni. *Első az*, hogy a szóló azon szavat minő értelemben vette? Az ő szándékbeli hibás vagy nem hibás volta felől csak ezen kérdés határoz. De ezen kérdésre a felelet csak és csak tőle jöhet. A második kérdés az: a szóló azon szavat helyes értelemben vette-e vagy nem? Ezen kérdés a szólónak egyedül tudásbeli hibázását vagy nem hibázását érdekelheté. Tudás és értelembeli hiba pedig büntetés tárgya nem lehet.

Erre talán azt mondja valaki, hogy szavakat nem szabad s nem lehet más értelemben venni, mint a mi azon szavaknak valódi értelmök. Könnyű és tiszta erre a felelet.

Minden szónak csak azon értelme lehet, mit annak a szokás ad, *verba valent usu*. Ezen szokás vagy kötelező erővel bíró írott magyarázatban gyökerezik vagy pedig a mindennapi gyakorlatból ered s ezáltal tápláltatik.

Ha törvény ad valamely szónak magyarázatot, s az tisztán ki van fejezve, ugyanazon szavat törvényes tekintetben másként nem lehet s nem szabad érteni. «Populus», ha szinte általánosan teszi is a népet, de nálunk nem lehet s nem szabad azon az ország minden lakóseit érteni; mert a törvény nyilván mondja, hogy a «populus» név alatt kik értetnek. De ezen *magyar* szónak *kormány* ily törvény által elhatározott magyarázatja nincs, s nincs pedig azon igen egyszerű okból, mivel sem magyar törvény eddig nem volt, sem magyar szavaknak törvényes magyarázatja nem talál-tatik. Annak pedig deákra fordítása sokféle lehet, s hogy azok közül melyik jobb? vitatás, értekezés tárgya. De senki is a maga fordításának más kötelező erőt nem adhat mindaddig, míg azt törvény nem teszi.

Ha pedig közszokás elhatározta valami szónak értelmét s írott törvény annak más magyarázatot nem adott: úgy nevetség az alatt egyebet érteni. Méltán kinevettetnék az, ki azt állítaná, hogy midőn hollót mond, hattyút ért alatta, s e szóval hó valami feketét akar kifejezni; mert ezek is azon szavak nagy számához tartoznak, melyeknek értelmök mindenek által elfogadva s tudva van.

Ellenben vannak szavak, melyeket itt így, amott másként, ezek egy, mások más értelemben vesznek. Ki azt mondja: *loment a nap*, nem tudhatni, vajon azok közé tartozik-e, kik még azt hiszik, hogy a nap forog földünk körül, vagy csak azért fejezi így ki magát, mivel a közszokás ezen — különben helytelen kitévelt — elfogadta? Ha valaki boldogságról szól, nem állíthatni, hogy ő azalatt gazdagságot értett: bár ezer meg ezerek vannak, kik a gazdagságban keresik s találják a boldogságot. De mivel vannak mások, kik a boldogságot éppen egyébből eredőnek s egyébben létezőnek hiszik; azért ki boldogságról szól, az arról és csak arról szólott, amit ő ért a boldogság neve alatt.

Ezen magyar szónak *«kormány»* nincs ugyan írott törvény által elhatározott magyarázatja; de van oly közönségessé vált értelme, mit senki is, ki e szó felől józanon gondolkozni tud s akar és anyanyelvét ismeri, félre nem érthet.

Alperes meg van győződve, hogy a k. fiscus is meg fog annak alábbi magyarázatjában nyugodni s el fogja mint magyarul tudó ismerni, miszerint annak más értelmet adni nem is lehet.

Hogy ezen magyar szó *«kormány»* teljességgel nem teszi s nem teheti magát a felséget, és hogy annak egyedül az alább kifejtendő értelme van s más nem is

lehet : világos az s tagadhatatlan grammatikai, logikai s publicistai okokból.

Nézzük ezen magyar szót *kormány* előbb a *magyar nyelv esmérete s tudománya* szempontjából.

Ezen szó «kormány» *grammatice* hasonlatosság szerint van a hajó azon részéről véve, mellyel az igazgat-tatik ; eszközt teszen, azt, amivel valaki valamit véghez visz, t. i. a kormányzó a kormányzást. És így itt három létezik, t. i. a kormányzó mint szubjektum ; a kormány mint objektum és médium s a kormányzás mint akció és effektus. Ez oly világos, hogy megértésére semmi különös belátás nem kell ; s hajón és hajón kívül akárki is elismerné azon állításnak balgatagságát, miszerint az a hajós, ki a kormány minéműsége iránt tenné észrevételét vagy annak hibás voltára figyelmeztetne, az a kormányzó hajóskapitány minéműségéről szólott s az ellen vétkezett.

Éppen így van ez az állomány (*Status*) hajójára nézve. Ez is kormányoztatik a kormány segítségével a kormányzó által. Valamint a hajó igazgatója vagy kormányzója a kormányt, ha hibás, ha görbe, ha redves, elvetheti : szintúgy az állomány hajójának kormányzója azaz a fejedelem vagy király kormányát, t. i. azon személyeket, kikkel kormányoz, elvetheti vagyis eltávoztathatja.

Valamint hajónál, úgy státus vagy a kormánynál is lehet igen jó s legjobb kormányzó és rossz kormány. Igaz, hogy ekkor a hajó mente téved s léte veszedelmeztetik.

Valamint a hajó úgy megy, milyen a kormánya, s csak annak minősége szerint lesz a kormányzás következése vagy sikere, úgy országra nézve a fejedelem kezében levő kormánynak minőségétől s cselekvéseitől függ, hogy a fejedelem akaratja miként léte-

súl s az állomány hajója miként s merre megy. Mert ami a hajó kormányára nézve annak jó vagy rossz, egyenes vagy görbe, ép vagy redves volta : éppen az az állomány hajójára nézve, hogy kormánya minő alkotású, kikből áll s cselekvései milyenek. És ezen harmadik teszi a hajó s állomány kormánya közti azon különbséget, hogy amannál minden attól függ, miként van az elkészülve és miből? Mert ha jól s jó anyagból van alkotva, azzal jó kormányzó a hajót bizonyosan jól fogja kormányozni ; ellenben státus hajójának kormányánál nemcsak annak minő alkotása (mi a dolog folytatásának rendszerében áll) s nemcsak tagjainak alkalmas volta jó tekintetbe, hanem mivel ezen kormány személyekből áll, tekintetbe jó azoknak akaratjok s cselekvésök is. És ebből következik, hogy ezen kormány olykor a kormányzó hozzájárulta s tudta nélkül, sőt annak ellenére is tehet s tesz is, minek következése az, miszerint a legjobb szándékú kormányzó mellett is a kormányzásban nem ritkán történik hiba ; s az nem mindig megy annak akaratja szerint.

Így egyenesen a hajó kormányától hasonlatosság szerint vett ezen szó «kormány» *teljességgel nem cselekvést*, hanem csak eszközt tesz ; nem azt fejezi ki, aki kormányoz, hanem azt, amivel a kormányzás történik ; s tehát ezen szónak egyenesen csak objektív értelme lehet, nem pedig szubjektív, s azon sem a kormányzó személyét, sem annak cselekvését, t. i. a kormányzást, hanem kirekesztőleg csak a kormányzónak kormányzásra szükséges, de személyekből álló eszközeit lehet s kell érteni.

A magyar nyelv sajátsága hozza magával, hogy egy szót két tárgy kifejezésére nem használ, s inkább sajátja ez a magyar nyelvnek, mint sok másnak.

Ebből következik, hogy mivel «kormány» eszközt, «kormányzó» egyes személyt, «kormányzás» pedig cselekvést teszen: ezen különböző értelmű különböző szavakat egymással el- és felcserélni nem szabad. Azért ki magyarul tud s nem szokott ész nélkül beszélni, az polgári értelemben «kormányt» mondván, azalatt sem kormányzót, sem kormányzást és semmi egyebet, hanem egyedül azon testületet érti, mely által, mint eszköz által, a kormányzó kormányoz vagyis a kormányzás történik.

Alperes (hála az égnek) anyanyelvét tudja s azért a feljebb említett egybezavarás hibájába nem eshetett és soha nem is esett.

A kormány vagyis a kormányzás eszközei minálunk a dicasteriumokból, kormánysszékekből, tanácsosokból, végrehajtó hatalom organumaiból s mindezeknek összességéből áll.

Világos továbbá józan ész s logikai okok következtében, miszerint a kormánynak egyedül csak a feljebb kifejezett értelme lehet s azon magát a felséget érteni nem szabad.

Mert ugyanis kormányzó vagy király nem kormányozhatván mások segítségével nélkül, s ezen igen nagy számból álló személyeket, (kik neki végrehajtói hatalma gyakorlatában eszközei), nem lehetvén másként s közéletben is nem szokván egyébnek, mint kormánynak nevezni: józan ész szerint nem lehet megfogni, hogy a *kormány* szó, mely mindenestre a kormányzásra használt személyeket is teszi (mit bizonyosan a kir. fiscus sem fog tagadni) egyszersmind a király személyét is tegye s így a kettő egy legyen. Ez valóban oly tan, mi az alperes fogalmi tehetségét felülmúlja. Transzcendentálisabb lenne ez minden más tudománynál, mert ez azt fejezné ki, hogy általában

egy, mit királyról tagadni sem szabad, sem lehet, személyében pedig isten tudja hány száz vagy ezer.

Ki a «kormány» szó alatt nem egyedül a kormány tagjait, tanácsosokat s közigazgatásbelieket akarja érteni, az azon vagy csak a királyt érti vagy a királyt és igazgatás tagjait együtt.

Hogy nem lehet a királyt egyedül érteni, az azon fölül, hogy száz s ezer közül egy sem érti, világos abból is, hogy királynak felség, koronás fő, uralkodó, nevei is vannak, s ezen nevek törvény s törvényes szokásban alapultak és közéletben használvák. Nem szükség és nem lehet tehát neki más, minden esetre kétértelmű, sőt — mint már meg van mutatva — reá nem illő nevet adni. És ezt annál kevésbé lehet, mivel a király vagy császár vagy fejedelem neven kívüli minden más hasonlatosságból vett nevezete olyan s olyannak kell lenni, mely reáillik, mint a «koronás» fő, ezen nem lehet mást érteni, mert csak ő hordja a koronát. «Felség», mert ő a felsőség egyetemi pontja, képviselője; «uralkodó», mert ő uralkodik. De a «kormány» szó hasonlatosság szerint nem illik reá, mert a «kormány» eszköz; a királyt pedig nem szabad eszköznek tekinteni; s ha valaki a hajó kormányának hasonlatosságára (máshonnan pedig e szavat kölcsönözni nem lehet) a királyt nevezné kormányznak, az azt fejezné ki, hogy van még valaki felette, ki vele kormányoz, ki őtet igazgatja, ez pedig király képzetével ellenkezik.

Hogy pedig kormány tagjait azaz dicasterium s közigazgatásbeliek öszveségét s királyt is tegyen a «kormány» szó, ez józan ész szerint hasonlólag nem lehet, mert ugyanazon egy szó csak olyan több tárgyakat fejezhet ki, melyek egymáshoz s egymás közt egyenlők. Ki merhet pedig ily egyenlőséget király s tanácsosok,

dicasteriumok, egyszóval a közigazgatásbeliek közt állítani?

Azonkívül, hogy sem *grammatice*, sem józan ész szerint nem lehet a «kormány» szót más, mint a király személyétől megkülönböztetett értelemben venni: annak ezen különböztetett értelme az *alkotmányos rendszer képzetéből s polgári alkotmányunk természetéből* is önként foly.

Különösen kikéri alperes tisztelt bírái figyelmét következőkre:

Alkotmányos országban a király hitet tesz le a törvényre, következőleg minden törvényáthágás ezen hitnek sértése vagyis hitszegés. Már nem borzasztó, sőt vétkes gondolat, hogy ahányszor kormány részéről törvény hágatik által, (minthogy mindenütt történik, kétséget nem szenved, s hogy nálunk is gyakran történt, számtalan törvények s a sérelmek izmos tömege elég bizonyosság), mindannyiszor s mindannyiért a királyt egy-egy hitszegés terhelje?

Van-e abban lehetőség, *hogy egy király mindent, mitágas országában az igazgatás körében történik, tudja?* Ha pedig minden tettet, minden cselekvést, mi különböző dicasteriumok s végrehajtók azaz a kormány által tétetik, a király tettének kellene venni, (annak kellene pedig tekinteni, hogy ha kormány s király egyet tenne) nem oly igazságtalanságot kellene-é egy királynak szenvedni, milyen alatt senki sem nyög? Oly hiányok s hibák iratnának ugyanis az ő rovására, melyeket mások s az ő tudta s hihetősen az ő akaratja ellen tesznek. Hogy pedig hibáknak s hiányoknak a közigazgatás körében gyakran kell történni, az világos következése annak, miszerint azon közigazgatás számtalan tagjai mind emberek, tehát gyarlók s hibázhatók; de ki csak egy jószág vagy ház közigazgatását foly-

tatja is, tudni fogja, hogy a keze alatt levők mennyi hibát tesznek. Nem borzasztó volna-e sorsa, ha mindazon hibák az ő rovására mennének?

Az sem lehet, hogy *egy király tágas országában mindent maga tegyen*, az igazgatásban, uralkodásban eszközei vannak; ezen eszközök — mint már fentebb láttuk — a tanácsosok, dicasteriumok s minden végrehajtók; már ha a «kormány» annyit tenne, mint király, úgy minden dicasterium egyenlő lenne a fejedelemmel, tehát ugyanazon hatalommal s éppen azon majestási jusokkal is kellene birnia. Ez pedig abszurdum s éppen úgy ellenkezik alkotmányos ország képzetével, mint a monarchia létezésével. Ha pedig nem minden dicasterium annyi hatalmú s szint oly jussal bíró mint a király — amin senki sem is kételkedik — s mégis a király s kormány egy, ugyanazon tanácsnokoknak és dicasteriumoknak, melyekből a kormány áll, némelyének vagy valamelyikének kellene a királyhoz hasonló jussal bírónak lennie. Minden bizonnyal ezen állítástól is, melynél az oszlohatatlan törvényes királyi méltóságra s hatalomra nézve veszedelmesebb nem lehetne, minden hív polgár irtózni fog.

Polgári alkotmányunk szelleméből is szintoly világos a kormány és király közti különbség, mint *nyilvános törvényekből*.

Polgári alkotmányunk legnevezetesebb s legsajátosabb szelleme következő: a király személye szent és sérthetetlen. A neki adott hatalom s ebből eredő jussai oszlohatatlanok. A törvényhozás a király s nemzet közt meg van osztva, és egyik is a másik nélkül törvényt nem alkothat. Törvény végrehajtása s a közdolgok igazgatása részint egyenesen a királyra van bízva részint önkeblökben és saját dolgaikra nézve a törvényhatóságok által gyakoroltatik. Ezekre nézve is

fel van a királynak felvigyázása hagyva. Ellenben a király által az egészre nézve gyakorlott végrehajtó hatalomnak a törvényhatóságok organumai, valamint a törvényhatóságok által gyakorolni szokott kebelbeli közigazgatás a király felügyelése alatt áll s annak ahhoz szava van s a netalán előforduló törvénytelen-ségeket kitenni, orvoslásokat parancsolni jussa és kötelessége hozza magával: úgy a nemzetnek is mind jussa, mind kötelessége, hányszor törvénnyel nem egyező parancsoltatik, mindannyiszor előbb törvényhatóságúl felszólamlani s felvilágosítást s kérést egyenesen a királyhoz intézni, majd pedig országgyűlésen a sérelmet országúl előadni s orvoslását eszközölni.

Ezen viszony s ezen kölcsönös őrség legnevezetesebb kezessége mind a királyi szék rendíthetetlenségének, mind a nemzeti jussok épenmaradásának; szóval az egész polgári alkotmánynak. De éppen ezen viszony-nak s kölcsönös őrségnek szükséges következése az, hogy mivel a nemzetnek jussa és kötelessége is sérelmek alkalmával felszólalni és egy törvény elleni lépést is el nem nézni, el nem hallgatni, másfelől mivel a király személye szent és sérthetetlen, s azt az iránta viseltetni kellett határtalan tiszteletért hibáztatni s róla hibát is feltenni nem szabad: tehát lenni kell egy testületnek, melytől a sérelmek eredőknek tekintessenek, s ki ellen a panaszok intézvék legyenek.

Törvény parancsolja a sérelmek felterjesztését s parancsolja azoknak orvoslását. 1563-ban a felségnek azon kívánságára, miszerint országgyűlés más fontos és terhes dolgokért minden esztendőben nem tartatván, a három forintnyi dica négy esztendeig folyjon, az ország gyűlése a 3-ik cikkben azt határozta, hogy ezen kívánság nemcsak terhelő (onerosa), hanem a dicséretes hazai szokásokkal is (laudabili eorum cons-

vetudini) ellenkezik; mivel az országgyűlések nem annyira dicáért, mint közönséges sérelmek előterjesztéséért s más e hazára nézve szükséges s hasznos dolgok folytatásáért tartatnak. A törvény szavai ezek: «*Quum generalis Regnicolarum conventus singulis annis non tam dicae causa, quam ob declaranda publica gravamina, et tractanda alia Regni negotia ad ejusdem bonum et quietem pertinentia indici, celebrarique soleat, et graves obstent causae, quominus Regnicolae, ipsi faciendis crebrioribus et majoribus solutionibus pares esse possent: Statibus et ordinibus Regni haec suae Majestatis postulatio non solum onerosa, verum etiam laudabiliorum consuetudini derogatura videtur.*» És azért az ország gyűlésének minden vagy legalább minden második esztendő végével leendő tartását rendelik, melyben §-o 5-o «*Possint suas necessitates et gravamina proponere.*»

Az 1622. 2-ik cikk 2-ik cond. az addigi gravameneknek mindjárt az első diaetán, az azután történendő sérelmeknek pedig minden azt követő országgyűlésen leendő orvoslását rendeli. Mely törvénycikkely az 1659-ik 1-ső art. 2-ik conditiója által szóról szóra meg erősítettetik.

Az 1655-ik 49-ik cikk azt mondja: hogy minden három évben ország gyűlése tartassék, mivel a nemtartás esetében mind a dicalis contributio megszűnik, mind a hazafiak több és nagyobb sérelmekkel terheltetnek. «*Si quidem conventibus Regni generalibus articulare triennii terminum excedentibus, tam dicales contributiones, biennii tantum tempore durantes cessent; quam periculis et gravaminibus pluribus et majoribus regnicolae circumveniantur et aggraventur.*»

Az 1715-ki 14-ik t.-c. azt mondja: «*Si quidem ipsa generalium Comitiorum celebratio salutare relevandorum*

regni gravaminum remedium esset.» És ugyanezt mondja az 1723-ik 7-ik t.

Az 1790/1 : 13-ik t. c. a gravamenekről így szól : *«Cuncta justa gravamina universorum Statuum et Ordinum Regni, in qualibet diaeta effective, et inomisse tollantur.»*

«Gravamen» = sérelem mi egyéb, mint kormány elleni panasz? Ha nem léteznék oly testület, kiről szólni lehet, miképp lehetne a törvény ezen rendeletét teljesíteni? A királyról nem lehet szólani, mert a király személye sérthetetlen. A kormányról vagy azt akármi nevei fejezzék ki, nem mert — ugymond a kir. fiscus — az egyértelmű a királlyal. Hát miként adassanak elő a sérelmek? Így mi volna az ország gyűlése is, melynek törvény szerint a gravamenek orvoslása egyik fő tárgya.

Ezen szó «Gravamen», mely törvénykönyvünkben oly számtalanszor fordul elő, már maga szükségképpen következteti a «kormány» név alatt értendő testületet ; mert hol «Gravamen» = sérelem van, ott kell annak is lenni, ki azon sérelmet okozta s az ellen van a panasz s nehézség — Gravamen — intézve. A kir. fiscus anti-constitutionalis teóriája szerint az ország mindig maga a király ellen lenne kéntelen panaszkodni s azt lenne kéntelen hibáztatni. Ez a királyi méltóság megsemmisítésére célzó út, vagy pedig kéntelen lenne az ország minden sérelmeket hallgatva túrni. Ez abszolutizmusra vezető út. E kettő pedig polgári alkotmányunkkal egyenlőn ellenkezik. Ki tehát bármelyiket is a kettő közül — az arra vezető utat követvén — létesíteni akarja, az polgári alkotmányunkat akarja felforgatni ; aki pedig ezt akarja s ezt teszi, az valódi notórius.

Azt tenni vagy megengedni, mit törvény tilt, polgári bűn, de nem kisebb polgári bűn azt megakadályozni vagy megtiltani, mit törvény parancsol. Sőt ez

nagyobb bűn, mint az előbbeni, mert amaz csak azon rosszat eszközli, hogy a törvény áthágatik; ez pedig ugyanezt, s azonfelül azon erkölcsi rosszat is következteti, miszerint más vagy mások kötelességöket nem teljesíthetik. Ennélfogva szint oly abszurdum, milyen bűnös dolog azt, mit törvény parancsol, hogy t. i. a gravamenek felterjesztessenek, megakadályozni, sőt eltiltani az által, hogy a kormány a királlyal egyértelműnek tétetik, s hogy következőleg az erről nem szólhatás arra is kiterjesztetik, mert nem szólhatván kormányról, nem lehet szólni sérelemről is; mivel nem lehet sérelem vitatás tárgya anélkül, hogy azok szerzői ne említettessenek s oda ne értessenek.

Vagy talán azt mondja a kir. fiscus, hogy teheti ezt országgyűlés, de egyes személy nem. De hát az országgyűlési nyilatkozások nem egyesek beszédéből alakulnak-é? S az országgyűlésen beszélők legnagyobb része nem a törvényhatóságok gyűlésein történt egyes vitatások s azokból alkotott utasítások következtetésében beszél-é? Válhat-é nálunk valami országgyűlési tanácskozás s határozat tárgyává, miről törvényhatósági gyűlésekben beszélni ne lehessen?

Gravamenek létezéséből s azoknak törvény parancsolta felterjesztéséből s orvoslásából vont ezen feljebbi természetes következtetésekön kívül, nyilvánosan is ki van — mégpedig számos törvényünkben — a kormány létezése s annak a felség személyétől megkülönböztetése fejezve.

Nem mesterkéltnél vagy erőltetett magyarázatokból, hanem írott törvényeink világos szavaiból lehet és kell ezt átlátni.

Bajosan lehet alkotmányos ország, melynek írott törvényei világosabb, tisztább adatokat nyújtanának kormánynak, mégpedig felelősség terhe alatti kor-

mánynak felállításáról s létezéséről és annak kötele-
ségéről s hatósága köréről is, mint a miénk.

Minélfogva bátran meri állítani az alperes, hogy ha
létezik valahol törvények nyomán kormány, úgy
hazánk az, hol annak létezni kell.

Még Sz. István első könyve 7-ik fejezetében kifejti,
mi szükséges királynak jó és bölcs férfiak tanácsával
élni. Tehát tanácsadók és tanácsosok szükségét fejt-
vén ki, a tanácsosok létezését bizonyítja.

Ily tanácsosok és tisztviselők, kiket a király az
ország kormányzása eszközéül használt, s kiknek ösz-
vessége a király cselekvési körébe tartozó közdolgok
igazgatását kezelte s folytatta, Szent István után is
mindenkor létezett. Valamint hogy képzelni sem lehet
királyt s ország igazgatását ily testület vagy testületek
nélkül; nemcsak országot, de még egy jószág vagy
ház igazgatását sem lehetővén folytatni oly személyek
nélkül, kik a rendelkezéseket végbeviszik s némelyeket
magok fejektől tesznek.

Nem említvén más régi törvényeket s eseteket, csak
azt hozzuk fel, miszerint 1-ső Mátyás bizonyosan egy
volt azon magyar királyok közül, kik királyi tisztöket
a lehetőségig magok személyesen folytatták, mégis 6-ik
Decretuma bevezetése 2-ik §-ban ezt mondja: «*cordi
semper habuimus, ut eas inordinationes et perditas abu-
siones, quae in hoc Regno praedecessorum nostrorum
serenissimorum Dominorum Regum, et nostra etiam
tempestate, hactenus potissimum vero in judiciis fuerunt,
abolere et extingvere.*» Elismeri tehát, hogy voltak s
uralkodása alatt is történtek a közigazgatás minden
ágaiban rendetlenségek s visszaélések; de ezeket s
főképp a törvénykezésben törtéteket nem ismeri el
tulajdon tetteinek, s azoknak orvoslására ország Ren-
deivel együtt törvényeket hoz.

Hogy mennyire elismertetett, miszerint a király, főként midőn nincs jelen az országban, mások segítségével nélkül a kormányzást nem folytathatja, világos az 1485-ik 10-ik t.-cikkből: «*Quod Regiam Majestatem sive in exercitu, sive aliter extra Regnum agere si contingat, Palatinus ex officio debet in Regno semper esse Locumtenens, et cum aliquibus penes ipsum deputandis (quorum tamen ipse caput et superior esse debet) omnia, facere et exercere, quae Rex ipseposset et deberet, potest, demptis tamen gratiis, et donationibus jurium ad coronam devolutorum, praeterea aliis illis, quae directe ad Regiam Dignitatem ex antiqua ordinatione pertinuerunt semper.*» Kitetszik ebből az is, miszerint Mátyás király is csak egyedül a felségi jusokat (Jura Majestatica) ismerte olyaknak, melyeket nevében s helyette más nem gyakorolhat; egyebeket pedig olyanoknak, melyeket távollétében a Palatinus mellé rendelendő személyekkel vagyis tanáccsal eszközölthet.

Az 1492. 6-ik cikk azt rendeli, hogy a felségnek konziliáriusai magyarok legyenek, mint az a László király idejében is volt. Ez bizonyítja, hogy azon konziliáriusokból álló testület már azelőtt s László király idejében is létezett.

Ugyanazon év 7-ik cikke pedig azt, miszerint a király a magyar dolgokat «*noncum aliis, praeterquam cum ungaris tractet consiliariis*».

Ezen konziliáriusok testületének létezése s hatása köre igen világos az 1495. 25-ik cikkből. Ennek szavai ezek: «*Ex quo in articulo 108-o (1492.) de Diaeta Regnicolarum confecto non plane reperitur, nec apparet, qualis modus et ordo debeat observari inter Regiam Majestatem ac Dominos Praelatos et Barones, Consiliariosque suae Majestatis et caeteros Regnicolas, ad ipsam diaetam confluentes.*»

«§. 1-mus. Imo, ut plurimum, dum ipsi Domini Praelati et barones *caeterique consilarii Majestatis Regiae conveniunt*, totam diem solis verbis conterunt, et absque ulla deliberatione ad invicem separantur.»

«§. 2-us. Quo fit, ut ipsa Diaeta, non sine gravi eorundem, et etiam caeterorum Regnicolarum impensa, in longum protrahatur adeo ; ut nobiles mediocres et pauperes, taedio affecti, vel discedere, vel autem inanes et superfluas expensas facere, et sic expensis, admodum exhausti ad propria tandem, cum ipsorum damno reverti cogantur.»

«§. 3-us. Quare pro evitando omni incommodo, quod de caetero exinde emergi posset, ordinatum est : ut deinceps, dum aliquam Diaetam per Majestatem Regiam *celebrare vel alia consilia inire* continget, Majestas Sua convocatis *primum* Dominis Praelatis, et Baronibus, *caeterisque consiliariis suis* ; singulis diebus ad locum, ubi Majestas Sua voluerit, cuique ipsorum juxta honoris, et dignitatis ac status condecens locum honorificum deputando, semotis caeteris quibuscunque tractatibus, ante omnia causas, et rationes, et necessitates suas, et Regni, propter quas ipsam Diaetam fieri instituit, eisdem Dominis Praelatis, et Baronibus *consiliariisque Suae Majestatis* proponat.»

«§. 4-tus. Quibus intellectis ipsi quoque omissis quibuslibet privatis eorum rebus et negotiis, solummodo de his negotiis, quae coram eisdem proponentur, cum moderamine, et gravitate, sub silentio tractent, deliberent, et concludant.»

«§. 5-us. Si vero inter ipsos aliqua discrepantia oriretur ; Magister Janitorum Suae Majestatis (qui interesse debet) imposito silentio, votum cujuslibet singillatim exquirat, ut saltem sic, accepto voto singulorum, per sententiam sanioris partis, ad unionem

et concordiam reducantur, — sicque adhibita eorundem omni cura, studio et diligentia, *diaeta ipsa* per Majestatem Regiam eo citius determinetur, et negotia pro tempore occurrentia facilius concludantur.»

«6-tus. Regia autem Majestas, dum aliquam Diaetam instituere voluerit, dignetur ante spatium unius integri mensis Dominis Praelatis Baronibus ac caeteris Regnicolis terminum ipsius Diaetae per litteras suas significare.»

Látszik ezen törvéncikkből, hogy a prelátusok, ország bárói és konziliáriusok még az ország gyűlése előtt ülésezvén, tanácskoztak a felség által elejökbe terjesztett azon tárgyakról, melyek a felséget s országot érdekelték s melyekért maga a Diaeta volt egybe-híva. Világos ez abból, hogy ahol elől magáról a Diaetáról van szó, ott a Regnicolák is meg vannak nevezve, hol pedig az 1-ső §-ban azon konziliáriusoknak a prelátusokkal s Regni bárókkal tanácskozásáról szól, ott nincsenek a regnicolák említve, világos továbbá abból, hogy ezeknek együtti tanácskozásából következően a 2-ik §-ban, hogy maga a Diaeta, *ipsa Diaeta* minő sikerű; világos 3-or abból, hogy a 3-ik §-ban ezt mondván: *dum aliquam Diaetam per Majestatem Regiam celebrare, vel alia consilia inire continget, Majestas Sua convocatis primum Dominis Praelatis et Baronibus, caeterisque consiliariis suis, egészen megkülönbözteti ezeknek tanácskozását a Diaetától, amazt diaetán kívülre s más tárgyakra is rendelvén.*

Látszik ezen törvényből, hogy a király tanácsosai közé vagyis a tanácsba nevezetes dolgokban a Prelátusoknak s Regni Báróknak is meg kellett hivatni; de hogy a konziliáriusai mindig mellette voltak, kitűnik az idézett törvény 6-ik §-ból. Ebben az országgyűlésre a Prelátusokat, Regni bárókat s több regni-

colákat nevezi meghivandóknak, de a konziliáriusokat nem, mint különben is a felség mellett s jelenlevőket.

1498. 2-ik t.-c. a Juridicumokba az ordinarius bírón kívül két Prelátust, két bárót és 16 nemeset rendel, a felség és ország által választandókat.

Ugyanazon év 7-ik t.-cikk azt rendeli, hogy azon nevezett 16 nemesből a Regia Majestas in negotiis illis, quae generaliter universum Regnum etc. concernere videbuntur (tehát nem peres dolgokban) semper octo in consilium suum admittat.»

Hogy az országnak a kormány ezen részére nézve törvényeit illetőleg biztossága lehessen, ugyanazon cikk 1-ső §-a ezt mondja: «Qui quidem Nobiles stricta fide semper jurare debebunt; quod omnia in eo ipso consilio, fideliter et secrete, ac pro communi bono, et utilitate hujus Regni agent et tractabunt.»

Ezen törvénycikk által lőn a király tanácsa vagyis kormány — nem felállítva ugyan — de határozottabb alakúvá téve.

Még határozottabbá teszi ezt az 1500-ik 10-ik cikk, mely azt mondja, hogy az előbbeni cikkben nevezett 16 nemeshez (kiket már juratus Assessoroknak mond) a Judiciumokban még 4 Prelátus és 4 Báró neveztessek. Hogy ezen együtt már huszonnégy tag közül fele mindig, félévenként változva, a király tanácsában jelen legyen; kik a 4-ik §-us szerint «*stricta fide Regiae Majestati et universis Dominis ac Regnicolis jurare super eo tenebuntur, quod ipsi in eodem consilio omnia ipsa, quae ad fidelitatem et incrementum Regiae Majestatis ac libertatem, et commune bonum totius Regni cedere videbuntur* (tehát itt is nemcsak peres dolgokról, hanem az ország közigazgatásáról van szó) *fideliter tractabunt*».

Ugyanezen törvény ismétli azon Juratus-Assessorok-

nak a felség és ország által leendő választását; s a négy Prelátus s négy Báróra nézve is ugyanezt rendeli.

A 10. §-a azt határozza, hogy mindezek minden három évben az országgyűlésen hivatalokat letegyék s új választás történjék.

Miután ezen királyi tanács vagyis kormány ily módal alakítva volt, igen sok törvények rendelik minden magyar dolgokra s igazgatási tárgyakra kiterjedő befolyásokat s hozzájárultokat.

Mindjárt az 1507. 5-ik t.-c. így szól: «*Quod Regia Majestas omnia, quae negotia hujus Regni concernunt, cum consilio praefatorum Dominorum Assessorum et aliorum suorum consiliariorum de caetero faciat.*»

Sőt a közigazgatás s kormányzásban befolyások oly igen nagyra kiterjesztetik, miszerint §. 1-o «*Et si quae praeter eorum scitum faceret (t. i. a király) nullius sint vigoris, atque firmitatis.*]

Hogy ezen igen nagy befolyási hatalommal vissza ne éljenek, csakugyan az 1507-iki 7-ik cikk ezt mondja: «*Si quis Dominorum, aut Regnicolarum (azaz akár a Prelátusok s Bárók, akár a nemesek közüliek) in consilio Regiae Majestatis, contra libertatem et commune bonum atque statuta hujus Regni palam, publice et temerarie agere, (tehát nemcsak a tanácsadásra, hanem cselekvésre is terjed hatásuk köre) attentaret, talem teneantur praescripti Assessores in generali Diaeta proxime ventura universis Dominis Prelatis et Baronibus ac caeteris Regnicolis ex nomine manifestare, quem ibidem tamquam Reipublicae, libertatisque Regni proditorem et turbatorem, in rebus et persona juxta sua demerita iidem puniendi habeant facultatem.*»

1518-ban a 4-ik c. azt rendeli, hogy ügyekben, melyekben fegyveres executiókra van szükség, a király az actor, vagy is a triumphans rész és a *Juratus asses-*

sorok által megkerestetve, tartozik az executiót megtenni. Ez is példája a tanács vagyis a kormány (melynek — mint láttuk — az assessorok tagjai voltak) nagy befolyásának.

Ugyanazon év 5-ik törvénycikkelye pedig határozta, miszerint ha a király ezt tenni nem akarná, akkor azon assessorok felszólítására az executiót a thesaurariusok tegyék meg. Ez is nyoma — még pedig éles nyoma — törvénykönyvünkben azon assessorok, sőt más tisztviselők kormányzásbani befolyásának, tehát a kormány létezésének s annak a király személyétől különbségének.

1519-ben a 39-ik cikk által a fő és nemes rendből többek rendeltetnek, kik *«apud Majestatem regiam Jurati maneant, et in consilio Regio et in Judiciis decernendis sibi adsistant»*. Ezekre bizatik a fiatal király nevelése, udvarának elrendelése, minden hivatalok adása s elvevése; s hogy ezekben: *«cum Majestate Regia pariter auctoritatem habeant, et generaliter summa omnium rerum Suae Majestatis et Regni apud eos maneant.»*

Ezen ennyire felhatalmazott s megbizott személyeket is ezen törvény a királyi tanács tagjaivá rendeli, azon tanácsnak többi tagjait is meghagyván. §. 4. *«Caeterorum etiam Dominorum et Consiliariorum loco et dignitate in consilio Majestatis suae Salvis remanentibus.»*

Megint példája a konzilium vagyis kormány — a király személyétől megkülönböztetett létezésének s nagy fontosságának.

Az 1559-beli több cikkelyek (2. 3. 4. 5. 6. 7-ik) leírják az ország nyomorúságát s mindazon sérelmeket s terheltetéseket, melyek a király tisztviselői által is *«per officiales suae Majestatis tam extraneos quam unga-*

ros» tétetnek. Példája ez is annak, hogy soha sem vétett hazánkban s törvényeink által minden, mi az igazgatás körében történt, egyenesen a felségtől jövőnek. Ezen törvénycikkek, melyeket maga első Ferdinánd király erősített meg, leírják azon rablásokat, zsarolásokat, melyeket a király seregei, katonái, tisztviselői a hazafiakon és a szegény parasztságon (misera plebs) elkövettek: megmondják, miszerint ezáltal egyedül a király alattvalói nyomatnak el (opprimuntur), s miszerint az ország így elpusztítatván (regno sic desolato), (ez teszen legalább annyit, mint a fiscus által alperesre fogott *zsirkihúzás* kitétele,) ennek legtöbb kárát maga a király vallja és megmondják, hogy mindazáltal «*Isten haragja idéztetik elő, az alattvalók pedig a királytól nagyon elidegenítetnek.*»

Mindezen bajok és sérelmek meggátolására egy fő módnak ismerve, elhatározza ugyanazon év 8-ik cikke: «*ut in posterum Majestas sua Caesarea in rebus Hungaricis uti dignetur Consilio Hungarico.*»

1569-ben, midőn már a magyar királyok ritkán laktak az országban, a 38-ik cikkely ily értelemben hozott: «*Instituerunt quoque SS. et OO. ut quia Regnicolis valde onerosum est, negotia et supplicationes eorum ex Ungarico ad Bellicum consilium, et inde quandoque ad Cameras remitti, Majestas Caesarea Regia dignaretur in rebus fidelium suorum ungarorum ungarico uti consilio.*»

«§. 1. Qua in parte Majestas sua benigne declaravit: quae justitiam, jura, libertatesque Regni concernunt, in ungarico, quae Cameralia in Camera, quae vero Bellica negotia sunt in Bellico consilio (more hactenus observato) tractari.»

Világos ebből, hogy a kormánynak különböző ágazatai vagy minisztériumok voltak.

A 2-ik §. azt mondja: «*ac proinde ad minus duos*

videlicet unum Ecclesiasticum, alterum vero Saecularem ex Majestatis Suae consiliariis ungaricis aulam continue sequi debere, quo Majestas ejus illorum opera in Rebus istis ungaricis justitiam et jura libertatesque Regni concernentibus uti possit.»

Az 1608. Coronatio előtti 9-ik cikk 1-ső §-ból is látszik a magyar kancelláriának (mely az előbb idézett t.-c. szerint a magyar tanácsból vagyis kormányból alakult s annak egy része volt) nagy befolyása, miszerint azt még a majestasi jusok gyakorlásában sem lehetett a királynak nélkülözni? «*Donationes autem et inscriptiones in Regno Ungariae, et partibus ei adnexis more antiquitus consveto expediuntur.»*

«§. 1 *Neque a quoquam, nisi in Cancellaria Ungarica fuerint emanatae acceptentur.»*

«§. 2. *Quin etiam si quae expedirentur, tales ipso facto sint invigrosae, nihilique habeantur.»*

«§. 3. *Prout etiam, si quae clausulae contra antiquas Regni Constitutiones in aliquibus Donationibus insertae fuissent, nec quis uti illis vellet, deinceps tollantur atque emendentur.»*

Kitetszik ebből, miszerint a kormány ezen része s a felség mint külön létezők vétetnek, mivel feltétetik oly donációknak is a felség általi kiadása, melyek nem a magyar kancellária útján létesültek.

1608. 10. félre nem érthető bizonsággal fejezi ki, hogy a magyar konzilium mint a közdolgok igazgatásába befolyó testület létezett. Azon törvénycikknek szavai ezek :

«*Ut omnis Gubernatio dignitasque Consilii Ungarici, item cancellariae auctoritas, per suam Regiam Majestatem de facto restauretur.»*

Hogy a *gubernatio* szó kormányzást tészén, azt

csak maga a kir. fiscus sem fogja tagadni, tehát azt sem tagadhatja, hogy a konzilium, melynek ezen törvény *gubernatiot, kormányzást* tulajdonít, valódi *kormány* volt.

Ugyanazon cikk 1-ső §-a «*Caveatque sua Majestas Regia sufficienter praedictis Statibus et OO. Regni, ne externae Nationis homines in gubernationem Ungaricam unquam sese ingerant.*»

«§. 2. pedig «Neve in rebus ungaricis, aliorum quam ungarorum consilio (ex omnibus partibus Regni Hungariae, atque etiam Sclavoniae ex ordine quoque nobilium, in praesenti adhuc Diaeta collecto juxta Decr. 3 Uladislai Regis art. 7. et Ludov. 2. art. 39.) absque Religionis discrimine eadem Majestas sua utatur.»

Mennyire létezett légyen már ekkor kormány, mégpedig nemcsak magyar, hanem más nemzetbeli is, kitetszik ugyanazon törvénycikk 3-ik §-ból «*Si quis ungarorum in negotiis suis ungaris, alterius nationis consiliarios, et secretarios pro expeditione sua adiret, eamque ab ipsis extraheret, eae de facto invigrosae et invalidae habeantur.*»

Már oly személyek vagy testületek, melyeknek egymástóli külön tetteikről van szó, s melyeknek némely tettei erő nélkülieknek, tehát olyanoknak vétetnek, melyek nem a felségtől jönnek, nem különböznek-é a felségtől? s arról vagy azokról szólva, a felség értetik-é?

1608. 18. cikkben kéri az ország rendei a felséget, miszerint az országban lakják és hogy *Regnum hoc in propria persona* administret.

Ez utóbbi kérésre bizonyosan nem volt volna szükség, hogy ha a kormányzást — ha szinte a kormány által is, mi másként nem lehet — személye-

sen folytatta volna; hogy pedig nem folytatta személyesen, az elég kézzelfogható bizonyosága annak, miszerint az administratio Regni vagyis az ország igazgatása, kormányzása s még annyival inkább annak eszközei, t. i. a kormány a király személyével nem tett egyet s nem volt egybeolvadva.

Ugyanazon cikk §. 1. így szól: «*Aut si quando Sua regia Majestas id forte ex certis, ac gravibus de causis facere non posset, et diutius, longiusque abesset, extunc Majestas sua Regia Palatino futuro, plenariam ac omnimodam potestatem attribuat, Regnum istud cum Consilio Ungarico non secus, ac si ipsamet hic resideret, plenarie ac omnimode (more antiquitus solito) regendi ac administrandi.*»

Az 1609-ik 22-ik c. által a nemesi rendből konzi-liáriusok választása s azoknak konzíliumbani lételők felől hozott törvények megerősítetnek.

1613. 25-ik cikk megerősíti a feljebb idézett 1608-beli 10-ik cikkelyt.

Szintúgy 1618-beli 8-ik cikk megerősíti s ismételi ugyanazon 10-ik cikkelyt; valamint a feljebb már látott 9-ik s 18-ik cikkelyeit az 1608-ik évnek.

1622-ben már a diploma feltételei közt áll mint 3-ik:

«*Quod quando de rebus et negotiis Regni Ungariae aut Partium ei subjectarum agetur, ea per ungaros tractare et consultare dignabitur, juxta articulos anni 1608 9. et 10. ante Coronationem editos, item anni 1559. art. 8. Neque etiam Supplicantes aut Causantes indigenas Regni intra ambitum ejusdem occurrentes, ad Regimen et jura externa rejicere, protrahere, et ablegare patietur, juxta extrema verba articulorum 10. et 16. ante Coronationem et Decreti Ferdinandi anni 1536. art. 41. editi.*»

Ezen conditióban említve van a *Regimen* szó, és nem úgy, mint *Jus* hatalom vagy cselekvés, mint a hogy az ugyanazon t. c. elején s 1-ső §-ban áll: «*Sacratissima Caesarea Majestas Regimen* (vagyis az *uralkodást, kormányzást*) hujus inclyti Regni suscipiens» hanem egyenesen azon értelemben, mint amit az alperes a kormány alatt ért: t. i. a kormányzásra használt s megbízott testületet értvén alatta.

Még ezen kívül ugyanazon év 17-ik cikkelye által a magyar konzilium s kancellária feljebb említett autoritása megerősítették, az 1608. 9. és 10. és az 1608. 8-ik cikkelyek megújítván.

Az 1630-beli 29-ik cikk ugyanazt rendeli, az előbbeni törvényeket megújítván s ismételi, hogy «ad tranctanda et dirigenda negotia Regni etc. etc. Regnicolarum duo Consiliarii penes Dominum aulae Cancellarium in aula suae Majestatis continue resident. —»

Az itt használt tractanda et dirigenda szó, mely a *negotia Regni* elébe van téve, megint eléggé mutatja, hogy a kancellária igazgató tanács vagyis kormány volt.

Az 1635. 28-ik c. által ezen idézett törvények végbevitele sürgettetik s határoztatik, s 1638-ban megint a diploma feltételei közt mindjárt a 3-ik helyen olvassuk az 1608. 10. s az 1559. 8-ik cikke megerősítését, valamint azt is, hogy kérő vagy perlekedő hazafiak idegen kormány s törvény alá ne vonattassanak s azokhoz ne utasíttassanak.

Külön t. cikkben is, t. i. ugyanazon évi 16-ikban a kancellária autoritásáról szóló minden törvény-cikkek megerősítettnek.

Az 1649. 8-ik cikk §. 2. azt rendeli, hogy minden magyar dolgoknak magyar tanácsosok által foly-

tatásáról szóló 3-ik conditioja a diplomának cum effectu observetur.

És rendeli azt is, miszerint a felség hadi kormányában, in consilio suae Majestatis bellico, duo ad minimum ex consiliariis Suis Ungaris, de rebus Ungaricis et confinium statu bene informati, in rebus ipsis praecise Ungaris adhibeantur.

Az 1655. 50. c. 1-ső §-a az előbbeni törvények megtartását sürgeti, ezt mondja: *ad tractanda et dirigenda negotia Regni ac Regnicolarum de Consiliariorum Ungarorum in aula suae Majestatis penes Dominum Cancellarium sumptibus suae Majestatis intertentione editi articuli effective observentur.*

Ugyanazon cikkely 3-ik §-ban ez van: «et quandocunque Legati huc vel illuc mittuntur, id Domino Comiti Palatino, et *praenotatis Consiliariis Ungaris* tempestive intimetur, et innotescat.» Ezen cikkből látszik, hogy még a külső dolgokra nézve is — menyiben Magyarországot illetik — a magyar kormánynak befolyás adatott, mert az éppen idézett 3-ik §-t megelőző 2-ik §. így szól: «*Instructionique legati caesarei inseratur, ut omnia negotia, et consilia Regnum hoc concernentia, cum Legato et Residente Ungaro communi voto tractet et promoveat.*»

1659-ben is a diploma 3-ik conditiojául vagyon mindaz téve, mi a magyar konziliumról s kancelláriáról az 1608. 10. s 1549. 8-ik t. cikkekben van, s melyek — mint láttuk — oly nyilván bizonyítják, hogy a magyar konzilium s kancellária valódi kormányt alkotó testület.

Ugyanazon év 14-ik art. megújítja s megerősíti mindazt, mi a magyar konziliáriusokról az 1613. 25. 1630. 29. és 1635. 28. s 1649. 8. által rendeltetett. Ezen feljebb már látott törvénycikkekről ezt mond-

ván: Non sine damno Regni hactenus ineffectuatos in suo vigore reliquendos, ac jam tandem effectuandos decernunt Regnicolae.

Az 1681. 4. t. c. a feljebbi törvénycikkeket idézve határozta: «ut pax cum Turcis et omnia negotia Ungarica cum Consilio Ungarico tractentur et concludantur.» Megint a 4-ik §-ban parancsoltatik, hogy a portához született magyar követ rendeltetésék: «Juxta instructionem cum *Consilio Ungarico* eidem dandam.»

Oly testesület, mint ezen konzilium, melynek hozzájárulásáról kellett a felségnek még külső hatalmasságoknál lévő követ utasítását is kidolgozni, talán csak szintúgy lehet kormányznak nevezni, mint más akármikor és akárhol létezett vagy létezőt?

Ugyanazon évben a 46-ik cikk által nyílt háború esetére közönséges felkelés határoztatott. «Aperti duntaxat belli tempore generaliter se et personaliter insurrecturos offerunt.» A 47-ik cikk pedig ezt mondja: «et praeter praescriptam aperti et universalis belli necessitatem, alia etiam huic Regno incommoda et pericula subinde imminere in comperto esset.»

«§. 1. Ideo Status et OO. Regni in tali quoque casu (semper tamen per Comitem Dominum Palatinum ex pleno consilio Ungarico dignoscendo) juxta art. 65. 1609. pro particulari insurrectione — se resolvunt.» Vajon ezen testesület, melynek itéletétől függött egy insurrectionának is létezése, nem volt-e valódi nagy fontossággal s befolyással bíró kormány?

1687. 8-ik törvénycikkely az 1613. 25. — 1605. 28. — 1655. 50. törvénycikkelyek végre nem hajtása káros következéseit említvén ő felségének specialis rezolúciója s tett ajánlata következésében, a feljebb említett törvények megújítása mellett a ma

gyar kancellária auctoritásának fenntartására újra rendeli, hogy az udvari magyar kancellária mellé két magyar konziliárius, indilate tandemque effective instaurentur.

1723-ban a 97-ik törvénycikk által állíttatott fel a Helytartó Tanács. Hogy ezen konzilium nem szűnt meg egyenesen a király tanácsa vagyis kormánya lenni, látszik ugyanazon év 101-ik cikkelyéből; «Praefatum consilium a nullo dicasterio aulico, sed sua Majestate Sacratissima (tanquam consilium Regium) dependebit.» Hogy kormányzási székül állíttatott fel, világos a 102-ik cikkből, hol kifejeztetik, miszerint az: «Contra positivas Patriae Leges, nihil determinet et diaetales conclusiones per eos, quibus incumbet, effectui mancipari faciat.» — Az előbbeni 101-ik cikkely 4-ik §-a azt mondja: hogy ezen konzilium a szomszédságokat s provinciákat illető tárgyakban a felséghez intézze jelentéseit, ennek azt adván okául, «cum in iisdem Regnis et Provinciis existentia Gubernia et Regimina in rebus statum publicum concernentibus ad invicem non correspondeant, sed suae Majestati sacratissimae demissas relationes praestent.»

Nincsen-é itt világosan kimondva, hogy öfelségének több tartományaira s országaira nézve is van kormánya, mégpedig melyen status publicust illető dolgok fordulnak meg? És ezeket éppen a királyi fiscus által gáncsolt *Regimen* névvel nevezi s *Guberniumnak* mondja, mi hogy a *Gubernaculum* szószerint kormányt téssen: akármely principista is tudja.

Ezen konziliumok, a közigazgatás tárgyaira kiterjedő hatása sok törvényekből látható; mindjárt az 1729-ik 1-ső a konziliumra bízva a közmunkák mikénti tétele iránti rendelés adását.

A 2-ik pedig azt mondja: hogy mivel a királyi Tábla peres dolgokkal eléggé el vagyon foglalva, és mivel medio tempore consilium Regium Locumtenentiale erectum, eidemque pertractandorum oeconomicorum etiam Regni statuum ingredientium negotiorum Provincia per publicam legem concedita exstitisset.»

§. 1-ső. Hinc memoratum quoque Regii vectigalis institutionem, et rectificationem idem consilium Reg. Locumtenentiale elaborabit.

Midőn Mária Terézia 1741-ben megkoronáztott, férjét Ferencet a nemzet corregensnek nevezte, de a 4-ik cikk 5-ik §-ban ez mondatik: «vi hujus demum cum consensu et annuentia Sacrae Regiae Majestatis sponte et unanimiter oblati correghiminis Regia sua serenitas, Regni negotia, regiminisque pondus, in conformitate Regni legum coadministabit, suprema tamen et praesertim tit. 4. et 9. partis I-ae operis Decr. Tripartiti declarata potestas, privilegiorum item collatio, et alia jura majestatica, velut de Lege Regni, solis legitime coronatis Regibus competentia, penes solam coronatam Regiam Majestatem permanebunt.»

Itt a *Regimen* nem azon értelemben van téve, mit magyarul a «kormány» szó tesz, hanem abban, mit a *kormányzás* vagy uralkodás tehetne, t. i. mint cselekvés. De hogy nem teszi a felség személyét, világos; mert ha azt tenné, úgy a pondus Regiminis annyit tenne, mint a király terhe. És ezen «Regimen» szónak a király személyétől különbségét az is mutatja, hogy a király személyétől meg nem válható majestási jusokat a Regimentől különválasztja, ezt Ferencre is átruháztatva, amazokat pedig egyedül csak a királynak hagyván.

1741. 11. Megint igen tisztán fejezi ki, hogy a felségnek magyar dolgokat mind az országban, mind az országon kívül magyarok által kell folytatnia s folytatattatnia: *«quod nimirum res et negotia Regni tam intra, quam extra Regnum per Hungaros tractabit, tractarique faciet.»*

És ezen magyar dolgoknak az országon kívülről történő igazgatást illetőleg ezt mondja:

«§. 2. *ac proinde in augusta quoque Aula sua, in his, quae a concessa sibi suprema potestate dependent, pro altissimo Judicio Regioque munere suo fidelium consiliariorum suorum Hungarorum opera et consiliis utetur.»*

«§. 3. *Imo dum magis ardua negotia pertractanda occurrerint, Regni Primatem et Palatinum, aliosque e Regni Proceribus ac Regnorum etiam Dalmatiae, Croatiae e Sclavoniae Banum, dum praesertim de rebus securitateque eorundem Regnorum agendum foret, in Augustam Suam Praesentiam advocari curabit, talismodique negotia cum illis conferet.»*

«§. 4. *Et ad ipsum etiam Status Ministerium nationem Hungaram adhibere dignabitur.»*

Kitetszik ebből, hogy még ezen legfőbb hatalomnak gyakorlására is, mely a felségi jusokban (Jura Majestatica) egyenesen a felségnek *engedetett által*, a magyar tanácsosoknak azaz kancelláriának vagyis a kormány egyik részének befolyás s tanácsadás és munkabeli részvét van engedve; sőt nagyon fontos esetekre nézve azon rendes kormány-részen, t. i. a kancellárián kívül még mint rendkívüli tagoknak az ország nagyjainak is hozzájárulta van rendelve.

És ahol a kormányzásban ennyire vesznek részt, s hol a kormányzásra ily elmellőzhetetlen eszközök

vannak törvény által rendelve, nincs-e ott kormány? s kormány név alatt a felség személyét kell-e érteni?

Az *országban* igazgatásra nézve pedig ugyanazon cikk 5-ik §-a: «*Intra Regnum vero politica quaevis, et publicum ejusdem Regni Statum concernentia negotia stabilita per leges Regni modalitate, medio Regii Locumtenentialis consilii* (in ea, quam art. 101. anni 1723. continet activitate, et independentia utique conservandi) *ex post quoque rite pertractari faciet.*»

Világos ebből, hogy az országos dolgoknak a helytartótanács általi folytatására nézve az előbbeni törvények lévén meghagyva, ezek pedig a konzilium gubernatióját s dignitását elhatározván, ezt az előbbeni konzilium helyében s képében létező locumtenentiale konziliumra kiterjesztve is kell érteni.

Hogy a régibb konziliumnak csak folytatása s annál nem kevesebb a helytartótanács, bizonyosága annak neve is, *Locumtenentiale* consilium, locumtenensnek talán csak kell kormányzási befolyással lenni, de ha van, úgy a locumtenentiale consiliumnak is kell azzal birni és ha bir, úgy kormányzási részesnek is lehet nevezni. Hogy ne lehetne tehát kormányzási eszköznek azaz kormánynak mondani?

De világos a közelebb idézett cikk ezen szavai-ból: «*pertractari faciet*», hogy oly dolgokat is, melyeket ezen kormányzási eszközök nem magok fejöktől tesznek, a felség általok téteti, következőleg, kik által a felség tétetett, azok tesznek, cselekednek, s éppen ezen tevésök s cselekvésök a felség akaratjával megegyező vagy ellenkező is lehetvén: önként foly s praktice éppen innen származik a köztök és a felség közti különbség.

1790/91. 17-ik cikk minden részében megerősítvén az előbbeni 1741. 11-ket, így szól: «*justa denique Statuum et OO. desideria eatenus quoque, ut tam interna quam externa negotia, illa quidem per Ungaros, haec vero cum influxu etiam Hungarorum pertractentur.*»

A 18-iknak pedig ezek szavai: «*Cum salus Reipublicae civiumque fortuna a fideli legum observantia, et quae huic juncta est, recta et exacta publici administratione pendeat, ac proinde intersit, ut Partes administrationis pro commodo Regis et Regni expleantur, sua Regia Majestas ordinabit.*»

«§. 1. Ut in quantum apud Dicasteria Hungarica formulae juramenti obligatio observandarum regni legum inserta haud foret, eadem inseratur, ac deinceps eorundem commembra ad leges quoque observandas se se fidei juramento obstringant; via regnicolis si quispiam contra juratam suam fidem ageret, in ipsis etiam Regni comitiis reliqua inter gravamina, querimoniam contra talem ponendi in salvo relicta.»

Ebben is fel van téve, hogy azon eszközök, melyekkel a felség kormányoz vagyis a kormány tagjai az ország törvényei ellen is tehetnek, s ezért határoztatik, miszerint azok az ország törvényére is esküt tegyenek.

És az is világos ezen törvények e szavaivól: «*Via Regnicolis — — in ipsis etiam Regni comitiis querimoniam contra talem ponendi in salvo relicta,*» — miszerint országgyűlésen kívül is lehet a kormány tagjai vagyis a kormány felől szólani; de arra is, hogy a törvény ezen rendelete szerint magán az országgyűlésen ily tárgy előfordulhasson, kell az országgyűlést megelőző vagy azalatt eső közgyűléseken is arról szólhatni, különben soha ilyesmi kö-

veti utasításba be nem mehetne s országgyűlés tárgyává nem válhatnék.

Mindezen törvényeket megnézvén, ki ne lenne kéntelen átlátni s megvallani, hogy polgári alkotmányunkban a király személyétől megkülönböztetett igazgatási személyeknek s testületnek létezése törvények által van felállítva.

Ennek következtésében az errőli fogalom s képzet tökéletesen törvény s alkotmányszerű. És azért valamint az alkotmányi rendszer általános ismerete, úgy hazánk alkotmánya s törvényeink tudása nemcsak reá birták alperest, sőt kötelességévé is tették, hogy a már annyiszor említett kormányzási eszközök vagyis az igazgatásra használt királyi tisztviselők s azok öszvességének képzetét a király személye fogalmától egészen megkülönböztesse.

Ezen két fogalomnak egymástóli megkülönböztetése s annak valóságban is gyakran nagy különbségbeni létezése minden alkotmányos országban szükségessé tette, hogy ezen két különböző fogalom alatti tárgyat különböző és saját szavakkal nevezzék.

Ezen okból egy alkotmányos országban s egyetlen egynek is constitutiójában nem értik azon név alatt, melyet a fejedelemnek adnak, az igazgatási tisztviselők öszvességét, s viszont ennek nevét nem terjesztik ki a fejedelemre. Németül *Regierung*, franciául *Gouvernement*, angolul *the Government*-szóval ezeken meg ezeken élnek; telvék azokkal könyvek, folyóírások s minden újságlevelek. De azon számnélküliek közül, kik ezen szavakat használják, alig találhatna a kir. fiscus nehányat, kik vele együtt ezen szavakon magát az uralkodót és annak szenteséges személyét értenék, ellenben milliókat, kik ezen szavak iránt az eddig mondottakkal vagynak egy

értelemben. És az értelem oly közönségessé is vált s annyira el van fogadva, mint az, hogy szolga nem urat, alattvaló nem uralkodót teszen.

Hazánkban is mind a dolog természete, miszerint hol uralkodó van, ott annak uralkodásra szolgáló eszközének is kell lenni; mind azon gyászos tapasztalás, miként törvények s személyek éppen ezen eszközöktől szenvedtek legtöbb sérelmet; mind pedig a dolog természete s ezen tapasztalás következésében hozott oly sok törvények rég kifejtették s közönségessé tették azon fogalmat, miszerint más a király, más pedig azoknak öszvessége, kik nevében tesznek s kik neki eszközei. Ezen fogalom szükségessé tett egy saját szót annak kifejezésére. Hogy a magyar ezen fogalmat régi időkben s anyanyelvén miként tette ki, azt alperes nem tudja, hazánk polgári életét illetőleg a hajdan korra nézve többnyire csak latin kútfőkből meríthetvén. Mennyire tudja, Erdély példájáról ítélvén, *tanács rend s tanácsosok* szóval fejezték ki.

Ezen szavak az akkori körülményekhez illők s meglehetősen elhatározottságuak voltak. Akkor ugyanis még nem léteztek az azután felállított dicasteriumok, nem a közigazgatás — most már többszerű gépelyének — sok részei. Akkor a még nem oly sokra terjedő kormányzást a király is több tárgyakban közvetlenül folytatta, folytatták pedig azt részint s inkább mint most az ország által választott bírák s végrehajtották.

Csak az utóbbi időkről vannak közdolgok folytatásáról s országgyűlésekről ismeretesebb s biztosabb magyar adataink. Ebben már az eddigi konziliáriusok s konzilium némi változást szenvedve s más nevet kapva léteztek. Ezért magyarul is a tanács

rend nevezettel nemigen éltek. Tanácsosok s tanácsadók még gyakran említették; olykor miniszterekről s minisztériumról is szóltak, de inkább éltek ezen kifejezésekkel: Végrehajtó hatalom, uralkodás, igazgatás, országlás.

Mindezen kitételek sem kimerítőek, sem helyesek nem voltak. Gyakran nem tanácsadókról, hanem végrehajtókról kellett szólni. A tanácsosi név sok oly személyeket foglalt magában, kikről soha sem vala szó. Miniszterek s minisztérium nem voltak megfelelő kifejezések, mert sokszor éppen nem ezeket, hanem alattibb tisztviselőket kellett emlegetni. Végrehajtó hatalom sem volt megállható nevezet, mert nem ezen hatalom az, mit a sokszor említett fogalom foglal magában, hanem azon *eszközök, személyek*, kik az uralkodó nevében ezen *végrehajtó hatalmat* létesítik, s így az eszköz helyett az eszközlendő tárgy vétetvén, a kitétel helytelen és kétértelmű volt. Uralkodás, országlás, igazgatás kifejezések szinte oly kevésbé voltak helyesek, mert mindez voltaképpen nem a kifejezendő személyeket vagy testületet, hanem cselekvést teszen és ezen cselekvésnél bizonytalanságban hagyja, hogy az kinek cselekvése.

Ezen kitételek idegen nyelvek mintájára alakultak, melyek szerint a *Regierung, Gouvernement, Gouvernement* szavak hasonlólag cselekvést tesznek s mégis személyesítve is használtatnak. De a magyar nyelv — mint már mondatott — sem az ily kétértelműséget nem szenved, sem a cselekvések személyesítését nem tűri.

Németül p. o. *Bevölkerung, Werbung, Besatzung* szavak hasonlólag factumokat tesznek; s mégis azon factumot eszközlő vagy általa létesült személyek

kifejezésére is használtatnak. De magyarul igen helytelen a *népességet népesevéssel, hadfogadókat hadfogadással* sat. kitenni.

Németül azért ád ezen kétértelműség kevesebb zavarra okot, mivel a németnek az *ung-gal* végződő, de cselekvést jelentő szavának van mindenkor egy más végződése is, mely az infinitivusnak substantivummá tételéből lesz: *das Werben, das Bevölkern, das Besetzen*. És ezek sohasem személyesíttethetvén, ezzel megkülönböztetheti, hogy mikor akar csak tettet vagy mikor csak személyeket érteni, mégis fennmarad a félreérthetőség; s midőn ez mondatik: «*die Regierung des Königs*», csak a közszokás határozza el, hogy azon nem a kormányzásnak mi-kénti folytatása, nem az ő cselekvése; «*nicht das Regieren oder die Regierungsweise des Königs*,» hanem azon testület, azon eszközök értetnek, melyeket kormányzásra használ. A magyarban ezen lehető megkülönböztetés nincs, s annyival kevésbé távoz-tathatik el az ily cselekvést tevő szavaknál nemcsak a félreérthetőség, sőt a valóban helytelen értelem; magyarban «*uralkodást, országlást, kormányzást, igaz-gatást mint cselekvést*» — nem lehetvén másként kitenni — ezen szavak mindig csak cselekvést tesznek.

Ennélfogva aki e szavakkal nem a fejedelem cselekvését, hanem azon cselekvés eszközeit kifejezőleg élt, arra nem lehet ugyan reáfogni, hogy ő azt nem úgy, hanem a másik értelemben vette, s nem lehet, mert — amint már mondatott — kétértelmű szónak csak az határozhatja el reá nézve értelmét, ki azzal él, de a kifejezés örökké kétértelmű marad; s ezért és mivel a magyar nyelv természetével sem alkotása, sem határozatlansága nem egyez, helytelen.

Ezen ok miatt elhatározottabb kitételt keresett nyelvünk. Szerencsés is volt azt találni a «kormány» szóban, mely egyenesen kifejezi a kérdéses fogalmat, mely (mint felebb bőven megmutattatott) félre nem értethetik, s mely annálfogva illőbb és jobb minden más nyelvekolyetén szavainál.

Mindazonáltal ámbár ezen kormány szó nálunk már eléggé ismeretes s gyakorlatban van, mégis ugyanezen fogalom kitételére a tanácsosok, igazgatás, kormányzás, uralkodás kitételei is használtak, s azért még mint a kormánnyal egyet tevőknek = synonymumnak kell vétetniök.

Ezen szempontból indulva, kell-e tárgy iránti mind régibb, mind újabb országgyűléseken s azokon kívül történt kijelentéseket tekinteni.

És így tekintve, telvék az országgyűlések naplói oly példákkal, melyekben *végrehajtó hatalom, tanácsosok, miniszterek, uralkodás, uralkodási rendszer, országlás, igazgatás, kormányzás* kitételekkel a beszélők éltek; de a melyeken teljességgel nem a felséget, hanem egyenesen azt értették, mit az alatt az alperes is ért.

A beszélőknek magyar nyilatkozásaikból alakulván a feliratok s izenetek akkor is, mikor ez utóbbiak még latinul irattak, a felebb előszámlált magyar s magyarul használt szavaknak fordításaiként, tehát ugyanazon értelemben állanak: «*potestas executiva, systhema gubernationis, regimen*» stb. szavak, valamint a feliratokban, szintúgy latin izenetekben is.

Hogy a felségtől megkülönböztetve létező igazgatási személyek összessége felőli fogalom a mult országgyűléseknek is sajátja volt, s hogy azon fogalmat részint éppen a kormány szóval, részint pedig mind oly szavakkal fejezték ki, melyek közül sem a

magyar, sem a latin szavak kevesebbet nem tehetnek a kormány szónál, értelmök pedig éppen az volt, mit alperes a kormány alatt értett s ért, ennek bebizonyítására következőket hozza fel:

Nem akarván felette sok példákat egybehalmozni, nem megyen régibb országgyűlésekre vissza, egyedül a négy utolsóról szól, s ezekről is csak néhány példát hoz fel, itt csak példákra, nem pedig a példák sokaságára lévén szükség.

Az 1811-iki országgyűlésen, midőn a 7-ik ülésben a RR. azt fejezték ki, miszerint a törvények büntetést rendelvén azok ellen, kik a királynak törvénynyel és alkotmánnyal ellenkező tanácsot adnak, nem vehetik a külső tanácsosok is rossz néven, ha ilyen esetben keveredvén, a közitéletet el nem kerülhetik. A Personalis erre azt felelte, hogy a fejedelem mindenütt nem lehetvén s mindent maga nem végzezhelvén, kelletik nekie másokat is kiszemelni, kik uralkodásában segítsék.

Itt hát a RR. nemcsak a hazai tanácsosokról vagyis a kormányról, mégpedig hibáztatólag, hanem a külső tanácsosokról is szólnak, s a Personalis nemcsak hogy ezen kormánynak lételet, vagy azok elleni szólhatást tagadná, sőt mintegy a felséget mentve, maga fejezi ki azt, miszerint *másokat is kell uralkodása segítségeül kiszemelni*. Ez is csakugyan elég világos kifejezése annak, hogy van kormány s lehet arról szólni.

A 13-ik ülésben (99-ik lap) tanácsadókról s tanácsosokról szólván, a RR. kinyilatkoztatják, miszerint *azokat érdekelvén, kik új principiumokat vesznek fel az ország sértésével, (ezt pedig éppen az akkori kormány tette) ők a fejedelmet illetni semmiképpen nem kívánják*.

A 21-ik ülésben a 24-ik számú izenetben, valamint az abból lett repraesentatióban is tanácsadókról s minisztériumról van szó.

A Napló 737-ik lapján lehet látni a Personalisnak azon állítását, *miszerint a miniszterekről nem lehet mondani, hogy sérteni kívánnák a constitutiót.*

Ellenben a statusok erősítik, *miszerint a factumból lehet látni, hogy a tanácsadók a constitutio romlására törekednek.*

A 60-ik ülésben (787. lap) ez mondatik: «Csak a külső tanácsosokat kívánták érdekeltetni; amennyiben bizonyos (törvényeink utmutatása szerint), hogy oly módon vetette a nemzet magát fejedelme alá a többi közt, hogy maga törvényei s szokásai által igazgattassék, nem pedig külső nemzetbeli tanácsosok által.» Ezek is a hazai kormány vagyis tanácsosok létezése s annak az igazgatásba befolyása felől világos kifejezéssel bizonyítanak. Ez pedig a fő RR. hozzájárultával a repraesentatióba is belement.

A 61-ik ülésben a RR. ezt mondják: «maga az országglás sem tagadhatja, hogy hazánkat csak kolóniának, a német tartományokat pedig anyaországnak nézi.» Itt is az országglás alatt az ország rendei bizonyosan nem a felséget értették.

A 113-ik elegendes ülésben s az annak következtetésében történt CXCVIII-ik számú feliratban igen nyilvános megkülönböztetés van a miniszterek s a fejedelem személye közt, mi az 1523. s 1524-ik lapokon olvasható.

Az 1825/7-ik országgyűlésen, midőn az ország Rendei a törvény elleni parancsok s azoknak végrehajtása által a polgári alkotmányon ejtett temérdek sebeknek előterjesztésére az ugynevezett *praeferentiale gravamenek*et dolgozták, a 13-ik szám alatti

ízenetökben a sérelmeket eleven kitételekkel fejezték ki. Ezek közül többeket a RR. 14-ik szám alatti válaszukban (a 39-ik lapon) exaggeráltak tartván, azoknak módosítását javálták. Ezen exaggeráltak tartottak közt volt ez is: *quod — — se — — per noviora etiam Constitutioni regni inflictis vulnera in cardinalibus suis immunitatibus juribus et praerogativis maximo Legum praesidio orbatos, atque vigorem Constitutionum harum Legum usque adeo labefactatum esse, ut jam ipsam compagem vitae constitutionis in essentialibus partibus laesam esse conspexerint.*

Erre a RR. a 15. szám alatti ízenetökben kinyilatkoztatják, miszerint, mivel azon időről szól, midőn *executiva potestas limites sibi defixos excesserat*, s mindaddig, míg ezen törvényáthágások, törvénytelen-ségek tartanak, azon kitételek nem exaggeráltak. A fő RR. erre több észrevételt nem tettek; s a felirat ugyanazon kitételekkel ment fel (az országos irományok 51. 52. 53. lapjain). Ezen feliratban, melyben minden történt sérelmek eleven színekkel festetnek, végezetül ez mondatik: «Ingratam illam observationem recensitis eventibus provocatam evitare non possumus, quod *potestas executiva* ultra limites clara Legis dispositione defixos processerit, et principale constitutionis fulcrum discrimini reddiderit obnoxium.» (53. 54. lap.) Ugyanazon felirat 5-ik pontjában ily kitétel van: «Supra memoratum peregrinum *Gubernationis systema* principiis independentiae contrarium in Regno hoc se magis, magisque extendendo etc.» — A 7-ik pontjában ezen feliratnak ez mondatik: «Dum tamen his curis occuparemur, de eo convicti, quod praemissa omnia in subruitionem constitutionis Regni tendentia nullatenus a Majes-

tate Vestra, velut Principe religiosissimo, diplomatique sui inauguralis memore, verum a continuato pluribus securis systemate, atque huic superstructis adversis consiliis promanaverint, infirmissimam erigemus spem etc.»

Ugyanazon izenetben, melyből ezen felirat alakult, a 8-ik pont alatt a RR. a rossz tanácsosok és a kir. biztosok ellen büntetést kérnek, azokra nézve ily eléggé kemény nyilatkozást tévén: «SS. et OO. persvasum sibi habeant, quod Sua Majestas Sacratissima benigne intellecta communi Nationis desiderio, tam eos, qui memoratis eventibus occasionem praebuerunt, in perpetuum a consiliis suis amovere, quam et commissarios illos, qui praecipuis a patria in se demanantibus favoribus non modo pro tutanda constitutione ejus usi non sunt, quid imo secundum verba art. 8. Ulad. Decr. 6. et art. 7. 1559. contra decretum et statuta Regni palam, et aperte quidvis insolentiarum sibi impune in quos cunque liceret plerumque — — pro salutari serae posteritatis exemplo animadvertere dignabitur.»

A fő RR. sem a hibáztatás, sem a büntetés kívánhatása ellen nem szóltak; de azoknak nagylelküleg leendő elfelejtésére szólították fel a Rendeket; Pozsony, Turócz s több vármegyék a közlekedést a mult sérelmekre nézve azoknak indítói s végrehajtói ellen elegendő büntetésnek s őr-eszköznek lenni vélték; de Borsód, Somogy s több vármegyék a kért büntetéstől elállani teljességgel nem akartak.

Az ezen feliratoknak alapját tevő izenet 13-ik pontjában a RR. a *végrehajtó hatalomnak* a törvény értelmében leendő gyakoroltatását s az ellen cselekvő akár egyes személyeknek, akár törvényszékeknek jövőendő megbüntetését kérik. A végrehajtó ha-

talom gyakorlásában törvény ellen kik tehetnek mások, mint azon végrehajtó hatalom eszközei azaz a kormány?

Ezen felírás szerkesztésekor ezen kitételekre: «quod potestas executiva ultra limites clara Legis dispositione defixos processerit»; az esztergomi káptalan követte azt az észrevételt tette, hogy a felségnek személyét érdekelné, de észrevétele pártolás nélkül maradt, mert senki sem találkozott a RR. közt, ki az executiva potestáson a felség személyét értette volna, pedig az executiva potestas kitételnél — mint feljebb már mondatott — lehet kérdés, hogy az értetik-e, kinél azon hatalom van, vagy pedig azok, kiket ez hatalma gyakorlásának eszközeiül használt?

A kir. válasz, mely ezen felíratra jött, nem tudta az ország Rendeit egészen megnyugtadni s legkevesebbé annak azon kifejezése, miszerint őfelsége azokat, kikre törvénytelen tetteik miatt az ország Rendei büntetést kértek, őfelsége tuitura est. A Nádor ő kir. fenségének kért közbenjárására őfelsége egy declaratoria resolútiót ad (nov. 26. 1825.), melyben kijelenti, miszerint távol volt tőle a mult eseteket jövődre példakül vagy új jus alapjául használni s állítani fel. És ezen mult esetekről azt mondja: *praeteritos eventus Paterno cordi nostro aequae ingratos.* Ezen kitétel is a felség részéről bizonyosan nem önnön hibájának elismerése.

Megköszönik a RR. mind ezen kifejezést s megnyugtatót, mind az előbbi resolúciónak azon magyarázatját, miszerint azok, mik abban a polgári alkotmánnyal s törvényekkel ellenkező uralkodási elvekre (*principia Gubernationis*) mutatni látszottak, egyedül úgy állanak ott, mint az esetek elbeszélésére szolgál-

lók (Orsz. Irom. 137. lap 41-ik szám előtti felirat 2-ik és 3-ik §). Itt is a polgári alkotmánnyal s törvényekkel ellenkező uralkodási elveket bizonyosan csak a kormánynak tulajdonították, s ezáltal azt a felségtől megkülönböztették, mivel csaknem akkor fejezték ki az ország Rendei, quod Rex in sequelam inauguralis suae sponsionis constitutionalibus legibus adversum velle nunquam possit (42-ik szám alatti izenet 37-ik pontja orsz. Irom. 157-ik lapján.)

A correlatiók, a bíróságokhoz érkezett törvénytelen parancsok s azok szerint ítélt bírákra nézve felirat készülvén, a RR. a 42-ik szám alatti felirati javaslat 41-ik pontjában a bécsi bank iránt így fejezték ki magukat: «Nullatenus possunt consentire in id, ut institutum tale influxum ad Regnum quoque Hungariae exerat, cujus difformes sectiones jam societati privatae gubernium, jam intimiorem cum Regimine publico correlationem exhibent etc. etc.» És tovább: «id a se nullo jure postulari posse, ut seu progressui incerti systematis (e helyett a fő RR. «ignoti systematis» kitételt javaslottak, de utóbb az incerti systematis kifejezést elfogadták) (lásd 241. l.) seu vero sublevamini reliquarum haereditariarum Provinciarum jura sua et ipsam proprietatem sacrificare debeant.»

A 71-ik szám alatti izenetökben pedig «SS. et OO. ex principio illo, quod jura sua constitutionalia cum instituto cujuscunque nominis per quod *potestas Executiva* circulationem chartarum inducere, sicque *proprietates* Regnicolarum, et in sui, et in aliorum respectu fluctuationi exponere possit, conciliari nunquam valeant.»

Továbbá a 75-ik szám alatti izenetökben ez áll: «tota quaestio eo recedit, num influxus Regiminis

in mensam argenteriam re ipsa talis sit, ut SS. et OO. reflexe ad adjuncta Regni Hungariae metu quodam teneri oporteat, ad quod certe non aliter, quam affirmative responderi potest», s itt bővebben fejtegetik a kormánynak ezekre létező nagy befolyását. Ugyanis e tárgyról a 88-ik szám alatti izenetben azt mondják, hogyha azon intézet, t. i. a mensa argenteria befolyását Magyarországra is gyakorolja, az az *Executiva potestasnak* új módot ad, mellyel ez a törvényhozás körébe vágjon s a hazafiak tulajdonát új veszélynek tegye ki (lásd 288-ik l. és 295. l.)

Ugyane tárgyban 92-ik izenetnek szavai ezek: «Chartacea pecunia, dum ejus commissio, aut directa a Regiminis arbitrio, aut sub praetextu privatae societatis cum Regiminis influxu procuratus, etiam in absoluto Imperio res summi periculi est, — in constitutionali autem Regno qua medium — — de omni regnicolarum facultate, atque omni prorsus distributivae justitiae respectu arbitrariae disponendi eo minus tolerari potest, quod iis, qui aerario praesunt, campus daretur Leges Constitutionales infringendi, et levi hoc preli mechanismo solidissimam constitutionem absque strepitu e cardine movendi.» Szinte azon izenetben s ugyanarról így írnak: «Mensam argenteriam — tamquam novum, et in casu occurrentis extraordinariae necessitatis per Regimen facile arripiendum medium considerant.»

Az ezen izenetből készült felirat 33-ik pontjában ez mondatik: «Nullatenus profecto possunt SS. et OO. consentire in id, ut institutum tale influxum ad Regnum Hungariae exerat, quod ex instituto societatis privatae facile in adminiculum *operationum financialium* transformari potest.» A 37-ik pontban pedig: «Ne prosperitas Regni hujus *operationibus*

aerarialibus constitutioni ejusdem ignotis, subordinetur, in conscientia profecto convincitur, id a se nullo jure postulari posse, ut progressu in certi systematis jura sua et ipsas proprietates subordinent (324. 325. l.)

Mit az izenetekben *Regimenről* mondtak, azt itt *financialis* és *aerarialis operatióval* fejezik ki. Ennek következése annak állítása, hogy azon izenetekben is a *Regimen* szó a felséget tette, azon abszurdumra vezetne, hogy *financialis* vagy *aerarialis operatio* s király egyet tészen.

A bíróságokhoz érkezett törvénytelen parancsokra s az azok szerint hozott ítéletekre nézve több izenetekben s több módon fejezték ki a RR. mindazon parancsok törvény elleni s polgári alkotmányt sértő voltát s a bírák ellen resensusokat nyilvánították. A resensus kifejezést a főrendek ellenezték, de a Rendei attól elállani nem akartak. A Naplóban e tárgyról sok követek nyilatkozásait lehet olvasni (33. 37. 160. 163. 204. 205. 207. 208. 213. 214-ik lapon) s lehet a 225. s 226-ik lapon Somogy vármegye követének nyilván kifejezett resensusát.

Azért kívánták a bírákra nézve resensusokat nyilvánítani, mivel ezek az *executiva potestas* (kormány) *ultra limites Lege defixos* terjedő parancsait végrehajtották holott nekik (az 1790—l. 12. szavai szerint) «nullatenus integrum fuerit a legali tramite recedere, suaque hac lenitate *ulteriores potestatis executivae passus* in sphaeram legislationis impingentes adhuc faciliores reddere», — így az *executiva potestas* eszközeivé azaz kormány tagjaivá váltak, s mint ilyenek az ország Rendei hibáztathatása alá tartoznak.

A fő RR. is elismerték, hogy itt főként az ország

alkotmányán részint a helytelenül anticipált törvényhozással, részint a bírák morális erőltetésével ejtett praejudiciumról van szó (lásd 89. szám 292-ik lap.)

Végre a RR. reá állottak a fő RR. által javasolt módosításra, de csak azért, mivel úgy találták (saját kifejezésök szerint), hogy a resensus azon módosítás által is ki van fejezve.

Eszerint alakult a felírás, melyben mindazon parancsoknak törvényelleni volta elég nyilván ki van fejezve, mind pedig az meg van mondva, hogy azokat a törvényszéknek elfogadni nem volt volna szabad.

A külső akadémiákra mehetés tilalma tárgyában így nyilatkoztak a RR. 62-ik szám alatti izenetökben (219. lap.) «Quod si executivae potestati, cui provisionem Legis quoquo demum sub obtutu suspendere integrum haud est, actus similis non contraverteretur, haec sibi cum fundamento, quopiam in aliis etiam casibus jus vindicare possit, effective vigentem Legem absque influxu legislativi corporis suspendendi.»

Itt is az executiva potestason bizonyosan nem a felség személye értetett, mert a RR. arról ilyesmit és így bizonyosan nem mondtak volna.

Vagynak ugyanezen 1825/7-ik évi országgyűlés irományai közt helyek, hol *végrehajtó hatalom*, *kormány* s t. efféle helyett kancellária és dicasteriumok említetnek, de ezen említésekből hasonló következmény, t. i. a fejedelem személyétől külön vált kormány ideája fejlődik ki.

Ilyen hely az Irományok I-ső kötetében a 839-ik lapon, hol a B. alatti sérelmek 5-ik pontjára a KK. és RR. a nagyméltóságú udv. kancellária ellen kikel-

nek, s azt a törvényhatóságok jussaiba vágó decretumok kiadásától eltiltatni kívánják.

Hasonló hely azon kötet 965-ik lapján: «Sollicitudine non minore et aggravio suo notabili experiuntur Regnicolae quod cancellaria Reg. Hungarico-Aulica cum summo Juris tam publici quam privati praejudicio, activitatem suam tantopere extendat, ut re ipsa complexus gravaminum Regni nec aliud sit, quam *synopsis* quaerimoniarum per resolutiones nomine altissimo seu directe ope decretorum aulicorum, seu vja reliquorum dicasterium elargitas causatarum.»

E helyeken nyilván feltéttetik, hogy a felség nevében (nomine altissimo) kiadott törvénytelen parancsok nem a felségtől jönnek, s a mint ezen feltétel mellett a kancellária s más dicasteriumok (kormányzések) ellen a felség érdeklése nélkül tétetik panasz: éppen úgy, midőn a *kancellária*, *kormányzések* nevezet helyében a kormány ellen panaszol valaki, igen természetesen ismét nem a felséget, hanem a felségtől különböző *kormány testületet* szokta érteni.

A fennforgó 1825/7-ki országgyűlésnek nemcsak irományai, de Naplója is számtalan példát mutat, mely ezen itt felállított különbséget fejedelem és kormány közt bizonyítja.

Ki gondolhatná ugyanis, hogy midőn az akkori követek a *végrehajtó hatalom*, *kormányzések*, *igazgatás*, *kormány* ellen panaszos és hibáztató kifejezésekkel éltek: akkor a fejedelem személye ellen vakmerősöködték volna szólani?

A 61-ik ülésben Borsód és Bihar követei a resensus feletti vitatásban a panaszt nem tartják egésznek, ha az csak a *végrehajtó hatalom* s nem egyszersmind a bírák ellen is intéztetik. (Napló 2-ik kötet 33-ik lap.)

A 99-ik ülésben a borsódi követ azt kívánja, hogy a kormány ne tegyen akadályt a népnek a kereskedésben. (Napló 2-ik kötet 487-ik lap.)

Ugyanazon ülés alatt a Somogy megyei követ a *non ultra* kérdésében: «a Constitutio talpköve az országgyűlés; itt a fejedelem s nemzet tanácskoznak a nép boldogságára; itt egyesítettnek a fejedelem és nemzet hasznai közt látszató összeütközések; itt a törvények és szabadság bátorsága alatt fedezheti fel a nemzet az igazgatásba becsúsztott hibákat, itt esik le azon szőnyeg, mely a nemzet közkívánságait s véleményeit kegyelmes fejedelmünk személyéhez jutni nem engedi.» (Napló 2-ik kötet 498-ik lap.) Nem nyilván van-é, miképpen itt a fejedelem szót említő követ, midőn az igazgatásba csúszott hibákról s a nemzet és fejedelem közötti szőnyegről beszél, lehetetlen, hogy a fejedelem által elkövetett hibákról szólana; következőleg szükségesképpen a fejedelemtől megkülönböztetett igazgatási testületről azaz a kormányról kell hogy gondolkozott légyen.

Így kellett magának az akkori Personalisnak is gondolkoznia, midőn a *resensus* feletti vitatások alkalmával azt mondá, hogy a fő RR. a sérelmet a végrehajtó hatalomnak tulajdonítják. (Napló 2-ik kötet 204. 205. lap.) Lehetne-é a Personalisról képtelenség nélkül feltenni, hogy itt a végrehajtó hatalmon a fejedelmet értette s azt állította volna, miképpen a fő RR. a sérelem okának magát a fejedelmet tartják? Látnivaló, hogy e beszédben is a fejedelemtől megkülönböztetett kormány ideája forgott szem előtt.

Még a felső táblánál is sok erős kifejezések használtak az igazgatás körében történekről azaz kormány cselekvéseiről, de bizonyosan ezáltal senki is a király felszentelt személyét nem sértette és sérteni

nem kívánta ; és azon táblának egy igen tisztelt tagja bizonyosan korántsem a felséget értette s nem annak cselekvéséről, hanem egyenesen a kormányról szólott, midőn a devalváció által történt megkárosodásokra nézve ezeket mondotta : «non dimittitur peccatum, nisi restitatur oblatum.»

Az 1811-iki s 1825/7-ki országgyűlésen mind mondott, mind írt ezen említett és még sok más erős kitételeket (melyek a törvény oltalmakor gyengéd kimélelést szabadnak nem vélt buzgóságból eredtek, de mindenesetre nagyon kemények) nem lenne-é véték s nem lenne-é a rendeknek királyok iránti hódoló tiszteletöket sértő csak fel is tenni, hogy ők azokat a felségről értették, a felségről mondották volna? És nem lenne-é véték s a felség személyét valóban sértő azt állítani, hogy egyenesen a királytól jöttek mindazon megtörtént esetek, melyekről a feljebbi vitatások folytak s határozatok történtek, s melyek annyi erőszakos lépéseket, oly sok törvénytelenégeket s a királyi hitnek mindannyi sértését foglalják magokban? Márpedig azt állítván, hogy az Executiva potestas, gubernationis systema, Regimen etc. a király személyét teszik, s hogy ezeket attól megkülönböztetni nem lehet, miután nem lehet tagadni, hogy azon törvénytelenések valóban történtek, s miután azt sem lehet tagadni, hogy azokat az Executiva potestas, Regimen etc. tette, nyilván következik az, hogy mindazon erőszakokat, törvénytelenégeket s hitszegéseket maga a király követte legyen el, azon király, kinek törvényszeretete s vallásos lelkiismeretessége annyira ismeretes s oly elfelejthetetlen? Ily káromlásra akar a kir. fiscus elfacsart magyarázatja által nemcsak alkalmat adni, sőt azt logikai következtetéssé tevén létesíteni?

Azon valóban vétkes állítás (de mi alperestől — ha

szinte mellette szól is — távol legyen), miszerint a feljebbi szavakat s a kormány fogalmát magában foglaló különböző kitételeket mind a felségről kell érteni, szinte oly kevésé szolgálhat itt ellene erősségül, mint amilyen legalább gondatlanságnak nevezni kellett lépés volt a kir. fiscus részéről az alperes megtámadhatása céljából azon constitutionalis teóriát állítani fel, minek következtében mindaz, mi a feljebb elősorolt s ezekhez hasonló esetekről mondatott, iratott, a felségről mondathatott, irathatott, s mindazt, miknek szomorú emlékezte annyiaknak él s fog élni emlékezetökben, valóban a felségnek kell tulajdonítani. Ha ugyanis azon szavakon valóban a felség értetett, s mégis azokat annyi hibáztatás, kárhoztatás tárgyává téve, annyi kemény kitételekkel érdekelve, országgyűlésen s azokon kívül annyit használták anélkül, hogy vagy fiscusnak vagy másvalakinek eszébe jutott volna ezt hibául tenni ki vagy azért még valakit meg is perelni: úgy ez világos bizonyossága annak, hogy alperes oly szóért, mely nem is kétértelmű, s melyen ő beszéde közt tett nyilatkozása szerint is felséget nem értett, még sokkal kevesebbé hibáztathatik. Ki tagadhatja azt, hogy aminek nagyobb neme nem bűn, annak kisebb neme bűn még annyival kevésbé lehet?

Hogy az idézett s még idézendő szavakkal s kitételekkel élés, valamint azoknak alperes értelmében használása eddigelé nem volt véték, az nyilvános abból, hogy sem az országgyűlésen az azon kifejezésekkel s szavakkal élt számos beszélők, sem azok közül, kiknek hasonló értelmű beszédeikből alakult utasítások születtek az országgyűlési vitatásokat s nyilatkozásokat, egy sem vonatott azért kérdőre; és nyilvános abból is, hogy az ily kitételeket magában foglaló feliratokra kegyelmes, sőt kedvező királyi válaszok is jöttek, s

azok hozott törvény alapjává váltak. Az pedig, mit törvényhozó test törvény alapjául tesz, törvény előtt vétek csak nem lehet.

De hogy nem volt vétek, korántsem azt mutatja, hogy a felség személyét vád s kárhoztatás tárgyává tenni s az ellen kemény kitételekkel élni lehessen; hanem csak azt, de azt cáfolhatatlanul bizonyítja, miszerint azok, kikről szóltak és írtak, nem tesznek egyet a felséggel, s az mi azokról mondatott s iratott éppen nem a felségről értetett.

Az 1830-ki országgyűlés is mutat hasonló példákat, s arra, hogy a kormány (naplói fordításban Regimen) a királyi felségtől teljesen megkülönböztetett dolgot teszen, cáfolhatatlan bizonyosságul szolgál a kir. előadások első pontját illető nuncium, melyben szóról szóra e szavak vagynak: «ut serenitas C. R. his sub comitiis coronanda posteaquam ad clavum Regiminis pervenerit.» etc.

Clavus Regiminis magyarul *kormány*, s itt e szó a felségtől élesen meg van különböztetve, s annál fogva a felhozott kifejezés, mely a nuncium nyomán készült felírásba is felvétel, nyilvános tanúja, hogy a felség mint *eszköz* személy s a kormány mint *eszköz* lényegesen különböznek egymástól.

Midőn némely követek a királyi hitlevélben a miniszterek felelősségét (mint például a trencsini követ a szept. 18-án tartott ülésben) betételni kívánták, ezek is ezáltal a fejedelemtől megkülönbözött kormány létezését nyilván kijelentették.

Ugyanezen szelleme volt a borsódi követ azon szavainak, melyeket a november 11-ki ülésben így mondott: Világosak törvényeink, különösen Ulászló 6-ik Decr. 5-ik c. melyekben azt mondják, hogy királyunk az

országot illető tárgyakban tanácsosainak vélekedése s tanácsa nélkül semmit se cselekedjék ; sőt azon Decr. 7-ik cikkelyében a «veszedelmes tanácsokat adóknak büntetése is el vagyon rendelve.»

Ezen beszédet a Personalisnak a dec. 18-iki vegyes ülésben tett azon nyilatkozatával: «*a nemzet meg-egyezése nélkül két koronázott fő egyszerre ne uralkodjék*», (Napló 299-ik lap) egybevetve, kettő jön ki, mi különben is a nemzet constitutionalis állásából önként foly:

1. Hogy az uralkodás azaz a sajátképpen való felségi jogok (jura majestatica) a király személyétől váhatatlanok.

2. Hogy a kormányzási tárgyakban a király tanácsosok közbejöttével él, sőt élnie kell, miből a királytól megkülönböztetett *tanács* és *kormány* ideája mulhatatlanul következik.

Mely erősen hitte ezt több országgyűlési tagokkal együtt a többször idézett borsódi követ, megtetszik a felül említett novemb. 11-ki ülésben mondott azon szavaiból, melyekkel (ugyanazon beszédben, melyben a tanácsosok megbüntetéséről szóltott vala) a *királyi előadásokról* azt mondotta, hogy ő azokat csak *miniszteri véleménynek* (Orosznál 175. lapon, ministerielles Gutachten) tartja, melyek arra valók, hogy az országgyűlésen vizsgálat és tanácskozás alá vétessenek.

Ugyanott a hadsereg állapotja felől kívánt felvilágosításra nézve meri állítani, hogy az újoncoknak ezen felvilágosítás nélküli megadása magára a királyra nézve veszedelmes lenne ; mivel az erősen felkészült minisztérium erejében bizván, könnyen féketlenségre vetemedhetnék. (Lásd Orosznál 176. lap).

Márpedig az újoncok a királyi előadásokban kéretnek, és így ha azon előadások egyenesen a *királytól*,

nem pedig a királytól megkülönböztetett kormánytól jönnének, nem sértő képtelenség lett volna-é állítani, hogy a király saját magára nézve veszélyes dolgot maga kér ; és ha nagy ereje lesz, saját maga ellen fog féktelenkedni. De a követ már elébb nyilván kimondá hitét, mely szerint a királyi előadások nem a királytól jönnek, hanem a miniszterektől, tehát a királyi személytől megkülönböztetett kormánytól. S ezt oly erősen hívé a szóban forgó követ, hogy a dec. 18-ki vegyes országos ülésben a királyi *hitlevélben* előforduló *praesentabilitate* szóra bátor vala magának a nádornak elnöksége alatt azt mondani, hogy a hitlevél azon szava *gyakorlatlan kéztől* származott, kétséget nem szenved, hogy ily kifejezés s ily kifejezések ha magára a felség személyére csak távolról vitetnének vagy vitethetnének is, bűnös illetlenségek lettek volna, s egyfelől a főherceg feddését el nem fogták volna kerülni, másfelől a beszélő követ előtt a fényes hivatalok útját jóelőre és örökre bezárták volna. (Lásd Orosznál 360. lap és a Napló.)

Megjegyzésre méltók a borsódi követnek ugyanazon országgyűlésen a december 6-án tartott ülésben mondott szavai is, hol tanácsosok vagy kormány helyett minisztereket mond, s ezen minisztereknek az országhoz intézett kívánatáról beszél ; tehát kétségbevehetetlenül a fejedelem személyétől megkülönböztetett, de az igazgatásba befolyással lévő testületről beszél, azt mondván, miképpen : «ő fel nem akarja tenni egy constitutionalis nemzetről, hogy vakon megtegye a *miniszterek kívánatát* ; bár a fejedelem is tökéletesen meggyőződhetett, hogy a monarchia jobb állapotban volna, ha az utolsó 38 év alatt miniszterei tanácsai helyébe az országgyűlésekét követte volna.»

A szept. 14-ki ülésben Borsód követe az ország-

gyűlési újság tárgyában azt véli, hogy valamely kiadó folyamodjék a kormányhoz, s ha tagadó választ nyer, akkor kérjen az országgyűléstől pártfogást. Lásd Orosznál 6. l. hol németül ezen szó használtatik «*Regierung*». Lehetséges-é, hogy itt a követ a kormány alatt a felséget értse s azt javalja, hogy a felség ellen az országgyűlésnél kérettessék orvoslás? Ezt bizonyval sem a királyi sérthetetlenség, sem a parlamentális divat meg nem engedhetné.

Ugyanezen javaslatot ismétlé ugyanazon követ a szept. 16-ki kerületi ülésben. (Orosz. 8. lap.)

Rendkívüli nevezetességgel birnak pedig ugyanannak az október 22-ki kerületi ülésben mondott szavai: «*ne váljunk el a nádortól, ő a mi első miniszterünk, neki kell mielőttünk állani, midőn a kormány a felvilágosítást megteszi.*» (Orosz. 121. lap.) Ezen szavak az újoncállítás tárgyában a kormánytól kért felvilágosítás felett mondattak; s hogy általok Magyarországnak *miniszter* tulajdoníttatik: ez természetesen vezet az alkotmányos léttel egybekötött *kormány* ideájára. Hogy a *miniszterrel* szemben *kormányról* tétetik szó: ez a követ gondolatmenetelében nem elég tisztának látszik, annyit minden esetre bizonyít, hogy a «*kormány*» szavon éppen nem a felség értetett.

Semmi pedig világosabb nem lehet, mint ugyan a borsódi követnek a novemb. 27-én tartott országos ülésben mondott beszéde, hol panaszolván, hogy a *kormány* három egész év alatt az ország sérelmeire semmi gondot nem fordított, ezt teszi hozzá: «*ha meggondoljuk, hogy az országos küldöttség ezen idő alatt az egész ország törvényeit újra dolgozta, bizony az udvari kancellária szorgalmát nem lehet csodálni.*» (Lásd a Naplót és Orosznál 233-ik, 234.) Nem kell reá magyarázat, hogy amit a követ előbb *kormány*nak

nevez, azt később udvari kancelláriának mondja; s következőleg a *kormány* szó alatt egyáltalában nem a felséget értette.

Ha az ember tudja, hogy valamint ezen követ, úgy a K.K. egész táblája ezt így és csak így értette: akkor nem csodálkozhatik többé, hogy ugyanezen többször említett borsódi követ a dec. 6-án tartott kerületi ülésben a királyi válaszokban levő elveket az 1825/7. országgyűlés szavaival *contrarium gubernationis principium* (fonák igazgatási vagy kormányzási elvek, Orosznál verkehrte Regierungs-Maximen) névvel merte elnevezni, (lásd Orosznál 256. lap.) mert természetesen a válaszokat nem a felség személyétől, hanem a kormánytól eredőknek fogta tekinteni.

Hogy az 1830-diki országgyűlés más számtalan példait (mert az eddig felhozottak is elegendők) elmellőzzük: által kell mennünk a legutóbbi országgyűlésre, melynél a kérdésre világosabb példákat semmi más Diaeta még elő nem adhat.

Illő a főherceg nádor azon nyilatkozásának legelől állani, melyet a rosz tanácsadók megbüntetéséről szóló törvényjavaslat alkalmával tett, s mire az országgyűlésen jelen volt számos tagok igen jól emlékezhetnek, s minek értelme ez vala: «a javaslott törvény gyakorlatba sem vehető, mert azt, hogy ki adta légyen a tanácsot? tudni nem lehet. A parancs aláíróit feleletre húzni szinte nem lehet, mert a kormányisékek voxok többségével szokván határozni, az elnök által kijelentett végzés nem mindig az elnök akarata, s az aláíró mást is írhat alá, mint amire voxát adta, részint pedig voxzal nem bir, mint a titoknokok.»

E nagynevezetességű enunciatio magyarázat nélkül kinyilvánítja, miképpen

1. *Kormány*szék tehát *kormány* a fejedelemtől megkülönböztetve létezik.

2. A kormány^{szék} tagjai szavazati többséggel, tehát a fejedelemtől ismét megkülönböztetve önállólag végzéseket hoznak. Következésképpen —

3. Ki a kormány^{szék}i tagok így hozott végzései ellen szól, az teljességgel nem a fejedelem ellen szól.

Hasonló megkülönböztetést teszen fel ugyan a főherceg nádornak azon idézete, mellyel 1833. február 9-én tartott országos ülésben az 1831-diki évi október 2-ára ígért, de a kolera közbejötté miatt meg nem tartott országgyűlési határnap feletti vitatások alkalmával a kormányt mentette: «Iliacos intra muros peccatur et extra.» Az *intra muros peccatur* alatt minden látja, hogy a kormány által elkövetett hibákat kell érteni. Lehet-é már képzelni, hogy azon főherceg, ki — mint alább megemlítve leszen — többeket a felség személyéről való szólásért megintett, hogy azon főherceg maga a felség által elkövetett hibákról szólani akart volna? Miképpen nem akart, az oly szembe-
szökőleg világos, hogy ezen jeles idézet az alperes legtisztább s legerősb bizonyosságai közé tartozik.

De mire több példákat rakásra halmozni?

A dolog magában kiált s további bizonyítások nélkül nem szükölködik. Azonban a múlt országgyűlési KK. és RR. a szólás szabadságán ejtett sérelmek tárgyában nézeteiket ezen egész kérdés felől tisztán kifejtvén, s ezáltal az országgyűlési irományok közé az alperes által itt oly bőven előadott tant mint sajátjokat örök emlékezetre letévén, el nem lehet kerülni, hogy végezetre az ide tartozó helyek is előszámláltassanak.

1832/6 irományok IV-ik kötet 349. l. második izenet a szólásszabadság tárgyában: «Ki a köztanácskozás folytában egyedül a *kormány* tetteiről s intéz-

kedéseiről szól, a fejedelem sérthetetlen személyének méltóságát és szentségét a köztanácskozásokban eddig fenntartott gyakorlat szerint is érdekelni nem akarja, sőt nem is érdekelheti.»

Ismét IV-ik kötet 371. l. harmadik izenet stb. Itt az előbbi izenetből kiírt hely előbb ismételtetik, majd ez adatik elő :

«Már magában a monarchia tiszta képzetéből is világos, és nincs, de nem is lehet monarchia, melyben a főhatalom, az országlás nem a fejedelmet illeti, ez azonban alkotmányos országban nem zárja ki az állítás valóságát, hogy ami köztanácskozásban a *kormány* intézkedéseiről mondatik, az nem a fejedelem személyének szentségét érdekli.»

«Előadhatnák a KK. és RR., hogy a kormányzás halmozott kötelességei és gondjai között egy személy minden jeles tulajdonok mellett is maga mindent nem teljesítvén, a kormányzás dolgait legalább egy részben mások által viteti véghez. Hivatkozhatnának stb.»

Kétségtelen tehát, hogy amit a KK. és RR. azon törvényelleni rendeletekről, melyeket a fejedelem nevében és aláírásával csak a kormány adhatott és adott ki, egy szóval a kormánynak törvényt sértő tetteiről és intézkedéseiről nyílt egyenességgel előadtak, azt sem a KK. és RR., sem a méltóságos fő RR., kik a felírásban szinte megegyeztek, a fejedelem személyéről soha sem értették, mert az iránti tiszteletüket nyilván kijelentették, s ezáltal a *fejedelem személyét e részben a kormánytól*, melytől a törvénysértések származtak, megkülönböztették.

IV-ik kötet 376. l. stb. harmadik izenet.

«Meg vagynak győződve arról, miképpen a polgári alkotmány felforgatására célzó mindazon tettek önmagától a fejedelemtől semmi módon nem származ-

hattak, e részben a *fejedelem személyét a kormánytól*, melytől a törvénysértések eredtek, *megkülönböztették*, s így igazolták egyszersmind a KK. és RR. azon ismételt nyilatkozását is, melyet a méltóságos fő RR. nem vesznek egyenesen kérdés alá, melyhez a KK. és RR. ezentúl is mindig ragaszkodni fognak, hogy t. i. aki köztanácskozás folytában egyedül a kormány tetteiről és intézkedéseiről szól, az a fejedelem személyének sérthetetlen méltóságát és szentségét a köztanácskozásokban — eddig fenntartott gyakorlat szerint is — érdekelni nem akarja, sőt nem is érdekelheti.»

E három rendbeli nunciumokból kiírt helyek magyarázatot nem kívánnak, mert félreérthetetlenül tanúsítják, hogy az országgyűlési KK. e részben alperessel teljesen megegyező értelemben voltak.

Nemcsak országgyűlésen s országgyűlési tagok, hanem a felség s a kormány *országgyűlésen kívül is* gyakran megkülönböztették a király személyét s az igazgatási tisztviselők összeségét. És ezen külön fogalom kifejtésére éppen a «regimen» szóval is éltek, mely, mint már említettett, legalább annyit tesz, mint a «kormány» szó, sőt annál még sokkal inkább teheti a felséget is.

III. Ferdinánd császár és magyar király 1656-ban adta ki a *Praxis Criminalist*, s annak első részében ezeket olvashatni; *Inter has 1-mo sunt confinia et praesidia Hungariae, quo quispiam a nobis, aut nostro Regimine, vel etiam aliquo Jurisdictionis Domino attamen cum consensu nostri Regiminis ad dies vitae etc.* és ismét a 2. §. végén: *nulli Jurisdictionis Domino, aut inferiori Judici fas esse reum ad hujus urbis fossas damnare, cum hoc solum in nostra et nostri Regiminis potestate sit.*» Világosan megkülönbözteti a fejedelem magát a kormánytól és a *regimen* szót éppen azon

objektív értelemben veszi, mint alperes a kormány nevezetét.

Nemsokára az 1790. 26-ik törvény c. hozatala után a M. K. helytartó tanács útján 1792-iki szept. 25-én 21,092 sz. a. (amint a stílus nyilván mutatta) egyenesen az őfelsége nevében és positivus parancsolatából az országbeli egyházi és világi törvényhatóságokhoz egy oly normalis rendelés bocsájtatott, mely az 1790/1. 26. t. c. egész foglatatát fenekestől forgatta fel. Ebből kivált az evangélikusok között rémülés következvén, azon normalis rendelés ellen több vármegyék és superintendentiák felírásokat tettek; az evangélikusok deputációt is küldöttek a felséghez, azért esedezvén, hogy az említett normalis rendelésből törvényes jussaikra háromló veszedelmet szüntesse meg. És im mi jött világosságra? Az, hogy az említett normalis rendelés nem az őfelsége parancsolatából, sőt őfelségének minden híre s tudta nélkül adatott ki. A felség ezt szóval is, írásban is kinyilatkoztatta s meg is parancsolta, hogy azon rendelésnek híre s tudta nélkül történt kiadása s amiatti cassáltatása ugyan a kir. tanács útján hirdettessék ki. Oly világos példa s bizonyosság ez az eset s az azt követő kir. parancs, hogy akit még ez sem győzne meg, azt emlékezteti alperes arra, mi efelől az 1832/6-iki országgyűlés 342-ik ülésében mondatott: (lásd Diar. II-ik kötet 289-ik lap) «ha a fejedelem és kormány egymással elválaszthatatlan képzetek, úgy az említett kir. cassáló parancsolatot kiadni ily stílussal kellett volna: «Én fejedelem 1792-ki szept. 25-én 21098. sz. a. önhirem és tudtom nélkül adtam ki egy normalis rendelést, — de mivel azt nem tudtam s magaménak meg sem ösmerem, ennek kimondásával azt ezennel megsemmisítem!»

A közelebbi múlt erdélyi országgyűlésen felséges feje-

delmünk a fejedelmi hit letételekor törvény s bevett rend szerint a Leopoldi kötés-levelet megerősíteni s az országnak kiadni méltóztatott. Ezen hitlevél azon kötetet foglalja magában, mi mellett Erdély I-ső Leopold magyar királyt választotta fejedelmének s ebben van az ország legnevezetesebb jusainak biztosítása igtatva. A kiadott levélben ki voltak oly szavak hagyva, melyek az ország egyik legfontosabb jusát, t. i. a székely nemzet szabadságát foglalják magokban. Ezen kihagyás által meg lesz vala azon hitlevél egy lényeges részében változtatva; az ország egyik legnevezetesebb jusától, a székely nemzet pedig egész szabadságától fosztva. Ezen ily nagy következeseket szülhető kihagyást nem lehet a felségnek tulajdonítani, ámbár a hitlevél általa adatott ki. Ezen eset az erdélyi 1837-ki országgyűlés Jegyzőkönyvében látható. (3-ik ülés 31., 32., 33. ü.) Nem bizonyítja-e ezen példa is a felség személyétől különböző kormányzási eszközök létezését, s nem-e az azok által elkövetett ezen hibának temérdek következesét szülhető volta azt, hogy ezen eszköznek, vagyis a kormánynak adhatják magokat elő tévedésből eredő, de adhatnák magokat elő akaratból is származott oly cselekvései, melyeket a felség magára nem vehet, a nemzet pedig el nem hallgathat.

Csak nemrégiben is jelent meg a magyarországi helytartó tanácsnak egy intimatuma (május 30-ról 1837. 25302. szám alatt), melyben a Poson és Nagy-Szombat közt felállítandó vasútra nézve következő mondatott: «Si quidem ex obtutu promovendae industriae Nationalis omnimode intersit, ut societas in sensu atr. 25. 1832/6. pro effectuandis structuris utilitatem Regni publicam et emolumentum commercii per facilitata communicationis media procurantibus coalescentes, e *parte Regiminis* succolentur, Regium

istud L. consilium non moratur petito recurrentis directionis deferre.»

Ebben csak elég világos, hogy a Regimen alatt nem a felség értetik, mert ha az értetnék, úgy minden stilisztikai s logikai törvény szerint, mit a Regimen által teendőnek nyilatkoztat, azt magának a felségnek kellene tenni, de azt a konzilium cselekedvén, maga magát kellett a regimen néven érteni.

Mindezen számos esetek is, melyekben ő felsége ez vagy amaz Dicasteriumnak cselekvését hibáztatta vagy megváltoztatta, mindannyi bizonyosága a kormány létezésének s annak az ő személyétől különbségének.

Közéletben s mind hivatalos, mind hivatalon kívüli irományokban a Dicasteriumok e hazában *igazgatási székeknek s kormányiszékeknek* neveztetnek. Mind ez, mind pedig ezen hivatalosan is elfogadott kitétel: «*Főhadi kormány*» nyilván mutatja, miszerint a «*kormány*» szóval a felség személyétől különböző eszme szokott kifejeztetni.

Nemcsak hazánkban (hol alkotmányos helyzetünk következésében másként nem is lehet) mutatja azt mind országgyűlési, mind azon kívüli gyakorlat, hogy a kormány s felség mint különböző fogalmak léteznek s azért az azokat kifejező szavak is egymástól megkülönböztetnek; hanem az örökös tartományokban is, hol azt nem polgári alkotmány, hanem csak a dolog természete hozza magával, meg van ezen két fogalom különböztetve.

Alperes a «*kormány*» név alatt (mint már igen sokszor kimondotta) azt érti, mit világszerte, nevezetesen minden alkotmányos országban a «*Regierung*» szó alatt értenek. Ezen szónak pedig az örökös tartomá-

nyokban használása is arra mutat, hogy azon nem a felség, legalább nem mindenkor a felség értetik. «Regierungs-Rath» egyéb mint «Kaiserlicher Rath», — «von Seite der Regierung» nem annyit tesz mint «von Seite Sr. Majestät», — «die Niederösterreichische oder Mährische Regierung» nem teszen egyebet, mint azon provinciák helybeli kormányát. Ily kifejezésekre pedig a bécsi újságlevélnek is bármelyik lapján elég példát találhatni, mégpedig a hivatalos cikkelyek s jelentések közt.

Ezen kitétel «Regierungsform», mely az ausztriai törvénykönyvben is olvasható (I. 2-ik köt. 30-ik l.), hasonlólag mutatja, hogy «Regierung» nem tesz királyt, mert különben a Regierungsform vagyis Form der Regierung annyit tenne, mint Form des Königs oder Kaisers.

Ugyanezen büntető törvénykönyvben találtató tárgyak s hivatalos szavak lajstromában a 208-ik lapon nyilván ki van fejezve, miszerint a «Regierung» annyit tesz mint «Landesstelle».

Ezeket: «die Pflichten der Regierung, das Einschreiten der Regierung» — mindenki szokta mondani s mondhatja is. De hát lehet-é ilyeket mondani: die Armee der Regierung, die Länder der Regierung, der Thron der Regierung, die Thron-Besteigung der Regierung sat. Ha pedig a Regierung (kormány) a felség személyével egy s synonymum lenne, úgy mindazt kellene mondhatni, valamint lehet Die Armee Sr. Majestät, Die Länder Sr. Majestät, sat. mondani, mert mik egymáshoz egyenlők, azokról ugyanazt egyenlően lehet mondani. «Mitglied der Regierung», ez már magában mutatja, hogy a Regierung testület, mert különben tagjai nem lehetnének, mihelyt pedig testület, mindjárt nem tehet királyt; mivel testület s

monarcha merő ellentétben állanak egymással. Éppen amilyen helyes és szokott ezen kitétel «N. N. ist ein Mitglied oder Glied der Regierung», «ez s ez kormány tagja», szinte oly helytelen lenne ezen mondás: «N. N. ist ein Mitglied oder Glied des Königs», «ez s ez a király tagja».

Még Muszkaországban a szenátus és Törökországban a diván alatt sem értetik mindig a császár vagy szultán személye; s hogy valóban nem is egy, sőt nagyon is különböző, azt több cároknak és szultánoknak története bizonyítja.

Miután már az örökös tartományokban és az abszoluzizmusnak legsajátabb hazáiban sem tesz e két szó mindig egyet, s miután alkotmányos országban mindenkor meg volt s mindenütt meg van (mégpedig nagyon és félremagyarázhatatlanul) különböztetve, és miután ezen különbséget oly sok törvények által elhatározva, hazai s külföldi gyakorlat által kifejezve látta alperes, s ezt maga is oly sok ideig, oly sokszor minden ellenvetés nélkül nyilatkoztatta; miként hitte, miként képzelhette volna, hogy a föld kerekségén minden alkotmányos országok közt éppen e haza vált volna egyesegyedül s most egyszerre olyanná, hol kormányt említeni ne lehessen a felség érdeklése vagy sértése nélkül?

A felperesnek mind eddigi, mind közelebbi szóváltásában használt erősségei s okoskodásai, melyeket az *Imperium* s *Regimen* latin szók felől tesz, magokba véve is meg nem állhatók, sőt figyelmet sem érdemlenek. És helyökön is azok csak úgy állának, ha alperes latinul beszélt vagy latin szavakkal élt volna.

Nincs ezen jelen pörben sem szüksége, sem helye annak, hogy a kir. *fiscus* alperes magyar szavait latinra

fordítsa s a magyarul mondottról latinból ítéljen. Bármilyen nyelven is legyen valami mondva vagy írva, azt csak azon nyelvnek sajátosságából, nem pedig idegen nyelvből lehet megmagyarázni.

Különben is miután most már törvényben is, *mely két nyelven iratik*, kétség esetében a magyar az eldöntő; annyival inkább csak magyarul hangzott s gondolt beszédben tiszta magyar szó nem vétethetik latin szavak magyarázatja s latin szavakból vont bírálás alá.

És ezért szükségtelen lévén, nem ereszkedik alperes a felperes azon okoskodásai megcáfolásába.

Ha szükség lenne, könnyen megtehetné ezt, mert elmondhatná:

Hogy a felperes által felhozott Verbőczy II-ik 3-ik címének 2-ik §-a szerint a nemesi javak ajándékozhatásának jusa, minden bírói hatalom, *símul cum Imperio et Regimine*, a királynak adatván által; ha már az Imperium és Regimen (mi mind a kettő jussyakorlatot tesz) azért, hogy neki adatott által, annyit tesz mint király, úgy a nemesi javak ajándékozhatása és minden bírói hatalom is az ő személyét teszi; mert ezek is éppen akkor és éppen úgy adattak neki által. Ezen következtetés logikai helyessége tagadhatatlan; de szinte oly tagadhatatlan, hogy ez polgári alkotmányunk szerént teljességgel nem áll; s hogy abszurdum lenne azt állítani, hogy midőn valaki bármilyen bíróságról beszél, akkor a királyról szól. Hogy minden bíróság s minden bíró nem teszi a király személyét, ezt bizonyítani talán csak nem szükség. Elégé mutatják ezt a *cassatorium decretumok*, mik, ha király s bíróság egy volna, annyit tennének, hogy a király önnön maga tettét cassálja. Törvényeink is bíró s bíróságra nézve olyakat rendelnek s olyakat enged-

nek meg, mit a felség ideájával egyeztetni nem lehet, bíróságnak s bírónak megsértésére korántsem azon büntetést rendeli, melyet a felségsértésre határoz.

Továbbá az, hogy valami a felségnek általadatott, még korántsem elegendő szín arra, hogy a felséggel egyértelművé váljon. A koronajószágok s a só is a királynak adatott által, azért mégis koronajószág és só — nem király.

De elmondhatná alperes, miszerint felperes által idézett törvény éppen állítása ellen s egészen alperes mellett szól.

Az idézett I. 4-ik 1-ő §-a így szól: «*Tam condendae legis quam etiam cujuslibet possessionariae collationis atque omnis judicariae potestatis facultas in jurisdictionem Sacrae Regni hujus coronae, et subsequenter Principem ac Regem nostrum, simul cum Imperio et Regimine translata est.*» Ezen törvényből bajos azt mutatni meg, hogy az Imperium és Regimen csak egyedül a királyt illették (mit pedig alperes kétségbe hozni nem akar) s még kevésbé, hogy az Imperiumot s Regiment csak egyedül gyakorolná és legkevésbé, hogy azon két szó a királlyal synonymmá vált volna; ugyanis ezen törvény szerint az *Imperium* és *Regimen* együtt (simul cum Imperio et Regimine) mi adatott által a királynak? *Condendae legis*, *possessionariae collationis et judicariae potestatis facultas*. Ezen együtti s egyenlői átadás egyenlővé teszi az általadott tárgyakat, s következőleg ami egyről áll, annak a másról is kell állania. Már a *condendae legis*, *possessionariae collationis* s a *judicariae potestatis facultás*-ról áll-é az, hogy azokat a király csak maga gyakorolja? s áll-é az, hogy ezen két *facultas* synonymmá vált vele; vagy hogy a törvényhozó hatalom s bírói hatóságon a felség személyét kelljen érteni?

Abból, hogy az említett jussok *in Jurisdictionem Sacrae Regni hujus Coronae et subsequenter Principem ac Regem nostrum simul cum Imperio et Regimine translata est* (a communitate, et communitatis auctoritate, mint az I-ső 3-ik tit. 6-ik §-a mondja) tagadhatlanul igaz, hogy az *Imperium* és *Regimen* a m. szent korona hatósága alá jött; úgy de az I-ső 4-ik tit. 1-ső §. szerint *nobiles—membra Sacrae Coronae esse censentur*. Miként lehet tehát ezen törvényt még csak annak bizonyítására is idézni, hogy a nemesítés s javak adásának joga egyedül s kirekesztőleg a királynak lenne átadva? s minő logika szerint lehet ezen törvényből azt következtetni, hogy az *Imperium* s *Regimen* szó egyedül a királyt teszi? Ezen okoskodás így állana, a II-ik 3-ik tit. 2-ik §-a szerént az *Imperium* s *Regimen* általadatott a magyar szent koronának, melynek minden nemes tagja; tehát a *Regimen* alatt nem lehet egyebet érteni, hanem a király személyét.

Elmondhatná alperes legfőképpen pedig azt, miszerint az *Imperium* és *Regimen*, miről az idézett törvényben szó van, ott egyenesen mint *cselekvés* s *e cselekvési jus* (*jus imperandi, jus regendi*, magyarosan mondva imperálás, regálás vagyis magyarul országlás, uralkodás) van általadva, — nem pedig objektív értelemben, milyen értelme a «kormány» szónak magyarul mindig van s más nem is lehet; az *Imperium, Regimen* (németül *Regierung*) szavaknak pedig lehet s gyakran vagyon is. Ha *Regimen* szó itt nem tevést vagy nem tevési just tenne, hanem a kormány szóhoz hasonló személyeket vagy testületet fejezne ki, úgy az *Imperium*nak is minden grammatikai s logikai szabály szerint ugyanolyan, t. i. objektív értelemben kellene véve lenni; ily értelemben az *Imperium* birodalmat, országot tenne, mint p. o. *Sacrum Romanum*

Imperium ; Magyarország pedig Imperiumnak soha sem neveztetett.

Végezetre elmondhatná alperes, hogy felperes az alperes által használt magyar szónak latinra fordítását (mit hogy tegyen, sem e pörre nem tartozott, sem szükségességes nem volt) hibásan tette, mert szubjektíve véve magyarul Imperium = Országlás, Regimen = igazgatás vagy uralkodás, kormány pedig Gubernaculum vagy Gubernium ; mely két utóbbi szóról, hiszi alperes, a k. fiscus nem fogja állítani, hogy a király szentséges személyét tegye.

Egyébiránt mindezekre akkor lenne inkább szükség, ha nem az alperes, hanem a kormányzó szó lenne pörbe idézve s állana bíróság előtt vagyis ha az forogna kérdésben, hogy ezen szó *kormány* jó szó-é vagy nem?

Ha alperes nyelvtudományi ítélőszék eleibe lenne állítva, ott tartoznék megmutatni, hogy azon szón, mellyel él, érthette-é azt s helyesen értette-é, mit ezzel kifejezni akart s hogy azon szó igazán azt, s csak azt vagy egyébbet teszen? S tartoznék azért, mivel azon ítélőszék egyenesen a tudás s a helyes vagy helytelen tudás, de csak is afelett ítél.

Ha valami közrebocsátott munkájáért támadtatott volna meg alperes az iránt, hogy valami szóval józan ész szabályaival meg nem egyező értelemben élt, ekkor tartoznék megmutatni, miszerint azon értelem nincs a józan ész ellen, sőt azzal éppen megegyezik, s ekkor pedig azt tenni azért tartoznék, mivel aki valamit közrebocsát vagyis a közönség számára ír, annak a közönség iránti kötelessége józan ész ellenével azt nem untatni s nem zavarni. És ezért ez azon egyedüli eset, melyben valaki értelmének helyes s józan ésszel megegyező voltáról felelni tartozik.

De oly ítélőszék, mely nem értelem s nem tudás,

hanem bűnök s vétkek felett ítél, ha van vagy volna is hatósága mondott beszédek felett ítélni, csak arról ítélhetne, hogy a beszélő bizonyos szót minő értelemben vett vagyis azon mit értett, mert ettől függ, hogy a szóló úgy s olyanról szólott-é, miről oly móddal szólni lehet s arról olyat mondott-e, mit mondani szabad?

A feljebbiekben eléggé meg van mutatva s eléggé bizonyítva, hogy a «kormány» szó alatt magát a felséget nem lehet s nem szabad érteni, s így meg van mutatva, hogy alperest a «kormány» szónak ily használatáért ily móddal terhelni nem lehet.

Ezen bizonyítás tárgyilag van felvéve vagyis a tárgy tekintetéből merítve, s a «kormány» szónak és az azzal szükségesképpen egybekötni kellett képzetnek természetén s törvényes helyzetén alapítva.

Lássuk már alperes személyére nézve miként áll a «kormány» szónak értelme s használata az ő helyzetét s individualitását tekintve.

Igen természetes, hogy alperes a «kormány» szó alatt egész életében nem a felséget, hanem valami egyebet értett; mert mint alkotmányos országban nőtt s alkotmányos fogalmú szüléktől neveltetett, megtanulta, hogy a «kormány» nem egy a fejedelemmel s nevelése által sajátjává vált képzete s fontolása szülte meggyőződése következtében örökké tisztának maradt előtte, hogy alkotmányos országban nem szabad ezen két szót: «kormány» s «fejedelem» összecserélni s a fejedelmet a mellette levő kormányhoz lealacsonyítani vagy a kormányt a fejedelem dicső magasságára emelni.

És ez annyival tisztábban állott előtte, mert később nyilván is tapasztalta, hogy minden alkotmányos országban a fejedelem s kormány közti különbség

nemcsak tettelesen létezik, hanem mint az alkotmányosság ismertető jele úgy divatozik.

Minden jónak elismert s becsült publicistai könyvből s minden alkotmány leírásából annak nyilvános kifejezését s okainak magyarázását tanulta, miszerint «kormány» (Regierung, le Gouvernement, the Government) s fejedelem vagy király éppen nem teszen egyet s nem tehet egyet. Minden újságlevélben hasonlóül megkülönböztetve olvasta ezen két nevet; s még a bécsi újságban s Oestreich. Beobachterben sem vette soha is észre, hogy valamely alkotmányos ország kormányáról szólván s azon kormányok hibáit is nem ritkán közölvén, magáról a fejedelemről szólott, s azon hibákat ennek tulajdonította volna.

Annyival is természetesebb hogy alperes a «kormány» szó alatt ne a király személyét értse, mivel ő Erdélyben született, ott nevelkedett s a közdolgok folytában legtöbb részt ottan vett s következőleg a közdolgokban előforduló tárgyak s nevek az ottani értelmekben váltak fogalma tárgyává. Márpedig Erdélyben a «kormány» szó törvényes és hivatalos értelmében s használatában is tökéletesen meg van a fejedelem személyétől különböztetve. *Erdélynek főkormány széke van.* A tanácsosok, titoknokok s irnokok is a kormány székek tagjai. Ha a kormány annyit tenne, mint fejedelem vagy király, úgy a kormány székek fejedelmi vagy királyi széket tenne. Hogy pedig a tanácsosok, titoknokok egész az irnokokig a fejedelmi vagy királyi székek tagjai lennének, azt talán a kir. fiscus sem állítja.

Erdélyben törvény rendeli, hogy a kormány tagjait vagyis a kormányt ország gyűlése válassza. Már aki azt állítja, hogy aki kormányt mond, az felséget ért alatta: annak azon törvényről is azt kell állítani,

hogy az a guberniumnak vagyis magyarul kormánynak választásáról szólván, a fejedelmet vagy királyt rendeli az országgyűlés választhatása alá, mely abszurdumtól reméli, hogy a kir. fiscus is visszaretten.

Erdélynek tehát főkormányzéke (gubernium), főkormányzója (gubernatora) s kormányi (gubernialis) tanácsosai, titoknokai sat. lévén, ott valóban senkinek is eszébe nem jut a «kormány» név alatt a dolgok mostani állásában egyebet érteni, mint vagy a helybeli kormányt (Gubernium Regium Transylvanicum) vagy a felső kormányt, t. i. a kancelláriát s minisztériumot. És valóban sohasem jutott egy erdélyinek is eszébe, hogy az évekig törvénytelenül létezett helybeli kormány számtalanná vált törvénytelenégeit s mindazt, mi törvényei ellenére történt, hódolva tisztelt fejedelme tettének tartotta s annak hibájaként tekintette volna.

Hogy Erdélynek diplomatikai nyelvében a «kormány» szó fentebbi értelme szerint közönségesen használtatik, annak országgyűlésekeni beszédek, határozatok s irományok világos bizonyosságai.

Régibb időkben, midőn még a magyar nyelv szegényebb s miveletlenebb volt, azt, mi most kormány név alatt értetik, *tanácsi rendnek* nevezték. Erről Erdélynek több mint 20, máig is el nem törölt törvénycikkelye szól, melyek közt többek rendelik, hogy azt az ország válassza, hogy az ország hűségére is meg esküdjék; hogy ha az ország törvénye ellen cselekszik vagy valamelyik tagja törvény elleni tanácsot adna, notába incurraljon. Mely sok törvény közül csak az Approbatalis Constitutio 3-ik titulusának 1-ső art. legyen említve. Ez így szól: «A tanácsi rend azért szokott a fejedelem mellé adhibealtatni és kötelességek is azt tartja, hogy minden jó és közönséges haszonra

nézendő tanácsokat adjanak; valakik annakokáért törvénytelen ok nélkül való dolgokra tanácslanák, *comperta rei veritate, legitimeque citati et convicti, in Notam perpetuae Infidelitatis incurraljanak.*» — Később ezen tanácsrendet *gubernium s consilium* névvel fejezték ki, mint az I-ső Leopold által adott hitlevél s más törvénycikkekből kitetszik. Magyarul pedig főigazgató-tanácsnak s kormányszéknek vagy kormánynak mondották és mondják. Eszerint Erdélyben a kormányszék s kormány teljességgel nem fejlődelmet, hanem mind a diplomatikai nyelvben s gyakorlatban, mind a közéletben s szokásban éppen egyebet tévén: természetes, hogy alperes is azon szónak értelmében nőtt fel s azt tette magáévá. És legtermészetesebb volt, hogy alperes éppen akkor, t. i. 1834-ben élt s azon értelemben élt a «kormány» szóval; Erdély országgyűléséről, lehet mondani annak üléséből jött egyenesen a szathmári gyűlésbe, Erdély országgyűléséről, melynek éppen az ottani kormány törvénytelen létezése s törvénytelen tettei voltak csaknem egyedüli tárgyai, melyen maga őfelsége is elősmerte azon kormány nem törvényes létezését s helyébe törvény szerint választandót rendelt; hol minden beszélő kénytelen volt a «kormány» szót a feljebb kifejezett értelemben örökké emlegetni, s mind a mellette, mind az ellene szólóktól és minden színű s hangulatú tagoktól szüntelen s valóban az unalomig hallani.

Hogy már nem Erdélyben, hanem magyarországi, törvényhatóság gyűlésén is élt s éppen azon értelemben élt alperes a kormány szóval, az más alább előhozandó okokon kívül azért is természetes, mert miután ezen magyar szónak a két testvérhaza közül egyikben törvényesen elhatározott értelme van, a másokban pedig sem törvény, sem gyakorlat azon

értelem ellen nem létezik, sőt mindkettő egyenesen s tisztán azt bizonyítja; szintoly természetes, mint helyes volt azon szót Magyarországon is az Erdélyben törvényesen divatozó, nem pedig más, talán Muszkavagy Törökországban létező értelemben venni.

Továbbá akiket s amely testületet Magyarországon Consilarii Regiseknek s Consiliumnak hívtak, s melyről feljebb előszámlált oly sok magyarországi törvények szólanak, ugyanazon testületet Erdélyben annak Magyarországról lett elszakadása után tanácsi rendnek nevezték. Már miután ezen tanácsi rendet most kormányznak hívják, igen természetes, azt, mi Magyarországra nézve ama consiliariusok s consilium képében s helyében létezik, hasonlólag kormányznak nevezni.

De nemcsak az erdélyi szokás birta arra alperest, hogy használja s éppen azon értelemben használja a kormány nevezetet, Magyarországon is közönségesen elfogadottnak s használtnak tapasztalta azt. — Midőn legelőbb volt szerencséje magyarországi megyei közgyűlésein vitatásokban részt venni (ezelőtt 15 eszt.) nem hallott egyebet, mint a kormánynak a tiró és adó dolgában tett lépéseinek nyilvános törvényekből merített hibáztatását s azon lépések elleni határozatokat.

Midőn 1825-ben legelőbb látta a hazában országgyűlést, csakugyan a kormány elleni panaszokkal nyílt az meg. Alperes tisztelt bírái közül hetet hallott a kormányról vagy tanácsosokról (mely kettőt, mint feljebb előadatott, azon ország gyűlése is egynek vett) hibáztatva szólani. Miket ezen tisztelt urak s azon országgyűlésnek több más tagjai, kik közül most sokan fényes hivatalban vannak, pör alatt pedig egy sincs, akkor mondtak, s amikkel a kor-

mány tetteit, tehát a kormányt oly nagyon s oly kemény kifejezésekkel hibáztatták, ha a kormány s fejedelem szó egyet tenne, s következőleg mindazokat a király sérthetlen személyéről mondották volna, úgy bizonyosan nem lennének s nem is lehetnének mostani helyzetökben.

Azon utóbbi más két országgyűlésen is, melyben részt venni alperes szerencsés vala, igen sok tárgyban forgott a kormányról szó, sokan, nagyon sokan hibáztatták annak feles tetteit, mások védték azokat; de azt, hogy a kormányról szólani ne lehessen, s hogy a kormány egyet tegyen a királlyal, az még a kormány legbuzgóbb védelmezőinek sem jutott eszökbe.

Alperes is a törvényes szokást követve, meggyőződésénél fogva gyakran szólott kormányról, s gyakran azt hibáztatva. Bár többen szokták volt is beszédeit cáfolni, azon, hogy kormányról szólott s a kormánynak némely tetteit hibáztatta, soha senki is fel nem akadt, s a cáfolások célzata s tartalma, csak annak megmutatása volt, hogy amit ő hibásnak s törvénytelennek állított, az nem hibás s nem törvénytelen. Sőt azon bölcs s hódolva tisztelt férjfiu is, kinek elnöksége alatt szólott, soha még csak nem is figyelmeztette arra, hogy miért szól a kormányról s feleletre méltatván is beszédét (mi igen gyakran történt) a beszélőnek csak okait s állításait cáfolta. Sőt midőn alperest vagy kétszer beszédéért hibáztatta, akkor sem azt tulajdonította neki hibául, hogy kormányról szól s annak tetteit feszegeti, hanem vagy állításai alaposságát tagadta vagy némely felhozott körülményeket s kifejtett nézeteket a magok helyökön levőknek nem tanálta. Márpedig ha a kormány a király sérthetlen személyét tehetné, annak bizony-

nyal emlegetését sem engedte volna, valamint hogy midőn egyik horvátországi követ a felség személyéről szólott, elnökileg figyelmeztette arra, hogy repraesentativus systemával bíró nemzetnek köztanácskozásaiból a fejedelem szent személye megemléítésének ki kell maradni. Történt ez az 1833-iki jan. 21-én tartott 8-ik országos ülésben. Ugyanazon évben a febr. 20-án tartott országos ülésben egy tisztelt egyházi úr az említett horvátországi követhoz hasonlólag a felség személyét hozván elő, a fenséges elnök a jan. 21-én kimondott intésre hivatkozván, azt ismételte. És ha a kormány tetteit hibáztatni nem lehetne, ha ezzel királyunk felszentelt személye sértetnék, úgy e törvényes s buzgó őrje a törvényességnek s a királyi méltóságnak bizonyára egy ily hibáztató szavat sem engedett volna hangzani; annyival kevésbé engedte volna elnöksége alatt mindazon számnélküli vitatásokat s tanácskozásokat folytani, melyeknek mind sérelmek, következőleg a kormány hibáztatása volt tárgya.

Mindezeket tekintve, nem bámulást gerjesztőnek kellett-é lenni alperes előtt annak, hogy miután százak és ezrek szóltak kormányról, s miután százak és ezrek hibáztatták azt és mind anélkül, hogy elnökök, kormány pártolói vagy a kir. fiscus az ellen felszóltak s annyival kevésbé azért valaki pereltetett volna, éppen alperes választatik arra, hogy rajta bűnné kovácsolják azt, mi százakban s ezrekben annyi időközön keresztül nem találtatott bűnnek, és hogy rajta is ezt éppen akkor tegyék, miután nem rövid polgári pályáján két országban, három országgyűlésben s 12 törvényhatóság számtalan gyűléseiben 16 évek lefolyta alatt ugyanazon szóval ugyanazon értelemben élt anélkül, hogy azért bárki által is hibáztatott volna.

Mit ezereknek szabad volt tenni, miként lehet azért alperest hibáztatni? s mi neki is annyi évekig szabad volt, miként válhatik az egyszerre bűnné? Miként lehet őt nemcsak hibáztatni, sőt büntetni akarni azért, mi azáltal, hogy sem másokban, sem benne hibának nem vétetett, hallgatólag jóváhagyatott? És miként lehet most egyszerre egy szónak oly értelembeni vételét bűnnek keresztelni, mely törvénynyel megegyez, s mit még királyi parancs sem tilt? Hiszen ki ez utolsót törvénynek lenne is képes tekinteni, arra nézve is állani kell annak, hogy «Lex non publicata non obligat.»

Ennélfogva tökéletesen elég alperesre nézve márcsak annak is megmutatása, hogy ő a «kormány» szót *nem azon értelemben vette*, melyben a kir. fiscus veszi, s melyből akarja azon egész szövevényt kifonni melylyel alperest hitetlenség vádjába vonhassa.

Erre is pedig számos tanúkat fog alperes tovább felhozni, kik azt egyértelműleg s nyilván bizonyítják.

Ezen kívül minden más bizonyítványokat szükségtelemné tevő bizonyítvány arra azon ünnepélyes s ezennel hitével s becsületszavával is erősített nyilatkozása, miszerint ő mind a kérdéses közgyűlésben, mind más minden alkalomkor a «kormány» név alatt egyedül a felségnek kormányzásra használt eszközeit, a közigazgatás folytatására elkerülhetlen királyi tisztviselőket s azoknak összeségét értette, a király szent személyéről pedig közgyűlésen szólni mindig lelkiismeretesen kerülte.

Azzal rekeszti be alperes a kormány szóról s annak általa vett értelméről mondottakat, miszerint éppen azért élt ezen szóval, nem pedig sokak példája szerint: uralkodás, igazgatás, kormányzás s több más ilyenén szavakkal, mivel ezeket a fentebbiek

szerint a felségről is érthetőnek tartotta; a *kormányt* ellenben oly szónak ismerte, mely nem kétértelmű, s mely alatt a királyt érteni nemcsak nem szokás, de nem is lehet.

Ha a «kormány» szónak valahogy a törvény által oly magyarázat adatnék, hogy azon a felség személyét kell vagy csak lehet is érteni, (mely magyarázat egyébiránt nyelv, józan ész, polgári alkotmányunk szelleme és törvényeink ellen lenne), valóban alperes ezen szót soha közgyűléseken többé nem emlitené.

Miután a feljebbiekben a felperes kir. fiscus oka s állításai teljesen megcáfoltattak s megmutattott, hogy azok magokban véve sem olyanok, hogy bírói ítélet alapjául szolgálhassanak: következik, hogy a nevezett felperes által előadott tanúvallomásokról szóljunk s azokról is hasonlólag megmutassuk, hogy a t. bíróság által tekintetbe nem vehetők.

Ami tehát azon tanúkat illeti:

Azok közül többeknek személyes helyzetökre s az alperesseli viszonyokra nézve oly körülmények léteznek, a melyeknek tudása előtt s tekintetbe vétele nélkül még bizonytalan, hogy azok mint tanúk elfogadtathatnak-é?

Vallomásaikra nézve pedig részint magokból azon vallomásokból meríthető, részint ellenvallomásokból merítendő oly cáfolatok hozathatnak elő, melyek azon vallomások tartalmát megsemmisíthetik.

Mielőtt az alperes ezen tanúk s vallomásaik ellen okait s okleveleit előterjesztené, legyen szabad tanúkról s tanúi vallomásokról általánosan szólni.

Tanúk s azoknak vallomásai azon pótló eszközök, melyekkel a véges ember kénytelen magát tu-

dása parányiségében ellátni akkor, midőn szükségképpen az emberi társaság s polgári alkotmány biztosítására azon terhes s erejét csaknem mindig felülmúló tisztségekbe kell elegendnie s azon hatalmat gyakorolnia, mi voltaképp csak a szenvedélyek nélküli mindentudó Istent illeti, t. i. hogy ítéljen embereknek gyakran eloszolhatatlan homály alatti tetteikről s még gyakrabban ki nem fürkészhető, erkölcsileg hibáztatható vagy menthető miségekről.

A mindentudóságnak ezen gyenge s félszeg pótléka csaknem annyi bizonytalanságnak van alávetve, mennyi szenvedélyek tudják s szokták az emberek tetteit s állításait az okosság helyett s gyakran annak képében vezérelni.

Tanúk vallomásaiban arra, hogy azok bizonyoságot vagy legalább ne csalja világot nyujtsanak, háromat kell okvetetlen feltenni: *elsőben*, hogy a tanúk azt, miről, vagy amit vallanak, tökéletesen tudják; — *másodszor*: hogy az igazat és csak az igazat akarják mondani; *harmadszor*: hogy amit tudnak s mondanak, azok kifejezésének se félelem, se szenvedély szint ne adjon.

És e három együtt szükséges s közülok akárme-lyiknek is hiánya a tanúvallomást az igazat kitüntető fáklya helyett tévedésre s igaztalanságra vezető csalfa világgá változtatja.

Mi könnyen és mily sok ok miatt hiányozhatnak pedig a feljebb említettek!

Mi kevés tárgy van, mit a tévedhető s oly gyakran tévedő ember igazán tudna, mi sok pedig, mit tudni képzél, tudni hisz s csalódik!

A tudás vagy testi érzékeink vagy értelmi fogalmunk szüleménye. Amazok hányszor nem csalnak, ez mennyiszor nem téved!

És a tudásnak ezen annyira hibázhatósága s egyedül oly gyakran csaló emlékezettől függő bizonytalansága mellett minő befolyást gyakorol az akarat a vallomásokra! Elfogultság, személy iránti kedvetlenség, irigység, bosszú, félelem és vágy s számtalan más mellékes okok s a szenvedélyek s indulatok oly számtalan rugói szokták az emberek cselekedeteit annyiszor, s annyira elhatározni. Mindezen csábító hatalmaknak, melyek az erkölcsnek éppen oly ellenségei, mint a valónak, tanúkra s vallomásaikra lenne-é kevesebb hatások mint más emberekre s azoknak legnevezetesebb tetteikre? És midőn az emberek fáradságos bajt tűrni, veszéllyel küzdeni hajlandók s szenvedésekre s tettekre készek, csakhogy ama szenvedélyeknek s indulataiknak hódolhassanak, mennyivel készebbeknek találkozhatnak arra, hogy munka, fáradság, baj, költség s veszedelem nélkül néhány szó-mondás által érjenek el oly célokat, melyekre irigység, bosszú vagy pedig félelem avagy kegy-kórság oly hévvel ösztönözik.

Vagy talán a szó szentsége s az eskü biztosítja azt, hogy mindez nem történik s az igaz és csak az igaz mondatik? Vannak, kik előtt az adott szó szent s az eskü feloldozhatatlan. Ilyenek vagy a való s igaz iránti erkölcsi tisztelet, a mások megcsalásátóli erkölcsi undorodás s erkölcsi méltóságok iránti kötelességök tekintetéből vagy pedig vallásos hitök s istentőli félelmök miatt borzadnak hamis vallomástól, hamis eskütől. De az erkölcsi megkööttségnek s érzésnek most annyira megtágúlt kötelékei kevesek előtt birnak eldöntő súllyal, a vallásos hit s félelem pedig az annyira elharapódzott indifferentizmus következtében sokaknál mint üres váz s rémkép gúny tárgyává vált, míg mások azt figyelemre sem

méltatják. Eléggé hibás, de, fájdalom, közönsé-
gessé vált gyakorlat következtében majd mindenki
az Isten szent nevét számtalanszor veszi ok nélkül
szájára s az eskük tréfából szóratnak; mit az ember
gyakran megtesz, megszokja; s mit tréfából megszo-
kott, azt többnyire komolyabb alakban is megteszi.

Mai világban, hol többnyire a hiúságon épült
becsület agg szülöttjének hódol mindenki, hol a job-
bak közt is isteni félelem keveset s önérzeten épült
erkölcsi büszkeség még kevesebbet tartóztat el rossz-
tól; hol az emberek másnak oly nehezen, magok-
nak oly könnyen szoktak megbocsátani: s ily rom-
lott s ily elléhásodott világban a letett hit s eskü
gyakran csaló biztosítása a cselekvéseknek s leg-
szentebbül fogadott ígéreteknek, mely gyengébb biz-
tosítása pedig az állításoknak.

Azért arra építeni, hogy az eltartóztatja az em-
bert a szenvedelmek s indulatok súgta vallomástól,
bajos és lelkiismeretben járó.

Az ember számítani szokott, számítás minden cselek-
vésének eredete. Igaz, hogy sokan a számokat, mások
a számítást ismerik rosszul, s így sok számítás hibás
és fonák.

Számít az is, kinek valami kell s valami oly tár-
gyakban, melyekről így vagy amúgy nyilatkozása
neki hasznot vagy kárt okozhat, reá nézve kedvet-
lenséget szülhet vagy vágya kielégítésére szolgál-
hat. És számít, midőn oly *valaki ellen* vall, kinek
ha árt, talán emésztő irígységének, kebelében forró
bosszújának tett eleget; talán ezáltal olyaknak re-
méli vagy tudja helybenhagyásokat s kegyöket meg-
nyerni, kiktől előmenetele s mindaz függ, mit előtte
földi szükségei vagy hiúságának vágyai nagybecsűvé
tettek.

Ezen számításban egyfelől mindezen előtte álló hasznos vagy kedves következéseket teszi, melyekre indulatai s szenvedélyei buzdítják, ezeknek ellenében a hamis vallomás helytelensége s hamis eskü vétke s annak rossz következései állanak. Úgyde bármi vétékért, annyival inkább néhány nem igazán mondott szó vétkéért kevesen rettegnek már az ég mennyköveitől. Önérzésekre nézve pedig csak külsőleg ne tudassék vagy nem engedik belsejök hibázató szavát hangzani vagy csalfa okoskodással hallgatásra ringatják. S így ezen számításban mint sokkal nagyobb szám jelenik meg a jó következők mennyisége, mint a rosszaké, s ezeket amazokból kivonva, még bőven elég látszik fennmaradni a nem igaz vallomás megtételének eszközlésére.

De hányszor nem vesztegeté meg elfogultságuk vagy szenvedélyeik azokat is, kik a valódi merő ellenkezés otromba vétkébe esni nem akarnak, s ennek következésében anélkül, hogy készakarva hamisan valljanak, azokból, miket tudnak, olyakat emelnek ki, másfelől olyakat hallgatnak el, miket mellékes nézeteik vagy indulatok sugallanak, s így az egészre, ha nem akarták is a hamis vallomás bélyegét nyomni, de a részrehajlás színét vonták.

Mennyi ártatlan nem szenvedett, mennyi büntetlen vér nem folyt tanúk tévedései vagy gonoszsága miatt? Régibb s újabb történetek telvék ilyenmű szomorú s borzasztó példákkal. Idvezítők ellen is léptek tanúk fel, s tanúk vallomásai következésében hozott véres ítélet által ontatott ki a legnemesebb vér.

Ezekre nézve általánosan lehet s kell mondani azt, miszerint tanúvallomások gyanús és semmi esetre sem csalhatatlan bizonyítványok.

Különösen pedig terhelő tanúk csálhatósága még sokkal inkább tekintetbe veendő mint mentő tanúké; mivel indulatok s nemtelen, de hatalmas célzatok általi megvesztegetettség kevesebbé hihető mentő mint terhelő tanúkra nézve. Terhelő tanú mindig árt vagy árthat valakinek. Hevesebb s erőszakosabb természetű indulat azonban az, mely ártani törekszik, mint a használni kívánó, s többnyire nemtelenebb cél bír valakit arra, hogy embertársának ártson, mint arra, hogy valakit segítsen; hevesebb indulatról s nemtelenebb célról pedig mind hamis tanúk szerzését, mind a tanúkra nézve hamis bizonyoságtételt inkább feltehetni, mint a más védeése sokkal szelídebb szándékáról s indító okáról.

Legkevésbé lehet biztosaknak tekinteni oly vallomásokat, melyeket hatalmas s olyan tétet gyengék ellen, kinek a vallók egész szerencséjük kezei közt van s a kitől azok félhetnek s mindent remélhetnek.

Ami már a felperesnek jelen vallatását s tanúit illeti, nyilván s bátran meri alperes állítani, hogy azon vallatások tekintetbe nem vehetők, mert már magokban helytelenek és helytelenségök miatt erő s hitelesség nélküliek.

Sem okosság, sem törvény nem engedi, hogy vallatásoknál a kérdésekben a felelet a tanúk szájába adassék. Ez egyáltalában tilalmas, s oly vallatások, melyek ily kérdésekkel tételnek, erőnélküliek. De annyival inkább tilalmas és hibás, midőn ily suggestivus kérdéseket az tesz, kinek kedvében járni oly számtalanoknak érdekében áll, s kinek kegye oly nagy következtetésű s fontosságú. Számtalanok készek vallani azt kedv- és kegy-keresésből, mit azon hatalmas óhajtásával megegyezőnek vélnek. És ha

ez a kérdésben nyilván ki van fejezve, ha ki van mondva, mit kíván az feleletül, úgy annyival lehetőbb, hogy a valló a reáhagyásnak könnyű módjával ezen annyira óhajtott s előtte kívánatos kedvmegnyerést eszközölni kész. És ez annyival lehetőbb, mivel a ki positivus kedvkeresésben legkevesebbé aggódik is, lehet, hogy átallani fog tagadásával ama hatalmas ellen tenni s tagadó felelettel nemcsak nem bizonyítani, sőt éppen megcáfolni azt, mit elébe tettek. Helytelen, sőt vétkes, midőn a hatalmas a gyengébbet oly dilemmába teszi, miszerint az vagy ellene mondván annak, minek erősítése tőle nyilvánosan kívántatik, ezen cáfolása által ellene azaz kinyilvánított óhajtása ellen tegyen, s így magára ingerelje; vagy pedig hamisan valljon. Ily dilemma megfosztja a tanút erkölcsi szabadságától, s ez erőltetés.

Ha a hatalmas a gyengének már a kérdőpontban tudtára adja, hogy mit feleljen, úgy a valló nem szabad, hanem erőltetett állapotban van; erőltetett állapotban adott vallomás pedig a világon semmi ítélőszék előtt is bé nem vehető.

A felperes egyik kérdésében nemcsak az áll, hogy az alperes azon tudva levő gyűlésben mit mondott, hanem fel van a tanú szólítva annak igazolására, hogy az alperes ezen s ezen szavakat vagyis egy egész frázist mondott legyen. Márpedig a hatalmasnak felszólítása hány ember előtt nem bir tökéletes parancs erejével?

A felperes kérdése ily suggestivus s felszólító, sőt feleletet már magában foglaló lévén, mindazon vallomások, melyek ezen törvénytelen s helytelen kérdés következtében származtak, törvénytelenek s helytelenek, s következésképpen a bíró előtt meg

nem állhatók. Mert ami törvénytelen s helytelen úton eszközöltetik, az maga is helytelen s törvénytelen, s ha bíró ily helytelenül s törvénytelenül esz- közöltött vallomásokat elfogadna, részesévé lenne ama helytelenségnek s törvénytelenségnek, sőt azon erkölcsstelenségnek is, mi a félt ily erkölcsileg kény- szerítő kérdések tételére bírta.

Ezekre nézve az alperes már ezen tekintetből is azon vallatások ellen ünnepélyesen protestál, s hogy azokból semmi következés ne huzattassék, s azokra semmi tekintet se fordítottassék, kéri s megkívánja.

De ha szinte nem léteznék is a feljebb előhozott ok, mely már magában azon vallatások megsemmi- sítésére elégséges, s ha a felperes nem oly törvénytelen, suggestivus, hanem más törvénnyel meg- egyező s a maga rendén lévő kérdésekre vallatott volna is: ezen esetben sem lehetne azon vallatás erővel bíró. Mert ugyanis annak tétele s módja is olyan volt, mi sem törvénnyel, sem helyességgel, sőt az illendőséggel sem egyezett.

Félnek a vallatás tételében közelebbi befolyást gyakorolni nem szabad. Annyival kevésbé szabad neki a kérdések tételekor jelen lenni. De minden helyzetű felek közül legkevesebbé lehet ez a fiscus- nak szabad, kinek jelenléte bizonyosan sokkal több s más hatású lehet, mint egy szegény pörlekedőé.

Nem levén szabad vallatásokat oly módon tétetni: a nem szabad módon tett vallatás bevehető sem lehet; s nyilatkozások, melyek oly hatás s befo- lyás közt s hihetőleg annak következésében tétettek, már a részrehajlás bélyegét hordozzák magokon.

Hogy a fiscus vallatásokon jelen is volt, később az alperesi tanúk előmutatásából ki fog tetszeni.

De nemcsak jelenléte által — mi már magában

háborító — gyakorolta a fiscus befolyását, sőt nyilvános helyesléssel s hibáztatással s ígéretet s fenyegetést magokban rejtő nyilatkozásokkal késztetett ellene tanúkat; mi hasonlólag alább tanúk által fog bebizonyíttatni.

Ki ilyesmit nehányakkal elkövetett, fel lehet s fel kell arról tenni, hogy azt a többenél is tette. Ilyetén reábeszélés, mely az emberi tetteknek két leg-erősebb rugóját, t. i. a reményt s félelmet teszi mozgásba, valóságos megvesztegetés, mely pénznél s ajándéknál nagyobb hatású.

Minden részre nem hajlónak át kell azt látni, hogy a kérdéses vallatások ezen előadott tétele módja s a kir. fiscusnak azokra gyakorlott befolyása is tökéletesen elégséges azon vallomásoknak nemcsak meggyengítésére, sőt megsemmisítésére.

De még ezeken kívül, ha ezen vallatások alapja, t. i. a kérdőpontok nem lettek volna is törvénytelenek, s annak következtében azon vallatások magok is törvénytelenek nem lennének, és ha a kir. fiscus a felhozott módokon s titkos úton a tanúkra megkötő befolyását nem gyakorolta volna is, léteznek a tanúkra s vallomásaikra nézve oly körülmények s vallomásaiknak értelmök olyan, mi megint elegendő ok azokat minden fontosságtól megfosztani. Mert ugyanis —

A kir. fiscus tanúi alperes ellen gyűlésen ellenséges célzattal s indulattal voltak. És ezen ellenséges célzatnak s indulatnak elfogultságában hallgatták s fogták fel alperesnek azon gyűlésbeni beszédjét s magaviseletét.

Már akik valaki ellen személyes törekvés sikerítésére kezdet fognak, azoknak azon személy elleni célzatok világosabb, hogyszem mint részére nem

hajló tanúk tekintethessenek. Semmi sem tesz valakit tanúvallomásra alkalmatlanabbá, mint gyűlölség és harag. Ezen tanúk pedig alperes ellen forralt gyűlölségöket s haragjokat mind azon ellene intézett törekvésökbeni kezefogásukkal, mind pedig azzal bizonyították, hogy alperest azon gyűlésben, még mielőtt csak egy szót is mondott volna, beszélni nem engedték, sőt azért, hogy szólhatási jogával élni kivívták, fiscalis kereset alá akarták vetni.

Ily elfogult s személyes ellenségkint mutatkozott tanúknak vallomásaik, ha terhelők lennének is, tekintetbe nem vétethetnek, mert ezen terhelés amaz ellenséges törekvés szüleménye lehet.

Ugyanazon tanúknak pedig negatív nyilatkozásaik már pozitive mellette szólanak; mert pozitív bizonyosságai annak, hogy őtet semmi sem terheli, mivel fel lehet, sőt fel kell tenni, hogy azok, kik ellene ellenséges indulatot bizonyítottak, bizonyosan semmit, mi őtet terhelné, el nem hallgattak volna.

Ha pedig éppen az alperest igazoló nyilatkozások vannak azon ellenséges indulatot bizonyító tanúk vallomásai közt, az bizonyára az alperes mellett kétszeresen szól; mert ártatlanságának nyilvánosabb bizonyossága nem lehet, mint hogy azok is, kik ellene törekedtek, kénytelenek nem hibás voltát nyilatkoztatni.

Mindezekből kitetszik, hogy a felperes tanúinak ellene tett vallomásait ellenséges indulat s törekvés előzvéen meg, azok mint azon indulat s törekvés szüleményei tekintetbe nem vétethetnek.

Hogy alperes ellen azon közgyűlésen s azt megelőzőleg nagyjára éppen az ellene vallott tanúk részéről minő ellenséges készülétek s törekvések voltak, az az említetteken kívül ki fog tetszeni azon

gyűlésnek tanúvallomásokon épült elbeszéléséből s ki fog tetszeni az arról szóló tanúk közelebbi megvizsgálásából, mikből az is kitűnend, minő silány a felperesnek e pör 100. és 106-ik lapjain álló azon okoskodása, miszerint azon előkészületek s törekvések csak véleményi különbség következései voltak, s azért azok a tanúkat vallhatási hitelességüktől meg nem foszthatják. Erre nézve alperes nem vizsgálja: mennyire lehessen hinni, hogy azoknak, kik előbb ugyanazon tárgy felett vele egy véleményben voltak, mi változhatta véleményöket annyira, miszerint az ellenséges törekvés kútfejévé válják; azt sem vizsgálja, hogy azon tanúk nagy része olyan-é, kik akár önnön, akár idegen véleményre oly nagy fontosságot tenni képesek legyenek vagy ily tárgyban oly elhatározott véleménnyel birjanak, melynek kivívásáért mindent mozgásba tenni készek lehessenek; ezeknek vizsgálatát elmellőzván, ha szinte az ellene készületet tevők s törekvők nem mások által felkészített, nem mellékes célok által vezetett s nem hatalmasok tetszését megnyerni kívánó s az által tulajdon hasznukra törekvő emberek lettek volna is, hanem valóban ellenvélemény következésében váltak volna alperes ellenségeivé, mégis a dolog egyre megy. Nem az a kérdés ugyanis, hogy valaki miért ellensége valakinek s miért törekszik ellene, hanem hogy ellensége-é s bizonyított-é ellenséges törekvést vagy nem? Mert ha igen, úgy bizonynal tanúvallomást nem tehet, akármi legyen is ellenséges indulatjának oka.

A felperesnek a pör 100—101-dik lapján a fentebbit érdeklőleg ily nyilatkozása is áll: «ha mindazok, kik az alperesnek a hazai rendszer felforgatására célzó elveivel ellenkezők, személyes ellenségei

és annálfogva a tanúbizonyyságból kizárandók lennének, a fennálló törvényes hazai alkotmánynak egy barátja sem tehetne ellene bizonyyságot.» Erre alperes csak annyit jegyez meg, hogy hazánkban ezt a számosabb s józanabb rész most bizonyosan botránkozással, a jövő korban pedig kétségen kívül nevetéssel fogja olvasni.

De különben is mindazon vallomásoknak egyenkénti s egymással öszvehasználtott tartalmok olyan, miből hasonlólag világosan kitűnik, hogy azok ellene semmit sem bizonyítanak s tekintetet nem érdemlők.

Mielőtt az egyes tanúk vallomásait taglalnók s azokat egyik a másikkal öszvehasználtván, az azokban létező ellenmondásokat felfedeznők, meg kell (a tanuvallomásokat általánosan véve) még következőket jegyezni.

Az emberi észnek s értelemnek csak az igazi tulajdona s bizonyos birtoka, mi fejtegetés s fontolgtás útján mint fogalom s képzet fejlődik ki benne ; akár önmagából eredt annak csirája, akár hallott vagy olvasott tárgyak adtak arra alkalmat. Ily fogalmak önszülettjei, tulajdon teremtményei lévén, nem az emlékezet soha sem egészen biztos s gyakran nagyon is hűségtelen sáfárkodása alá adatnak, hanem érzéseinkkel egybeolvadt tárgyaivá válnak tudomásunknak.

Másként áll a dolog azon tárgyakra nézve, melyeket az ész nem maga tesz fel (concipiál) s nem maga szerkeztet, hanem csak lemásol. Ilyenek, miiket magunkévá nem tettünk s magunkévá nem vallottunk, nincsenek fogalmainkba belenőve s beleolvadva s csak emlékezetünk lapjaira jegyeztetnek. Ezen lapok pedig egynél szűkebb, másnál tágabb kiterjedésűek, egynél gyenge érintések nyomainak elfogadására is alkalmasok, másnál erős és éles vo-

násokat is alig fognak fel. Ezen lapokra a felfogás ír a külső érzékek segítségével.

Ezeknek, t. i. a külső érzékeknek hibázható s gyakran hibázó minőségök, s annak, t. i. a felfogásnak éles vagy tompa, helyes vagy tévedő volta határozza el, hogy ezen lemásolás híven-e vagy hibásan történik.

Mind az érzékek, mind a fogalom a figyelem feszült vagy tágult állapotjától függ, s azért ugyanazon személyben tehát ugyanazon fogalmi tehetség ugyanazon érzékek segítségével egyszer több, máskor kevesebb figyelem létezése miatt egyszer mélyen vés látott, vagy tapasztalt dolgokat az emlékezetbe, máskor csak alig s csak némely részeit jegyzi fel azoknak s azt is alig látható s hamar muló vonásokkal.

Mindezek pedig, t. i. az érzékek, a fogalom s a figyelem egyedül a pillanat s körülmény hatásai alatt állanak. Az érzékek élesek, midőn a figyelem vigyázatra s vizsgálatra gerjeszti, tompák, midőn az által ingerelve nincsenek. A figyelem pedig az indulatok s az érzések által serkentetik, s azon indulatnak, azon érzésnek viseli színét, mely által ébresztett, s ezen színt ruházza az érzékek által szerzett fogalmakra s okozott benyomásokra is. A szerelmesnek szerelme által ingerült figyelme élessé teszi hallását, imádott tárgyának lépteit, ruhája suhogását messze is képes hallani s ismerni. Ő ezen szerelmi indulatjának vagy érzésének bájoló színét ruházza az ezen hallás szülte fogalmára és sokáig marad emlékezetében s oly forma suhogás évekig remegő örömet idéz elő szívében. Ki valakire haragszik, annak ezen indulat vagy az ártani kívánás feszíti figyelmét, midőn gyűlölt tárgyát látja vagy

szólani hallja, azt látja benne, azt hallja tőle, mi amaz indulatának eledelül szolgál s benne a jót s szépet vagy észre nem vévén, vagy hamar felejtvén, azt, mire abban rútnak vagy rossznak színét kenheti, elevenen megtartja emlékezetében.

De az ilyen másolat nem hű másolatja annak, mi látható vagy hallható volt, hanem az indulatoknak visszasugárzása s azon érzetnek képe, melyek azt az emlékezetbe vették.

Arra tehát, hogy valamire tisztán emlékezzék valaki, szükséges 1-ör hogy érzékei már magokban véve épek s élesek legyenek, továbbá hogy azokat semmi körülmény ne zavarja s ne gátolja, mint p. o. látást távolság vagy hirtelenség, s hallást zaj, messzeség, a hangnak igen gyenge vagy igen hamari volta. 2-or, hogy képes legyen figyelmét eléggé éles s eléggé kiterjedt feszültségre emelni s feszültségben tartani azon tárgy felfogására, és hogy figyelmét semmi indulat, hanem csak a figyelmezés szándéka gerjesztette s táplálta legyen. — 3-or, hogy a jól s igazán hallott s látott s figyelemmel hallgatott és szemlélt tárgyat felfogni s érteni tudja, mert arra, mit az ember tisztán nem ért, tisztán nem is emlékezhetik, végre — mi pedig legbajosabb s legritkább — hogy a látott s hallotthoz sem kedves, sem kedvetlen képzetet ne csatoljon, s annak emlékezetét sem kényeztető kezére a kedvező, sem mostoha felügyelésére a hibáztató elfogultságnak ne bizza.

Bizonyos, hogy mindezek s ezek mind együtt szükségesek s elkerülhetetlenül szükségesek arra, hogy valaki valamire tisztán s csalhatatlanul emlékezzék. De mindezek mi gyakran hiányzanak s mi ritkán léteznek s létezhetnek együtt. Tagadhatlan tehát, miszerint igen ritka eset, midőn valaki vala-

mire kivált huzamos idő múlva nemcsak képzeletében hanem valósággal is tisztán emlékeznek.

Ily sok akadálya — lehet mondani ellensége — van az emlékezetnek. És ily sok kívántatik meg mind a személyt véve fel, akinek, mind a tárgyat tekintve, amire emlékezni kell.

És ezért tanuvallomás, mely valamit csupán emlékezet nyomán állít, éppen olyan bizonytalan, milyen csalható az emlékezet s éppen annyi lehetsége van, hogy az nem igaz, mennyi feljebb előszámolt esete s oka van a hibás s félszeg emlékezetnek.

Világos ebből, mi kényes s lelkiismeretben járó dolog valaki felett hozandó bármi ítélet — annyi-
val inkább főben járó ítélet alapjává oly tanuvallomásokat tenni, melyek egyedül csak az emlékezetből merítvék levén, oly kevés esetben lehetnek bizonyosak, oly gyakran, oly sok esetben pedig hibásak s félszegek.

Még legbevehetőbb tanuvallomás s legritkábban csalható az oly tárgyról, mit valaki látott s tapasztalt, kivált ha gyakrabban látta s tapasztalta. És ritkábban csalható ez, nemcsak azért, mivel a látás kivált az ismételt látás biztosabb s kevesebb tévedés alá vétetett érzék mint a hallás, kivált az egyszeri hallás, amarra többnyire hosszabb s vizsgáló figyelmet lehetővé fordítani ez pedig a repülő hanggal örökre elenyészvén. De biztosabb a látáson épült tanuvallomás azért is, mivel az ember arról, mit látott, önmagának egy képzetet csinál, s ezen képzet, mint már tulajdon míve, nemcsak emlékezetébe hanem tudásába olvad bele.

Mi ellenben hallottunk, annak szavait s egész alkotását csak futva másoljuk le emlékezetünkbe.

De valódi tudásunk tárgyává abból csak az válik, mit a hallotról ítéltünk s minő benyomást az reánk tett. És ez s csak ez is az, mit hallottakról lelkiismeretes bizonyossággal — kivált huzamos idő múlva — állíthatunk.

Tudhatjuk azt huzamosabb idő múlva is, hogy egy beszéd vagy mondott szavak tetszettek-e nekünk vagy nem? Hogy azokat helyeseknek vagy helyteleneknek, szépeknek vagy rútnak találtuk? Mert ez a hallottakból húzott okoskodási következtetés s mint ilyen már eszünk tulajdona s maradandó birtoka. De hogy minő szavak és minő szerkezettel voltak mondva, az csak lemásolva lehet emlékezetünkben. Hogy pedig ily másolat be ritkán marad meg híven hosszabb ideig, azt minden tudhatja, ki közelebb, vagy régebben hallottakra, sőt önmaga által is mondottakra akar visszaemlékezni.

Ki ne tudná ugyanis, hogy az emberi emlékezet olyan mint egy jelzőtábla? Ezen táblára jegyezzük fel a látottakat s hallottakat. E jegyzetek elevenebbek vagy homályosabbak amint érzék, fogalom s figyelem, mely által azon jegyzékek történnek, éles és feszült vagy buta és tágult. De bármi eleven vonásokkal legyen is valami azon táblára feljegyezve, koptatja azt az idő, s csak olyanok, melyeket ismételt vonások megújítanak, kerülnek el azt, hogy az idő enyészítő keze csakhamar ki ne törölje. Különböző azon táblának kiterjedése is, de bármekkora legyen, betelik az untalan változó látásokkal, s hallásokkal, s ekkor az új emlékezet a régit törli, s az újak előbbieket helyére jegyeztetnek.

Ennélfogva ritka tárgy az, mely oly elevenen jegyeztetett volna fel emlékezetünk táblájára, s a melynek vonásait ismételt látás vagy hallás annyira

újítaná vagy visszagondolás annyira táplálná, hogy az sem idő teltével ne enyészne, sem újabb emlékezetek által ki nem töröltetné.

Ily tárgyak közé bizonyosan legkevésbé tartozhatik olyasmi, mit valaki csak egyszer s azt is csak futólag s zaj közt hallhatott.

Ezen igazságok megfontolása következtetésében bátran meri alperes állítani: miszerint mindazon vallomások, melyek a tanúk által csak egyszer, csak futólag s egy zajgó sokaság közepette hallott beszéde felől tétettek, legkisebb fontossággal sem bírnak.

De alperes ennél többet is mer állítani s kénytelen nyíltan kimondani, miszerint minden, ki csak hallott s csak futólag hallott több szavakra, sőt egész konstrukciókra megesküszik, az száz esetből talán egyet sem véve ki, hamisan esküszik.

Ezen állítás talán erősnek s merésznek tetszik, de lássuk mi minden kell arra, hogy egy hallott *konstrukcióra* tökéletesen emlékezhessünk s azt tökéletes hív másolatban mint hittel erősíthető vallomást adhassuk.

Erre nem kevesebb kell mint

1-ör. Hogy azon beszéd-töredék vagy konstrukció minden szavát tisztán hallottuk, hogy abból egy is hallási érzékünket ki ne kerülte és valamelyik helyett mást ne értettünk legyen.

Miután bizonyos, mi könnyen repül el több szavak közül néhány vagy csak egy is észrevétlen, és hogy mi könnyű valamely szó helyett másnak hallását vélni, bizonyos az is, hogy legalább merész hiedelem arra tenni hitet le, miszerint egy hallott konstrukciónak minden szavát hallottuk, hogy egy sem hangzott el fülünk mellett nyom nélkül, s hogy egy szavat sem hallottunk hibásan; még merészebbé

válík e hiedelem, midőn nem négyszemközt, hanem egy lármás gyűlésben zajtól körülvéve történt a hallás, minélfogva az, hogy némely szavakat nem hallottunk, másokat hibásan hallottunk, nemcsak lehetséges, sőt, hogy úgy történt, szinte bizonyos.

2-or. Szükséges, hogy azon konstrukciónak minden szavát megtanultuk legyen s egyet is mással fel ne cseréljünk és egyet se felejtsünk el. Mert tudjuk azt, hogy egy konstrukcióban csak egy szónak is kihagyása vagy mássali felcserélése minő lényeges különbséget tehet s tesz is ; márpedig hogy egy 20—30 szavakból álló konstrukciónak minden szavát változtatás és kihagyás nélkül egyszeri hallásra megtanulni bajos, sőt mi kevéssé lehetséges, azt minden tudhatja ki valaha valamit könyv nélkül tanult, s ki bizonyosan emlékezik arra, hogy még tanulásához szokott s arra alkalmasabb éveiben is 20—30 szónak könyv nélküli megtanulására hányszor kellett azt megoldvasni s ismételnie. De ha még ezen 20—30 szavat egyszeri hallásból képes volna is valaki egyszerre mind megtanulni, ez még korántsem elég arra, hogy azon beszéd töredéket vagy konstrukciót igazán tudja.

Erre elkerülhetetlenül szükséges

3-or. Hogy emlékezetébe legyen vésve, miképpen voltak azon szavak öszveszerkesztve s hogy minő renddel követték egymást. Mert miután csak 5—6 szóból különböző szerkezettel egészen különböző mondásokat lehet alkotni, úgy 20—30 szónál csak egynehány vagy egy szónak más helyre tétele egészen más értelmet ad a mondásnak.

Tudni és csalhatatlanul kell tudni, hogy minő megszakasztások vagy interpunkciók voltak azon konstrukcióban, mivel csak egy virgulának vagy

punktumnak kifejejtése vagy odagondolása a legellenkezőbb értelművé teheti ugyanazon mondást.

Ha mindezek meglennének (mi pedig bajosan feltehető) s mind együtt lennének meg — mert csak egynek is hibázása a többit haszontalanná teszi — ekkor lenne lehetséges, hogy valaki hallott konstrukcióról lelkiismeretes s igaz vallomást tegyen.

De ez csak a hallás legközelebbi idejéről — úgy lehet csak néhány órákról — áll. Mint a szemtől távozó tárgyak, úgy kisebbedik s homályosodik az idő haladtával mindennek, de leginkább a hallottaknak emlékezete. Amint halványodnak a távozó tárgynak előbb elevennek látott színei, mint tűnnek annak megkülönböztető vonásai s olvadnak öszve kétséges alakká: úgy enyésznek annak, mit hallotunk, szavai, zavarodik öszve szerkezete s nemso-kára csak néhány homályos töredéke marad s csak rémlik előttünk.

És még arra is, hogy ezen már csak homályos képpé öszveolvadt emlékezet egészen el ne enyészék s a hallottakra csak valamennyire is tisztán emlékezzünk, szükséges, hogy azokat értettük legyen. Midőn egy beszédnek töredékére kell emlékeznünk, akkor az egész beszédet kell felfognunk s értenünk, mert aki az egészet nem érti, az nem lehet bizonyos, hogy a töredéknek is igazi értelmét kivette legyen, sőt azt bajosan is vehette ki.

Ebből a kir. fiscus tanúira nézve az következik, hogy amely tanú az egész beszédre nem figyelmeztet, (mit többen, mint alább látni fogjuk, megvallanak,) az a töredéket sem érthette, mivel annak csak az egészszel egybefüggőleg lehetett értelme. És nem értvén, már ezen okból is arra tisztán nem emlékezhetik.

Következik továbbá, hogy akinek vallomásából kitetszik, miszerint ezen töredéket nem értette, annak vallomása sem állhat; mert a nem értés vagy onnan eredt, hogy nem jól hallotta — mi a vallomást úgy is megsemmisíti — vagy hogy nem volt képes felfogni, ez pedig hasonlólag megfosztja a vallomást hitelességétől; mert kivált huzamos idő múlva csak olyanra emlékezhetik akárki is, (kivévéen mit szajkóként memorizált, vagy mire szajkóként megtanították), mit valóban ért. Mivel a feljebbi szerint csak az igaz értés az, mi az enyésző emlékezetet segíteni képes: mi a már tűnni kezdő eredeti szót olykor még visszaidézheti, s mi meggátolhatja, hogy egy szó helyett más s egyik a másik helyére ne tétessék. Márpedig hogy a kir. fiscus tanúi alperesnek sem egész beszédét, sem annak töredékét nem értették, világos abból, hogy oly konstrukciót fognak reá, minek értelme nincs, minek pedig értelme nincs, azt érteni sem lehet. Hogy azon kérdéses konstrukciónak valóban nincs értelme, azt alperes utóbb meg fogja mutatni.

Igaz, hogy vannak oly lelki stenographok, kik egész hosszas beszédeket is fel tudnak fogni s el tudnak mondani; de ezek oly ritkák, hogy a világon talán alig csak minden országra egy, s e ritkák közül is nincs példa, hogy vagy egy az ily hirtelen felfogottat emlékezetében állandóul meg is tartsa.

Valóban különös, hogy a kir. fiscus egyszerre s csapatban akadt ily világcsudákra, kik egy beszélőnek — kinek szavait figyelemre se méltatták — néhány szavából álló frázisát emlékezetükbe, (melynek nem nagyon hűséges voltát különben is elismerik), nemcsak rögtön s szóról-szóra belevéstek hanem azt hónapokig is abban híven megtartották.

Huzamos idő múlva nemcsak arra bajos tisztán emlékezni, mit futólag hallottunk, de még arra is szóról-szóra emlékezni, mit olvastunk; pedig olvasás közt nemcsak egyszer üti meg füleinket a repülő s többé vissza nem idézhető szó, hanem a szavakon, sorokon tetszésünk szerint mulathatunk; mi figyelmünket egyszer elfutotta, azt újra meg újra olvashatjuk. Mégis hány ember van, ki azt, mit két három hónappal azelőtt olvasott s talán figyelemre is méltatott, szóról-szóra minden változás nélkül ugyanazon szerkezettel elmondani tudná!

De még azt is, mit maga mondott valaki, képes-e hónapok múlva szóról-szóra s ugyanazon szerkezettel s éppen úgy elmondani?

Ha ezt alperes tisztelt bírái tudják, s ha képesek valamely tagtársoknak ezelőtt vagy két hónappal tartott ülésekben (melyben pedig csak könnyebb valamit megérteni s figyelemmel hallgatni mint zajos megyei gyűlésben) mondott 30—40 szóból álló konstrukcióját most híven elmondani, és ha arra, hogy ebben semmi kihagyás, hozzátétel vagy változás nincs, szent hitet mernek letenni: úgy ám vegyék a kir. fiscus tanúit, olyanoknak kiknek vallomások a felhordottak által nincs megsemmisítve.

De ha valaki egy beszéd-töredéket s annak minden szavait tisztán hallotta s azokat meg is tanulta volna, s ha azon szavaknak miként történt sorolásában, összerakásában tökéletesen bizonyos lehetne, sőt ha azon hallott konstrukció interpunkcióját oly tisztán tudná, mintha az előtte leírva állana, és ha mindezek felől mindezt huzamos ideig emlékezetében meg is tartaná, mi pedig egyenként is alig hihető s együtt csaknem lehetetlen, még akkor is bajos tudni, hogy az, mit ő vall — ha szinte egész lélek-

ismerettel vall is — éppen azon értelmű-é, mi amannak mondása volt.

Mondásnak ugyanis értelmét nemcsak a szavak, nemcsak a szerkezet határozza, hanem a hang a testmozdulatok s arcvonások is. Minő szóra tétetik a hang súlya, melyik nyomatik meg vagy melyik ejtetik gyengén és lágyan, minő mozdulatok s minő arc kíséri a beszédet, ettől függ az egész beszédnek értelme. Mi egyképpen mondva kérdés vagy figyelmeztetés, az másképpen szavalva, követeléssé vagy fenyegetődzéssé válhatik.

Ezért valóban, ha valaki másnak szavait tökéletesen hiven akarná adni, úgy annak beszédét nemcsak leírni, de le is kellene kótáznia. De még így sem volna a cél elérve, mert a beszéd értelmét lényegesen határozó mozdulatok s arcvonások még el lennének maradva. S eszerint bíró valami mondott felől egyedül csak oly tanúk után ítélné tökéletes biztossággal, kik nemcsak el tudnák a hallottat tökéletesen s szóról-szóra mondani, hanem a beszélőnek hangját, kéz- és testmozdulatait s arcvonásait is egészen tudnák utánozni.

Mindezekből világos, hogy tanúvallomások már magokban is mennyire kétes s nagyon is csalható bizonyosságok; hogy nem látott, hanem csak hallott tárgyról, csak hallott szavakról még sokkal kétesebbek s bizonytalanabbak; s hogy egész konstrukcióról — kivált zajos gyűlésben csak futólag hallott konstrukcióról — adott vallomások pedig nemcsak kétséges hitelességűek, sőt kétségen kívül hitelesség nélküliek, mert felülmúlják a szokott emberi tehetőséget.

Világos a mondottakból, hogy az alperes elleni tanúvallomások több okok miatt nem állhatnak,

mely okok egyenként is elegendők arra, hogy azért azon tanúvallomások elvettessenek.

a) Hogy a vallatások suggestivus kérdésekre, tehát törvény által tiltott módon tétettek.

b) Hogy a kir. fiscus vallatásokon is jelen volt és a vallókra erkölcsileg erőszakoló befolyást gyakorolt. Mi az alább felhozandókból ki fog tetszeni.

c) Hogy az alperes elleni tanukra nézve oly körülmény létezik s azokban oly tulajdon van, mi minden tanúvallomás bevehetőségét megsemmisíti. Mivel azon tanuk ama gyűlésben az alperes ellen nemcsak ellenséges indulatot bizonyítottak, sőt azon ellenséges indulatot az alperes elleni készületeik, készítéseik s a gyűlésbeni magók viseletök által tetté is valósították, így mint tulajdon tettök által magokat bebizonyított ellenségei alperesnek ellene tanukul s bizonyságokul nem használtathatnak. Ezen tanuknak ellenséges indulatjok s törekvésök kitünend azokból, mik alább az egyes tanuk taglalása alkalmával ki fognak fejtetni.

Ezekre nézve napfényi tisztaságban áll az, hogy a kir. fiscus tanui a januáriusi ítélet által tekintetbe nem vétethettek volna.

És ha alperesnek nem lennének is azon nagyszámú pozitív tanui s bizonyítványai, melyeket a terhelő tanuk s vallomásaik cáfolására s megsemmisítésére alább fel fog hordani, mégis már a feljebbi általános okok bőven elegendők arra, hogy a t. kir. tábla mindazokat bölcsessége szerint a most előadottakból megfontolván, elismerje annak igazság s törvény parancsolta szükségét, hogy a kir. fiscusnak ennyire hitelesség nélkül való tanui s vallatási tekintetbe ne vétessenek.

Alperes ünnepélyesen ellene mond annak, mi-

szerint ellene ily tanuk használtassanak, kik ellenséges indulatot bizonyítottak, kik elfogultak, kik olyanra tettek hitet, mit nem értettek, s mit hogy úgy hallottak, nemcsak hogy bizonyosan nem tudhatják, sőt így nem is hallhatták, és a kik olyant erősítnek hittel, mire oly körülmények közt s annyi idő mulva emlékezni a gyarló emberi tehetséget felülmulja. És az örök igazság szent széke előtt teszi óvását, hogy ily vallomások ne vétessenek alapul oly pörben, hol embernek élete s életénél drágább becsülete forog kérdésben ; mely lélekben járó kérdés eldöntésére csak oly próbák használhatók, melyeknek félszeg vagy hibás voltak nem idézheti azon borzasztó lehetőséget elő, hogy az ártatlannak vére vagy feldult földi szerencséje bírásra bosszút kiáltson.

Felperesi tanuk egyenkénti lerontása

Ámbár a felperesi tanukról s vallomásokról egyenként szólni s azokat cáfolni szükségfeletti, mivel nemcsak hogy azon tanuk, mint olyanok, kik az alperes ellen ellenséges törekvést bizonyítottak, be nem vehetők, hanem mivel a vallomások, mint suggestivus kérdésekre tettek, egyáltalában törvény előtt meg nem állhatók ; hogy azonban ezen tanukkal való bizonyítás hiú volta még világosabban kitessék, lássuk ezen tanukat közelebbről s egyenként is, s lássuk, mik azok, amik alperes ellen ezen tanuk által bizonyíttatnak? Mik azok, amikkel ezen tanuk bizonyításánál fogva vádoltatik, hogy a kérdéses időben elmondott.

A vád már készen volt, mielőtt a kir. fiscus tanukat hallgatott volna ki, a vád a tanuk elébe adott kérdőpontokban egész kiterjedésében ott fekszik, s e kérdő-

pontok nyilván oly végből készültek, hogy a szolgálatra kész tanu ne legyen kénytelen emlékezetét megerősíteni, hanem az elébe írottakat minden további fáradság nélkül egyszerű «igen»-nel ráhagyhassa. Ennélfogva szükség legelőbb is e kérdőpontokkal megismernünk.

E pontok másodikában tehát legelőször is figyelmeztetik a tanu, hogy alperes a kérdéses gyűlésben *valamiket mondott az országgyűlési dolgok folyamatja, jelesen az urbariális tárgyokban hozandó törvények iránt.*

És továbbá, hogy e pontban nemzeti fenntartásunkat fenyegető *veszélyeket érdeklő kemény kifejezéseket mondott.*

A harmadik pontban felszólíttatik a tanu, hogy *mondja elő azon szavakat, melyeket alperes beszédének befejezésében az uralkodó kormány ellen megsértő kifejezésekkel kimondott.*

Hogy pedig a tanu el ne akadjon, a negyedik pontban elébe iratik azon formula, melyet a felperes kir. fiscus ezen szavakba foglalt: *«a kormány nem akarja azt, t. KK. és RR., mely csalárd álarcát tévén ocsmány képére, kihuzta 9 millió ember zsirját s mármmost csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk ezáltal felingerelvén, annak körmei közül ő szabadítson ki, s ekkor jaj nekünk tekintetes Karok és Rendek, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk.»*

Vége az ötödik pontban ismét felszólíttatik a tanú, hogy ugyanazon szavakat alperessel az Uray alispány megszólítása következtetésében még egyszer ismételtesse.

Ha már most ezen kérdőpontokon végig nézünk, egyfelől ugyan nem tagadhatjuk, hogy elég gondosan s célirányosan vagynak dolgozva azon célra, hogy alperesre a 4-ik pontban foglalt kifejezések rámondassanak; de másfelől lehetetlen csudálkozás nélkül tekin-

teni, hogy a felperes kir. fiscus oly szavakat kíván alperes ajakaira fűzni, miket tiszta logikával azaz magyarul józan ésszel bíró ember teljességgel nem mondhatott; következőleg oly mondással vádolja alperest, melyben következtelenség és ellenmondás van, s melyet aki elmondott, már ezáltal ítélő tehetségének oly parányi voltát árulta volna el, hogy csak ezen egy tekintetből is mint gyenge fő imputatio alá sem jöhetne.

A kérdéses kifejezések feljebb egész kiterjedésökben láthatók. Ha ki azokat taglalni akarná, legelőbb is az tűnnék szemébe, hogy azoknak semmi értelmök nincs.

Így kezdődnek azok: *a kormány nem akarja azt tekintetes Karok és Rendek.* De hát mit nem akar? Pedig ezt kellene tudni arra, hogy azt egészen érteni lehessen, mert az egész ezen nem akarás körül látszik forogni.

Azt mondja továbbá: *a kormány kihúzta 9 millió embernek a zsirját* és hogy mármost csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ez által ellenünk felingerelvén stb.

Ha itt ezen két szavacska: *ez által*, arra vitetik, mi előbb van mondva, hogy a *kormány nem akarja*: úgy érteni nem lehet, nem lévén elől megmondva, hogy *a kormány mit nem akar?* ha pedig az *ez által* a mindjárt előtte álló zsirkihúzásról értetik, (mint a szintaxis szerint kell is hogy az éppen előtte álló szavakra vitesék), úgy sincs értelme. Mert akkor a 9 millió ember zsirja kihúzásának úgy kell állani, mint az ellenünk felingerlés szülök okának. Ez pedig akármit is inkább szülhet, mint ellenünk felingerlést. Minő otromba ellenmondás s logikátlanság van ebben! A kormány ezáltal akarja a 9 milliót (hihetőleg az adózókat értvén) ellenünk (hihetőleg a privilegiált classis ellen) ingerelni, hogy ő, t. i. maga a kormány szívja ki annak zsirját, ő bántja, ő ingerli maga ellen. Valóban képtelen okos-

kodás, miszerint valaki azért sanyargat vagy erőtlentít valakit, hogy az által azt egy harmadik ellen ingerelje fel! Hiszen ha a zsirkihúzás szűl ingereltséget, az bizonyosan nem más, hanem kétségen kívül a zsirkihuzó ellen lesz intézve. Ezen okoskodás fonák s logikátlan voltát s abból következő értelemnélküliségét minden józan fej egyszerre által fogja látni s abból józan értelmet kihalászni sem nem tudhat, sem nem akarhat.

Így nem lévén a vádba tett szavaknak értelme, valamint senki más, úgy a kir. fiscus sem érthette azt. Nem lehet tehát nem csodálkozni, hogy valakinek fejét és jószágát keresi oly valamiért, mit maga sem ért. De nem lehet nem csodálkozni azon is, hogy alperes józan eszét ezen értelmetlen szavak ráfogásával megbecsteleníti.

Alperes nehezen adott valaha okot, hogy reá ily valamit fogni következetesen lehessen, s felperes kir. fiscus, ha alperest veszedelmesnek hiszi is, de logikátlanak hinni talán csak nem fogja, annyi mindenesetre bizonyos, hogy olyannak nem tartani akarja. Különben szavainak oly nagy következményeket nem fogna tulajdonítani, hogy miattok közcsendháborítást, lázítást sat. követeljen.

Alperes saját becsületének tartozik azon ünnepélyes nyilatkozással, hogy azon logika nélkül összefűzött s minden józan értelem nélkül szükölködő szavakat magáéinak nem ismerheti, s ámbár nem kételkedik, hogy e nyilatkozását minden, ki őt közelebbről ismeri, nehézség nélkül elfogadja, mindazonáltal szükségesnek véli e szerencsétlen periodus eredetét felfedezni, hogy érette az vagy azok piruljanak, kiktől eredett.

A kir. fiscus azt mondja ugyan utóbbi replikájának 101-ik s 107-ik lapján, miszerint az ezen körülményt

tárgyazó bizonyítványok a dolog érdemére éppen nem tartoznak. Hogy a kir. fiscus a vád eredetének ki-világosodását nem izeli s az arra vezető bizonyítványokat mellőzni szeretné, igen természetes, de teljességgel nem áll azon állítás, miszerint ezek a dolog érdemére nem tartoznak. Mi tartozhatik ugyanis vádon épített pörben inkább a dolog érdemére, mint annak megmutatása, miszerint a vád zavaros kútíókból eredt s hamisan koholtatott, és hogy így az, miért e pör kezdetett s mire az alapítottat, nem áll.

Hogy a kir. fiscus e periodus birtokába nem tanúvallatás útján jutott, az kétséget nem szenved. A kérdőpontok természetesen készen valának, mielőtt tanúk hallgattattak volna ki ; a kérdéses periodusnak minden kísérő körülményekkel tehát feladás által kellett a kir. fiscus tudomására jutnia. Mint történt? s ki által történt a feladás? nem titok. Mert az egész történet Bihar vármegyének közgyűlésében Péchy László táblabíró által nyilván elbeszéltetett. A figyelemre méltó eset így van.

1834. december 9-én a szathmármegyei zárgyűlésen többek között jelen volt említett Péchy László is. A gyűlés tárgya fontos vala, s így igen természetes, hogy olyan embernek, ki a látott és hallott dolgokról hírt vinni szeret, bőv anyagot szolgáltatott a társaságokat anekdotákkal mulattatni. Péchy úr kapott a zsákmányon s mindjárt N.-Károlyból Bihar megyébe visszaérkezte után említett december hónap 11-én Álmosdra ment s ott Csanády Ferenc úrnak, Bihar megye akkori főbirójának házánál híreit többek előtt kiöntötte. Maga a főbiró nem vala honn, hanem megyéje főispányjánál gróf Zichynél Diószegen tisztelkedett. Így, nehogy az újonnan érkezett hírek nél-

kül maradjon, fia Csanády István tollat kapott s a Péchy úrtól hallottakat úgy, amint tudá, papirosra tevė s levélben atyjához Diószegre küldötte. Diószegen a levél, mint napi újság kézről-kézre járt, míg végre gróf Zichy kezei közé is eljutott, ki eléggé fontosnak hívé azt lemásoltatni s maga útján odaküldeni, honnan kérdőpontoknak feldolgozva később visszakerült s 50 nap mulva a kir. fiscus tanúi elébe tétetett.

Hogy ez így történt, azt egy részben maga az eredeti levél, más részben az ide mellékelt tanúvallomások kétségen kívül bizonyítják.

Az eredeti levél ugyanis a 60. szám alatt bizonyítja, hogy Péchy László N.-Károlyból Álmosdra ment s ott december 11-én híreit elbeszéllette, Csanády István pedig e híreket levélbe írván, a levelet atyjához Diószegre útasította.

Az 53. szám alatti bizonyítványból világos, hogy a levél Diószegre megérkezett s gróf Zichy kezei közé jutott, és hogy azt a gróf lemásoltatván, feladásképpen maga helyére felküldötte.

Hogy ezen felküldés megtörtént, az tisztán kitűnik a levélnek a kérdőpontokkali egybehasonlításából is.

A szathmár megyei tanúk elébe terjesztett kérdőpontok egészen a levélből vagynak kidolgozva. Mert a 2-ik ponti kérdést ugyan még más forrásból is lehetett volna tenni, de a 3-ik s azt folytató 4-ik pont kútfeje a levélnél egyéb nem lehetett.

Azon mondás ugyanis, melyet feljebb előterjesztünk, s melyet alperes már logikátlansága miatt sem mondhatott, szóról szóra a többször említett levélben található. Ime!

4-dik kérdőpont: *a kormány nem akarja azt, T. Karok és Rendek, mely csalárd álorcát tévén ocsmány képére, kihúzta 9 millió ember zsirját, s mármost csak*

arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk ezáltal felingerelvén, annak körmei közül ő szabadítson ki, s ekkor jaj nekünk, T. Karok és Rendek, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyudunk.

A levél 2-ik lapján 19 sorban a lap végéig: *a kormány nem akarja ezt, T. Karok és Rendek, mely csalárd álorcát tévén ocsmány képére, kiszívta 9 millió ember zsirját, s mármost csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk ezáltal felingerelvén, annak körmei közül ő szabadítson ki, s ekkor jaj nekünk, T. Karok és Rendek, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyudunk.*

Az egészben nincs más különbség, hanem a *kiszívta* helyett a kérdőpontra *kihúzta*, — *alacsonyudunk* helyett pedig *alacsonyudunk* áll, mely hogy csak akaratlan tollhiba, bizonyítja, hogy különben minden betűk egyformán következnek egymásra.

Az 5-ik kérdőpontra is nyilván a levél szolgáltatott alkalmat; mint ez a 2-ik lap utolsó és a 3-ik lap négy első soraiból egy tekintettel látható.

Ezenfelül pedig a levélnek gróf Zichy által történt felküldetéséről cáfolhatatlan bizonytságot tesz az is, mert a D. alatti felperesi esketés szerint a Péchy László elébe Kölcsey Ferenc bihari követté választandása iránt tett kérdés éppen nem vétethetett máshonnan, mint e levélből. Mert ezen dologról Péchy László alperessel és Kölcseyvel minden tanú nélkül magánosan szólott, következőleg a kir. fiscus tudomására csak magának Péchy Lászlónak csatornáján juthatott, tehát nem másként, mint a Péchy szavait ajkairól leső írónak levele által tudhatta azt meg.

E felfedezés a kérdéses vád valóságára nézve nem kis fontosságú; nyilván van ugyanis, hogy a felperes kir. fiscus egész vádja sajátképpen csak hirmondáson

alapúl. Ez alap pedig mily ingadozó legyen, az a következőkből kivilágosodik ; ugyanis :

1. Maga a levélíró mondja, hogy ő Péchy László után írja le a történeteket, mégpedig, hogy Péchy László hosszasan beszélt ; de neki szinte oly pontos leírásra ideje nem lévén, csak rövideden írja meg.

2. Nem szükség ismételni és magyarázni, hogy hosszú beszédeket felfogni s azokat más helyen és időben ismét elmondani, úgy t. i. hogy a beszélő által adott értelem és kifejezések változást ne szenvedjenek, csupán hallás után lehetetlen. Egyetlenegy más rendbe tett szavacska, egy másképpen ejtett tonus, egy más mimikával kísért kifejezés, egy megállapodó jegynek más szó után tétele stb: ezerféle apróság, melyek egészen más értelmet húznak magok után. E jelen esetben nemcsak a harmad nap mulva beszélő Péchy Lászlónak hitele jó kérdés alá, hanem azt is kell kérdenünk : ha már az első elbeszélőről sem lehetünk bizonyosak, mi biztosít bennünket, hogy az, ki a dolgot már csak mint mástól hallottat, még pedig saját vallomása szerint nem oly pontosan, csak rövideden írja le, hitelt érdemel?

3. Hogy pedig hitelt éppen nem érdemel, azt mindenki egy pillantással általlátja, mihelyt e levelet magának Péchy Lászlónak a felperes kir. fiscus részére adott vallomásával csak felületesen is öszve hasonlítja.

A kérdőpontokban és a levélben ugyanazon renddel és szavakkal álló periodust láttuk feljebb.

Ugyanezen szavak a D. alatt Péchy Lászlónak mint tanúnak elébe tétetnek, ki is ezeket vallja : «az 5-re e tárgyban ezeket mondotta a báró, mint én visszaemlékezek : a kormány a maga képét mint egy ál-orca alá rejti, melyet ha onnét lerántanának, akkor látszanék meg csak, hogy azt miért tette, nevezetesen,

hogy a 9 millió nyomorult emberek zsirját kiszívhasa. S így hasonlóúl az oligárchák kik legyenek? Azok azon nagy urak, kik hasonlóúl a szegény adózó nép véres verejtékéből szerzett kincsekkel zsebjöket teletömvén, vele a külföldre utaznak, hogy ott kedvek szerint elfecsérelhessék s tékozolhassák s vissza belőle a hazának semmit egyebet a bűnnél ne hozzanak. És ekképp az V-ik urbér cikkely meg nem adásával a nép elkeseredésből ellenünk fellázadván, kész lesz ugyan a kormány minket ezeknek körmei közül kiszabadítani, de jaj lenne akkor nekünk, mert semmik nem lennénk egyebek rabszolgáknál.»

Itt megjegyezni valók a következők :

1. Csanády István a Péchy László szájából vagy jól írta le a levélben foglalt szavakat vagy nem.

2. Ha jól írta le, akkor Péchy Lászlónak a D. alatti tanúsága önmagában megsemmisül.

3. Ha nem jól írta le, akkor a levélből a kérdőpontokba által költöztetett periodus hitele magában elenyészik.

Azt nem lehet ellenvetni, hogy az értelem mind egyre megy. Mert egy az, hogy az értelem nem egy ; mivel a Csanády levelében az mondatik, hogy a kormány a nép zsirjának álorca alatti kiszívásával a népet a nemesség ellen felingerli, hogy aztán annak körmei közül szabadítsa ki ; Péchy László pedig azt vallja, hogy a kormány azért visel álorcát, hogy a nép zsirját szívhasa, hasonlót tesznek az oligárchák ! Ezután pedig a levélíróhoz hasonló szép logikával azt veti : És ekképp az V-ik urbéri cikkely meg nem adásával a nép elkeseredik s ellenünk támad sat. Ha a két mondás közt van hasonlatosság, az nem egyéb, hanem hogy mindenik józan esze boszantó következetlenséggel teljes.

Más pedig az, hogy midőn valakinek valami mondott szavakért élete s javai követeltetnek, akkor nem elég azt mondani, *nem tudhatni* mi szavakkal mondotta, de az értelem ilyen vagy olyan volt. Valahányszor valaki a beszélő szavait változás nélkül, még pedig betű, szó, hang, mimika, interpunkcióbeli változás nélkül el nem tudja mondani, mindannyiszor saját fejéből és fejére beszél, nem azt mondja el, amit a beszélő mondott, hanem azt, amit ő a beszélő szavaiba belegondolt. S nem ezer példa van reá naponként, hogy ugyanazon beszélő szavainak egyik hallgató egy, másik más értelmet szokott tulajdonítani?

A felperesi tanúk magok mondják és a felperes kir. fiscus maga is úgy adja elő, hogy a kérdéses gyűlésben nagy lárma volt, egyik tanú közelebb, másik távolabb ült, s így egyik jobban, másik kevésbé jól hallhatott. Ez az oka, mond a felperes kir. fiscus, hogy a tanúk a kérdéses vádbeli szavakat nem egyformán adják elő. De felperes ebből nem azt következteté, amit természetesen következtetnie kellene, hogy t. i. azon szavakat tehát alperesnek tulajdonítani nem lehet, s következőleg ő vád alá nem eshetik; hanem ezt: ámbár a tanúk nem egyeznek, de egyik ilyen, a másik amolyan kifejezést tulajdonít alperesnek, azolta ezen különböző kifejezéseket egy pontra húzza felperes saját tetszése szerint s belőle bűnt következtet.

Azonban mielőtt e pontot bővebben fejtegetnők, szükség a vád forrásánál még egynéhány pillanatig mulatnunk.

A Csanády István leveléből s magának Péchy Lászlónak a feljebb érintett biharmegyei közgyűlésen tett nyilatkozásából kétségbevehetetlenül világos, hogy a vád alapja Péchy Lászlónak Álmosdon tartott elbeszéléséből ered.

Mármost a sokszor említett levelet a kir. fiscus által bemutatott D. alatti vallomással egybevetvén, tagadhatlan, hogy a pörben többek között két egymástól különböző mondás talajdoníttatik vissza.

Az első rendbeli a kérdőpontokban levő.

Második rendbeli a D. alatt magának Péchy Lászlónak tollából folyt.

Az első rendbeliről a levélíró azt mondja, hogy az Péchy László szavai után iratott le, de Péchy László a D. alatt a kérdőpontban előtte fekvő mondást nem ismeri el, hanem helyébe mást állít. Eszerént az első rendbelinek valósága nagy kétség alá jő, mint feljebb bővebben kifejeztetett.

Ellenben a kir. fiscus tanúi közül, mint látni fogjuk, hat ezen első rendbelit mégis elismeri. Így tehát a második rendbeli minden esetre többség által semmivé tétetett.

Először is tehát következik, miképpen Péchy Lászlónak D. alatti vallomása egyáltalában hitelesség nélkül való s vagy akarva vagy nem akarva hamis vallomás és rajta építeni semmit nem lehet.

Péchy Lászlónak tanúbizonysága ennél fogva teljesen megsemmisítve lévén s a második rendbeli mondásról többé kérdés sem lehetvén, lássuk az első rendbelit, melyen ügyis a felperesi vád alapul.

Kérdés mondotta-é báró Wesselényi azon szavakat, melyek a 4-ik kérdőpontban a Csanády István leveléből foglaltatnak?

Alperes ezt azon okból is tagadja, mivel ily logikátlan periodust magáénak nem ismerhet.

Felperes pedig igenli s tanúkkal bizonyít.

Tanúja van öszvesen C. alatt 32. — A 7. 13. 20. és 25. meghiteleztetve nem lévén, 23. pedig, mint a kérdéses gyűlésben jelen sem volt, semmi tanúbizony-

ságot nem adván: marad meghitelesített tanú 27, ide nem számlálván Péchy Lászlót a D. alatt, kiről már vala szó.

Ezen 27 tanú közül a 4-ik kérdőpontban foglalt periodust egyedül hat igenli. Mert csupán a 3. 9. 12. 19. 31. 32. szám alatti tanúk azok, kik állítják, hogy a kérdéses periodust alperes szájából hallották. S hogy ezt csak hat tanú állítja, annál inkább figyelmet érdemel, mivel éppen ezen hat tanú az, kik alperesnek a kérdéses gyűlésen tartott beszédeiből önvallomásaik szerint legkevesebbet vagy éppen semmit sem tudnak. Ugyanis

A 3-ik tanú a 2-ik kérdőpont azon kérdésére

Miket beszélt báró Wesselényi az úrbéri tárgyban, csupán ezt feleli: A 2-dikra mindazokat, melyeket báró Wesselényi Miklós úr ez alkalommal elmondott, szinte mellette ülvén, jól hallottam. Tehát jól hallotta, de el nem mondja. Hallottam mondani: a kormány nem akarja azt stb. Itt kevésbé változtatva leírja a kérdőpontbeli szavakat s ezt veti hozzá: Minthogy pedig jól tudtam, hogy a tisztelt báró a közgyűlésen számos köznemességhez intézvéen beszédjét, leginkább ezeket kívánta elhíttetni, hogyha az örökös tulajdon-sági jus az adózóknak megadatik, abból mely nagy haszon fog háromolni a kisebb vagyonú és taxás nemesekre, ezt pedig azért cselekszi, hogy azokat a maga részére hódítván, azoknak számos voxaikkal — — — a fentebb leírt mondásait a tisztelt bárónak szóról szóra elmondani nem tudván, csak azt, hogy hosszas beszédjének ez volt veleje s ezeknél ugyan kevesebbet nem mondott.

Ime tehát egy főtanú, ki, mint maga állítja, alperesnek szinte mellette ült, mégis hosszas beszédéből egy szót sem tud elmondani azon önkénye szerint csinált

parafrázison kívül, melyet az előtte fekvő kérdőpont szavai után ex tempore készített. S nem rendes-é, hogy egy még jókarban lévő, a közdolgokban folyvást résztvevő úr, ki Szathmár megyének számos éveig főjegyzője vala, következőleg abban, hogy mások beszédjeit felfogja s azokból célirányos summázatokot csináljon, nagy gyakorlása volt, mégis alperes hosszú beszédéből (mint maga mondja), de sajátképpen többrendbeli hosszú beszédeiből, (mint alább kifejtve lesz), csupán azon szavakat tudta felfogni, melyek a kérdőpontban elébe tétettek? Nem azt teszi-e ez, hogy a tanú, ha más bármi kifejezések tétettek volna elébe, akkor azokat adta volna vissza, azokat vélvén az eskettető felperes kívánságával megegyezőnek.

A 9-ik tanú a 2-ik pontra így vall: nem emlékezem (t. i. alperes beszédére), *mivel a lárma nagy volt. Arra is a báró adott okot, mivel a felolvasandó irományt nem akarta hagyni felolvasni, mig ő magát ki nem beszéli, kemény kifejezés nélkül a báró (oh fájdalom) nem tud beszélni, pedig —*

A 3-ik és 4-ik kérdésben kitett kemény sértő szavakat a méltóságos báró sem tagadja, mert az úgy volt mondvá, kivévén e szót «ocsmány», ezt a szót, nem emlékezem, hogy hallottam volna.

Erre sem kell magyarázat, hogy azon tanú, ki alperes beszédeire a nagy lárma miatt nem emlékezik, ugyanazon lárma közt ugyanazon beszédből a 4-ik pontban előtte fekvő szavakra s csupán ezen szavakra mégis oly jól emlékezik, hogy azt is meg tudja mondani, hogy e szó: *ocsmány* nem vala közöttök.

A 12-ik tanú őszintesége nagy figyelmet érdemel; ugyanis szóról szóra ezt vallja: *noha huzamos ideig tartott minden beszédére méltóságos báró Wesselényi Miklós úr önagységának emlékem ki nem terjed; de*

minekutána a kérdőpontok 4-ik száma alatt elhúzott sorok pótló útasításúl (szolgálnak), a tisztelt báró ő nagysága ezen szavakat mondotta: — következnek a kérdőponti szavak.

Mit fog önmaga a felperes ezen tanúra mondani, ki alperes hosszú beszédeiből semmire sem emlékezik, hanem a kérdőpontot saját vallomásaként pótló utasításúl vévén, azt szolgálilag betűről-betűre általírja.

A 19-ik tanú így vall: valóban helyemről, az említett báró hogy miképpen rekesztette be a beszédet s minő értelemben tette s fejezte ki magát az urbarialis tárgyak fentebb hatóságokról s a kormány pártoltatásáról, megérteni ugyan nem lehetett, hogy valódi helyes előadásomat írásba tehessem; mindazonáltal arra emlékezem és az meghallható volt, ami 4-ik kérdőpontban az aláhúzott sorokban kifejezve találtatik, kivévén, hogy az «ocsmány» szóra nem emlékezem.

Ime ismét egy tanú, ki nemes Szathmár megye főbirái közé tartozik, s a ki az előttünk fekvő sorokban:

1. Ezen érthetetlen szavakat írja: minő értelemben tette s fejezte ki magát az urbarialis tárgyak fentebb hatóságokról s a kormány pártoltatásáról stb.

Illő volna megkérdeni az érdemes főbirót: mit ért az urbarialis tárgyak fentebb hatóságokon? s azt hiszi-é, hogy alperesnek az tétetik ki bűnül, hogy a kormány pártoltatásáról beszélt. Ily dolgokat leíró tanútól neméppen váratlan, hogy —

2. Azt állítja, miképp helyéről az alperes beszédéből semmit sem lehetett érteni s hallani, csupán az előtte írva fekvő s elhúzott sorokat a 4-ik kérdőpontban.

Valóban ily állítás commentariusra nem szorult.

A 31-ik és 32-ik tanúk alperes minden beszédéből semmit sem tudnak; a 32-ik különösen egész egyeneséggel megvallja, hogy ő tudatlan lévén, valami olyat

fel sem foghat, s mégis mindkettő, a 4-ik pontban elhúzott szavakra csendes lélekkel reáesküszik. Nem magában világos-é, hogyha ezen tanúk elébe formulárét nem tesznek, magoktól sem jót, sem rosszat nem tudnak mondani?

Ime tehát a felperesi vádat betű szerint igenlő hat tanú éppen az, ki saját vallomásánál fogva legkevésbé volt felkészülve, hogy ily fontos ügyben hitelt érdemljen. Hitelők még inkább fog csökkenni, ha a felperesi több tanúkkal egybevettetnek.

A C. alatti tanúk ugyanis (az authenticálatlan 7. 13. 20. 25. és a kérdéses gyűlésen jelen nem volt 26. tanúk ide nem számlálván) tulajdonképpen négy osztályra válnak el.

Első osztályba tartoznak, kik állítják, hogy a 4-ik kérdőpontban elhúzott szavakat alperestől mondatni hallották. Ezek, mint láttuk, vagynak hatan.

Másodikat teszik azok, kik alperesnek a 4-ik pontban foglalt szavaktól különböző kifejezéseket tulajdonítanak, s így egyik a másikat cáfolják meg. Mert ugyanis mindegyik tanú, mely egy új koholmányú frázis mondatását állítja, ellene mond a többinek. Ezek a 2. 10. 21. 22. 26. 27. 29. és 30. szám alattiak, összesen nyolcan.

Harmadikba jönnek kik sem a 4-ik kérdőpontban foglalt szavakra nem emlékeznek, sem azok helyébe másokat nem tesznek, mint az 1. 4. 5. 6. 16. 17. 18. 24. 28. mindössze kilencen.

Negyedikbe számlálhatók, kik a 4-ik pontbeli szavakat alperestől mondottaknak lenni egyenesen tagadják. Ezek a 8. 11. 14. 15. számúak, négyen.

És így 27 tanú közt olyan, ki a 4-ik kérdőponti kifejezésekre emlékeznék, csak hat van, tehát 21 van hat ellen, még pedig oly hat ellen, kik részint figyel-

metlen voltak, részint együgyűségeket magok megvallják, de megvallás nélkül is tanúsítják azzal, hogy alperes hosszú beszédeiből semmit még csak hozzátéve is az előtők papiroson fekvő néhány szón kívül előadni, nem tudnak.

Azon 8 tanú, kik a kérdéses szavak helyett másokat tulajdonítanak alperesnek, hasonlóul kevés hitelt érdemelnek.

Először azért, mert a feljebbi hat és a kifejezésekre nem emlékező vagy azokat tagadó 13, öszvesen 19 tanúk ellenök vannak.

Másodszor azért, mert egymás közt is különböznek.

Harmadszor azért, mert néhányan közülök oly logikátlan mondásokat adnak elő, melyek a 4-ik kérdőponti kifejezéseknél is képtelenebbek s következőleg oly ember által, ki gondolatait rendesen szokta előadni, nem mondathatták.

Szükség a 8 tanú vallomását futólag egyenként is keresztültekinteni.

A 2-dik tanú a 2. 3. 4-ik pontokra tett vallomásában alperesnek következő frázist tulajdonít: «Tekintetes Karok és Rendek! A kormány, mely 9 millió ember zsirját elfacsart álorcával szívja, nem akarja, hogy a nemesek és törvény által segítsen rajtok, hanem arra várakozik, hogy jelen nyomorult állapotunkban ellenünk felingereltesen, és akkor aztán a kormánynál kényszeríttessünk oltalmat keresni, a mely saját vagyonunknak odaengedésével s nagyobb áldozatokkal, mint most segíteni lehetne ragadjon ki bennünket a veszedelemből, s akkor jaj nekünk, Tekintetes Karok és Rendek, mert szabad emberekből rabszolgák lehettünk!»

Meg kell jegyezni, hogy ez a kir. fiscus által követelt frázistól nemcsak különbözik, sőt azzal ellenkezik

is, mert annak legfőbb s legnevezetesebb részét, hogy t. i. a kormány ingerlené a parasztságot a nemesség ellen, teljeséggel nem mondja.

Ezen állított frázishoz a tanu ezt teszi: *ha nem betűről-betűre ezek valának is a báró szavai, de hogy értelmök e vala, azt teljesen elhatározva állítom.*

Ezen tanú tehát maga vallja, hogy alperes szavait visszaadni nem tudja, hanem csak azoknak értelmét. Midőn pedig arról van szó, hogy valaki bűnös szavakat mondott, akkor természetesen magokat a szavakat kell behizonyítani. Mert a hallgató a más szavainak tulajdoníthat olyan értelmet is, mely a beszélőnek gondolatában sem fordult meg, s ily vallomása minden esetre csak azt teszi, mintha ezt mondaná: «én a beszélő szavait nem tudom, de azt tudom, hogy alatta én ezt vagy azt értettem.»

Midőn szavak felett akar bíró ítélni, teljességgel nem az a kérdés, hogy ez és ez a tanú vagy bármennyi tanú is azon szavakon mit értett s azokat milyeneknek tartotta, mert ez csak akkor jöhetne tekintetbe, midőn azon szavak felett tanúknak kellene ítélniek, de miután nem ők, hanem a bíró ítélt, ő szavakról s mondásból csak magokból azon szavakból s mondásból ítéltet, nem pedig abból, hogy azokat mások miként értették s azokról mit ítélték. Ennélfogva szavakra s mondásra nézve a *bűntest* mi felett ítélni lehet, egyedül *azon mondás*, mégpedig úgy mint mondatott, egész saját-ságában s eredetiségében. Mondás pedig ily saját-ságában s eredetiségében — mint már feljebb láttuk — huzamos idő mulva azok által kik azt futólag hallották, vissza nem adathatik. És ez egyik főoka törvényeink azon bölcs rendeletének, miszerint közgyűlésben mondatott felett csak azon gyűlés, mely azt hallotta, s az is csak a mondás alkalmakor és a beszélőnek — ki

a mondottak felett felvilágosítást adhat — jelenlétben ítélné. Alkotmányunk szelleméből folyó ezen törvényes rendelet mindeddig s mind a két hazában gyakoroltatott s épségben volt biztosítva a szólás szabadsága anélkül, hogy legkisebb káros következése lett volna. A mult országgyűlésen nyilván kifejezték ezen elvet az ország rendei. Erdélynek 1834/5. országgyűlésén az elnök (mostani udvari cancellár) ily kijelentést tett: «Ezen kinyilatkoztatás által a megsértett tagok felvilágosítottván a felől, hogy Szentpály István kir. hivatalos atyánkfia beszédében foglalt kitételeit megfontolás nélkül mondotta, mivel maga is egész beszédét visszavonta, megsemmisítette, a Rendek is ezen gyarlóságból eredett hibáért Szentpály István atyánkfiának megengedvén, ezen egész dolog annyira elenyésztetettnek vétetett, hogy Szentpály István kir. hivatalos atyánkfia ellen semmi további kereset fel nem hagyatott, nem lehetvén a tanácskozások folytában nyilatkoztatott vélemény értelméért annak a szóló által történő visszahúzása és megsemmisítése után már az iránti keresetnek helye, és csak a rend bontásáért tüsténtes kereset maradván fent, melyet mivel kir. hivatalos Szentpály István atyánkfiának a Rendek ezúttal elengedtek, mostani beszéde tartalmáért további keresetnek azért is helye nem marad, mivel akármely törvényes testület kebelében mondott beszédekért a gyűlésen kívül és annak elbomlása után további kereset csak azon esetben indíthatatik, ha a szóló széktörés útján megpereltetett és a hozott ítélet által ellene a további más perfolymat útján kezdendő kereset nyilván felhagyattatott volna.»

Bajosán szándékozik a kir. fiscus valami erősséget vonni ezen idézett 2. tanú azon kijelentéséből, miszerint ő nem állítja ugyan, hogy az alperes éppen

a követelt frázist mondotta volna, de állítja miszerint mondásának éppen az lett volna értelme. Mert hiszen a kir. fiscus mind ezen, mind más alperesi tanúkra nézve azt állítja, miszerint fontosság nélküli az, hogy a tanúk alperes beszédjéről mit tartottak s mit ítélték, s pedig ezt, az *alperes beszédei* egészének irányát, értelmét s célzását érdeklőleg mondja, holott ezekre nézve a tanúnak éppen az értelemről kell szólni, mivel valamint egyes mondásnál csak azon eredeti mondás lehet a bűntest, úgy egész beszédekre nézve a bűntest abban áll, hogy azoknak a hallgatókra nézve minő *értelmök* s hatások volt.

De ily egész beszédeket elmondani képes nem lehetvén, mint azoknak felfogott értelmét; de erről igen is szólhat, s ily állítása fontos, mert ennek felfogását józaneszű s csak középszerű fogalmi tehetséggel bíró emberről is fel lehet tenni; sőt annak felfogását, hogy egy beszéd lázító volt-é vagy nem, fel is kell tenni, mert oly beszéd, melynek lázító voltát az emberek nem tudják felfogni, bizonyosan nem is lázító. Azonban e tanúra nézve itt azt jegyezzük főként meg, hogy saját vallomásaként alperes szavait előadni nem tudja.

A 10-ik tanú az előbbenihez hasonlólag megvallja, hogy ő az alperes szavaira nem eléggé emlékezik, nem állítja, hogy alperes azon szavakat mondotta volna, melyeket a tanú előad, csak azt állítja, hogy az ő felfogása s alperes szavaiból vett értelme e volt: *A kormány álorcát visel képén s arra várakozik, hogy a kezében levő 9 millió ember által veszélyben forogható oligarchiát azok körmei közül ő szabadítsa ki.*

Ezen tanú is csak saját magától kivont értelmet ad elő valósággal elmondott szavak helyett. S mily értelem ez! vagy inkább van-é a tanú által előadottakban legkisebb értelem is? Lehet-é képzelni az ország

dolgaiban csak felületesen is jártas emberről, hogy megyei közgyűlésen, megyei nemesség gyűlésében úgy akarjon hatni, hogy azon veszedelmeket hozza emlékezetbe, melyek az oligarchákat környékezhetik? Az örökös megváltásról lévén szó, mi összeköttetéssel jöhetett a beszélő azon gondolatra, hogy az örökös megváltást nem engedni akaró megyei nemességet az oligarchákat fenyegető veszedelemmel vegye rá az ellenkezőre, vagy ha csakugyan azt mondhatta volna alperes, mi rossz, mi rágalmazás fekszik abban, hogy a kormány a veszedelemben forogható oligarchákat meg akarja szabadítani? Alperes ezen nekitulajdonított, de idegen agyból költ többféle kifejezésekbe teljességgel bele nem tudja magát tenni. Úgy látszik, mintha a tanúk álomban hallott szavakat iparkodnának valahogyan összekötni.

A 21-ik tanú előbb megjegyzi, hogy a lárma miatt jól nem hallott, azután azt vallja: Egyébiránt hosszas beszédében tán ilyformán: «hogy a kormány egy hatalmas vétoval ezt megakadályoztathatná, hogy 9 millió embernek elfacsart; undok álorca alatt zsirját kihúzván, arra várakozik, hogy ezeknek körmei közül ő szabadítson ki, de akkor jaj nekünk, t. karok és rendek, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk.»

Ime tehát ismét egy varians lectió, mely, ha lehet, még silányabb logikával készült ki, mint a 4-dik ponti kérdő formula s azon felül talánnal van mondva; miután már a tanú elbeszéli, hogy a lármban annyira nem hallott, hogy hit alatt hitelesen alperes beszédét le sem írhatja. Ily logikátlan s talánnal mondott valóság mit érjen? nem magyarázni való.

A 22-ik tanú ide tartozó vallomása ez: A kormányt előhozva említette, hogy az egy hatalmas vétoval

könnyen megakadályoztathatná az V-ik cikkely félre-
vetését, de azt nem akarja, s hogy kegyesnek látszas-
sék álorcával fedvén a maga undokságát, reánk hárítja
az 5-ik cikkely meg nem adását, hogy így a 9 milliót
ellenünk ingerelvén, azoknak körmei közül ő mentse
meg bennünket, s akkor jaj nekünk, mert szabad
emberekből rabszolgákká alacsonyodunk. Ezek után
pedig azt jegyzé meg: «az igen népes gyűlésben több-
felé lévén figyelmem fordítva, az elmondott erősebb
szavakra ugyan tisztán emlékezem, de azoknak éppen
oly renddel történt előadásokat, amint általam le-
iratott, nem állíthatom, mivel azokat akkor is szor-
galommal kerülvén felfogni, most 50 napok után
előttem már homályban tűnnek elő.»

E tanú nemcsak a 4-ik kérdőpontban elhúzott
szavaktól különböző kifejezéseket ad elő, hanem meg-
vallja, hogy alperes szavainak rendére nem emlékezik,
mert azokat a gyűlés alatt is nehéz volt felfogni, most
50 nap múlva pedig azt is feledte, mit akkor felfogott.
A nyilatkozás igen természetes, de megjegyezni való,
hogy ugyanazon szavak más rendben előadva, meny-
nyire más értelmet fejthetnek ki! Azért igazságos-e
össze-vissza bármely rendben adott szavakért váddal
terhelni? Egyébiránt e tanú emlékezetének 50 napok
után homályos voltát maga kijelentvén, magában
következik vallomása mennyit ér.

A 26-ik tanú kinyilatkoztatván, hogy a gyűlés alatti
lármban alperes beszédét nem érthette, a 4-ik kérdő-
pontra így felel: «Csak annyit mondhatok emlékeze-
temre beszéltnek lenni, hogy a kormány annyi időtől
fogva 9 millió zsirját szívja. — Melyhez azt veti hogy
többet sem nem állíthat, sem nem tagadhat.»

E tanú még azt is mondja, hogy a gyűlés alatt
félelemben volt, s így lárma és félelem s kétségkívül

50 nap mulva feledség őt nyilván alkalmatlanná tevék minden tanuskodásra. Mit is mondjunk oly tanúról, ki oly fontos tárgy feletti hosszú beszédekből csupán 9 szóra emlékezik? Mi biztosít, hogy e 9 szavat is híven adta elő?

A 27-ik tanú sajátképpen a 4-ik ponti formulát mondja el, hanem mivel azt még meg is toldja s némelyekben magyarázgatja, ezen osztályban hozták elő. E tanú vallomásából szembeszökőleg kettő tesz ki:

1-ször. Hogy alperes ellen a lehetőségig gyűlöletesen beszélt.

2-or. Hogy Uray alispánnak azon tettét, miszerint alperes beszédét rosszallotta, kiemelve adja elő.

E jelenetet maga ezen tanú magyarázta meg, midőn mások előtt elmondotta, hogy ő ezen tetteére Uray alispántól s Hollósy kir. fiscalistól biratott, s hogy ő ezen tettét jóvátenni óhajtaná, mint az ide 47. 48. szám alá rekesztett kétrendbeli bizonyítvány kétségen kívül teszi.

A 29-ik tanú az előbbieik hasonlatosságára elbeszélvén, hogy a lárma nagy volt, s ő annál fogva előre megunatkozván, nem is figyelmeztet, utána teszi, hogy csak akkor kezdett figyelmeztetni, mikor alperes a kormányt említé; s következőket tulajdonítja alperesnek: Jól hallottam, midőn a báró a kormányt álorcába burkolva lenni emlegette, mint amely magát az adózó nép pártfogójának színleli s mindég úgy tünik fel, mint az adózóknak a nemesség ellen való védelmezője, a hol ellenben éppen a kormány nyomorgatja a szegény adózó népet; hogy hiedelmében (melyből azt következtetni nem is igen lehet), hogy a nemesség ellen kikelvén, a kormány szabadítsa azt meg, s akkor a nemesi renddel is szabad kénye szerint bánhasson.

E pontot azonban így fejezi be : hogy azonban báró úr jelen állításait éppen az ezen 4-ik pontban aláhúzott szavakkal s renddel terjesztette volna elő? arra világosan nem emlékezem.

Ebből világos, hogy tehát ezen tanú is nem alperes saját szavait adja elő, hanem csak azon értelmet, melyet ő maga annak adott vagy akkor, midőn alperes beszélt, vagy talán akkor, midőn a 4-ik ponti formula elébe tétetett. Ezen gyanút igazolja azon őszinte vallástétel, hogy az egész hosszú beszédekre nem figyelmeztet, s csak akkor kezdett figyelmezni, midőn a kormányról tétetett említés. Igen természetesen azért, hogy az 50 nap mulva eljövendő királyi fiscus számára kedvező tanúságot tehessen.

A 30-ik tanú gencsi tanulatlan ember, nyilván mondja, hogy távol állott és semmit sem hallott. Azonban hogy jó tanú lehessen a 4-ik pontra mégis hallott valamit, szerencsétlenségére valami olyat, mit a felperes kir. fiscusnak használni is kár vala. A szavak ugyanis, miket a tanú alperes ajkaira tűz, ezek, hogy az uralkodó álorcát visel s csak azt akarja, *hogy annak a 9 millió embernek zsirját tölcseren általtölthesse az adózó jobbágyokra, hogy annál jobban fejhesse.*

Megjegyezni való :

1. Hogy magok a k. fiscus tanúi közül ezen 30-dikon kívül egy sem állítja, hogy alperes az uralkodóról szólott volna, sőt többen állítják, hogy ezen melléknevet, *uralkodó*, még a kormány mellett sem említette.

2. Ezen kitétel, hogy a 9 millió ember zsirja tölcseren töltetik az adózó jobbágyokra, minden további magyarázat nélkül a tanúnak nemcsak tudatlanságát, de értelmetlenségét is egy pillanattal kivilágosítja. Ily ember lehessen-e tanú ily tárgyban, mely mint

nyilván van, az ő észbeli tehetségét s ismereteinek szűk korlátját minden oldalról túl múlja? Oly valamit alperes ellen bizonyosságul előállítani sem a vád fontosságával, sem a bírói magos tekintettel, mely elébe a vád vitetett, meg nem egyeztethető.

Mármost miután a többször említett formulát igenlő 6 tanú a feljebb előadott tekinteteknél fogva hitelre nem méltó, bizonyosan e közelebbi 8 tanúra nézve sem lesz kevesebb ok, hogy hitelök megcsonkíttassék.

Nem fog kétséget szenvedni, hogy alperes a sokszor említett közgyűlésen több ízben és hosszasan beszélt. A C. alatti 2-ik tanú, ki a fennforgó gyűlés elnöke volt, azt vallja, miképp alperes öt rendbeli és órákig tartó beszédeket mondott. E kitétel ugyan egy kevésbé nagyított, annyi mindazonáltal az alperesi tanúk nyilatkozásaikból is bizonyos, hogy alperes három beszédet tartott, s e beszédek hosszas voltát a tárgy és körülmények fontos volta természetesen hozta magával. Oly fontos tárgyról, mint az örökös megváltás, oly fontos körülmények közt, melyekben a megyei pótló utasítás megváltoztatása, oly nagy ellenszegülés mellett vétetett célba, kétségkívül sokat és sokfélét kellett alperesnek előmondani, sok okokat felhozni, sok oldalt felvilágosítani, többféle érdekekhez szólni. Mi mégis az oka, hogy három hosszú beszédeiből egyedül ezen kevés szavakból álló periódus állítatik elő? Mi az oka, hogy valamint az előbbi 6 tanú csak az előállított periodusra emlékezik, úgy a most előszámlált 8 egyedül az előbbi hat által igenelt s a 4-ik kérdőpontban aláhúzott szavakhoz kisebb nagyobb mértékben hasonló vagy legalább hasonlítani akaró kitételeket hoz elő? Azon három hosszú beszédben tehát nem volt semmi más emlékezetes? Minden figyelmet érdemlő csupán ezen kevés szavakban vala-é központosítva?

S ha így : mi oka mégis, hogy ezen figyelemre egyedül méltó szavakat nem tudják előadni?

Hogy e kérdésre megfelelhessünk, sok fejtörést nem kíván.

Az egész titok ez :

Magának a felperes kir. fiscusnak tanúi egyről egyig mondják, hogy a kérdéses közgyűlésben nagy zaj, nagy lárma volt. Miért volt a zaj és lárma? azt igen célirányosan elhallgatják. Mert természetes, hogy az ember oly dolgot, mely saját magára vet árnyékot, nem örömet szokott elbeszélni. Azonban az igazság kívánja, hogy a történet felvilágosíttassék. Azon nevezetes közgyűlés rövid, de igazságos históriája tehát így vagyon.

Szathmár megye mult országgyűlési követei eredeti utasítások s teljes meggyőződések következtében — mint közönségesen tudva van — kezdettől fogva az örökös megváltás mellett szavaztak. Midőn a felküldött urbéri cikkekre jött kir. válasz ezen örökös megválthatást meg nem erősítette, hanem későbbi tanácskozás alá veendővé jelelte ki, ekkor az ország által javallott ezen törvénycikk a Karok és Rendek előtt vala újra szőnyegre jöendő. De mielőtt ez megtörténék, oly törvényhatóságokban, melyeknek azon cikk mellett szóltak utasításaik, közgyűlések tartattak. Azoknak főispánjaik s főispáni helyetteseik megjelentek a közgyűléseken s igyekeztek a Rendeket ama cikely elleni utasításokra birni. Így Szathmárban is a főispán elnöksége alatt 1834-dik évi novemberben tartaték egy nem számos közgyűlés, melyen az említett igyekezet sikerült, s az eredeti s folyvást pártolt utasítást megváltoztatván, az örökös megváltás ellenpótló utasítás küldetett a követekhez, hogy azok az eddigi szavazataikkal ellenkező értelemben szóljanak

a tárgy felől. A követek feltették magokban világosító előterjesztéssel megkérni a megyei Rendeket, hogy szavazatokat, mely két év folytában a megváltás mellett oly elhatározólag állandó volt, tovább is változatlanul maradni engedjék, ellenkező esetben pedig követi helyeikről lemondani.

Az előterjesztés és az egyik követ a decemberi közgyűlésre megérkeztek, s ugyanakkorra megérkezett alperes is, mint táblabíró, ki a szathmári gyűlésben már évek óta, mikor csak tehetette, megjelent. Ezt látván a novemberi végzés alkotói, mozgásba jöttek, a n.-károlyi és gencsi szegényebb sorsú nemességet összevgyűjtötték s előre elkészítve, hogy alperest, kiről az eredeti utasítás pártolását tették fel, szóhoz jutni se engedjék. A gyűléstermet velök teletöltték s az ifjúságot, mely különben alperes és a követ eránt szeretettel viseltetett, minden kedvező nyilatkozásoktól eleve eltiltották. Így előre már úgy rendeltek el mindent, hogy azok, kik alperessel s a követekkel egy értelemben voltak, vagy kevesebb számmal legyenek vagy megfélemedve nyilatkozni ne bátorkodjanak.

Mi következménye lőn e rendelkezésnek, azt a gyűlés menetelének summás előadása teljes valóságban fogja helyheztenni, mely így következik.

Elnök a gyűlést megnyitja, még pedig azon a «Csillag» című fogadóban, hol a legszegényebb sorsú nemesség a megelőzőtt egész éjjel borral tartatott s a gyűlési lármára előre készítettett azon hitegetés mellett, mintha alperes a nemesség ellen igyekeznék valamit kivívni.

Felolvastaték egy követi utasítás, mely még nem az örökös megváltásról szólott.

Alperes azt várta, hogy ezután nyomban az örökös megváltásról szóló követi tudósítás fog olvastatni;

azon tudósítás t. i. melyben a követek kéri a megyét, hogy a megelőző novemberben az örökös megváltás ellen hozott végzést változtassa meg.

Uray alispán ezen tudósítás felolvastatását meg nem várván, praepostere felszólítja a Rendeket, hogy novemberi végzésök mellett maradjanak meg.

Alperes feláll, kérni akarván, hogy mielőtt e tárgyban végzés hozatnék, az érdeklött követi tudósítás előbb olvastassék fel. De amint ajkait megnyitja, a sokaság egy része nagyot kiált s szóra jönni nem engedi. Ekkor két kiáltás hangzik a teremben. Egyik rész kiabálja: «nem halljuk», másik pedig «halljuk a báró!». Alperes folyvást kíván szabadságot szólhatni, részint nem akarván a szólhatási jus személyében elnyomását, mint veszélyes dolgot eltérni, részint pedig azon okból, mert látta, miként Uray alispány csak azért szólott, hogy a Rendeket praecoccupálja s azolta szükségessé vált, hogy ugyanazon tárgy iránt a Rendek az ellenkező véleményt is hallhassák. A hallani nem akarók csupán azért, mivel alperes szólhatási jusától elállani nem akart, fiscalis actiót kiáltának ellene. Szerdahelyi akkori tiszti főügyész az actiót felteszi. De annak nem lesz semmi következése; ámbár alperes annak felvételét maga sürgeti.

Órák mulva a zajban kifáradt sokaság csendesedni kezd. Alperesnek sikerül kevés szóval kifejezni azon kívánságát, hogy teendő határozat előtt az utóbbi követi tudósítás felolvastassék. Ez felolvastatik, az alperes és a jelen volt egyik követ hosszú beszédekkel pártolják. Alperesnek beszédeit az ellene nyilatkozott fél minduntalan beleszólásokkal akadályoztatja, a sokaság másik fele «éljennel» kíséri s ez így tart órákon keresztül, míg az elnök a végzést a «nem halljuk» kiabálóinak értelmében kinyilatkoztatja.

Hogy ezek mind így történtek, azt már a felperesi tanúk vallomásaiból is lehet sejdíteni. De még világosabban látható az alperesi 27. 28. és 43-dik szám alatti tanúvallomásokból.

Ezen tanúvallomások közül a 27. sz. a. 38. tanú, a 28. sz. a. 9-ik tanú az elsőtől fogva az utolsóig vallják mindazokat, amik a gyűlés meneteléről feljebb elmondattak. A 43-ik sz. a. az 1. 2. 3. 4. 5. 6. tanúk nyilván bizonyítják, miképpen alperes ellen már a gyűlés előtt előre készültek tétettek. Alperes elleneinek ezen előkészületét tanúsítják a 27-dik szám alatti vallatásban foglalt 2. 8. 17. 21. 24. 30. 32. 33. és a 28. sz. a. található 1. 8. és 9. tanúk is.

Az alperes elleni ellenséges készültek olyaktól eredtek, kiktől azon megyében még most is annyian s annyira tartanak s függenek, miszerint azon előkészületek körülményeit, habár mindenki is tudja s beszél, de személyeket nevezve, vallomásban tenni nem sokan akadnak. Ez azért is természetes, mivel azok, kik ezen alperes elleni készülteket s ingerlést nemcsak hallomásból, hanem annak történetesen jelenlétök következtetésében tudják, éppen azok közé tartoznak, kikre ama vármegyei hatalmasoknak legfékezőbb hatása van.

Látnivaló tehát, hogy alperesnek a kérdéses gyűlésben nagyszámú előre felkészült s ellene nem okokkal, de elnyomással vívni szándékozó s meglehetősen mennyiségű roszakaratot kifejtő ellenekkel volt dolga. Kik így valának felindulva, igen természetes, ha arról, miképpen lehessen okokat okokkal meggyőzni? nem is gondolkoztak. Ezért, miután alperes csakugyan szóhoz jöhetett, elleneinek nem arra volt figyelmök függesztve, hogy okait eszökben tartsák, hanem hogy tőle a sokaság lármái hatalmával minél előbb meg-

szabaduljanak. Ez az oka, hogy a kir. fiscus tanúi lármában, zajban s mindenben keresnek okot, hogy megmagyarázhassák, miért nem tudják alperes beszédeit habár summázva is előadni? Ha amellet maradt volna, mentve lennének. De így mi lett volna a bihari főispán által beküldött levélből? Mi lett volna azon perből, melyet a hírhordó levél tartalmánál fogva alperes ellen kívántak indítani? Kellett tehát lenni tanúknak, kik ha semmit sem tudnak, de legalább a levélben foglalt nevetséges periodusra emlékezzenek. Ilyen tanú akadt is hat, kikről szólottunk. De akadt ismét nyolc, kik az eleikbe írt formulát szó szerént elfogadni átallák vala, s nehogy szolgainak látszó tanúbizonyságot tegyenek, saját emlékezetekből akartak valamit előállítani. S mit tevének? Egyről egyig az előtők fekvő formulából vagy egy kis rövid parafrazist csináltak vagy egyes kifejezéseket kölcsönöztek. De mindenesetre ezek is, mint az 1-ső osztálybeli 6, semmi egyebet alperes hosszú három beszédéből nem tudnak, csak a feladásra használt levélbeli sorokat, melyek a 4-ik kérdőpontban leírva s gondosan aláhúзва, eléjükbe tétettek. Mert csak azokat magyarázgatják, változtatják.

Nyilván van, hogy a mint a 12-ik felperesi tanú a C. alatt őszintén megvallja, valamint ezen 12-ik tanú, úgy a többi sem emlékezett semmire, hanem hogy tanúskodhassanak, a többször említett aláhúzott sorokat utasítás gyanánt használták. És ez másképpen nem is lehetett, kivált ily embereknél, kiknek alperes beszédeire különben is nem nagy gondjok volt, s kik azt, hogy e beszédek még valaha vizsgálat s pör tárgyai lehetnek, nem is sejdíthették. A beszéd elhangzott, kívánságokat győzedelmesen kivívták, kevés napok mulva új országgyűlési követeket választottak, mely

választásra a határnapot még a kérdéses közgyűlésen tűzték ki, s mindezekkel gondolataik másfelé vonódtak annyira, hogy midőn a kir. fiscus embere 50 egész nap mulva véletlenül megjelent s alperes szavai után vizsgálódott, bizony vagy *nem tudom*-mal kellett felelniek vagy az elejökbe adott sorokhoz ragaszkodniok. Innen van, hogy a kir. fiscus tanúinak legnagyobb száma csakugyan *nem tudom*-mal felelt, a kevesebb szám pedig az elejökbe írt formulával vesződvén, önmagát hitelétől megfosztotta.

Mindezekből tehát három az, ami kiviláglik:

1. Hogy a felperesi tanúk alperes beszédéből semmit sem tudnak.

2. Nem tudnak pedig, mert magok a tanúk azzal valának elfoglalva, hogy alperes ellen elnyomó s beszéde megértését gátoló lármát indítsanak, s következőleg éppen ezek hallhatták s érthették legkevésbé, kik azon igyekeztek, hogy mások se hallhassák s ne érthessék.

3. Ezen lárma-indítók azok, kikből a felperesi tanúk egy része áll, nevezetesen azon része, mely alperest mindamelletts is, hogy saját vallomásaként nem hallotta és nem értette, terhelni kívánja.

Hogy ez így van, világos:

a) Az alperesi 27. sz. a. vizsgálat feljebb is említett 8. 17. 21. 30. 32. 33. a 28. sz. a. esketés 1. 8. 9. tanú vallásiból és a 40. sz. a. vizsgálat mind hat tanúvallomásból.

b) Különösen, hogy a felperesi C. alatt álló, 9. tanú, Kovács László a gyűlés tartása előtt is a nemesség ingerlésével foglalatoss vala, azt a 27. sz. alatti 24-dik tanú nyilvánítja.

c) Hogy felperesi C. alatt álló 19-dik tanú Szuhányi Ferenc főbíró a királyi nemességet magához szokat-

lanúl felhivatta, azt a 43-dik szám alatti 4-dik tanú világosan bizonyítja.

Ezen körülállás már magában is, annyival inkább a feljebb minden tanúvallomásra egyenként megjegyzetekkel párosítva tökéletesen elégséges, hogy a felperesi vádat támogató minden tanúk hitelét lerontsa. Azonban vagynak más hasonló fontos adatok is, mik a többször említett terhelő tanúknak, t. i. a vádba tett szavakat igenlő 6 és azon szavak helyett más kifejezéseket valló 8 tanúnak vallomását megsemmisítik.

Ennek könnyebb felvételére itt következik azon 6 és 8, összesen 14 tanú lajstroma a hozzá tartozó jegyzetekkel.

Felperesi C. 3-ik tanú Kovács Sándor azon felül, hogy a feljebb tett megjegyzés szerint alperes beszédeiből semmit előadni nem tud, a 46-dik sz. a. meghitelesített vizsgálat szerint Szathmár megyének 1837. szept. tartott közgyűlésén azt, hogy vétket követett el, midőn alperes ellen vallott, nyilván és sok százak hallatára ünnepélyesen megvallotta s ezzel a kir. fiscus részére tett tanúbizonytságot egyenesen megsemmisítette. Mint ezt említett 46. sz. alatti meghitelesített 5-ik tanú egyről egyig bizonyítja.

Ezen tanúk cáfolatára a k. fiscus a pör 101. lapján azt mondja, hogy ezek mendemondán épültek. Már mit a tanú maga hallott és sok század magával hallott, s mi a tanú s sok százak jelenlétében s közgyűlésben történt, miként lehet mendemondának nevezni, azt csak a k. fiscus tudhatja.

9-ik tanú Kovács László azonkívül, hogy az alperes által mondott beszéd nem tudását önmaga megvallja, az alperesi 27. sz. alatt álló 24-dik tanúvallomás nyilvános szavai szerint a gyűlés tartása alatt is a nemes-

ségnek alperes ellen ingerlésében foglalatoskodott, mint előbb, is mondva van. E kettős körülmény a különbenis ellenmondással teljes tanúbizonyságot felesleg is megerőtleníti.

12-ik tanú Szentléleky Mihály ellen nem kell más jegyzés annál, mi feljebb is érdekeltetett, hogy t. i. ő maga megvallja, miképp az alperes által mondottakból semmit sem tud, hanem mivel a vele közlött kérdőpontok pótló utasításul szolgálnak, tehát a kérdőpontban fekvő kifejezéseket igenli. Ily tanú ily vallástétellel magát eléggé megrontja.

19. tanú Szuhányi Ferencről már elmondatott, hogy vallomása magában is ellenmondó és értelmetlen, és hogy a 43. szám alatti 4-ik tanú szerint ő vala az, ki a nemességet alperes ellen öszvegyűjtötte. Magában is erőtlen vallomását e körülmény még inkább megsemmisíti.

31. és 32. tanú mindkettő gencsi lakós. Az ezen helységbeli közbirtokosok, fájdalom! nagyjára erkölcsileg annyira el vannak aljasodva, hogy hitökkel valóban kereskedést üznek. Közpéldabeszéd Szathmárban, miszerint a gencsi ember *hiből* él. Az említett 32-dik tanú a maga tudatlan voltát s azt, hogy ő alperes beszédét fel nem foghatta, maga megvallja. Egyéberánt a 44. sz. alatti 1. és 2-dik s 45. sz. a. 1. és 3-dik, összesen 4, tanú vallomásából világos hogy a k. fiscus embere Hollósy fiskális és Csomay Pál urak a gencsi tanúkat ígéretekkel szédítették, hogy a 31-dik tanú Odor Benjámint s több gencsieket a gyűlést még jókor odahagyták s kinyilatkoztatták, miképp a kérdéses beszédből semmit sem értettek; hogy 32-dik tanú Csomay András többek előtt nyilván kimondá, hogy ő alperes beszédéből semmit sem értett s azért vallott ellene, mert parancsolták. Ezen

két tanúnak már vallomása is, mint feljebb megjegyeztetett, olyan, mely magát lerontja. A most idézett esketésekből felfedezett körülmények pedig mindkettőnek rosszlelkűségét teljes világosságba állítják.

Ezen hat tanú tehát hitelre nem méltó.

A feljebb említett 8 tanúra nézve is fontos körülállások fejlettek ki.

2-ik tanú Kende alispán ugyanis igazságszeretétől ösztönözöttve, az ide rekesztett bizonyítványt adta ki, mely a fiscus részére tett vallomásának meghitelesítésekor adott nyilatkozásával is teljesen meggyez. Ezen bizonyítványban nyilván állítatik : (a 49. sz.)

a) hogy alperes a királyi felségről mint mindig, úgy a kérdéses gyűlésben is hódoló tisztelettel szólott.

b) hogy minden beszéde egyedül a közbéke fenntartására volt, távol minden lázító vagy más vétkes céltól, irányozva.

Ha már ezen második tanú alperesnek mind kérdéses gyűlésben, mind minden szathmári megyei gyűlésekben mondott beszédeiről oly kedvezőleg nyilatkozik : természetesen következik, hogy e tanú nemcsak ezen bizonyítványnál, de a hitelesítéskor tett nyilatkozásánál fogva is nem alperes ellen többé, hanem csak mellette tehet bizonytságot.

Igaz, hogy ezen tanú említett bizonyítványának meghitelesítése a szept. 27-ik 1838. ítélet által nem rendeltetik.

De mivel törvény s törvényes szokás szerint ugyanazon tanú különböző kérdőpontokra több ízben is tehet vallomást, azért a hitelesítéstől elmozdztatás más értelmű s okú nem lehet, hanem vagy hogy a két vallomás közt ellenkezés létezik s ezáltal a tanú,

mint vagy az egyik vagy a másik vallomáskor hamis hitet tevő, be nem vehetőnek nyilatkoztatik ki, vagy pedig, hogy utóbbi vallomása, előbbi s már meghitelesített vallomásával annyira megegyezőnek talál-tatik, miszerint az újabbi hitelesítés szükségtelenné válik. E jelen tanúra a két eset közül az első legkisebbnyire sem alkalmazható, nem alkalmazható azért, mivel a két vallomása közt távolról sincs ellenkezés, sőt ugyanazon szellemű s értelmű. Ugyanis a fiscus részére tett collateralis vallomásában az alperesnek beszédeiről elsőbben általánosan szól s azért mondja, hogy alperesnek órákig tartott beszédei többnyire a szabadelműek által annyiszor ismételt közönséges helyekből állottak. Másodszer szól a fiscus által követelt mondásról s itt egy amattól különbözőleg szerkezett, de értelmére nézve is különböző frázist említ. Vallomásának hátralévő része Uray alispánnak ezen felhozott mondására tett észrevételét s az alperesnek arra történt feleletét érdekli. Ezen vallomását a hitelesítéskor is megerősítette azon pótlással, hogy az alperes az Uray alispán emlékeztetésére nyilván s az egész közgyűlés hallatára élő szóval kimagyarázta magát, hogy ő a király és fejedelem szentséges személyét tiszteletben tartja, ő az ellen semmit sem szól, ő a kormányon a kormányzó dicasteriumokat és a király személye melletti királyi tanácsosokat érté. Mindez ellen az alperes részére adott bizonyítványában legkisebbet sem állít; mert az alperes beszédeiről általánosan szólván, ebben is azt mondja, miszerint azok egyedül az 5-ik t. c. pártolását foglalták magokban. Részletesen pedig említést sem tesz az alperes egyes mondásairól; következőleg azzal nem ellenkezik, mit azokról előbbeni vallomásában mondott. Ezen bizonyítványban a tanú bővebben az alperesnek cél-

zatáról szól, melyet az mind azon gyűlésen, mind azt megelőzőleg más megyei gyűléseken is nyilvánított s bizonyított. Ezen tárgyakról a tanú a fiscus részére tett collateralis vallomásában semmi említést sem tett, azon vallomása hitelesítésekor pedig ugyanazon szellem s értelemben nyilatkozott, hogy t. i. alperes senkit sem lázított s beszédének semmi lázító célzata nem volt. Eszerént ezen tanúnak a fiscus s az alperes részére adott vallomásaiban legkisebb ellenkezés sincs. Erre nézve azt, hogy ezen tanúnak meghitelesítése nem rendeltetett, teljességgel nem lehet ily ellenkezés felfedezése következésének tartani. De mikint is lehetne feltenni, hogy a tisztelt bíróság egy megye első alispánját annak kihallgatása s maga védhetése sőt minden ok nélkül az ország színe előtt hamis hitet tevővé kívánta volna bélyegezni. Márpedig ha a hitelesítéstől elmozdítás a két vallomás közti ellenkezés okából történt volna, az (mint feljebb mondatott) nem tenne kevesebbet, minthogy azon tanú olyannak ismertetik el, ki hamis hitet tett, mert két ellenkező vallomás közül az egyikre tett hit bizonyosan hamis hit, s ily tanúnak sem egyik, sem másik vallomása be nem vehető. Ily állítást s kárhoztatást azonban a többször említett tanú legkisebbé is nem érdekelvén, reá nézve a meghitelesítés nem rendelése egyebet nem tehet, mint azt, hogy az utóbbi vallomása az előbbivel s annak megtörtént hitelesítésével annyira megegyez, miszerint annak újabb hitelesítése szükségfeletti. Ily szempontból tekintvén, mind ezen, mind a 28. szám alatt meg nem hitelesített 2. 5. és 9-ik tanúit, kikre az előbb említett körülmények hasonlóül illenek, alperes azoknak vallomásait illő tekintetbe venni kérvén, azokra alább is hivatkozni fog.

10-ik tanú Domahidy Gedeon vallomásában, melyben, az oligarchákról foglaltatik valami értelemmel nem bíró mondás, ha saját logikátlansága miatt erőtlen nem volna is, semmi sincs, mit alperes ellen terhelőleg felhozni lehetne. Egyébiránt ezen tanú éppen nem állítja, hogy az általa leírt kifejezést alperes úgy mint ő leírta, mondotta volna. Ellenben a fiscus által követelt frázisnak lényeges részét, t. i. hogy a kormány 9 millió ember zsirját húzza, s hogy azokat ellenünk ingerli, tagadja. És ezen tanú semmi esetben sem szándékozott alperes ellen terhelőleg fellépni, annyira, hogy később a 28. sz. alatt esketésben foglalt és sorban 9-ik vallomásában az utolsó pontra nyilván kimondja: miképpen alperes a reáfogott szavakat valósággal nem is mondotta. S ezen vallomása a fiscus részére tett vallomásával sem ellenkezik; ha pedig csakugyan ellenkeznék is, a fiscus részére tett vallomásokat azon esetben ez újabb által egészen megsemmisítette.

21-ik tanú Fogarasy László nyilván vallja, hogy ő nem tudja alperes mit mondott, s a mely néhány szavát a kérdőpontra felelőleg felhossa is, ily hozzá-tétellel hozza fel: *talán ilyen formán*. A mely tanú *talánnal* állít, az nem állít semmit, és alperes nem képzél oly bírót, ki előtt ily tanúvallomás erővel bírhatna.

22-ik tanú Gabányi Sándor, mint maga helyén megjegyeztetett, megvallja:

a) hogy alperes által mondott szavak rendére teljességgel nem emlékezik.

b) hogy a vizsgálat 50 nappal tétetvén a történet után, ő már tisztán semmire nem emlékezik.

Ezen nyilatkozás még a 21-ik tanú talánjánál is inkább megerőtleníti a vallomást. A rend megvál-

toztatása minden értelmet megváltoztathat. Amely tanú tehát a kérdéses mondás szavainak rendét nem tudja s emlékezete homályát önként megvallja: oly tanú vallomását s kivált ily fontos ügyben bizonyosan semmi bíró elfogadni nem képes.

26-ik tanú Csabay Antal megvallja, hogy ő félt és semmire sem emlékezik, csupán kilenc szóra, melyben azon idea foglaltatik, hogy a kormány a nép zsirját szívja. Ezen tanú a maga erőtlenségét maga nyilvános szavakkal megvallja, fülében a nép zsirja kitétel akadt meg, mely kitétel alkalmával fogta Uray alispán is alperest megszólítani. Hogy Uray úr alperest itt félreértette, hogy alperes a félreértést mindjárt akkor felvilágosította, mégpedig az egybegyűlt rendeknek, mint magának Uray alispánnak teljes megnyugtatóra világosította fel, az alább bőven ki lesz fejtve. E semmire sem emlékező tanú tehát a maga, mintegy álomból előmondott kilenc szavaival alperes ellen terhelőleg fel nem állhat.

27-ik tanú Ujhelyi Károly, kinek egész vallomása az alperes ellen aljas bosszút s haragot lehel, ezen ellenséges indulatjáért különben is be nem vehető vallomásának hamis voltát s annak kútfejét maga felvilágosította, mint feljebb a 47. és 48-ik sz. alatti két bizonyítvánnyal megbizonyíttatott. Ez tehát alperes ellen tanúságot semmi esetben nem tehet.

29-ik tanú Pák József nevetségessé tette magát azon nyilatkozásával, mely feljebb is megjegyztette, hogy ő alperes hosszú beszédéből semmire sem figyelmezett, egyedül arra, amit (a tanú állítása szerint) a kormányról mondott. Ezen tanú tehát már előre megdivinálta, miről kell egyszer 50 nap múlva bizonytságot adni? S ezen divináló tehetségénél fogva kiszemelte már jó előre ezen szavakat, mikre szük-

ség léssen. Alperes nem hiszi, hogy ily vagy elméletlenül vagy palástolni sem kívánt szemtelenséggel valló tanúnak ellene hitel engedessék.

Ami végre a 30-ik tanút Veres László genesi nemest illeti, erről a már előadott négy tanúk, úgymint a 44. szám alatti esketésben 1-ső és 2-ik a 45-ik alattiban pedig 1-ső és 3-ik szám alattiak nyilván mondják, hogy magát a hamis bizonyágtételre elszédítettetni engedte. De különben is vallomása oly oktalan, hogy semmi terhelőt magában nem is foglalhat. Azon állítás, *hogy a kormány 9 millió ember zsirját az adózó jobbagyokra tölcseren tölti által, tehát az adózók zsirját az adózókra*, természetesen nem gyalázó állítás lenne; mert Veres László uram szerint a kormány amit a néptől vesz, azt ugyanannak adja vissza. S ez a legatyáskodóbb kormányt jelenti. Alperes meg nem tudja fogni, hogyan vala lehetséges ezen értelmetlen s egyszersmind a csak most idézett négy tanú vallomása szerint valóságos rossz ember vallomását még ilyen körülmény közt is alperes ellen használni akarni? Így amint a vallomás áll, alperes elfogadhatná azt mentő bizonyságúl, ha ilyen embernek tanúságával élni szégyen nem lenne.

Ime tehát meg van mutatva, hogy a kir. fiscus 14 tanúi oly vallomást tettek, melyek önmagokban is, de a később kifejlet körülményeknél fogva is semmi erővel nem birnak. Péchy Lászlónak *D.* alatt álló vallomása már feljebb megsemmisítve lévén, senki sincs, kinek vallomását alperes ellen csak messziről hihetőnek is lehetne állítani.

Miután mindezek előadattak, s miután az éppen most idézett négy tanú bizonyágtételéből s a felperesi *C.* alatti 27-ik tanút illető 47. és 48. sz. a. két bizonyítványból világos nemcsak a tanúk hamis

volta, hanem az is, hogy többen s azok között az eskettető kir. fiscalis a tanúk elszédítésére moraliter kárhozatos befolyást gyakorlott, kénytelen alperes az említett négy tanukon felül a 45. szám alatti 2-ik és 4-ik tanúkat tehát összesen a két bizonyítvánnyal együtt 8 tanut előállítani, kiknek vallomásából bizonyos:

1. Hogy a kir. fiscus a tanukra ígéret és fenyegetés által befolyást gyakorlott.

2. Hogy az esketéseken Mátyás kir. VI-ik Decretuma 14-cikk 4-ik §-nak ezen szavai ellenére: «Tempore inquisitionis partes causantes interesse non valeant,» — maga is jelen lévén, a tanuk függetlenségét ez által is veszedelmezte.

Mert ha ezek néhány tanúkat illetőleg a feljebbiekben teljesen bebizonyítottak, könnyű, sőt természetes hinni, hogy hasonló viselet a több tanúkra nézve sem mulasztatott el s bátran lehet mint az eddig fölfedezett körülményeknek szükséges következményét állítani, hogy azon kevés és a hitelnélküliség bélyegét homlokaikon hordó terhelő tanúk is, kik e jelen pörben alperes ellen előállítatnak, egyenesen alperesnek magokat nyilván kimutatott ellenségei közül szédítés és fenyegetés s egyéb csábítások segedelmével szedettek össze. S ily tanúk kimondásán épült vád mi hitelt érdemeljen? arra a feleletet mindenki könnyen kitalálhatja.

Felperes kir. fiscus, hogy tanuit védje utóbbi szóváltásában cáfolni kívánja azon alperesi tanúvallomásokot, melyek vallatása végbevitelének helytelen voltát s tanúinak elszédített s megvesztegetett, voltokat mutatják s több okoskodásokat hoz fel, jelesen azon tanúk ellen, kik Odor Benjamin, Odor László és Csomai Andrásról szólnak, s melyek e

két utolsónak hamis tanúságára gonoszság s csábítás következtében lett vetemedéseket bebizonyítják.

Ezekre kénytelen alperes bővebben felelni.

Azt mondja legelőször a felperes a pör 206-ik lapján, miszerint «a kir. fiscusnak törvényes állása sokkal emelkedettebb s hivatala szentebb, mint csak fel is lehetne róla tenni effélet, amit magános személyek között csak a legelvetemedettebb lehetne képes elkövetni.» Alperes egyetért ezen állítással annyiban, miszerint korántsem kellene csak fel is tehetni békés és büntelen polgár elvesztésére intézett bűnös és alacsony törekvést egy magyar hazafiról s éppen a magyar korona ügyvédéről, kinek azon szent korona minden tagját védeni szent kötelessége, s ki oly tett által, mi egyes személyt is gyaláz, nemcsak gyalázatos tettet, hanem felségsértést is követ el, mivel annak szennyét arra is ruházza, kinek nevében teszi hivatalos lépéseit, s kire szennyet kenni halált érdemlő bűn. De ennek borzasztó volta korántsem azt mutatja, hogy nem történhetett s nem történt, hanem mivel az valóban történt, annak tünteti ki bűnös voltát, ki azt tette.

Tagadja ugyan a felperes, miszerint az idézett vallomásokból tanúk vesztegetése tűnnék ki; de miután három tanú, u. m. Ormos Miklós, Sánta Ferenc és Németh Albert egyenlően bizonyítják, miszerint Vörös László előttök önként kivallotta mind azt, hogy a kir. fiscus Hollosy József kávési részjósza visszanyerhetésének ígéretével csábította s vásárolta meg hamis tanúvallomástételre, mind pedig azt, hogy másokat is hivatallal s szerencsájök megalapításával birt az alperes elleni tanuskodásra s oly dolgök bizonyítására, melyeket nem értettek, nem tudtak, sőt még arra alacsony mesterséggel taníttat-

ván, sem tudtak megtanulni. És miután Vörös László mindezeket cinkostársának Csomai Andrásnak jelenlétében mondotta, ki őtet intette ugyan, hogy ezeket ki ne beszélné, de a mondásnak igaz voltát éppen nem tagadta, sőt nyilatkozása azzal összhangzott; s így két személynek három egyformán valló tanú előtt tett tulajdon szája vallomása a csábítást s vesztegetést nyilván bizonyítja, miként lehet tagadni azt, hogy valódi vesztegetés által szereztettek tanúk alperes elvesztésére? és hogy ezen istentelenséget azon ott lévő kir. fiscus valóban elkövette? Hát az, mi a 45 sz. a. 2-ik tanú vallomásából kijő, miszerint ezen tanúnak a kir. fiscus — részére tett vallomása nem lévén annak tetszése szerint — fenyegetőleg neki következőt mondotta: «lehet hogy efféle tette által jövődöbeli szerencsáját tiporja le,» — nem vallomásra erőltetés-é, nem megszedítést s csábítást foglal magában? vagy talán azt hiszi a felperes hogy csak pénz, vagyon vagy hivatal ígérete vagy adása által lehet vesztegetni? Elég aljas lélek van ugyan, ki magát ilyekért is eladta vagy eladni kész, s talán kevés, kikre nézve ilyesmi hatással nem bírna; de ezen szédítő maszlagoknál nem kevésbé veszélyes a fenyegetés, még pedig egy fiatal embernek azzali fenyegetése, miszerint nem vallván a fenyegetőnek tetszése szerint, azzal egész életének szerencsáját tiporja el. Ily fenyegetés még olyannak is képes lehet szűz erkölcsiségén erőszakot tenni, kit ígéretük el nem tudnának szédíteni; mert pszichológiai igazság, hogy több erő kell valaminek elvesztése vagy elvesztésének veszedelme által meg nem rendített, mint nem birt s rossz úton szerzendő tárgynak bírását nélkülözni s meg nem szerzethetését békén bírni.

Hogy alperes az ellene elkövetett gonoszságok s a

tanúvallomások s tanúkra gyakorlott ármány-mesterségek békabizonyítására a feljebb idézett elég nyilvánvalló öt tanúkon kívül többnek vallomását nem bírja, annak egyedüli oka éppen az e tárgyban végbevitt vizsgálat alkalmakor a kir. fiscus s emberei által alperes ellen bizonyított ellenséges törekvés és azon hitnek elterjesztése, mintha őtet védeni vétségnek, ellene pedig követ emelni a kormány részéről kedves dolognak tartatnék. Ezek miatt ha szinte Szathmár megyében köztudaton van is, hogy azon vizsgálat s vallatások minő ellenséges szellemben s minő bosszús törekedéssel folytak, de nem igen találkoznak, kik azt felvilágosítani merjék.

Igy állván a dolog, valóban nevetséges a kir. fiscusnak a pör 206. lapján álló azon állítása, miszerint büntetést érdemlő hiba Ormos, Sánta és Németh részéről, hogy ha a vallottakat Vöröstől s Csomaitól valóban hallották, azt mindjárt fel nem jelentették. Oly kevés ember akad, ki a gyenge mellett a hatalmas ellen, még midőn hit kényszeríti is arra, vallani merjen, hogy furcsa kívánság azt követelni, miszerint az üldözött védelmére a hatalmas ellen ily hivatlan álljon fel valaki; kiki tudja, és sokan nagyon is gondolóra veszik, hogy ily hivatlan s fogadatlan ügyvéd minő bért nyerne.

Meg van alperes győződve, miszerint mind azok, kik által megbizva s kiknek parancsából azon kir. ügyvéd azon vizsgálatra ki vala küldve, mind pedig a mélyen tisztelt bíróság undorodással veendi ezen kivilágosított gonoszságot s botránkozni fog azon fonák s vétkes eljáráson, miszerint egy megbizatását nem értő ügyvéd oly szellemben cselekedett, mintha egy áldozat keresésére lett volna kiküldve, melynek vérét bosszúálló istenek szomjazták; mint-

ha kedves dolgot tenne egy atyáskodó fejedelem előtt, ha hív fiainak egyikére ármánykodással bűnbélyeget nyomhat; holott kiküldetésének egyedüli törvényes célja csak az lehetett, hogy oly részrehajlatlan, oly indulat nélkül, mint az örök igazság, a valót világosságra hozza; és holott, miután a fejedelem szigorú igazsága megkivánta, hogy hivatalsági nagy bűn vádja alkalmakor vizsgálat tétessék, annak atyai szívének bizonyonnyal még valódi bűn felfedezése is sebző, annyival inkább nyomorú semmiségeknek alacsony módokon bűnné keresztelése kétségen kívül kedvetlen; ellenben az ártatlanságnak s bűn nem létének felfedezése szint oly kedves, mint egy atyának, midőn elvádolt gyermeke hibátlanságát fedezi fel.

Azt sem kétli alperes, miszerint azon kir. ügyvéd, ki a feljebb bebizonyított alacsonyságokat tette, melyekről a felperes is megvallja, hogy magános személyek között is csak a legelvetemedettebb lehetne képes elkövetni vagy elkövetetni, méltó bérét elveendi.

Nemcsak Hollósy József kir. fiscus követte el alperes megbuktatására a feljebb bebizonyított alacsonyságokat; világosságra jött egy cimborájának, Csomay Pálnak is neve. Eziránt alperes mélyebb megvetést érez s arra érdemesnek nem tartja, hogy róla többet szóljon. De mit a felperes az ezen ember ellen bizonyító tanúk vallomási közül az egyiknek, t. i. Németh Albertnek kifejezéséből okoskodás gyanánt következtet: arra kéntelen alperes megjegyezni, miszerint abból, mit a tanú mond, hogy t. i. Vörös László azon személy iránt bizonyos ránkorral viseltett legyen, igen hibásan következtet felperes, mintha Vörös László nyilatkozását azon ránkornak kellene

tulajdonítani, mert hogy Vörös László Csomai Pál ellen ránkorral viseltetett, azt Németh Albert mondja ugyan, de ez csak az ő véleménye ; s hogy nem alapos véleménye, kitetszik az Vörös László egész nyilatkozásából, ki Csomai Pált maga iránt igazságtalannak állítja s azért ellene panaszkodik ; de másfelől elismeri, miszerint hozzá sok jóval volt, ki pedig valaki iránt ránkorral viseltetik, az ilyesnek elismerni s megvallani nem szokott.

Nem hallgathatja el alperes felperes kir. fiscusnak még következő okoskodását is ; «Csomay András az Ormos Miklós kérdésére azt feleli, hogy ő megesküdt és vallott alperes ellen, ámbár beszédét nem értette s ezen istentelen tettének okául azt adja, hogy neki parancsolták.» Ezt a felperes úgy magyarázza, miszerint Csomay András parancsolat alatt bizonyosan a compulsoriumot értette. Szeretné alperes azon compulsoriumot látni, mely azt foglalja magában, hogy valaki ellen vallani kellessék, akár tud a tanú valamit akár nem ; és hogy oly beszédnek tartalmáról és értelméről valljon, melyet — mint maga mondja — nem tud s nem értett. Compulsorium parancsolja azt, hogy valljanak, de nem azt, hogy mit valljanak s legkevesebbé, hogy hamisan valljanak.

Azt sem hallgathatja el alperes, miszerint tanúinak egyikét, Németh Albertet, ki vallomásában a Vörös László nyilatkozásait felfedezi, a felperes kir. fiscus hibáztatja a pör 104. lapján. Ezen hibáztatás igen furcsán áll a pör 106. lapján lévő azon hibáztatás mellett, hogy a Vörös Lászlótól hallottakat Ormos Miklós, Sánta Ferenc s Huszty György miért nem jelentették fel? Valóban az ily hivatlan feljelentésre szép biztatás és bátorítás az éppen nem hivatlan, hanem eskü következtében s így kötelesség szerint

tett nyilakozásnak hibáztatása, sőt büntetésseli fenyegetése? Igenis büntetéssel fenyegeti a felperes kir. fiscus ugyanazon lapon ezen tanút, ki alperes ártatlansága felfedezésére s az ellene elkövetett gonoszságok felvilágosítására vallani mer. És ezen fenyegetése s hibáztatása ürügyéül, miről vádolja Németh Albertet? Hogy az, mit Németh Albertnek vallomása szerint Vörös László beszélt, alacsonyság, azt talán a kir. fiscus sem fogja tagadni? Már Németh Albert ezen alacsonyság elbeszélését előadandó, arról ezt mondja: «az ellene (az elperes ellen) áskálódók feketelelkűségét nyilván elárulta.» Hát a felperes azt óhajtja vagy azt kívánja, hogy egy lelkipásztor, egy népnevelő szépnek, jónak találjon oly nyilatkozást, melyet Vörös László ezen szavakban tett: «én és Horváth József koma mondtuk meg csak azt is ennek a sok gencsi tuloknak, hogy mit feleljenek a fiscus előtt, nevezetesen Pikor Sándort, Nagy Gábort Murvay Józsit mi vettük reá, hogy valljon Wesselényi ellen, de a bolondok azt sem tudták elmondani, a mit kellett volna, s amit mi tőlünk hallottak. Nekünk persze az öregúrtól (Csomay Pál) volt instrukciónk, azt hát el is végeztük. Hej sokat fáradtam én csak ebben a dologban is az öregúr kedvéért», — és tovább: különösen a Wesselényi dolgában tett nekem és Horváth komámnak nagy ígéretet (Csomay Pál). Azt ígérte, hogy ha Wesselényi megbuktatódik, már mivel ő maga a királlyal kezét fogott, hogy abban az esetben debreceni kir. kommisszárius lesz, tehát akkor minket is csakugyan urakká tesz, ha, amit ő mond, azt mind kivisszük? Hogy ily hamis hitet s felebarátja vérenek ígéretékérti eladását magában foglaló nyilatkozást egy lelkipásztor s népnevelő feketelelkűségnek s ily bünt valóban bűnnek nevez,

azt hibáztatja, azért büntetéssel fenyeget a felperes kir. fiscus, ki magát oly nagyon szereti bűnök boszszúlójának nevezni.

Már amit még a felperes kir. fiscus 44. 45. 46. 47. és 48. szám alatti vallomások által lerontott tanúinak támogatására mond, azoknak azon megyében ösmeretes karakterére hivatkozván, azt illetőleg alperes is maga részéről cáfolatúl éppen arra hivatkozik, mi afelől ugyanazon megyének nagyobb és józanabb része előtt eléggé is ösmeretes. Mire hogy alperes bátran hivatkozik, azon senki sem fog csudálkozni, ki azon megyét ismeri; ellenben bajosan fogja érteni, hogy a felperes kir. fiscus miként tudott e tárgyban éppen ezen személyekre s jelesen éppen azon gencsi közbirtokosokat illetőleg is a közvéleményre hivatkozni?

A királyi fiscusnak ezen tanúira nézve végtére még azt is megjegyzi alperes, miszerint teljességgel nem szól mellettök az, mit felperes a pör 107. lapján említ, miszerint azok a 44. és 45. számok által bizonyított nyilatkozások után vallomásaikat meghitelesítették. Ezen rozlelkű tanúknak önnön magok által elősmert hamis vallomások azáltal, hogy azt megerősítették nem szünt meg hamis vallomás lenni. És ők önnön magok által elismert hamis esküjüket hitelesítéskor ismételvén, kettőztették bűnöket.

A felperesi közelebbi szóváltás által szükségessé vált ezen megjegyzések után, menjünk vissza a felperesi tanúk további vizsgálatába.

Miután az 1-ső rendbeli hat és a 2-ik rendbeli 8 tanúk a fentebbiek által lerontattak, még az is megjegyzést érdemel, hogy midőn ezen tanúk részint a felperes 4-dik kérdőpont formuláját, részint ahhoz hasonló vagy hasonlítani akaró valamit hallani prae-

tendálták, ugyanakkor magának a kir. fiscusnak tanúi között az 1. 4. 5. 6. 16. 17. 18. 24. 28. ismét 8. 11. 14. 15. szám alattiak ugyanazon nevezetes szavakat nem hallották vagy éppen hogy mondták volna, tagadják.

Ez annál inkább figyelmet érdemel, mivel az utóbbi tanúk közt olyanok vagynak, kik mind a beszélőhöz közel ültek, mind beszédére figyelmezni okuk volt. Ilyen az 1-ső tanú Uray alispán, ki éppen a beszélő mellett ült, azt bizonyos szavaiért meg is szólította s mégis azt vallja : «hogy nem meri állítani, ha alperes a kérdéses formulában foglalt szavakat mondotta-é? sem pedig más szavakat azok helyébe nem teszen.» Ezen tanúnak pedig leginkább kellene emlékezni, hogy ha alperes az állított frázist mondotta volna, mivel az, mit alperes mondott, neki gerjesztette fel leginkább s annyira figyelmét, miszerint annak ellene mondjon. De hogy alperes azon elhúzott sorokat bizonyosan nem mondotta, arra éppen ezen tanú egyik bizonyosság ; mert ugyanis, midőn ellenvetésére alperes felelt s világosítást adott, azzal megelégedett s abban megnyugodott ; már ha alperes a követelt frázist mondotta s az intés után is ugyanazt ismételte volna, Uray alispán abban megnyugodván, mint azt a 27-ik szám alatti 17. s 33. s a 28-dik sz. a. 2. 3. 5. és 7-ik tanúk bizonyítják, azon frázisban nyugodott volna meg s azt ismerte volna el helyesnek. Mit azon tisztelt úr bizonyosan magára nem veszen.

A 4-ik tanú Vetési Sámuel azon frázisra teljességgel nem emlékezik. Az 5-ik tanú Szeredahelyi Pál, valamint a 6-ik is Matay Antal, ki mint megyei jegyző oly közel ült alpereshez, hogy közöttök csak egy harmadfél lábnyi keskeny asztal vala, teljességgel nem emlékeznek, hogy a szavakat a kérdőpontok-

bani formulare szerint kötötte-e alperes össze, mi egyenesen azt teszi, hogy azon egész frázisra nem emlékeznek; mivel egy frázist vagy mondást nem az abban szavak, hanem azoknak mikénti összekötése határozza el.

A 8-ik tanú Mándy Imre, ki alpereshez csak 4-ik ült, előre bocsátván, hogy a kitett szavakat ha a kitétel szerint mondotta-e? arra nem emlékezik; magára a konstrukcióra nézve ezt mondja: «hogy a felséges uralkodó házat ily igen borzasztó káromlásokkal illette volna, azt meghitelt lelkiismeretem szerint, hogy az azt követhető méltó törvényes büntetés alapjául szolgálhasson vallomásom, nem állíthatom.» Ezen nem állíthatás tagadást foglal magában.

14-ik tanú Domahidy Pál azt mondja, hogy ő alpereshez legközelebb ülven, igen jól tudja, hogy az alperes a kérdéses tárgyban mondott maga orációjában annak egész folyamatán a kormányról vagy éppen nem, vagy (annyit bizonyosan tud) egyetlen egy tiszteletlen szóval sem emlékezett. Igaz mindazonáltal, hogy a nevezett gyűlésnek vége felé több apróbb s tüzesebb visszafelelgetések közt a kormányról is némely erős kifejezésekkel élt legyen az alperes. De jóllehet, minden szavaira tőle (t. i. a tanútól) kitelhetően figyelmeztetett, az uralkodó kormány ellen mindazonáltal legkisebbet sem hallott. Továbbá ezt mondja: «sem azt nem tudom, ámbár figyelmeztetes voltam, hogy a 9 millió ember zsirjának a kihúzását és azon 9 milliónak ellenünk felingerlését vagy annak várását vagy rabszolgaságra törekedését a kormánynak említette volna.»

15-ik tanú Luby Károly, ki hasonlóan a beszélővel átellenben egy keskeny asztallal elvალasztva fog-

lalt helyet, az elhúzott sorok helyett azzal éppen ellenkező mondást tulajdonít alperesnek, következőleg amazt tagadja.

A 16-ik tanú Tamási László elbeszélvén előbb, hogy alperes miket mondott, így szól: «nevezetesen nem hallottam ezeket: ocsmány képére álorcát húzván, kihúzta 9 millió ember zsirját, s mármost csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk az által felingerelvén, annak körmei közül ő szabadítson ki sat.»

A 17-ik Soos György s 18-ik tanú Fekete Márton, teljességgel nem emlékeznek, hogy alperes a követelteket mondotta volna.

A 28-ik tanú Molnár József az mondja, hogy a felség és kormányt sértő s ezen érintett szavakat soha az alperestől nem hallotta.

A 11-ik tanú Nagy Ignác elbeszélvén alperes beszédei értelmét, elhatározottan állítja, miszerint semmi lázító s felségsértő kifejezéssel nem élt.

Ezek szerint ezen 12 tanúk az alperest mentő tanúkúl vétethetnek; mert jelen s részint közellévőknek s figyelmezőknek azon állítása, hogy beszédeiben, melynek különben tartalmára emlékeznek, valamit nem hallottak: nemcsak negatív, hanem pozitív állítása annak, hogy az nem is mondatott.

Mikor arról van szó: mondatott-é valami s hallották-é azt vagy nem? s ugyanazon helyen és időben jelenvolt auditorium tagjai közül némelyek állítják, hogy hallották azaz hogy mondatott; mások, hogy nem hallották vagyis, hogy nem mondatott, nagyon fontos kérdés áll elő. Az a kérdés t. i. hogy az állítók és tagadók közül melyik félen van több hitelesség?

Tegyük fel az esetet, hogy mind az állítók, mind a tagadók egyforma számúak: pszichológiai okok

kivánják, hogy már ezen esetben is a tagadók részén kell a nagyobb hitelességnek lenni.

A mondottakra szavanként hiba nélkül oly rendben, mint mondottak, emlékezni minden kétségen túl, mint feljebb egész kiterjedésében megmagyaráztatott, csaknem lehetetlen s minden esetre nehezebb, mint arra emlékezni, hogy ilyen vagy amolyan szavak mondattak. Amarra felette ritka emlékezőtehetség kívántatik; erre a gyengébb emlékezetű ember is képes. Amarra nézve az emlékezni akaró ezen csalódásnak van kitéve: szó helyébe más szavat tehet, a beszélő által tartott rendet eltévesztheti, a szavaknak más interpunctiot adhat.

De nemcsak ebben, hanem a netalán emlékezetében álló mondásnak visszadásában azaz más előtt elmondásában is csalatkozhatik; más hangjellel mondhatja ki a kifejezést, más szóra teheti az intonatiót, az eredeti beszélő mimikáját nem követheti.

Ki nem tudja: mely sok ezerféle kicsinység s meny nyire változtathatja a beszéd vagy csak egyetlen egy szónak is értelmét. Ezen szavacska: *szép*, meleg érzéssel kimondva jelenti, hogy azt, amiről mondom nagyon szépnek tartom; hidegen kimondva nyilvánítja, miképpen a tárgy szépségéről nem sokat hiszek, irónia hangejtésével éppen rútat jelenthet. Ha már most valakinek szavai után vizsgálatot kellene tenni: kimerítő lehetne e azon bizonyágtétele, ki az elébe adott formula szerint vagy anélkül ráesküdnék: *A. ezt mondá: szép!* Nem önkényt világos-e, hogy a tanú, ha valami szót vagy szavakat vissza tud is adni, még azért, mint feljebb is mondatott, tehetett hamis tanúbizonyágot? S ha ezt már akkor is állíthatjuk, midőn az általa visszaadott szó valóságáról különben nem kételkedünk: mit fo-

gunk még mondani, ha a szavak valósággal volt mondásáról is kétség van?

A tagadó tanúnak sokkal kevesebb nehézséggel kell küzdenie, mert arra emlékezni, ha valami nem történt, nem mondatott, igen egyszerű dolog s nem kíván oly erős, oly sokféle körülményekre s apróságokra hibátlanul figyelmezeni tudó s híven megtartó emlékezetet. Ami könnyebb, az több embertől kitelik, arra minden ember alkalmasabb mint a nehezebbre, következőleg mivel a *nemre* emlékezni könnyebb, mint az *igennel* egybekötött ezerféle körülményeket híven megtartani, egyenlő szám esetében is már — mint előrebocsátók — a tagadók mellett van a hitelesség.

Ha tehát semmi egyébre nem figyelmeztünk is annál, hogy magának a felperesnek tanúi közül 12 van, ki a vádba tett szavak nem mondatását nyilatkoztatja, s csak 14 van olyan, ki ez vagy amaz mondatát alperesnek tulajdonítja: már ebből nyilvános, hogy a felperes tanúi közül a terhelők csak kettővel múlják felül a mentőket, 12 tagadó tanú nagyobb hitelességgel bír, mint ugyanannyi állító; de egyedül, hogy a felhozattak ellenére is csak egyforma hitelességgel birjanak, mégis 12 tagadó ugyanannyi állítónak tanúságát súlyegyenben tartja, következőleg felperesnek csupán két tanúja maradna alperes ellen.

Ha pedig gondolóra vesszük:

1. Hogy a felperesnek a vádszavakat igenlő tanúja csak hat van, azok közül pedig a 3-ik tanú a 46. szám alatti esketés szerént közgyűlésen tett nyilatkozásával előbbi vallomását visszavonta és megsemmisítette, a 32-ik tanúról pedig a pör 106. lapján maga a felperes lemondólag nyilatkozik, tehát a hat tanú csupán 4-re olvadt le.

2. Az egymástól különböző mondásokat előadó 8 felperesi tanú közül a 10-ik, 14-ik nem terhelők, sőt éppen mentők, de ha terhelők lettek volna is, feljebb előmutatott 28. szám alatti 2-ik s 9-ik számú vallomásaikban, melyeket alperes részére tettek, a kir. fiscus részére tett vallomásaikat megsemmisítették; a 30-ik felperesi tanú is, ha képtelen vallomása figyelmet érdemelne, s ha tanúk által békibizonyított undorító karaktere miatt méltatlan nem lenne, alperes mentőtanúi közt állhatna. Azonban a kir. fiscus részén lévő tanú semmiesetre sem lehetővé, itt is a három kivételével a felperesi tanúk csak ötön maradnak. Öt és négy az kilenc. És így a felperesi tanúk között legrosszabb esetben kilenc van alperes ellen, tizenkettő pedig alperes mellett.

És így ha a felperes kir. fiscus minden terhelő tanúi egyenként s öszvesen semmivé nem tétettek volna is, mégis magokból a felperesi esketésben foglalt tanúvallomásokból napfényi világossággal kitűnik, hogy a kérdéses értelmetlen mondást alperesnek tulajdonítani nem lehet.

Miután pedig azon minoritásban lévő terhelő tanúk is a feljebbiekben teljesen lerontattak: úgy áll a dolog, hogy a felperesi egész esketésben alperes ellen egyetlen egy tanú sem marad; mellette pedig 12, mégpedig felperes által előadott tanú, tehát felperes által kétség alá sem vétethetve, bizonyít.

A felperesi tanúknak ezekben előadott mind általános, mind részletes lerontása, cáfolata kétségtelenné teszi azt, miszerint azon vallomások a januári tisztelt ítélet által nemcsak azért, mivel még akkor csupán egyoldalúlag álltak, hanem azért sem vétettek volna alperest terhelőleg tekintetbe, mivel mint suggestivus kérdésekre tettek, bíróság előtt meg

nem állhatók, továbbá, mivel részint alperesnek személyes ellenségeitől jöttek, részint tilalmas befolyás szüleménye és végre, mivel azoknak tartalma is részint fontosság, részint hitelesség nélküli, összevetésekből pedig alperesnek terheltetése éppen nem, sőt inkább mentsége jön ki.

A felperesi tanúk fentebbi lerontása után az is feleslegessé válik, hogy alperes állítson tanúkat arra, miszerint ő azon kérdéses frázist nem mondotta, mert miután a felperesi tanúvallomások által nemcsak hogy be nem lehet bizonyítani annak mondását, sőt azok összevetéséből éppen annak nem mondása tűnik ki, igazságtalan, hogy alperes tanúk által mentse magát az alól, mit felperes bebizonyítani nem tud, s hogy saját tanúkat állítson annak megmutatására, mi a felperes tanúiból is kiviláglik.

Azonban a vád még nagyobb megszégyenítésére alperes számos tanúkat soroland elő, kik azt, hogy alperes a reáfogott frázist nem *mondotta, elhatározottan* bizonyítják.

De midőn alperes ezen tanúit elősorolná s a felperesnek azokra tett észrevételeit megcáfolná, kénytelen tanúi meghitelesítésére a felperes által tett általános észrevételekről szólni.

Ezt megelőzőleg pedig kinyilatkoztatja alperes, miszerint nem ismerheti el helyesnek azt, sőt ünnepelesen ellenmond annak, miszerint a tanúi meghitelesítéséről szóló oklevelet a felperes kir. fiscus peresítette be. Alperesi tanúvallomás alperes tulajdona; ily oklevél meghitelesítés által sem vesztheti el ezen természetét, mert ezen meghitelesítés a collateralis vallomásnak csak pótlékja s egyenesen ahhoz tartozó. Accessorium sequitur suum principale. Következőleg valamint amaz nem a felperes

kezébe adatik s nem általa peresíttetik be ; úgy ennek sem az ő kezébe kell menni, s ezt sem ő peresítheti be. Kiki csak a maga okleveleit csatolhatja a pörhöz, s ha ezt az alperes tanúinak meghitelesítésére nézve a felperes tehetné, úgy ezen meghitelesítést is úgy kellene tekinteni, mint az ő tulajdonát, mint az ő rendelkezésére bízott oklevelet : így minő oklevél maradna az alperesnek tulajdonúl s szabad rendelkezésére, miután a kezei közt volt collateralis vallomás a meghitelesítés által váltatott fel?

A felperesnek az alperesi tanúkra tett észrevételeire általános felelet

Mi a felperesnek említett általános észrevételeit illeti, azokra alperes ezeket feleli.

Azt mondja a felperes a pör 94-ik lapján, hogy az alperesi kérdéseknek 5-ik és 6-ik pontja oktató ; hogy azok által a tanúknak szájokba adódik, hogy részint csak tagadják azt, amiről kérdeztetnek, részint csak igen-nel feleljenek arra, mi az 5-ik 6-ik pontban és már feleletképpen kérdeztetik.

Ezen említett kérdések célja annak világosságra hozatala volt : hogy alperes azt, mivel vádoltatik, nem mondta, nem tette. Így tehát csak a körül forogván a dolog, mondotta-é alperes azon frázist, mit a kir. fiscus követel, és tette-é azon lázítást, miről vádoltatik vagy nem? egyedül csak igen vagy nem feleletre volt szükség s csak annak lehetett helye.

Alperes úgy hiszi, kérdésekben általában véve sem hiba, sőt érdem, midőn azok a csak igen-t vagy nem-et magában foglaló felelet egyszerűségére vannak irányozva. Midőn pedig egyedül az van kérdés-

ben, hogy valaki mondott-é vagy tett-é valamit? akkor csakugyan alperes józan ésszel más feleletet képzelni sem tud, mint az igen-t és nem-et.

Ennélfogva alperes csudálkozik, hogy felperes miként tudja ezen *kérdéseket* oktatónak s a feleletet szájba adóknak nevezni; ő, kinek részéről, mint feljebb már láttuk, oly valóban suggestivus és szájbarrágó kérdés volt feltéve; ő, ki egy egész formularét tett igenlés végett tanúi elébe, még pedig oly formularét, mely semmi törvényesen hivatalos kútfőből meríthető nem volt, hanem csak hirhordás és titkos feladásból vétethetett; ki tehát legfeljebb csak az általánosan kezdhetne volna, hogy alperes mit mondott. Ugyan hányszor fogja még a kir. fiscus alperesre nézve a farkasnak a bárány elleni vádjáról szóló mesét ismételni?

Felperesnek azon ellenvetésére, hogy az alperesi tanúk negyedfélév múlva adván bizonyosságot, már tisztán nem emlékezhetnek, ezt jegyzi meg alperes:

A felperes tanúi sokkal könnyebben felejtették s felejtették is valóban el 50 nap múlva azt, hogy alperes szóról-szóra mit mondott, mint alperes tanúi évek múlva azt, hogy alperes a követelt mondást mondotta-é vagy nem? Ezen állítás nem fog csudálatosnak tetszeni, ha megfontoljuk:

1-ör. Hogy mint feljebb annyira kifejtetett, sokkal és tiszter bajosabb arra emlékezni s azt elmondani, ami mondatott, mint arra emlékezni, hogy valami nem mondatott.

2-or. Alperes beszédeit s mondásait ama közgyűléstől a tanúvallatásig, ha szinte csak 50 nap volt is közben, már azért is természetes volt elfelejteni, mert ezen idő alatt nem volt körülmény, mi valakit arra visszaemlékezni kényszerített volna; a közgyűlés után

felejtették alperest beszédestől, s mindenki a közbejött követi választás s egyéb tárgyak és érdekek által volt elfoglalva; ellenben később a fiscus által tett vallatás, a köztudatra jött kérdőpontok s a notapörnek országszerte rémülést okozó megkezdése mindenki nagy figyelmet gerjesztett, s a követelt frázis s az azért indított Nota kisértet s «memento mori» gyanánt lebegett százak előtt. Főként pedig azokra nézve, kik ama gyűlésen jelen voltak, annak, hogy alperes azt, mivel vádoltatik, s mi oly nagy következtetésűvé tétetett, vajon mondotta-e vagy nem, természetesen oly kérdéssé kellett válnia, minek megfejtésére bizonyosan minden még el nem enyészett emléket visszaidéztek s azt mint többé el nem felejtendő tárgyat emlékezetökben lefoglaltak.

Különbön általánosan is áll, miszerint alperes tanúi huzamos idő múlva is jobban emlékezhetnek mind arra, hogy alperes mit mondott, mind pedig hogy mit nem mondott, mint a felperesé; mert alperes tanúi olyak voltak, kik őtet kihallgatni s hallani akarván, természetesen reá figyelmeztek is, felperes tanúi pedig azok voltak, kik alperest nem akarták hallgatni s hallani; mit pedig kihallgatni, sőt hallani sem akarunk, arra bizonyosan nem is figyelmeztünk s tehát nem is tudjuk.

Azt is említi felperes, hogy miért mutatá alperes ártatlanságát bizonyító okleveleit ily későn be? Erre felelni felesleges. A per kifogási stádiumában bizonyosan a kir. fiscus sem szokott mint alperes a pör derekára tartozó okleveleket adni be.

Hogy alperes kifogásokkal, miért élt? az a kifogásokkal élhetés törvényes voltának fentebbi bebizonyításából kitetszik.

Hogy a pör kifogási stádiumában miért telék el

annyi idő? azt is kir. fiscus alperesnél jobban tudhatja, mivel ezen már 44 hónapot ért alperesnél csak 7 és fél hónapig volt, s mivel új okleveleknek időközti beadásával s új és nem is álmódott vádak támasztásával alperest hónapokig tartó készültek tételére a felperes kir. fiscus kényszerítette. Egyébiránt alperes bőven kifejtette a pör 85. és 86-ik lapján azt, hogy miért s mennyire nem láthatta szükségesnek okleveleket előbb szerezni öszve.

Még azt is gáncsolja a felperes, miszerint alperes tanúi által csak azt bizonyítja be, hogy mit nem mondott; nem pedig azt, hogy mit mondott. Miután felperes egy koholt frázist alperesre fog s azt néhány hamis vagy tévedő tanúival támogatja, de hitelesen bebizonyítani nem tudja, szeretné, hogy a helyett az alperes szolgáljon neki egy parafrázissal, mibe kötölözködni próbálhasson. Kár, hogy ezen kívánsága (mit megszorultságát felvéve könnyen megfoghatni) elfelejteti vele, miszerint alperes legfeljebb pozitív vádak s ellene felhozott adatok ellen tartozik magát védeni, adatokat pedig hozni fel s azokat próbálni felperes kötelessége.

De alperes nem is kérdezhetette tanúitól azt, hogy ő mit mondott, mert nem tartja oly kérdés tételét szabadnak, mely az emberi emlékezhetés szokott korlátját túlhágván, a tanútól olyat kíván, mit az jó lélekkel nem tehet. De ily kérdést nem is vala szükség tennie; mert hiszen beszédére nézve a felperes részint általánosan támadta ugyan meg, azt állítván, hogy azon beszéd lázító volt; de ezen állításra a felperes azon beszédből ama koholt frázison kívül semmi egyebet nem idéz, annál fogva azon lázítási vád is — nem lévén mire alkalmaztassék — csak ama követelt frázisra esik; alperesnek tehát egyedül ezen frázis-

nak általa történt mondását vagy nem mondását volt szükség kérdése tárgyává tenni. Még ami célzatára nézve kérdésben áll, az is szükségleltti; mert a felperesnek lett volna kötelessége az alperes beszédeinek egészét vagy legalább nagyobb részét — előreterjesztvén azon hibás célzatot — az által és abból bebizonyítani; de miután ezt teljességgel nem tette, s ama koholt frázison kívül még követelés-ként sem áll alperes beszédeiből egyetlen egy positivus szóval is elő, alperesnek is csak azon frázisról lehetett s kellett szólnia. Azonban az alperes tanúi beszédeit szóról-szóra, természetes, hogy el nem recitálják; mert azt nem tudhatják, frázisokra pedig szajkóként meg nem tanítottak, de elmondják annak törvény létesítésére s közbéke megalapítására célzó és minden törvényelleniségtől ment értelmét, s következőleg azokból az is világos, hogy alperes mit beszélt.

Egyébiránt sohasem fogja alperes azon tartozását elősmerni, hogy közgyűlésen mondott beszédeiről a kir. fiscusnak s a tekintetes kir. táblának is számot adni tartoznék. Ily tartozás minden képzelhető cenzúrák közt legborzasztóbb lenne. A praeventiv cenzúra a gondolatokat bölcsőjökben fojtja meg, a repressiv békót tesz azokra; de hogy egy forum létezzék, mely elébe a sem írásban, sem nyomtatásban nem létező gondolatokat s az örökre elrepült s a feledékenység tengerébe merült hangokat kellesék — mint elítélendőket — állítani; azt alperes képzelni nem tudja.

Azt is állítja felperes kir. fiscus az alperes tanúiról, miszerint azok tévóváznak s haboznak. Erre legcáfolóbban azon vallomások magok felelnek meg.

Ha a meghitelesítéskor valamely tanú zavarba jött volna is, azt csudálni nem lehetne; mert nem

minden ember előtt szokott dolog egy ítélőmesterrel s kir. fiscussal hivatalos helyezetben egyedül lenni, kivált midőn a tanúnak tudnia kell, hogy legalább a kir. fiscusnak, mint felperesnek s ellenfélnek, kedvetlen az, mit ő ellene vagy ügye ellen s az alperes mentségére vallott. S ezért ha valamely tanú hitelesítéskor bármely nem elég világos kifejezéssel élt, azt alperes ellenmondásában tett óvása értelmében egyedül a felperes kir. fiscus megzavaró jelenléte s új kérdések tétele következésének nyilatkoztatja.

Tétovázóknak s habozóknak nevezi a felperes jelenen a 12. 13. 14. 21. tanúkat, de hogy miben haboznak s miben áll tétovázások, azt igen bölcsen elhallgatja. A 21-ik tanúról még azt mondja, «hogy habozása s tétovázása vallomásának egyszeri olvasására kitünik.» Alperes nem egyszer, hanem sokszor olvasta a bátran meri állítani, hogy bármely józan eszű ember sem fog egyet is ezen vallomások közül akárhányszori olvasásra is habozóknak s tétovázóknak találni.

De a habozásnak s tétovázásnak vádja a felperes állításait s főként utolsó szóváltását bizonyosan sokkal méltóbban s fontosabban nyomhatja s nyomja is.

Egy helyt a 102. lapon így szól: «úgyis nem a pusztá szó nem annak ez vagy amaz renden lett kiejtése, hanem a dolog maga, a lappangó rossz szándék, mely a szavak által nyilvánítatik, érdemel itt legnagyobb figyelmet.»

A 104-ik lapon pedig ez áll: «E pörben azokat vette a felperes kir. fiscus, mint törvényes és közönséges bosszuló vádjának tárgyául, miket az alperes az 1834. esztendei december 9-iki tekintetes nemes Szathmár vármegyében tartatott közgyűlésen a köz-

csendnek és az ország rendszeres alkotmányának felzavarására mondott és eszközölni igyekezett.»

Ha ezen két mondás összehangzik s egyezik egymással, úgy vagy azt teszi mind a kettő :

Hogy már nem azon frázisról, hanem az alperes célzatáról van általánosan véve szó, ebben az esetben felperes önkényt lemond arról, mire egész keresetét építette s maga lerontja annak egyedüli positivusnak állított alapját ; vagy pedig azt teszi ezen két állítás, hogy nincs egyébről kérdés, hanem arról, hogy alperes ama gyűlésben mit mondott. Felperes pedig csak ama követelt frázist állítja az alperes által mondottnak, következőleg csak azon frázisról lehet kérdés.

De az első állításnak azon nyilatkozása, miszerint nem azon szavakról s nem azoknak minő renddel lett kiejtéséről van kérdés, azon értelemre mutat, hogy már nem jó a követelt frázis kérdésbe, mert minden mondás csak szavakból s szerkezetből áll, s ha sem a pusztá szóról, sem a szavaknak minő renddel lett kiejtéséről nincs kérdés, úgy magáról a frázisról sincs. Ellenben a második mondás azt fejezi ki, hogy minden abban pontosul, hogy alperes ama gyűlésben mit mondott. Felperes pedig állítólag sem hozza fel s tanúival is bizonyítani nem tudja alperesnek semmi más mondását, mint ama követelt frázist. Így egyszer azt mondja miszerint akár mondta alperes azon szavakat s ejtette azokat oly renddel ki, akár nem, mégis mondta azt a frázist ; másszor pedig arra megy ki állítása, hogy nincs arról kérdés, hogy minő szavakat s minő renddel vagyis szerkezettel mondott azaz, hogy azon frázist mondotta-é? hanem hogy mi volt célzata. Mit pedig amannak tudása nélkül csak gyanítani sem lehet.

Ezek szerint ezen két állítás vagy egymással vagy mindegyik maga magával ellenkező és mindenestre tétovázó és habozó.

Továbbá azt mondja felperes ugyanazon a lapon : «miszerint alperes a jobbágyoknak ura s királya ellen felkeltét mintegy törvényesnek s igazságosnak mondotta, és hogy a francia revolúciót alkalmazta a kérdés alatti esetre, valamint azt is, hogy alperesnek 28-ik szám alatti 8-ik tanúja azt mondja, hogy a jelenlévők a felséget a kormánytól megkülönböztetni nem tudták.» Lehet-é ezeknél igaztalanabb s fonákabb ráfogás?

Honnan szívta a felperes azon mérget, hogy alperes a jobbágyok lázadását igazságosnak s törvényesnek mondotta volna? Hiszen minden tanú ezzel ellenkezőt mond. Hát a francia revolúció alkalmazását minő gonosz álmában látta? s a 28. szám alatti 8-ik tanú nem azt mondja-é, miszerint a jelenlévők a kormány s felség közti különbséget éppen tudták, és hogy tudták, azt alperesnek köszönhetik.

Azon periódusban, hol ezen hamisságok állanak, a felperes ezeken kívül elmondja: «hogy alperes azon gyűlésre ment, állítja, hogy a követi útasítást akarta felforgatni, hogy a kormány s nemesség ellen kikelt, hogy a parasztság adóját s praestatióit nép zsirjának nevezte, és hogy a parasztság által szenvedett igazságtalanságok ürügye alatt azt nyugtalan-ságra felingerlette», mindezekről ezt mondja s periódusát így végzi : *és tette ez, — t. i. mit jelentenek az alperes szavai a zsirja kiszívásáról, annál inkább, mivel azt egyenként magyarázta s értette akárminő renddel állott beszéde, melynek részletes tartalma, ezen kifejezések is voltanak.*» Ehhez hasonló periodust lehet a többekközt a pör 103. lapján olvasni : «De

nem lehet itten elmellőzni azon erőltetett különbséget is melyet az alperes a kormány és felség között magának a végett *kohol*, hogy a kormány nevezete alatt a felség ellen kikelhessen. Ezt a különbséget ily értelemben nem ismeri a törvény, *sőt de ezzel mind a törvény, mind a törvényes rendszer nyilván ellenkezik.*» Azután a jobbágyok adója és mindaz, amit a közre szentelt, mindaz, mit a földesurának adnia, tennie kell, a fennálló rendszerből folyik; ezt is tehát a népszirja kiszívásának állítván, az alperes a státus ellen törekedett s így a vádbeli bűnbe esik. Tehát ezen különbséget, mely a szó értelméből s józan észből folyik, mely alkotmányos lét szükséges következése, mely törvényeink által oly nyilván ki van fejezve, melyet az egész világ ismer s melyet hazánkban is ezerek használtak s használnak, alperes koholta? mit tehet s mit kell ily hamis állításokról, ily stílusról, ily szintaxis és logika nélküli írásmódról mondani? Ugyan nem szokatlan jóakarát kell-e arra, hogy mindezt valami rosszabbnak vagy gonoszabbnak ne nevezzük, mint oly habozásnak s tétovázásnak, mely vesztett ügy védelmezésekor természetes zavarodásnak s mindenféle kápkodásnak következése.

Azt is mondja a felperes, hogy a tanúk közül többek tekintetbe nem vehetők, mert csupa tagadók. S ilyet tízet nevez. Ebben nagyon csalódik a felperes, mert alperesnek elhatározottan tagadó tanúja nem 10, hanem 43 vagyon. De ha felperes ezen szó alatt *tagadó* annyit ért, mint nem *positivus*, úgy erre nézve nagy tévedésben van; mert oly tárgyban, hol valaminek történése vagy nem történése felől van kérdés, ott az elhatározottan állító vagy merőben tagadó a legpositivusabb tanú (qui positive affirmat vel positive negat) s ily tárgyokban az a negativus

(mit magyarul nem tagadónak, hanem nemlegesnek hívnak), ki elhatározottan sem állít, sem tagad. Hol lehet positivusabb tanú, mint aki positive elhatározottan állítja, hogy valaki valamit nem tett vagy nem mondott.

Az alperesi tanúk közül többeket *figyelmet nem érdemlőnek* nevez a felperes, mert — úgymond — nem emlékeznek s vagy 9-et e sorba tesz. De miről mondják ezen tanúk *«hogy nem emlékeznek.»* Korántsem arról, hogy alperes a követelt frázist mondta-e vagy nem? mert hogy nem mondta, arra tisztán emlékeznek, hanem arra nem emlékeznek, mire Uray alispán észrevételt tett, de amelyre a vett felvilágosítás után még Uray alispán sem figyelmeztett többet. Ezen mondás felől az alperesi kérdőpontokban a már fentebb előadott okokért egy szó sincs, az csak a felperesi kérdőpontok közt áll, ezen tanúk pedig felperes tanúi sorában nincsenek; miként lehet tehát ezen alperesi tanúkra nézve szó, hogy azon felperesi kérdésre felelnek-e s mit felelnek? Egyébiránt már feljebb ki van fejtve, miszerint azt képzelni, következőleg kivánni sem lehet, hogy bármelyik tanú is alperesnek ama többízbeli hosszú beszédeit könyv nélkül szóról szóra el tudja mondani. Ha ezt nem lehet kivánni, úgy bizony azt sem, hogy azoknak valamely részecskéjét tudja; márpedig azon mondás is ugyanazon beszédeinek volt egy részecskéje. Ennélfogva annak gáncsolása, hogy valaki valamire nem emlékezik, már magában véve is különös, mert valamire emlékezni vagy nem emlékezni, nem függ az embertől, de azt gáncsolni, hogy nem emlékezik arra, mire valóban csuda volna, ha emlékeznék, t. i. évek mulva egy egész frázisra, ez még furcsább; de legfurcsább azt gáncsolni, hogy valaki nem mond s nem

vall olyat, mire nem emlékezik s nem is emlékezhetik.

Még az is megjegyzést érdemlő, miszerint felperes azon tanúkra nézve, kik alperes célzatáról szólnak, ellenvetésül azt mondja, hogy nem azokra bízták az alperes célzatát megítélni, hanem a bíróságra. Felperesnek ezen állítása és okoskodása annyit tesz: azon tanúk ama gyűlésen jelen voltak ugyan s hallották mindazt, mit alperes beszélt, de azt, hogy azon beszédeinek értelmes célzata mi volt, meg nem ítélik, a bíróság azon beszédeket nem hallotta, azok előtte nem feküsznek s következőleg nem is tudhatja; tehát azoknak értelmét s célzatát megítélheti.

Az embernek célzata lelke s szíve belsejében fekszik, csak az tudhatja azt bizonyosan, s csak az ítélni arról, ki oda tekinthet. Ennélfogva senki s így tanú sem állíthatja hitelesen, hogy valakinek bármi beszédében is mi volt azon felső ok és cél, amittől indítatva s aminek elérésére szólott vagyis hogy mi volt szubjektív értelemben véve célzata. De a célzatot objektíve vévén fel, igenis elismerheti s megértheti az, ki valakinek beszédét figyelemmel hallgatja, mert ezen objektív célzat elismerhető abból, hogy azon beszéd minnek van elérésére intézve; annyival könnyebben lehet ezt elismerni, ha beszélő azon célzatot maga kifejezi.

Az alperes a pör 105-ik lapján álló szavakat sem hallgathatja el, hol t. i. felperes így szól: «vannak az alperesi tanúk közt olyanok is, kik az indulattól elragadtatva igen sértőleg s rágalmazólag kikelnek a *kérdéses szavak szerkeztetése s ennélfogva a felperesi tanúk ellen.*» Köszöni alperes ezen nyíltszívű kifejezést, mellyel felperes világosan elismeri, miszerint

azon követelt frázis nem az alperes szerkezete s tehát nem általa mondott frázis, hanem hogy ez a felperesi tanúk által szerkesztett.

De alperes nem érti, hogy ezen világos nyilatkozás után azon követelt mondásra s az azt igenlő tanúkra miként akarhat a felperes még valami fontosságot tenni, és azt sem, hogy egész keresetéhez, mely eredetileg s egyedül azon frázison alapul, melyről most maga megvallja, miszerint az nem alperestől eredett, többé miként ragaszkodhatik.

Alperesi tanúk a frázis nem mondására

A fölperesnek az alperesi tanúvallomásokról szóló általános észrevételeire tett ezen feleletek után lássuk az alperes tanúi sorát s azokból nyilvános bebizonyítását annak, hogy alperes azon kérdéses frázist soha sem mondotta.

Ezen tanúk s elhatározott vallomásaik így következnek :

1-ör *Füley József* esküdt, 27. sz. a. első tanú collateralis vallomásában ezt mondja: «Azon szavakat, melyeket mondani vádoltatik, hogy valósággal beszédének egészében úgy mondotta volna ki, éppen nem tudom, nem hallottam: *kormányt emlegetett, de azokra sértést nem ruházott*, minekutána kimagyarázta magát s a nép zsirján értette azon terheket, milyenek a robotok, adók, deperditák s több affélék!» Ebben elhatározottan mondván alperes kormányt emlegetett, de arra sértést nem ruházott önkényt foly, hogy alperes ama kormány sértő frázist nem mondotta, s hogy a tanú ezen szavai: «*teljességgel nem tudja, nem hallotta*» elhatározottan teszik azt,

hogy alperes azon frázist nem mondotta, s azért a tanú meghitelesítésekor ama szavait igen természetesen cserélte fel azzal, hogy azon frázisnak *az alperes által történt mondását kereken tagadja.*

A felperes ezen hitelesített tanúról azt is állítja, hogy tétováz, s ezt onnan következteti, mivel — úgy mond — a követelt frázis lett mondásának elhatározott tagadását elegendő okokkal nem motiválja. Alperes eddigelő nem tudta, hogy tanúknak még motiválni is kell azt, hogy valamit miért vallanak? és hogy midőn arról van szó, hogy valami mondatott-e, s ők állítják, hogy nem mondatott, még okát kellessék adniok, hogy az miért nem mondatott? Egyébiránt megmutattuk feljebb, hogy ezen tanúnak collateralis vallomásából logice s szükségképpen foly azon módosítás, melyet hitelesítéskor tett. Mit azon módosításon kívül mondott, az természetes és helyes felelet volt egy neki tett új kérdésre. De alperes meggyőződése szerint sem azon kérdés természetes, sem annak mint új kérdésnek tétele helyes nem volt. Kéntelen alperes itt felhozni, mit feljebb *S. M. M.* alatti ellenmondásában is óvásul említett, miszerint t. i. alperes által maga részére s védelmére tett vallatás, hitelesítéskor s hitelesítés által ellene intézett vizsgálatná nem válhatik. Márpedig azzá válik, mihelyt olyatén új kérdések tétetnek, melyek nem az alperestől jönnek s az ő érdekével meg sem egyezők. Annyival inkább, ha — mint e jelen esetben történt — egy oly új kérdés tétetik, mely egyenesen a felperes kérdései közül van véve. Ezen kérdést, hogy tudniillik mi volt tehát az, mit alperes mondott, mint már feljebb láttuk, alperesnek tenni sem helyes, sem szükséges nem volt és azért sohasem is tette.

De annyival kevesebbé volt természetes vagy he-

lyes, hogy az ítélőmester tegyen ily kérdést, melyre jó lélekkel meg sem lehet felelni, és hogy ő, ki az alperes kérésére s részére van ítéletnél fogva arra, de csak arra küldetve, hogy alperesnek vallatási okleveleit hitelesítés által egész erejűvé tegye, ezen hitelesítéskor egyszerre felperesi kérdésre, tehát annak számára vallatni kezdjen.

Ezen óvásos megjegyzés mind e jelen mind más tanúkra nézve szól, mert több tanúk megpróbáltattak a fennebbi s más kérdésekkel is.

2-or Szuhányi Ignác táblabíró, 2-ik tanú collaterális vallomásában elhatározottan állítja, hogy alperes azt, mi a kérdéses frázisnak leglényegesebb része s értelme, miszerint t. i. a kormány a népet ingerli, alperes távolról sem érdekelte. Ennek következtetésében meghitelesítéskor ugyanazt még nyilvánosabban fejezi ki ezen szavakban: «hogy mivel b. Wesselényi a kérdéses szavakat, úgy amint összefűzve vannak, nem mondotta, tehát ezen kérdéses mondást vagy frázist neki tulajdonítani teljességgel nem lehet, s *nem is mondotta* s beszéde egészen más értelemben volt, melyre a tanú világosan s tisztán emlékezik.»

Miként meri felperes ezen logikai következtetésű s elhatározott vallomást habozónak s tétovázónak mondani, az megfoghatatlan.

3-or Brezanóczy Lajos kiadó 3-ik meghitelesített tanú ezt vallja; «*az utolsó pontban elhúzott szavakat hogy a báró nem mondotta*» azt onnan tudom, mert hitem szerint állíthatom, hogy egész beszéde alatt a báró semmi olyast elő nem hozott s nem mondott, mely a közcsendet háborította vagy közbotránkozást okozott volna.

A felperes ezen positivus tanúba is beleköt, azt

mondja a pör 94. lapján, hogy ennek azon vallomása : «miszerént *alperes* egész beszéde alatt semmi olyast elő nem hozott s nem mondott, mely a közcsendet háborította vagy botránkozást okozott volna» ellenkezésben van ezen mondásával : «felolvastatván a követi tudósítások, b. Wesselényi Miklos az úrbéri V-ik articulushoz megmaradását hosszas s fontos beszéde által kívánta eszközteni ; de minők valának *okoskodásai* e tárgyban a bárónak? az igen szokatlan nagy lárma miatt fel nem foghattam.» Hát abból, hogy az ember valakinek *okoskodását* jól fel nem foghatta, az következik-é, miszerint ne tudhassa, hogy azon valakinek említett beszéde a közcsendet nem háborította s közbotránkozást nem okozott ; hiszen ezt még akkor is lehetne tudni, ha ama beszédéből semmit sem is hallott volna, mert itt ezen háborodás vagy közbotránkozás úgy áll mint következés, a beszéd pedig mint ok. Hát a következtést nem lehet-é látni s tehát tudni anélkül, hogy az okot tudjuk? Vagy talán a felperes a tanú által említett szokatlan nagy lárma alatt közönséges felháborodást akar érteni? Ily magyarázat közgyűlések folytáival tökéletes ismeretlenséget árulna el ; de hogy azon szokatlan lármát nem is lehet ilyesmire magyarázni, a tanú is felvilágosítja, ezt mondván : «beszéde inkább többszöri helybenhagyást mint kedvetlenséget okozott.»

Ezen ráfogni igyekezett ellenkezés bizonyítására még azt is említi felperes, mire több tanúknál is hivatkozni nem áttal, miszerint t. i. *alperes* ellen azon gyűlésben *fiscalis* aktiót akarnak indítani. Hát felperes még nem tudta-e megtanulni vagy nem akarja-e tudni, hogy azon *fiscalis* aktiót az *alperes* ellen bosszús indulattal törekvők, de teljességgel nem beszédei kö-

vetkezésében, tehát nem azért, miről a tanú szól, hanem mielőtt még egy szót is szólhatott volna, a gyűlés kezdetén s egyedül csak azért akarták indítani, hogy Uray alispán praecoccupáló beszéde után ő is kívánt szólni s ezen szólási jogától elállani nem akart.

4-szer. Vadász György meghitelesített 4-ik tanú ezt mondja: «Alperes azon pontban *elhúzott szavakat nem mondotta*, mert ha mondotta volna, azt neki (t. i. a tanúnak) hallani kellett volna.»

Ezen nem «*hallottam*» *kitételből* a felperes e tanú ellen erősséget akar kicsikarni. Meg kell erre jegyezni mindenek előtt, miszerint ezen kitétel «*nem hallottam*» ámbár magában véve nem elég elhatározott, de közéletben gyakran használtatik annak elhatározott kifejezésére, hogy valaki valamit nem mondott. Természetes is, miszerint midőn követeltetik, hogy valami mondatott egy oly beszédben, melyet hallottunk s azon követelt mondatról azt mondjuk, hogy azt azon hallott beszédben nem hallottuk, ez annyit tesz, mint hogy az azon mondatott beszédben nem mondatott, mert itt a «hallott és mondatott» synonymumnak vétetik. Ily értelmű ezen tanúnak collaterális vallomásában álló *nem hallottam* kifejezése, mit hitelesítéskor feljebb említett nyilatkozásával ki is magyarázott. És ezen *nem hallottam* kifejezésről helytelenül állítja a felperes, hogy ellenkezésben volna azzal, mit ezen tanú a 3-ik kérdőpontban mond; ott ugyanis követi utasításba adandó javallatról mondja, hogy azt jól fel nem foghatta, de erről sem állítja, hogy azt nem hallotta volna, mert a jól fel nem fogás még nem zárja ki a hallást; ellenben amiről elhatározottan mondja, hogy nem hallotta s pozitíve állítja, hogy nem mondatott, az nem követi utasításba leendő javallat, hanem azon értelmetlen,

de legkisebb javallatot is magában nem foglaló frázis, mit a kir fiscus követel.

5-ször. Décsy László táblabíró 6-ik tanú vallomásában azt mondja, hogy aki alperes beszédére figyelmeztet, lehetetlen, hogy abból azt húzta volna ki, miképpen az alperes a kormányt vádolta volna azzal, hogy az adózókat veszedelmes kitörésre ingerelné, sőt a lehető kitörések alkalmával is *csak a kormányt nyilvánítá szabadítónak*. Éppen ily értelemben teszi a meghitelesítéskor azon felvilágosítást: «hogy a kérdésben a kitett szavakat, melyekkel báró Wesselényi vádoltatik ugyanaz éppen *teljességgel nem mondotta*» s azon szavakra, melyekért Uray alispán felségsértési bűnnel célzott a bárót vádolni, a tanú éppen nem emlékezik; de újabban letett hite után mondja, hogy a reáfogott szavakat *teljességgel nem mondotta.*»

Felperesnek még ezen tanú sem szól elég világosan. De miért? azért, mert arra nézve, hogy Uray minő mondáson akadt fel, ezen tanú sem szolgál felperesnek valami frázissal, min elfacsarva magyarázgató tehetségét gyakorolhassa, és nem szolgál azon igen egyszerű okból, mivel becsületes ember s frázist nem koholhat.

A felperes ezen tanúnak vallomásáról igen zavarosan okoskodván, azon akad fel, «*hogy emlékezik is, nem is.*» Ugyanazon tárgyról egyszer azt mondani, hogy arra emlékezünk is, nem is, ez önnönmagávali ellenkezezés, de különböző tárgyak közül némelyre emlékezni, némelyre pedig nem emlékezni, a világon a legtermészetesebb dolog. Ezen tanú a harmadik pontban emlékezik alperesnek némely okoskodásai tartalmára, s ez igen természetes, mert értelmes ember figyelemmel hallgatott beszédéből némely vonáso-

kat megszokott tartani; emlékezik továbbá, hogy alperes azon reáfogott frázist nem mondotta, ez megingt természetes, mert azon frázis oly otromba s oly értelmetlen, hogy ha azt alperes mondhatta volna, arra a tanú csak azért is emlékeznék, mivel alperestől oly ostobaságot bizonynal sohasem hallott; nem emlékezik pedig a tanú arra, hogy mi volt alperesnek azon mondása, mire Uray észrevételét tette, s ezen nem emlékezés szint oly természetes, mint az előbbi kétrendbeli emlékezés, mivel amazokra emlékezni igen könnyű, erre pedig igen bajos, mert erre a tanúnak szóról szóra meg kellett volna azon mondást mind tanúlni, mind pedig emlékezetében tartani.

6-szor Szabó György nagy-károlyi uradalmi actuarius 9-ik meghitelesített tanú a 6-ik pontra ezt vallja: *«Azon szavakat a báró nem mondotta.»*

A felperesnek ezen tanúról tett észrevételére csak ennyit: ezen tanú mondja ugyan, hogy alperesnek valami mondásán Uray alispán felakadt. De az, hogy valaki felakad valami mondáson még talán nem bizonyítja azon mondásnak hibás vagy éppen bűnös voltát? Ilyesmit csak úgy lehet következtetni, ha azon felakadó oly auktoritással birhatna, hogy ítéletére építeni kellessék. Ha pedig ily auktoritással birna, abban az esetben valamint felakadásából azon mondásnak hibás vagy bűnös voltára következtetést lehetne húzni, úgy abból, hogy a felakadására vagy észrevételére tett felvilágosításban egészen megnyugodott, bizonyosan azon mondásnak hibátlan s ártatlan voltát következtetni kellene.

7-szer. Fényes János tiszti alügyész meghitelesített tanú ezt mondja a 6-ik pontra: *«onnan tudom pedig, hogy a fennírt szavakat nem mondotta, mivel bár egész gyűlés ideje alatt jelen voltam, semmi lází-*

tásra, vagy felségsértésre célzó szavakat vagy kifejezéseket nem mondott.»

Erre a felperes gúnyhangon így szólt: «tehát onnét tudja, hogy nem mondotta, mert nem mondotta.» Ilyesmivel kár gúnyolódni, mivel annak, miszerint ezen tanú a frázis nem mondását tudja, első oka csakugyan az, hogy alperes azon frázist nem mondotta. Egyébiránt jelen tanú vallomásában az okoskodás így áll: Wesselényi semmi lázításra vagy felségsértésre célzó szókat vagy kifejezéseket nem mondott, tehát a követelt frázist sem mondotta. Ezen okoskodás ellen csak azon esetben lehet a felperesnek valami kifogása, hogyha azon frázisról azt vallja, hogy abban lázításra vagy felségsértésre célzó szó, nincs.

8-szor. Ujfalusi Lajos hites ügyvéd, meghitelesített 11-ik tanú a 6-ik pontra következőket mond: «*az elhúzott szavakat nem mondotta, azok a jól nem hallás következései lehetnek, mert lármában csak darabolva vehették ki beszédét a távoliak s ebből formáltak osztán ily kitételű egészet.*»

9-szer. Becski József szolgabíró, 12-ik tanú meghitelesítéskor ezt mondja: «hogy az alatt, miszerint a vád alá vett szavakat alperestől nem hallotta, azt értette s érti, hogy jelen lévén azon közgyűlésben, b. Wesselényi az említetteket nem mondotta, mivel ha mondotta volna, aminthogy mindig figyelmeztett a tanú, hallotta volna.»

10-szer. Décsy Farkas táblabíró 13-ik tanú a 6-ik pontra következőket felel collaterális vallomásában: «hogy b. Wesselényi Miklós azt mondotta volna, a kormány nem akarja azt T. K.K. és RR., mely csalárd álorcát tévén ocsmány képére, kihúzza 9 millió ember zsirját stb. — ezen szavakat, habár jelen voltam is

s bár semmi érzékeim nem hibáznak, soha sem hallottam.» — Ezt meghitelesítéskor azon önkényt következő felvilágosítással pótolja, miszerint azon *szavakat nem is mondotta a báró.*

11-szer. Mike András a gróf Károlyi-ház nyugalmazott ispánja, 14-ik tanú, collaterális vallomásaiban ezeket mondja: «Ezen értelmű szavaira emlékezem a mltsgs, báró úrnak, t. i. félni lehet, hogy ha a jobbágyságtól az örökös megváltás a megyei utasítások nyomán megtagadtatik, ezek előtt a nemeség gyűlöletesebb leend s idővel keserűségében az ellen kitörni is kész lesz, el lévén üttetve sorsa könnyebbülése reményétől. Egész beszédében a királyi felség szükséges személyét s a királyi méltóság tekintetét semmi legkisebb szavakkal sem illette, arról mindenkor a legmélyebb jobbágyi tisztelettel emlékezett, soha senkit vagy a felség ellen való lázadásra vagy a kormány ellen való ellentállásra, erőszakos tette nem ingerlett.» — Meghitelesítés alkalmával pedig vallomását megerősítvén, következőket tesz még hozzá: hogy b. Wesselényi Miklós az *elhúzott szavakat teljességgel nem mondotta.*

12-szer. Medve István közbirtokos, 17-ik tanú, a 6-ikra: «Ezen kérdőpontban elhúzott szavakat ily veszedelmes értelemben és sorozatban, mint azok itten állanak, b. Wesselényi Miklós úr egyáltalában nem mondotta. Egészen más okoskodási renddel valának azok az ő jóra törekedő beszédében elszervezve s ezek itt nem egyebek, mint az egész beszédnek rosszul felfogott töredékei, s éretlen főtől téve ily, az egész hazára nézve kárhozatos alakban» stb.

Ezen különben is eléggé elhatározott s világos nyilatkozatot a hitelesítéskor azon hozzáadással erősíté meg, hogy a hatodik pontban elhúzott szorozatot

egész gyűlés folyta alatt a báró egyáltalában nem mondotta, hogy azon szavak rossz lélekkel az alperesre fogott szavak, mert azokat az alperes — noha a tanú legnagyobb figyelemmel hallgatta — *teljességgel egyáltalán nem mondotta*; de szép logikai előadását, mellyel az urbéri V-ik cikknek a hazára való jótékonyságát magyarázta, mivel nem jegyezte, s hogy ennyi következék belőle, nem is képzelhette, el nem tudja beszélni.

És ezen tanuról nem átallja a felperes azt mondani: «hogy ez tud is valamit, nem is, hallott valamit, de nem tudja mit, amit törvényküvüli vallomása szerint tudott is, már elfelejtette, tehát semmit sem ér.» Igenis tudja ezen tanú mind azt, hogy alperes a reáfogott éretlen frázist nem mondotta és ezt férfias elhatározottsággal állítja, mind pedig azt, hogy alperes egész beszédének célzata s fő tartalma mi volt, ezt collateralis vallomásában elmondja s ezeket azért tudja, mert hallotta s figyelemmel hallgatta alperes beszédeit s hallotta, miszerint az semmi helytelent nem mondott. Mi az tehát, mit a felperes állítása szerint a tanu hallott, de nem tudja mit? Mi az, mit collateralis vallomásában tudott, de már elfelejtett, és minek nem tudását veszi ezen tanúnak is rossz neven?

Megint azt és csak azt, hogy nem tud a felperes számára egy frázist recitálni, és azért nem ér ezen tanú semmit. Hogy felperesnek semmit sem ér, az tagadhatatlan, de annyival többet ér alperes részére. Hogy azon mondást, mire Uray alispán észrevételeket tett, el nem mondja, annak legfőbb oka, hogy arra nem emlékezik. De eziránt alperes részéről kérdezve nem is volt, s hogy arról, miről kérdezve nem volt, ne feleljen, szintoly természetes, mint hogy

hitelesítésekor is mint alperesi tanú felperes kérdésére ne valljon. Egyébiránt a hitelesítéskor hozzá intézett kérdésre, minek értelme csak annyi volt, hogy recitálja el alperes beszédének egy részét, lehetett-e természetesebben felelni, minthogy azon beszédét sem le nem írván, sem könyv nélkül meg nem tanulván, azt nem teheti. Azokból, miket e tanú meghitelesítésén mondott, éppen az látszik, hogy teljességgel nem felejtette el azokat, mit collateralis vallomásában mondott volt: de talán mások feledték vala azt meg mert különben bajosan kérdezősködtek volna tőle anynyira az Uray által felfogott mondás iránt. Erről s az alperesnek arra adott felvilágosításáról a tanú collateralis vallomásában ezt mondja: «másod alispán úr elhallgatott és nem ismételte a báró elmondott szavait, holott ha azon szavakban felségsértés vagy csak távol érintve lett volna, míg mindenkinek emlékezetében volt a báró elmondott szava, ismételni kellett volna mind a maga igazolására, hogy t. i. nem ok nélkül szólította fel a bárót, mind a királyi felséghez tartozó jobbágyi alázatos tisztelete hozta volna magával.»

13-szor Jasztrabszky Ignác közbirtokos, 18-ik meghitelesített tanú, az alperes beszédének tartalmáról s célzatáról tesz említést s azután ezt mondja: «a 6-ik kérdésben aláhúzott szavakat is b. Wesselényi nem mondotta.»

14-ik. Kerekes László tisztii alügyész 20-ik meghitelesített tanú a 6-ra: «E kérdőponiban álló szavakat a báró nem mondotta; azt csak azok foghatják reá, kik személye iránt talán valami indulattal viseltetnek; az egész beszéd csak oda célzott, hogy az örökös megváltást a megye rendeivel is pártoltassa, annak hasznát az ország mindenrendű lakóira alkalmaztatta,

ellenkező esetben annak megtagadásából származható kedvetlenségeket is emlegette, de azt, hogy a kormány ingerelné fel a népet, távolról sem állította.»

15-ör. Vörösmarthy Károly hites ügyvéd 21-ik tanú a 6-ikra: «b. Wesselényi Miklós úr azon szavakat, melyekkel vádoltatik, melyek a jelen kérdésben vannak, úgy amint ott állanak *soha nem mondotta*, azok az ő lelkes, jóra törekvő beszédének lelketlen s minden okoskodási rendtől megfosztva kicsipegetett részecskéi ármány-főtől téve ily fekete szerkezetébe. Báró Wesselényi Miklós úr azt sohasem állította, de nem is mondotta, hogy a népet ingerelné a kormány, s azt állítani beszéde okoskodási körén kívül lett volna. Azon szomorú következtetéseket előadá — mint feljebb is érintém — melyek az V. c. megtámadásából eredhetők, s figyelmezteté a nemeséget a nép s közte lehető veszedelmes helyzetre, melyből azután csak a kormányingerlőnek dolgozna, távolról sem érdeklé.

Ugyanez a hitelesítéskor vallomását mindenképpen megerősíti, 6-ra oly hozzáadással és nyilvános kijelentett értelemben, hogy alperes azon reáfogott beszéd-töredéket, mely a kérdésben elhúzott sorokban foglaltatik, teljességgel nem mondotta. A hitelesítő ítélmester önagysága azon kérdésre (?!), hogy minő szavai voltak tehát b. Wesselényinek, melyeket Uray alispán úr felfogott? azt felelte ugyanazon tanú, hogy adott vallomásában tökéletesen kifejté a tárgybeli tudományát, elmondotta mindazt, mire emlékezők, azt nyilvánosan tudja, hogy a kijelentett beszéd-töredéket nem mondotta, s hogy erre (t. i. a feljebbi kérdésre) kielégítő feleletet adhatna a tanú, évégett az egész beszédet kellene elmondania,

melyet akkor mindjárt sem, annyival inkább négy esztendőök lefolyta után, tenni lehetlen.

És ez azon tanúknak egyike, kiről felperes azt állítja, hogy haboz és tétováz.

16-or. Oláh Mihály közbirtokos hitelesítettnek elfogadott s számszerint 22-ik tanú a 6-ik pontra azt mondja: «hogy a kérdéses szavakat *alperes nem mondotta*. Ő arra figyelmeztette a RR-eket, hogy ha magok tagadják meg az örökös megváltást, a nép a nemesség ellen gyűlöletes indulattal viseltetnék s a kitörés esetében csak a kormány lehetne szabadító.»

17-er. Kászonyi Pál hites ügyvéd, 23-ik meghitelesített tanú, «a 6-ra az ezen pontbeli kitévelt oly értelemben, mint előttem felolvastattott, b. Wesselényi őnagysága nem mondotta s ily értelművé a báró beszédiből vétkes elmagyarázás által hibásan tekerített. A báró beszédebéli okoskodásnak teljes tartalma ugyanis oda levén intézve, hogy a kérdéses törvénycikkely elfogadásából mily jótékony haszon hárulhat kivétel nélkül a haza minden lakóaira; ellenben az örökös megváltás megtagadása által mi borzasztó veszedelem következhetik az elkeseredés miatt kitörhető sokkal nagyobb néposztálytól az ország lakósi azon kevesebb részére, kinek tulajdoníthatja ezen boldogító törvény létesülhetése megtagadását; csupán ezen lehető siralmas eset elhárítását s az adott pótló útasítás megváltoztatását sürgette s azt mondotta, hogy a vad kitörés esetében egyedül csak a kormány lehet szabadító. *Azt pedig, mintha a kormány ingerelné a népet, még gyaníthatólag sem érdekelte*, de következetlenség nélkül nem is érdekelhette.»

Meghitelesítés alkalmával azon új kérdésre, miszerint emlékezik-e tehát a báró által a kérdéses al-

kalommal használt kifejezésekre? a tanú nem felelt, hanem ismételte, miszerint ama kérdéses frázist nem mondotta. Ezt ha a tanú nem azon nézet következésében tette, miszerint új, még pedig felperesi kérdésre mint alperesi tanú felelni nem tartozik, úgy ezen nem tiszta feleletének egyedül ezen váratlan új vallatás s a felperes kir. fiscus zavaró jelenléte volt oka.

18. Kölcsény Gábor táblabíró 29-ik meghitelesített tanú a 6-ra: «azokat a szavakat, melyek a kérdőpontban vannak, b. Wesselényi úgy *nem mondotta*; azok az ő beszédjéből rendkívül kikapottak, okaival oda célzott s figyelmeztette a R-ket, ha hogy az örökös megváltást ők tagadják meg, lehető, a nép a nemesség ellen kel s ekkor csak a kormány szabaddíthatja meg. Arról egy szót sem szólott, hogy a kormány ingerelné fel a népet, melyet távolról sem állított, mely beszéde rendéhez nem is tartozott».

Hogy ezen tanú a feljebbi kijelentése alatt azt értette s egyebet nem is érthetett, hanem hogy alperes a kérdéses frázist nem mondotta, azt tulajdon maga a hitelesítéskor szóval kimagyarázhatta nyilván, mely felvilágosításának a hitelesítésbeni beiggytatását később meg is kívánta, mint a 75. szám alatt ide mellékelt tulajdon bizonyítványának ezen szavaiól látható: «bizonyítom azt, hogy amidőn az authentication a 6-ik pontra azon világosítást adtam, hogy azon szavakat vagyis konstrukciót teljességgel nem mondotta, melyek a kérdőpontban elhúzza vannak, ez az authenticationba be nem iratott, hihető azon okból, mivel jelenlétemben történetesen tenta ömlött azon papirosra, melyre az authentication iródott, melyre nézve mai napon ismét elmentem méltóságos ítélmester úrhoz, emlékeztetvén tett világosí-

tásomra, kérvén és megkivánván annak beigtatását (Okt. 18. 1838.)»

19-er. Szabó Sámuel közbirtokos meghitelesített 30-ik tanú: «a 6-ra azon szavakat, melyek ezen számmal jegyzett kérdőpontban aláhúzza vannak, általában nem mondotta és reáruházni merő képtelenség, hanem szelíden fejtegette a kormány és nemesség nép iránti viszonyait; magyarázta, hogy a sokszor említett V. úrbéri t. c. megtagadása által azon néptömeg, ki a nemességet eddig is elnyomójának lenni vélte, könnyen veszedelmes lázadásra gyulladhat.»

Ezen szintoly positivus, mint sokra emlékező tanúról a fiscus azt mondja a pör 100-ik lapján, hogy semmire sem emlékezik.

20-or. Laneczky Antal Szathmár megye seborvosa 32-ik meghitelesített tanú a 6-ra: «Ezen pontban elhúzott szavakat b. Wesselényi általában nem mondotta.»

21. Sánta Imre tiszti alügyész 33. meghitelesített tanú: «a 6. kérdőpontban aláhúzással megjegyzett szavakat b. Wesselényi ónagysága *nem mondotta*, hanem más rendes logikával és nem ily vad öszvefüggésben lévő kiejtéssel fejezte ki. Ő mind a nemességnek, mind a kormánynak a nép iránti viszonyait fejtegette, soha és teljességgel nem mondotta ő, hogy a kormány a népet felingerli, hanem, amint a 3-ik pontra adott felelete végén megjegyzé, azt fejezte ki, hogy az V. úrbéri cikkelynek a nemesi rend által megtagadása miatt azon nép, aki eddig is elnyomójának úgyszólván a nemesi rendet tartotta, a nemesség ellen igen veszedelmes lázadásra is gyúlhat, s ennek jó eleve való kikerülése végett nagyon javasolta azon úrbéri cikkely megtartása iránt legelsőbb adott instrukciónak megújítását.»

22-er. Fábíán Gábor táblabíró 35-ik meghitelesített tanú: «ami pedig a 6-ik pontot illeti, ami abban vagyon, hallva sem hallotta alólírt, sőt éppen ellenkezőt hallott, nevezetesen: ha — úgymond — ezen jussát is megtagadjuk 7 milliom polgártársainknak, melynek pártolására majd minden megyék reáállották, ez a 7 milliom polgárság a nemeséget tartván ezen részben ellenkezőjének, isten tudja mi szomorú helyzetbe eshetnénk stb.»

23-or. Nagy Elek, gróf Teleki nemzetség javai inspektora, 37-ik meghitelesített tanú a 6-ik pontra: «az aláhúzott rendeket, hogy a báró ezen renddel és szavakkal *nem mondotta*, azt bátran merem állítani, mert az ilyformán a fentebbi gondolat-folyammal öszve nem illesztethetik; de szorosán véve ily renddel és szavakkal semmi meghatározott értelmet öszvekötni sem lehet.»

Ezen elég nyilvános vallomást hitelesítéskor megerősíti oly hozzátétellel, hogy a 6-ik pontra tett kifejezést úgy értette és most is úgy érti, *hogy a kérdéses és aláhúzott konstrukciót b. Wesselényi Miklós teljességgel nem mondotta.*

24. Manyoki Károly, gróf Teleki Lászlóné számtartója, 38-ik tanúnak a kérdéses konstrukcióra adott meghitelesített vallomása ez: «b. Wesselényi Miklós úr *ezeket nem mondotta*, akinek hosszadalmas beszédeit oly népes megye közönsége a tetszés és jóváhagyás legkitűnőbb jeleivel fogadja, olyakat nem is mondott, magával annyira nem ellenkezhet.»

25. Boros Felix esküdt, 28-ik sz. a. 3-ik tanú collateralis vallomásában elhatározottan mondván, miszerint *alperes nem lázított, sem senkit egymás ellen nem ingerlett*, a meghitelesítéskor oly felvilágosítást tesz, hogy azon vad szavakat, midőn sem ingert,

sem lázadást sem pedig felségsértést, mint előadásában e tanú nyilatkozott, nem tett légyen: b. *Wesselényi teljességgel nem mondotta*, mely szavakat ha mondotta volna, mindezekbe benne találhatná.

Ezen tanút felperes habozónak, tétovázónak, valomását határozatlannak s erőltetettnek nevezi. Ezen vallomásban is oly okoskodással van: Wesselényi ingerlést, lázítást s felségsértést nem tett, tehát a követelt szavakat nem mondotta, hogy ki ezen okoskodást erőltetettnek nevezi, az annak ellenkezőjét kell, hogy természetesnek tartsa. Ez pedig így állana, hogy mivel Wesselényi nem ingerlett, nem lázított, felséget nem sértett, tehát a követelt frázist nem mondotta.

26-or. Szováthy Zsigmond hites ügyvéd, 6-ik meghitelesített tanú, a 6-ik pontra vagyis a vád alá vett mondás iránt így szól: «E pontban kitett bűnös szavakat Wesselényi nem mondotta, hanem azon gyászos következéseket adta elő, melyek az örök megváltás megtagadásából eredhetnének, milyeneket legközelebb a kolera idejekor is tapasztalni elég szerencsétlenek valánk, s innen mutatá azt meg, hogy a megterhelés elkeseredést, az elkeseredés pedig bosszúállást s vad lázadást szülhet.» Ezen elhatározottan s körülállásosan valló tanú is azok közé tartozik, kiket a felperes csupán tagadóknak nevez.

27-er. Gerzon Ferenc főszolgabíró, 7-ik meghitelesített tanú: «azon szavakat, melyekkel a 6-ik kérdőpontban vádoltatik, teljességgel *nem mondotta.*»

28-or. Kovács Benedek királyi táblai hites jegyző, meghitelesített 8-ik tanú így nyilatkozik a tudvalévő 6-ik pont iránt: «Ezen kérdőpont elején elhúzott sorok alatti kifejezéseket a *báró soha sem mondotta* oly renddel és oly értelemben, hanem azok közül

egyek szók beszédében szétszórva mondattak általa oly értelemben, mint már feljebb előadták; ezen elhúzott sorok mesterségesen látszanak öszverakva lenni.»

29-er. Ternyei János esküdt, 30. sz. a. tanú a meghitelesítéskor frázisról (melyről bizonyítványában semmi említést nem tesz) pótolólag következőket mondja: «hogy a tárgybeli inquisitiót, a kérdőpontjai között foglalt 6-ik pontban elhúzott beszédteredéket b. Wesselényi Miklós nem állította s nem mondotta.»

Ezen tanúba is bele kíván a felperes kötni annál fogva, hogy hitelesítéskor azt fejezte ki, miszerint azon kérdésre, mik voltak az alperes azon szavai, melyeket Uray alispány felfogott? egyenesen feleletet nem adhat nemcsak az időnek hosszas volta miatt, hanem azért is, mivel e tárgy felett nem sokat gondolkozott. Ezen tanú, igaz, hogy mint esküdt alperes részére vallomásokat szedett, de azok teljességgel nem voltak arra intézvék, hogy Uray alispány alperesnek minő mondását fogta fel, természetes tehát, hogy ezen tanúnak arról gondolkodni szükséges nem volt.

30-or. Szuhányi László táblabíró 78-ik sz. a. tanú bizonyítványában ezeket mondja: «Ezeknek következtetésében továbbá bizonyítom azt is, hogy b. Wesselényi Miklós azt, minek mondásával vádoltatik hogy t. i. a kormány nem akarja sat. teljességgel nem mondotta.»

31-er. Szathmári József tiszt. földmérő 79. sz. a. tanú bizonyítványában ez áll: «végre bizonytságot teszek arról, hogy a fent tisztelt báró úr ezen szavakat, a kormány nem akarja sat. teljességgel nem mondotta.»

32-er Dózsa Péter szolgabíró 80-ik sz. a. tanú bizonyítványában az foglaltatik: «ezen vádló pontot (a kormány nem akarja sat.) *nemcsak nem mondotta*, hanem minden intézete szavának az volt, hogy az elszegényedett adózó nép sorsa, mely a sokezernyi terhek által minden zsirjából kiszáradt, enyhíttessen s az V-ik cikk elfogadása javallatával a nagy teher közül kiemeltessen.»

E három utolsó bizonyítvány nincs ugyan meghitelesítve, ámbár a meghitelesítő ítélőmester úr őnagysága előtt hárman jelentették azon bizonyítványoknak tőlök lett eredhetését. Ezek ellen felperes a meg nem hitelesítés tekintetéből nem is tesz kifogást, de azt annyival is kevesebbé tehetné, mivel mind az ítélőmester őnagysága, mind az alperes jelenlétében személyesen kinyilatkoztatta, miszerint meghitelesítésök ellen semmi kifogás sincs.

Itt van 32 tanú, tehát a kir. fiscus feljebb leronott 6 tanújánál számszerint is ötszörnél több. És ezen 32 tanúnak feljebb elősorolt állításaik, miszerint alperes azt, mivel vádoltatik, nem mondotta, mind értelmére, mind szavaira nézve oly tiszták s annyira elhatározottak, a mennyire csak annak kifejezésére képes lehet.

Ezen tanúk pozitivitását, igenlegességét kétségbe hozni nem lehet. Mondatott már feljebb, miszerint oly tárgyban, hol valaminek cselekvéséről vagy mondasáról van szó, az elhatározottan tagadó tanút kell pozitívusnak, állítónak tekinteni. Ily esetben csak azokat lehet negativusoknak, nemlegeseknek nézni, kik a mondottakra nem emlékeznek s azokról semmit sem tudnak. De feljebbi tanúk teljességgel nem olyanok, kik nem tudnák, nem emlékeznének vagy nem hallották, hogy alperes a követelt szavakat mon-

dotta-é vagy nem? hanem elhatározottan emlékeznek, tudják s bizonyítják, miszerint alperes azokat nem mondotta.

Józanfejű embernek bizonyosan azon ellenvetés sem fog eszébe jutni miszerint talán ezen tanúk nem emlékezhetnek arra s nem tudhatják bizonyosan azt, hogy alperes a kérdéses frázist nem mondotta, de legkevesebbé tehet ilyen ellenvetést a kir. fiscus, ki alperes elleni egész keresetét éppen ezen ellenvetés ellenkezőjére, t. i. arra alapítja hogy némelyek emlékezhetnek arra, mit alperes mondott. Ha felperes hiszi azt, (mit különben alperes tagad), miszerint lehet valaki mondására huzamos idő mulva is szóról-szóra emlékezni; úgy még inkább kell azt hinni, hogy igenis lehet arra bármennyi idő mulva is emlékezni, miszerint valaki valamit nem mondott és ezt annyival kell inkább hinni, mennyivel könnyebb akármire általánosan mint részletesen emlékezni, s mennyivel könnyebb valaminek csak értelmét megtartani, mint értelmét s szavait is felfogni s el sem felejteni. Mert ugyanis azon emlékezetre, hogy valaki valamit nem mondott, elegendő és bizonyos adatok azon fogalmak, melyeket magunknak valakinek beszéde értelméből csináltunk, s melyek feljebb látott pszichológiai oknál fogva maradandó tudatunkká válnak; arra ellenben, hogy emlékezünk, miszerint valaki ezt és ezt mondotta, nemcsak általános felfogás és emlékezet, hanem minden szónak, interpunkciónak s az egész szerkezetnek részletes felfogása s emlékezete szükséges.

A tisztelt bírák vagy a kir. fiscus, kik alperesnek védelmét hallani vagy olvasni fogják, s kik azt bizonyosan meghívások és kötelességek következtében feszült figyelemmel fogják hallani s olvasni, bizonyo-

san fognak most s akármennyi idő múlva arra emlékezni s azt bár hittel is erősíthetni, miszerint ezen védelemben, s annak jelesen éppen a közelebbi két három lapjain következő frázis «alperes hálás köszönettel veszi felperesnek ellene intézett törekvéseit s szívéből örvend jelen per alá vétetésének» — teljességgel s egyáltaljában nincs. De abból, hogy erre tisztán emlékezzenek, legkevésbé sem következik, hogy ezen egy-két lapot vagy annak bármely frázisát is most s annyival kevésbé egy pár hónap múlva könyv nélkül s szóról-szóra el tudják mondani.

A kir. fiscus kétségen kívül többeket gyakran hallott a tisztelt bíróság közül mind közhelyeken, mind azokon kívül szólani, s ha azok közül valamelyikre gonoszlelkű rágalmazó valamely általa nem mondott, botránkozató mondást fogna, azt állítaná, hogy közgyűlésben káromkodott avagy a közállomány s béke ellen ingerlett, bizonyosan emlékeznék arra a kir. fiscus, sőt lelkiismerettel is erősíthetné azt, miszerint azoktól olyasmit soha sem hallott vagyis, mi ezzel ugyanegy tetzen, hogy azok az ő jelenlétében olyasmit soha sem mondtak; de abból, hogy arra tisztán emlékezzék, éppen nem lehet következtetni, hogy mindazt, mit ezen tisztelt uraktól hallott, szóról-szóra tudnia kellésék.

Alperesnek minden már idézett s még idézendő tanúi tökéletesen positivusok s elhatározólag állítók azt illetőleg, hogy alperes azt, mit reáfogtak, nem mondotta. Vallomásaikban arra nézve van némely tekintetben negativitas, hogy mik voltak alperesnek azon szavai, melyeken Uray alispán felakadt volt. De ezen negativitas is, mint már feljeb láttuk, annak következése, hogy alperes az iránt tanúitól feleletet sem helyesen nem kívánhatott, sem arra szüksége nem

volt. Egyébiránt beszédére nézve a vallomásokban csak azon természetes negativitas létezik, ami szerint a tanúk azokra vagy azokból egész konstrukcióra szóról-szóra nem emlékezhetvén, jó lélekkel sem mondhatják, tehát el sem mondják, különben beszédjének s beszédjeinek foglatját s értelmét, ki kisebb, ki nagyobb terjedésben, de mindenik elmondja s elmondta, miképp nem sértett, nem lázított, nem ingerlett. Positivitas létezik tehát ezen tanúvallomásokban arra nézve is, hogy alperes miket mondott s éppen ezekből tetszik ki, miszerint alperes azt, amit a kir. fiscus követel, s mi beszédeinek annyi tanúk vallomásai által bizonyított értelmével s tartalmával ellenkezik, nem mondhatta s nem mondotta.

De voltaképpen itt csak az a kérdés, mondotta-e alperes ama reáfogott frázist vagy nem? Hogy mit mondott, arról nincs s nem is lehet szó. Nem tartozik alperes, mint már feljebb kifejezte, közgyűlésen mondott beszédeiről kir. fiscusnak számot adni, és ha kir. fiscus ama frázison kívül, melynek valótlansága már annyira bebizonyított, más mondásaért akarna a felperes belekötni (mely jussát azonban felperesnek soha el nem ismeri), úgy is nem alperesen a sor azt bebizonyítani, hogy mit mondott, s mit nem mondott, hanem a felperes kötelessége azon mondást, mit még keresete tárgyául akar venni, előadni s teljesen bizonyítani, mert *actori incumbit proba*.

Ezen 32 tanún kívül, kik vallomásaikban minden gátot tevő szándékát megszegyenítő tisztasággal fejezik ki azt, miszerint alperes a kérdéses frázist nem mondotta, vannak alperesnek még más szint oly positivus tanúi, kik ha nem kerek s rövid szavakkal élnek is *«alperes nem mondotta»* s másként fejezik ki magukat, de mégis azt és csak azt fejezik ki, miszerint

alperes a követelteket nem mondotta. Ezen mindjárt elősorolandó vallomásokat csak silány szofizmákkal s csak a legegésőbb szándék támadhatja meg, de tiszta logikával vagyis józan ésszel ítélő fő első tekintettel át fogja azoknak elhatározottságát s félremagyarázhatatlan értelmét látni.

Ki úgyis alperesnek más, mégpedig a követelttel egészen ellenkező frázist tulajdonít, az csakugyan nyilván tagadja amazt ; — ilyen :

Mercz Mihály, gróf Károlyi György uradalmi tisztartója, 27-dik sz. a. 16-ik meghitelesített tanú, ki ezt mondja : «mondotta volt méltóságos báró Wesselényi Miklós őnagysága, ha hogy a köznéptől az örökös megváltás megtagadtatik, amit teljes reménnyel várt az előre tett biztosítások után, könnyen megeshetik, hogy a nemességet támadja, kiket egyenesen nyomorgatójának tart, ekkor T. KK. és RR. ha ez bekövetkeznék, megment ugyan bennünket a kormány a nép dühétől, de mi lesz nyereségünk, mint magunk romlása ; hogy ezt kerüljük mielőtt a következő romlás bekövetkeznék, vessünk gátat a megalapítandó közboldogsággal.» Ez oly mondást tesz a kérdésben forgó frázis helyett alperes szájába, mely amazzal egészen ellenkezik, következőleg állítván, hogy alperes azon általa vallott frázist mondotta, tagadja, hogy amazt, t. i. az ezzel ellenkezőt mondotta volna, hasonlólag —

Solymosy Mihály 27-ik sz. a. 2-ik meghitelesített tanú 6-ikra, «az ezen pontban elhúzott sorokat, noha a báró őnagyságához igen közel állottam, nem hallottam, hogy mondotta volna beszédében, hanem ezen szavakat hallottam hogy mondotta : t. i. hogy a parasztság, ha sorsának régen várt és sürgetve óhajtott jobbra fordulása helyett megtámadást szenved, könnyen szülhet az bosszúérzést, megtámadást ; mely

szavaira őnagyságának T. Uray Bálint alispány úr, tartván attól, hogy a tisztelt báró őnagysága ékes beszédével a nov. 10-én költ s követ uraknak felküldött pótló utasítást a t. nemes megyével visszahúzatja, felállott és a tisztelt báró ellen a részén álló s levő sokaságot úgy akarta ébreszteni, mintha a méltóságos báró a felség ellen tiszteletlenül beszélt volna és mondhatom, hogy a tisztelt m. alispány úr, ha szabad a körülállásokból tapasztalásomat s vélekedésemet szabadon kimondani, csak azzal győzött, hogy a méltóságos báró beszédeit a fogható erővel bíró gencsi nemességnek úgy magyarázta, hogy a méltóságos báró a nemességet egy sorba akarja helyheztenni a parasztsággal és hogy olyan törvényt akar alkotni, hogy a nemesség s földesúr törvényesen szoríttasson a jobbágnak lakó telkét örökösen soha vissza nem váltólag eladni stb.»

Ezen tanú éppen azon mondás helyett tulajdonítja a feljebbi mondást alperesnek, melyre Uray alispán észrevételét tette, következőleg egyenesen a kir. fiscus által követelt frázis helyett. Hogy pedig ezen mondás az alperesre fogottól egészen különbözik, azt bizonyosan senki sem fogja tagadni. Ezen tanú azt is megfejtí, hogy mi bírta Uray alispánt arra, hogy alperesnek beszédébe ily ok nélkül belekössön.

Kik vallomásaikban nyilván állítják, miszerint alperes beszédében semmi lázító, semmi ingerlő, botránkoztató nem volt, azok azt állítják s nyilván állítják azt, hogy beszéde közt azon frázis sem volt vagyis hogy azon frázist nem mondotta, mert hiszen azt senki sem fogja kétségbe hozni, hogy azon követelt frázis ingerlő, s ha egyébért nem volna is, de logikátlanságáért botránkoztató. Erre nézve positivus tanú —

Zimán Lajos 27. sz. a. meghitelesített 8-ik tanú, mert ez elhatározottan mondja, miszerint *alperesnek*

beszédeiben semmi lázító vagy ingerlő nem volt ; s tudja, hogy a királyi felség szent személye ellen legkevésbé félremagyarázható szót sem szólott, következőleg nemcsak tagadó, hanem elhatározottan állító értelme van annak, mit a 6-ik pontra mondott ; hogy a kérdéses szavakat mondotta volna, bár gondolkozó tehetségét miként is odafordította, nem emlékezik, nem különben —

Kovács Ágoston 27. sz. a. 25-ik meghitelesített tanú, aljegyző, ez nyilván és elhatározottan állítja, miszerint alperes beszédében semmi lázító, ingerlő vagy pedig felséget s a királyi méltóságot sértő nem volt, és minthogy *beszédének veleje egyedül oda vala irányozva*, miszerint az V-ik cikk elfogadásával a *haza lakószói közt az egyetértés és békekesség megalapítassék* : állítja azt is, hogy alperes szavaiban semmisenem volt, mi a megye rendei előtt botránkozást okozott volna. Mindezeket elhatározottan állítván, s tehát mindenre emlékeztén is : ezáltal arra való emlékeztétét fejezi ki, hogy alperes olyat, mi a fentebbiekkel ellenkezik, nem mondott. Ennek következtében ezen tanúnak azon kifejezése, miként arra már nem emlékezik, minő szavakat használt az alperes beszédében, csak annyit tesz, hogy alperes mondását szóról-szóra elmondani nem tudja, de a követelt frázisra nézve pozitíve tagadást foglal magában. Miután ugyanis elmondotta, hogy alperes miket nem mondott, s miután a követelt frázisnak értelme s kitételei olyanok, melyeket alperes nem mondott, a tanú ezzel azt bizonyítja, miszerint alperes azon frázist nem mondhatta s nem mondotta. Szintúgy —

Katona József 27. sz. a. tanú hite alatt erősíti, miszerint alperes mondott szavaiban legkisebb lázítás sem volt, de az ország státusait is sem egymás, sem

a kormány ellen nem ingerlette, sőt teljes erejével azon igyekezett, hogy az ország lakósi között az egyetértés, a békesség állandóul megfundáltassék, valamint azt is erősíti, hogy a 9 millió ember zsirja kiszívását nem a felséges királyra fejezte ki; mindezeknek állítása s hitteli erősítése kétségen kívül azt teszi, hogy alperes azt, mivel vádoltatik, nem mondotta, mert, ha mondotta, a tanú feljebbieket felőle nem erősíthetné.

Éppen ily bizonyos logikai következtetés az, hogy Nagy Ignác aljegyző 25. sz. a. 5-ik tanú, miután valamint a fiscus részére tett, úgy e jelen vallomásában is elbeszélte, hogy alperes a kormányról minő értelemben szólt, de ezen értelemben, melyet mindkét vallomásában egyenlően fejez ki, a követelt frázis értelmével egészen ellenkezik, tehát ama frázis mondását tagadja.

A tanúk ezen hosszú sora befejezéséül imhol még öt tanú, kiknél félremagyarázhatlanabbúl nem lehet állítani, hogy alperes amaz észnélküli frázist nem mondotta.

Domahidy Gedeon táblabíró, 28. sz. a. 9-ik tanú, ki, mint feljebb láttuk, a fiscus részére adott vallomásában is a kérdéses frázisnak lényeges részeit s értelmét tagadván, magát azon frázist tagadta, e jelen vallomásában amazzal megegyezőleg még nyilvánosabbá tette annak értelmét ezen szavaival, ama mondásról szólván: «azon mégis fájlalva csodálkozom, hogy világosság oly nagy barátjának, a nyilvánosság oly példányjának, báró Wesselényi Miklósnak ezen gyűlésben ejtett szavaiból minő fondor alacsony irigység, féktelen rágalmazni kívánó nyelv függeszthette öszve a húzott sorokat ezen kérdőpontban.»

Domahidy Pál táblabíró, 28-ik sz. a. 2-ik tanú, mint feljebb már láttuk, a fiscus részére adott vallomásában is megmondván, miszerint alpereshez azon gyűlésben

legközelebb lévén, igen jól tudja, hogy alperes a kérdéses tárgyban mondott maga orációjában annak egész folyamatán a kormányról vagy éppen nem, (annyit bizonyosan tud) *egyetlen egy tiszteletlen szóval sem emlékezett*. Ugyanazon felperesi vallomásában továbbá ezt mondja: «igaz mindazonáltal, hogy a nevezett gyűlés vége felé tett apróbb s tüzesebb visszafelelgetések közt a kormányról is némely erős kifejezésekkel élt legyen a tisztelt báró, de jóllehet minden szavaira tőlem kitelhetően figyelmeztem, az uralkodó kormány ellen mindazáltal legkisebbet sem hallottam.» Öszvehangzó ezzel s a fiscusnak adott vallomása egész tartalmával az, mit alperes tanú vallomásában a 6-ikra e szerint mond: «Az előmbe terjesztett tárgyat (t. i. a követelt mondást) nem azon szavakkal s öszvekötéssel s éppen más tekintetből s más értelemmel fejezte ki; minél fogva hogy a kormány által ingereltetését a népnek állította volna, tagadom.»

E két tanúnak, valamint az előttök említett 28-ik szám alatti 5-nek ítéletnél fogva — mint már meghitelesítetteknek meghitelesítésök nem rendeltetik — kétségen kívül azon okból — más ok, mint feljebb kifejtetett, reájok nézve nem is létezhetvén — miszerint ezen vallomásuk a kir. fiscus részére adottakkal s már meghitelesítettekkel egészen megegyez, s azért az újbeli hitelesítés szükségtelenné vált. Erre nézve alperes ezen tanúkat kétségkívül használhatja annyival inkább, hogy a felperes ezekre nézve utóbbi replikájában csak annyiban tesz ellenző észrevételt, mennyiben előbbi vallomásaikkal ellenkeznének, hogy pedig nem ellenkeznek, az feljebb meg van mutatva.

Továbbá Ruzska András 28. sz. a. meghitelesített 1-ső tanú ezt mondja: «a 6-ik kérdő pontban elhúzott szavakat b. Wesselényi úgy, ahogy azok a kérdőpont-

ban állanak, *nem mondotta.*» Ezen tanú annyival positivabb, mivel miután vallja, hogy alperes a kérdőpontban elhúzott szavakat, úgy ahogy a kérdőpontban állanak, *nem mondotta*, magokról, a szavakról is vagy legalább azoknak nagyobb részéről éppen oly elhatározottan hasonlót mond, mert kifejtvén, hogy alperes a nép zsirját miként mondotta s miként magyarázta, azt teszi hozzá: «hogy a kormány ellen egyéb szavakkal élt volna a báró azon 9-ik decemberi gyűlésen, tagadom; annyival is inkább, mivel nagyon közel lévén hozzá, figyelmemet egy szava sem kerülte el.»

Galgóczy Pál hitelesítettnek elfogadott 27. sz. a. 34-ik tanú előre bocsátván: «hogy alperes a *kormány ellen egyáltalában senkit sem ingerelt*, és hogy beszéde egész rendéből kitetszett s egyenes szavakkal kijelentette, hogy ő az örökös megváltást egyik főeszköznek tartja arra, hogy az ország mindenrendű lakószói állandó békében maradhassanak, és hogy ez léssen az örök egyetértés, közvirágzás megalapításának főelőmozdítója, azt mondja, hogy a 6-ik pontban aláhúzott szavakat oly rendben s úgy szerkezve, mint állanak, b. Wesselényi *nem mondotta*; másként állottak azok az ő logikai renddel egybefűzött beszédében.» Nyilván s félreérthetetlenül azt teszi ez, hogy azon frázist *nem mondotta*, mert bizonyos szavakból azoknak egyféle szerkezete által leszen egy frázis, más szerkezettel más frázis lesz belőlök. És ezen egyik frázisnak az amattóli különbözése még nagyobb, még nyilvánosabb, midőn az abban levő szavakról az fejeztetik ki, mit jelen tanú mond, hogy t. i. másképp állottak azok a beszélőnek logikai renddel egybefűzött beszédében mert ez a szerkezet s értelembeli különbséget is kifejezi. Még világosabbá teszi ezt az, miszerint ezen tanú vallomása s állítása szerint alperes azt, hogy a kormány lázítja

s zendíti a népet a nemesség ellen egyáltaljában nem állította, mi pedig a követelt frázisnak legnevezetesebb része.

Kölcsey Ferenc 27-ik sz. a. 26-ik tanú vallomása ez : «a 6-ikra b. Wesselényi a kérdéses szavakat, úgy amint a kérdőpontban fekszenek, *nem mondotta*. Azok beszéde egészéből logika nélkül vannak kikapva. Az ő okai 3-ik beszédében oda dolgoztak, hogy figyelmeztessék a RR-eket, miképpen ha ők tagadják meg az örökös megváltást, könnyen lehetséges, hogy a nép a nemesség ellen veszedelmes helyzetbe teszi magát, s ekkor csak a kormány lehet szabadító. De azt, hogy a kormány ingerelné fel a népet távolról sem állította s azt állítani beszéde logikai rendébe nem is tartozhatott.» Lehet-é világosabban mondani ennél, hogy alperes azt, mivel vádoltatik, bizonyosan és teljességgel nem mondotta.

Lássuk, mivel vádoltatik itt alperes? Talán csak nem azzal, hogy az azon frázisban levő egyes szavaknak bármelyikét is száján kibocsájtotta? hanem, hogy azon követelt szavakat azon értelemben fűzte egybe, mint állítatik ; mert hiszen akár a zsirt, akár az ál-orcát, akár az ocsmányt s akármely másikat ama követelt szavak közül oly egybeköttetésben s oly értelemben lehet mondani, s lehetővén, az alperes is mondhatta, mit bizonyosan a kir. fiscus is teljességgel nem venne rossz néven. Ha tehát arról és csak arról lehet szó s kérdés, hogy bizonyos szavak miként voltak öszveszerkezve? s mivel csak egyedül ezen öszveszerkezésből alapul azon mondás, mi kérdés alá vétetett, következőleg ki azt mondja, hogy bizonyos szavak úgy, amint állítatik, nem mondattak, az csakugyan azt állítja s elég nyilvánosan s félremagyarázhatlanúl bizonyítja, hogy az, mi állítatik, nem mondatott. Hát

még midőn kifejti, miszerint azon szavak nemcsak hogy másként s átváltoztatott renddel vannak öszverakva — mi már magában is az értelmet felforgatja — hanem hogy a szavak több és hosszas beszédek egészéből vannak, mégpedig logika nélkül kikapva. Ezen kikapás s öszverakás által az így alakult mondás annak mondásává válik, ki azt öszverakta és szintoly kevésé lehetne azt amánnak tulajdonítani, kinek az több beszédeit képező szavainak tömegéből kiszemeltetett, mint a szótárírónak mindent, mi az ő szótárában levő szavakkal mondatik.

Valamely mondásnak létezése annak értelmében áll s azon értelemről függ ; ha tehát ezen értelem változik s az által az előbbeni megszűnik, úgy maga a mondás szűnik meg.

Változtatott szerkezettel akármiből is egészen egyebet lehet alkotni s a kir. fiscusnak akármely frázisából változott szerkezettel olyan válhat, mit magáénak ismerni bizonyosan nem fog. Például utolsóelőtti republikája 2-ik pontját tevő periódusának első része így szól a pör 84-ik lapján :

«A felperes kir. fiscus jelen per természeténél fogva törvényes kötelességét egyszersmind jusát is szeme előtt tartván, az alperesnek egyedül a per késleltetésére célzó s annyi bírói ítéletek ellenére újabban nyilvánított intézete ellen óvást térszen s ennek ellene mond, és mind a jelentett ügyvédi szóváltásnak visszahúzására, mind az alperesi tanúkra nézve észrevételeit annak helyére fenntartván.»

Ebből különböző szerkezettel, de annak minden szavait felhasználva s azoknak még végzeteit sem változtatván, sem semmit hozzá nem adván, ez lesz :

«A felperes kir. fiscus jelen per intézete ellen óvást térszen s annak ügyvédi természeténél fogva ellene

mond, egyedül a per késleltetésére célzó észrevételeit annyi bírói ítéletek ellenére is szeme előtt tartván, s az alperesnek mind az alperesi tanúkra nézve, mind a jelentett szóváltásnak visszahuzására újabban nyilvánított törvényes kötelességét s egyszersmind jusát annak helyére fenntartván.»

Ki elébe ezen elfacsart s elferdített frázis tétetik, mondhat-é az egyebet és nem mond-é az meg mindent, ki állítja, hogy ezen kérdéses szavakat úgy, mint itt fekszenek, a fiscus sohasem írta.

Vagy pedig szedjük ki csakugyan a kir. fiscusnak valamely hosszabb munkálatából, melyben mint egy annyi szavak lehetnek, mennyit alperes ama többrendbeli s hosszú beszédében mondott, s mi hihetősen egypár irott ívet tenne, s alkossuk ezen szavakat akár logikával, akár logika nélkül öszve, vajon merhetné-é valaki állítani, hogy ezen így öszvefércelt mondás a kir. fiscus mondása?

De ezen példa s az arra szükséges kikeresés s utána nézés unalmas lenne, azért vegyük csak egyetlen egy periódusát a kir. fiscusnak és minden különös válogatás nélkül p. o. a per 74-ik lapjának elején kezdődő periodust :

«Az alperesnek *ebbéli lépése és tette* bármely szempontból tekintessen is, *nem egyéb, mint a hazafiaknak a kormány és főtörvényszékek iránti bizalmatlanságra* és egyes törvényhatóságoknak *a más törvényhatóságok ellen való ingerlése* s az úgynevezett *közvéleménynek a Felség és Itélőszékek ellen bujtatása* és annál méltatlanabb *rágalmazás*, miután alkotmányos hazánkban a szólás törvényes, t. i. az 1723-ik esztendei 7-ik és 58-ik törvénycikkelyekhez alkalmaztatott szabadságát senki sem hozta és hozza kétségbe, hanem a szólásszabadság *ürügye alatt* elkövetett *zabolátlanság* törvényes úton

megbosszúztatandó, melyet a vétség minéműségéhez képest törvényes bíró elébe terjeszteni a *kir. fiscusnak törvényes jussa*, sőt kötelessége és a *bírónak* is törvényes kötelessége az *eleibe terjesztett esetet törvény szerint elítélni.*»

Ebben nagyon sok szó nincs, mégis onnan vett szavakból ily mondásokat alkothatna gonosz szándék és elvetemedettség.

«A *kir. fiscusnak* ebbeli lépése és tette nem egyéb, mint törvényes jussa és kötelessége ürügye alatt felség és ítélőszékek ellen való rágalmozás ;»

vagy

«A *kir. fiscusnak* ebbeli lépése és tette nem egyéb, mint felség ingerlése a törvényhatóságok ellen ;»

vagy

«Bírónak kötelessége az eleibe terjesztett esetet felség s törvény ellen elítélni, és a hazafiaknak a kormány s főtvényszékek eránti bizodalmatlanságra való ingerlése alkotmányos hazánkban a *kir. fiscusnak* törvényes jussa ;»

vagy

«A törvényhatóságok kötelessége a közvéleménynek bujtatása, s a *kir. fiscusnak* törvényes jussa zabolátlanság.»

Már ezen gonoszságot, mely ilyesmit szerkesztett volna, s azon állítást, hogy ezeket a *kir. fiscus* mondotta, nem tökéletesen cáfolná-e meg az, ki azt mondaná, hogy ezek a *kir. fiscus periodusa* egészéből vagnak kikapva? És nem elhatározottan tagadná-e a két utolsó mondásnak létezését az, ki elhatározottan mondaná, miszerint a *kir. fiscus* nem állított semmit is kötelességében állani, mi törvénnyel ellenkező. Ez szinte oly kimerítő cáfolása lenne a feljebbi mondások létezésének, mint az alperesre fogott mondásra nézve

annak erősítése, miszerint alperes a népnek kormány általi ingerlését nem állította. És ezért lenne ez szintoly cáfoló, mivel az alperesre fogott mondásnak szintoly lényeges része az, miszerint a kormány ingerli a népet, mint a fiscusról feljebb említett rágalmi szavakban azon állítás, hogy ő zabolatlanságot s ingerlést tart jussának.

Egyébiránt minden mondás vagy frázisban csak kettő van, t. i. *szavak* és *értelem*, s e kettő teszi annak létezését. E kettő közül az elsőnek mikénti szerkezete határozza el a másodikat. Ha egy állított mondásra nézve a szavak tagadtnak s többek bizonyítása által nemlétezésök van megmutatva; ha szerkezete cáfoltatik, s hogy értelme más volt, annyin bizonyítják, s következőleg az állított értelem elenyészik, és így azon mondásnak minden alkotó része semmivé lesz: nem józan eszet tipró képtelenség lenne-e még azon mondás létezéséről szólni? Márpedig elég világosan látók feljebbiekből, miszerint az elősorolt 43 tanú a kir. fiscus által követelt frázisnak valótlanságát elhatározottan vallja, látók, hogy azok elhatározottan bizonyítják, miszerint alperes azon egész frázist általánosan véve nem mondotta, s következőleg azon frázisnak mind szavait, mind értelmét semmivé teszik; látók, hogy részletesen is azon frázist alkotni kellettő szavakat tagadják; látók, hogy azon állított értelmet öszvehangzó vallomásaikkal megsemmisítik. Így azon létezetté erőltetni akart mondásnak mind szavai, mind értelme elenyészvén, mi marad a kir. fiscusnak követelt frázisából? Egy nyeletlen bicsok, melynek vasa nincs.

Ily világosan bizonyítván tehát 43 tanú alperes mellett s azt, hogy ő ama költött frázist nem mondotta, 43 tanú kiáltván 6 ellen, mégpedig oly 6 ellen, kiknek vallomásaik s hitelességök különben is le van

rontva: mármost az iránt, hogy alperes azon frázist nem mondotta vagyis, hogy az ellene indított pernek egyedüli alapja nem létezik: csak az lehetne még legkisebb kétségben, ki azt nem tudja vagy azt akarja tagadni, hogy 43 több hatnál.

Ennek következtetésében napvilági tisztaságban áll, hogy füst és párává oszolván az, miért alperes perbe idéztetett, soha nem léteztén és semmivé válván az, mivel alperes vádoltatott, s miből ötet terhelő következtetéseket akartak vonni, s így jelen pör nemcsak alap, sőt tárgy nélkül maradván: öszve kell annak roskadni s el kell annak enyészni.

Bátran léphet tehát alperes minden igazságos és józaneszű bíró elébe s törvény, igazság s józan ész szerint kívánhatja, hogy a felperesi méltatlan üldözés alól felmentessék.

Feljebb ezen védelem folytában elmondattak azon okok, hogy a per tárgyát egyedül tevő frázis követelt mondásának megcáfolásán kívül miért volt alperes kéntelen a felperes állításai cáfolásába ereszkedni, miért cáfolandja meg felperes mellékes vádait s okleveleit is.

Már miután alperes a felperes állításai közül mind a hivateltenséget, mind a kormányt illetőt meg-megcáfolta, tanúvallomásait lerontotta s azt tagadhatatlanul megmutatta, (mi a pör érdemét egyedül teszi), miszerint ő a reá fogott beszédtöredéket soha is teljességgel nem mondotta: nincs egyéb hátra, mint a kir. fiscus vádló állításai s oklevelei közül még azokat cáfolni meg, melyeket alperes ellen — neki lázító céltatot s vétkes törekvéseket tulajdonítván — hozott fel.

De ezen cáfolatba (mint már feljebb mondatott) nem azért ereszkedik alperes, mintha azzal tartoznék, mert hiszen be lévén bizonyítva, hogy ama követelt

frázist alperes sohasem mondotta, az annak tulajdonított célzat s abból következtetett törekvés is el van enyészve, hanem ereszkedik ezen cáfolatba a fent kifejtett okok s érzetek következésében maga elleni bűn nélkül, ily rút vádat el nem tűrhetvén s kötelességének érzvén a lázítás és forrongás képzetének s vádjának mind általánosan, mind tulajdon személyét véve oktalan s alaptalan voltát felvilágosítani.

Felperes vádjainak egyedüli alapja, mint már annyiszor láttuk, ama követelt s megcáfolt mondás, de általánosan is hoz fel vádakát; ámbár általános és elhatározatlan vádra, olyanra t. i., mely tárgyra s adatra alkalmazva nincs, felelni szükségtelen, s ámbár a vádlónak mulaszthatatlan kötelessége vádját specificumhoz azaz egyes kijelelt pontokhoz kötni, mindazonáltal a felperes vádja hiú s alperes megtámadtásának méltatlan volta még nyilvánosabb kitüntetéséért vizsgáljuk meg a felperesnek azon csak általánosan kifejezett s csak általánosan álló vádjait is.

Ily határozatlan vád az, mit felperes kir. fiscus az alperes ellen annak tudvalevő közgyűlésen mondott beszédeit általánosan érdeklőleg támaszt.

Kétséget nem szenvedő, hogy egy egész beszédet vád tárgyává tenni s azt hibásnak vagy bűnösnek állítani csak úgy lehet, ha az egész beszéd kétségen kívüli eredetiségében és egész kiterjedésében tudva van s előmutatható. Egy egész beszédre ugyanis nemcsak némely részei, (ha szinte azok kétségen kívül tudva s bebizonyítva lennének is), hanem az egésznek iránya s értelme nyomja a helyesség vagy helytelenség bélyegét.

Alperesnek ama gyűlési beszédeit felperes sem nem hallván, sem hiteles írásban nem olvashatván, miként állíthat azokról valamit.

Akar ugyan a felperes kir. fiscus alperes beszédéből többet is tudni, mint ez a 2-ik és 3-ik kérdőpontból kitetszik, de mivel a pontokban formulát a tanúk elébe nem írt, ezek felelet nélkül maradtak s tanúi csak a 4-ik kérdőpontban leírt s aláhuzott formula mellett akadtak meg. S így kénytelen lett a kir. fiscus azon értelem nélküli frázist venni vádjá alapjául, mert hiszen vádat tenni el vala határozva. De éppen mivel a vádnak létre kelle jőni, akár lehetett annak alapot kapni, akár nem, s azon értelemnélküli frázisról, hihetősen a kir. fiscus is átlátván, hogy arra ily fontos pert építeni nevetséges: épített, alap és kijelelt tárgy nélkül, levegőben függő általános vádakot alperesnek ama beszédeire nézve.

Ezen általános vádak következőkre mennek ki:

1-ör. Hogy alperes a királyi méltóságot lealacsonyította.

2-or. Hogy a közcsendet háborította s a státus ellen ingerlő beszédet tartott, melynek lázító célzata volt.

Természetes, hogy ezeknek bebizonyítására azon beszédeket egészen vagy legalább azokból több specificumot, még pedig szóról-szóra, úgy mint alperes azokat mondta, kellene a kir. fiscusnak bemutatni; de miután ezt nem teszi s nem teheti, mindezen állításainak is alapja s tárgya gyanánt egyedül ama koholt frázis marad, s nagy — előadott minden vádjá azzá szigorodik egybe. Azon frázisnak pedig az alperes által sohasem történt mondása eléggé bebizonyított. És így az tökéletesen megsemmisülvén, az egész beszéd vagy beszédek pedig mint vádtárgy vagy adat nem létező, nem létező valamiért mentség szintoly képtelen, mint az afeletti ítélet.

De mindemellett is lássuk, miként áll a dolog, s mi tetszik ki a tanúk vallomásaikból azon beszédeket

általánosan véve s a királyi fiscusnak feljebb említett két határozatlan vádját illetőleg.

Az alperes beszédei egészéről a királyi fiscus tanúi semmit sem bizonyítanak, s azokból, miket alperes valóban mondott, még egyetlen egy mondást sem tudnak előadni.

Miután már a felperesi tanúk feljebbi cáfolata által bizonyossá lett, miszerint azok az alperes ellen még azon frázisra nézve is, melyről többek közülök szólnak, legkisebbet sem bizonyítanak s terhelőknek éppen nem tekintethetnek, miként bizonyíthatnának valamit s miként vétethetnének terhelőknek egész beszédét illetőleg, melyet sem elmondani, sem belőle még egy igazi mondását előadni sem tudják.

Felperes tehát azon beszédekről semmit sem tud s tanúi által is semmit sem tudhatott meg, mégis alperes beszédeiből a fennemlített kétrendbeli vádat meri következtetni.

Az első vádra, tudniillik hogy alperes a királyi méltóságot lealacsonyította volna, mit tud felperes még önnön tanúiból is erősségül felhozni?

Nincs azok közül egy is, ki alperesről ezt állítaná: sőt hogy Uray alispán is, midőn gáncsoló észrevételét tette, az alperes mondásában nem talált felségsértést, azt ezen úrnak tulajdon vallomása bizonyítja, miszerint alperest nem felségsértésért, hanem önnön kifejezése szerint kormány iránti bizodalmatlanságáért kívánta meginteni. Azonfelül, miután az alperes feleletével megelégedett, abban megnyugodott, azzal azt tette nyilvánossá, hogy vagy elismerte, miszerint a kormány valóban különbözik a felségtől, ebben az esetben az alperes által mondottakat, mint nem a felséget érdeklőket nem hibáztathatóknak elismerte s helyesen ismerte el; vagy pedig ha ezen különbséget

át nem látta s el nem fogadta, úgy az alperes felvilágosításával megelégedvén, azt ismerte el, hogy az alperes mondása magára a felségre nézve is nem illetlen s nem sértő; következőleg mind az egyik, mind a másik esetben az ő megnyugvása alperes mellett szól.

Ugyanezen felperesi tanú s nemkülönben Kende Zsigmond első alispán a meghitelesítéskor félre nem magyarázható szavakkal elmondják, miként az alperes a királyi felség iránti hódoló tiszteletét azon gyűlésben nyilván kijelentette.

Hasonlót bizonyítanak a 10. 11. 12. 20. felperesi tanúk, valamint a D. alatti is. A 14. tanú azt mondja, hogy ámbár a közönség ellene fel volt ingerülve, mégsem volt egy oly tüzes irígye vagy ellensége is, ki valamely szavát felségsértésnek magyarázta vagy őtet felségsértői névvel illette vagy méltán illethette volna, és hogy a királyt mint jó atyát festette s megnyugtatta az egész közönséget az iránt, hogy a király mindenben javunkat keresi. 21-ik tanú bizonyítja, hogy alperes felség iránti hűségét s tiszteletét kimagyarázta. Eszerint ezen vád iránt a felperes tanúi nem alperes ellen, hanem mellette bizonyítván, szükségtelen hogy ez iránt tulajdon tanúira hivatkozzék.

Mindazáltal lássuk az alperesi tanúk efelől miként nyilatkoznak.

Füley József esküdt, 27. szám alatt 1-ső tanú, ki azt mondja, hogy «alperes a koronás fejedelem ellen semmi sértő szavakkal nem élt.»

Szuhányi Ignác táblabíró, 2-ik tanú, «a királyi felség személye s a királyi méltóság ellen egy bántó szót sem mondott az alperes.»

Brezánóczy Lajos kiadó: «sem a királyi felség személyét, sem annak méltóságát nem sértette alperes.»

Vadász György 4-ik tanú : «a királyi felség szent személye ellen sértő szavakat nem mondott alperes.»

Schick Ferenc tiszt. alügyész, 5-ik tanú : «a királyi felség szent személye ellen egy szót sem szólott a báró és tisztán kifejtette, hogy őfelségének királyi személye s méltósága iránt nemes magyarhoz illő valódi tisztelettel s hűséggel viseltetik.»

Décsey László táblabíró, 6-ik tanú : «hogy a báró a királyi felség szent személyét sértette volna, azt tagadom,» továbbá : «Uray alispán úron kívül nemes Szathmár vármegye rendei közt egy sem találkozott, ki a báró beszédében legkisebb felségsértést vett volna észre avagy Uray alispánnak beszédét helybenhagyta volna.»

Veres Lajos várnagy, 7-ik tanú : «a báró mindazon beszédekben, melyeket én hallottam, a felség szent személyét meg nem sértette.»

Zimán Lajos közbirtokos, 8-ik tanú : «a királyi felség szent személye ellen legkisebb félremagyarázható szót sem szólt a báró, sőt midőn másodalispán által felvilágosításra szólíttatott, azt felelte : «beszédem nem kétértelmű, mert — mint hív alattvalója királyomnak — a legnagyobb jobbágyi alázatossággal hódolok.»

Szabó György, gróf Károlyi György actuarius, 9-ik tanú : a királyi felség személyét vagy királyi méltóság tekintetét beszédében a báró meg nem sértette.»

Fényes János tiszteletbeli alügyész, 10-ik tanú : «hogy a királyi felség szentséges személye ellen valamit szólott volna a báró, mellyel a királyi méltóságot megsérthette, nem hallottam.»

Ujfalusy Lajos hites ügyvéd, 11-ik tanú : «balúl értett szava után Uray alispán úr feddésére magát tökéletes világosan így fejté ki a báró : tiszteli —

mond — ő a felséget, iránta jobbgáyi hódolattal viseltetik.»

Becsky József szolgabíró, 12-ik tanú: «a királyi felség szent személye ellen egy félremagyarázható szót sem szólott a báró, sőt beszéde közben megszólítódván másodalispán úr által, hogy világosabban beszéljen, azt felelte: „az én beszédem nem kétértelmű; én az én királyomat jobbgáyi alázatossággal tisztetem s mint hű alattvalója azt tettel is kész vagyok mindenkor bebizonyítani.”»

Décsey Farkas táblabíró, 13-ik tanú: «a királyi felség szentséges személye ellen egy félremagyarázható szót sem szólott a báró, sőt inkább beszéde közben megszólíttatván másodalispán úr által ezen szavakkal: „világosabban beszéljen a báró”, erre báró Wesselényi azt felelte: «az én beszédem nem kétértelmű, én az én királyomat a legnagyobb jobbgáyi alázatossággal tisztetem mint hív alattvalója.”»

Mike András, a gróf Károlyi ház nyugalmazott ispánja, 14-ik tanú: «a királyi felség szent személyét s a királyi méltóság tekintetét semmi legkisebb illetlen szavakkal sem illette a báró, arról mindenkor a legmélyebb jobbgáyi tisztelettel emlékezett.»

Jasztrabszky Pál közbirtokos, 15-ik tanú: «a királyi felség szent személyét s méltóságát legkevésbé sem sértette meg a báró.»

Mercz Mihály, gróf Károlyi György tisztartója, 16-ik tanú: «hogy az uralkodó felség s királyi méltóság ellen szólott volna méltóságos báró Wesselényi Miklós úr őnagysága, nem hallottam.»

Medve István közbirtokos, 17-ik tanú: «egész beszéde folytában a királyi felség szentséges személye ellen legkisebb sértő szóval sem élt a báró.»

Jasztrabszky Ignác közbirtokos, 18-ik tanú: «a

királyi felség iránt nagy tisztelettel s jobbágyi hódolattal szólott a báró.»

Kotha Péter táblabíró, 19-ik tanú az alperesnek ily szavairól teszen bizonytságot : «a felséget, kinek egész jobbágyi tisztelettel tartozik, legkisebbé sem kívánja megsérteni, tudván a törvények szentségét s annak ellenére nem is nyilatkozik.»

Kerekes László közbirtokos, 20-ik tanú : «báró Wesselényi Miklós a királyi felség személye ellen legkisebb sérelmes szót sem ejtett, sőt tisztán kijelentette, hogy ő mint akármely hív alattvaló a királyi felség sérthetetlen személye iránt, valahányszor szóba jó a legmélyebb jobbágyi alázatossággal s tisztelettel emlékezik és szól.»

Vörösmarthy Károly hites ügyvéd, 21-ik tanú : «b. Wesselényi Miklós a felség személye vagy a királyi méltóság ellen semmit nem szólott, azt nem is illette semmi gunyoló, sértő vagy csak illetlen szóval is,» s tovább : «elhunyt felséges királyunkról is mindig mint atyáskodó jó fejedelemről úgy szólott.»

Oláh Mihály közbirtokos, 22-ik tanú : «b. Wesselényi Miklós a felség szent személye ellen nemcsak semmi sérelmest nem szólott, de midőn tekintetes Uray Bálint másodalispán úr (ki azt vélte, hogy a kormány név alatt a kir. felséget érti) megszólította volna, nyilván s élő szóval kimagyarázta a fent tisztelt báró, hogy a királyi felség sérthetetlen személyét sem a jelen alkalommal, sem máskor nem érdeketten s mint egyik leghívebb alattvalója mindig tisztelettel emlékezik róla.»

Kászonyi Pál hites ügyvéd, 13-ik tanú : «b. Wesselényi Miklós őnagysága, hogy ezen alkalommal mondott beszédeiben vagy akármikor is a koronás felség szentséges személye s a királyi méltóság ellen valamit

szólott volna, most és soha sem hallottam, nem is emlegette a királyi felséget.»

Solymosy Mihály hites ügyvéd, 24-ik tanú : «a báró az uralkodó felség vagy annak szentséges személye ellen vagy a királyi méltóság dísze ellen beszédében legkisebb sértő szavakat sem mondott.» Továbbá : «végtére azt vallhatom, hogy ámbátor sok ízben volt szerencsém hallani beszédét a méltóságos bárónak, de én soha sem hallottam, hogy a felségről sértőleg vagy illetlenül beszélt volna, sőt inkább mint leghívebb jobbágy és constitutionalista, a felséges királyt s hazáját tisztelő s szerető úgy beszélt s úgy viselte magát.»

Kovács Ágoston aljegyző, 25-ik tanú : «beszédében báró Wesselényi Miklós úrnak semmi olyan szó, mi a felséges király személyét vagy méltóságát sértette volna, nem volt, mert ha ilyes valami lett volna szavai közt, azt a megye közönsége bizonyosan bosszútlan elhangzani nem engedte volna.» És hogy : «kimagyarázta, miképpen ő (t. i. alperes) a király személye s méltósága iránt, ki sérthetetlen, mindenkor a legnagyobb jobbágyi alázatossággal s tisztelettel viseltetik.»

Kölcsey Ferenc főjegyző, 26-ik tanú : «báró Wesselényi a királyi felség személye s a királyi méltóság ellen nemcsak nem szólott semmi sérelmest, sőt midőn a kormány s nép közti viszonyokról szólott s Uray alispán által (ki azt vélte, hogy a kormány alatt a felséget érti) megintetett volna, nyilván s félremagyarázhatatlan szavakkal kifejezte, hogy a királyi felség szentséges személyét sem most, sem máskor nem érdekelte.»

Kölcsey Mihály táblabíró, 28-ik tanú : «hogy őfelségét vagy a constitutionalis törvényt a báró sérteni kívánta volna, észre nem vettem, sőt őfelségéről szólván, azt mindenkor úgy s oly tisztelettel emlegette,

hogy az által mások is tartozó kötelességökre emlékeztetve vezetődtek ;» és továbbá : «őfelségét a legjobb s legkegyesebb s atyáskodó fejedelemnek nevezte.»

Kölcsey Gábor táblabíró, 29-ik tanú : «a koronás királyi felség személye és a királyi méltóság ellen báró Wesselényi sem illetlent, sem sérelmest semmit sem szólt. Midőn Uray Bálint másodalispán megszólította, — ki még ekkor a kormány név alatt a királyi felséget értette — nyilván, még a kaján irígységet is legyőző és félre nem magyarázható szavakkal kifejezte, hogy a királyi felség szentséges személyét sem most, kit őnála — bátran állítván — senki nagyobb tiszteletben nem tart, sem máskor nem érdeketta.»

Szabó Sámuel közbirtokos, 30-ik tanú Uray alispánnak adott feleletét így adja elő : «felséges fejedelmem személye előttem mint minden pillanatban, úgy most is sérthetetlen.» Ehhez azt adja : «hogy ennek senki ellene nem mondott.»

Vályi Lajos szolgabíró, 31-ik tanú az alperesnek Uray alispán felszólítására ily feleletet ad szájába : «én királyomnak s felséges fejedelmeknek leghívebb jobbágya lévén, az iránt hódoló engedelmességemről soha meg nem felejtkeztem.»

Láneczky Antal seborvos, 32-ik tanú : «az egész beszédében b. Wesselényi a királyi felség szent személye ellen, vaia mint más közgyűlésben, úgy ezen alkalmatossággal is soha semmi sértő vagy gonosz szavakat nem mondott.»

Sánta Imre tiszt. alügyész, 33-ik tanú : «b. Wesselényi beszédében semmi sem volt a királyi felség szent személye ellen felhozva.»

Galgóczy Pál hites ügyvéd 34-ik tanú : «a kir. felség szent személye vagy a kir. méltóság ellen b. Wesselényi egyáltalában semmi sértőt nem szólt, nem beszélt,

sőt a midőn Uray Bálint másodalispán által (ki a kormány nevezeten a királyi felséget érté) megszólíttatott, b. Wesselényi egyenesértelmű szavakkal kimagyarázta, hogy a felség szent személyét valamint mindenkor, úgy jelenleg sem célja érinteni és sérteni.»

Fábián Gábor hites ügyvéd 35-ik tanú: «hogy b. Wesselényi sem a kir. felség, sem annak méltósága ellen semmit sem szólott, azt igen jól tudom.»

Katona József táblabíró 26-ik tanú: «Ha a méltóságos báró ő nagysága ottan-ottan beszédében a kir. felség szent személyéről is emlékezetet tett, azt mindannyiszor jobbágyi alázatos tisztelettel, sőt szemeit az egekre felemelve mondotta ki ezen szavakkal: távol légyen én tőlem, hogy én az én jó királyomnak, kit én jobbágyi alázatossággal tisztetek, szentséges személyét sérteni kívánnám.»

Nagy Elek, gróf Teleki-nemzetség javai inspectora 37-ik tanú: «az uralkodó felség szent személyéről mindig tisztelettel szólott.»

Mányoky Károly, gróf Teleki Lászlóné számtartója: «Semmi olyat, mi a koronás felség szentséges személye vagy általában a kir. méltóság sérthetlensége ellen lett volna, nem szólott, sőt másodalispán úr által kormányt érdeklő beszéde folytában a felség elleni szóval vádoltatván, alkalmat vett a tekintetes megye rendeit afelől meggyőzni, mely nagy tiszteletben tartja s tartotta mindenkor a kir. felség sérthetlenségét.»

Ruszka András közbirtokos, 28-ik sz. a. 1-ső tanú: «a kir. méltóság tekintetét ezen nemes megye gyűlésén mondott s általán mindenkor figyelemmel hallgatott beszédében soha máskor, de 9-ik decemberi gyűlésben is semmi illetlen szavakkal nem illette felséges személyét, a legnagyobb jobbágyi tisztelettel emlékezett fölséges uralkodó királyunkról mindenkor.»

Domahidy Pál táblabíró, 2-ik tanú, azt mondja, «hogy midőn Uray Bálint által félreértett szavai mián megszólíttatott a báró, mondott szavait bátran ismételte, melyre többé sem az alispánnak, sem a gyűlés legkisebb tagjának ellene szava nem volt s nem is lehetett.»

Boros Felix esküdt, 3-ik tanú : «Én részemről a felség szent személye ellen vagy a kir. méltóság sértésére legkevésbé is nem magyarázhattam szavait, s annál fogva, hogy akár egyik, akár másik ellen valamit, vagy pedig sértő szavakkal élt volna, nem mondhatom.»

Gyene Károly, táblabíró, 4-dik tanú : «hogy a báró a kir. felség ellen csak egy szót szólott, annyival inkább, hogy sértette volna, nem hallottam.»

Nagy Ignác szolgabíró, 5-ik tanú azt mondja, hogy az alperes akkor midőn beszéde Uray által félreértetett, megmagyarázta, hogy a felséget most is, mint egyébkor is, mindég a legnagyobb jobbágyi tisztelettel s hódolással emlegette.

Szováthy Zsigmond hites ügyvéd, 6-ik tanú : «semmit, miáltal a kir. felség szent személyét vagy a kir. méltóságot sértette volna, nem mondott.»

Gerzon Ferenc főszolgabíró, 7-ik tanú : «Báró Weszelényi Miklós úr a kir. felség szent személye s a kir. méltóság ellen egy sértő szót sem szólott.»

Kovács Benedek kir. táblai hites jegyző 8-ik tanú : «sem a felség személye, sem a királyi méltóság ellen legkisebbet sem szólott.»

Domahidy Gedeon táblabíró 9-ik tanú : «sem a felség szent személye, sem a kir. méltóság sérelmét csak távolról is jelenthető szavát a bárónak meggyőződés szerint sem ezen, sem más gyűlésben nem hallottam, sőt a kir. felséget tőle mindenkor a legmélyebb tisztelettel említeni hallottam.»

Szuhányi László táblabíró 78. sz. a. tanú: «Báró Wesselényi Miklós úr, hogy legkisebb szavával is koronás királyunk szent személyét és jusait nem sértette, sőt arról hódoló tisztelettel s hívséggel szólott.»

Szathmári József 79-ik sz. a. tanú: «hogyan beszédében (alperesnek) semmi, mi a királyi felség szentséges személyét sérthette volna, nem volt, sőt erről legalázatosabb hódoló jobbagyi tisztelettel szólott.»

Dózsa Péter szolgabíró 80-ik sz. a. tanú: «Báró Wesselényi Miklós úr hódoló tisztelettel s illő szerénységgel koronás fejedelmünk szent személyét emlegette.»

E sokrendbeli s kifogást nem szenvedő tanúbizonyítások által már eddig is tagadhatatlan világosságban áll, hogy alperes semmi esetben a kir. méltóságot nem alacsonyította, sőt ellenkezőleg a kir. felség iránt tiszteletét tettelegesen bebizonyította.

De felperes kir. fiscus azt állítja, hogy a kir. felség és a kormány elválhatatlanok, tehát alperes a kormányt sértvén, a kir. méltóságot alacsonyította. Erre megjegyeztetik:

1. Miszerint kir. fiscus nagyon csalatkozik, s hogy a kir. felség és a kormány közt minő nagy a különbség, az a feljebbiekben eléggé bebizonyított.

2. Hogy a kir. fiscus azt teljességgel nem bizonyította be, hogy alperes a kormány ellen sértegető szókat mondott-e? mert hogy sem a 4-dik kérdőpontban leírt szavakat, sem azokat, miket némely tanúk egymástól különbözőleg neki tulajdonítottak, nem mondotta, sőt (mint józanfejű ember) nem is mondhatta, az a fentebbiekben ellenmondhatatlanul kivilágosított. Azokon kívül pedig k. fiscus maga sem állít semmit is, hogy alperes mondott volna.

3. Mennyire megkülönböztette alperes a kormányt a felségtől, s hogy következőleg semmit is, mit a kor-

mányról mondott, a felségről értettnek magyarázni nem lehet, bizonyítják következő tanúk.

1. Uray Bálint vallomása hitelesítésében az van : «a 3-ik 4-ik és 5-ik pontokban említett kormány nevezet b. Wesselényi Miklós úr a király személyére nem értette, s mind ekkor, mind a tanú megszólítására tett magyarázatában, mind pedig több Szathmár vármegyei közgyűlésekben is a kir. személyét, mely iránt mindenkor hódoló tiszteletét nyilatkoztatta, a kormánytól megkülönböztette.»

2. Kende Zsigmond : «B. Wesselényi nyilván és az egész gyűlés hallatára előszóval kimagyarázta magát, hogy ő a király, a fejedelem szentséges személyét tiszteletben tartja, ő az ellen semmit sem szól, ő a kormány cselekedeteit, nem pedig a fejedelemét rostálja. Ő a kormányon a kormányzó dicasteriumokat és a király személye melletti kir. tanácsosokat érti.»

3. Nagy Ignác : «A kormányt ettől (a fejedelemtől) mint más alkalomkor a megye közgyűlésein tartott beszédeiben, úgy jelenleg is egymástól megkülönböztette.»

4. Domahidy Pál : «a királyt a kormánytól világosan megkülönböztette.»

5. Soos György : «az alatt (kormány) nem a fejedelem szentséges személyét, hanem a kormány mellettiket értette s fogja érteni.»

6. Fogarasy László : «Csak a kormányra intézte bizodalmatlanságát, a felség iránti hűségét s tiszteletét magyarázván.»

7. Pál József : «kormányról szólott s a fejedelemtől a kormányt vagy a fejedelem embereit megkülönböztette.»

8. Péchy László : «a báró csak kormányról szólott.» Továbbá ezen mondást adja alperes szájába : «Én fel-

séges koronás fejedelmem személyét mélyen tisztelem, soha tiszteletlenül arról nem szólok és valahányszor én kormányról szólok, soha én fejedelmem magas személyét érdekelni nem kívánom, és így most is csak tanácsosiról szólottam.»

Alperesi tanúk

1. Füley József : «Ő (alperes) fejedelem szent személyét nem érti a kormány alatt, mint amely a fejedelemnek alatta van, s a kormány alatt érti az országos dicasteriumokat, melyek a kir. végzések közönségessé tételének eszközei.»

2. Szuhányi Ignác : a «kormány alatt érti a dicasteriumokat s tanácsosokat a báró.»

3. Brezánóczy Lajos : «A bárónak azon szavára, hogy a kormányt a király személyétől mindenkor meg szokta különböztetni, jól emlékezem.»

4. Vadász György : «Wesselényi ekképpen különböztette meg a felséget a kormánytól : „én a kormány szó alatt nem a felség szent személyét értem, mert az előttem szent és sérthetetlen,” — és hogy mindenkor megkülönböztette a királyt a kormánytól, azt hitem szerint vallom.»

5. Schick Ferenc : «B. Wesselényi beszédében valahányszor a kormányt említi, mindenkor meg kívánja azt különböztetni a kir. felségtől.»

6. Décsey László : «Ő (alperes) a kormány név alatt csak a főbb dicasteriumokat, kir. tanácsosokat s nem pedig a felség személyét érti.»

7. Veres Lajos : «a mikor valami szavában a kormányt előhozta, azt nyilvánosan kimondotta, hogy nem értem én felsége szentséges személyét, akinek én örökké hódoló tisztelettel tartozok.»

8. Szabó György : «Igy felelt t. Uray Bálint másodalispán úrnak a méltóságos báró : „én a felség és kormány közt valamint mindig, úgy most is különbséget teszek.”»

9. Fényes János : «a kormányon pedig érti (az alperes) a dicasteriumokat.»

10. Ujfalusy Lajos : «Ezen szó alatt kormány nem a felség szent személyét érti s kívánja érteni a báró.»

11. Jasztrabszky Pál : «Ő (az alperes) azt felelte : „én kormány alatt nem a királyt értem, mert az előttem szent és sérthetetlen.”»

12. Mercz Mihály : «Világosan mondotta (alperes) előttem, az uralkodó felség és kormány külön értelemben állanak.»

13. Medve István : «A báró nyomon azt felelte : „én most a kormányról szólok, és én most is, valamint mindenkor, megkülönböztetem a kir. felség szentséges személyét a kormánytól.”»

14. Jasztrabszky Ignác : «a kir. felséget a kormánytól megkülönböztetvén, a kir. felségről nagy tisztelettel s jobbagyi hódolással szólott.»

15. Kotha Péter : «B. Wesselényi Miklós ilyenformán magyarázta ki magát, hogy ő egyedül a kormányt okozta, de a kormányzót vagyis a felséget legkisebbé sem kívánja megsérteni.»

16. Kerekes László : «a kormány név alatt csak a tanácsosokat s dicasteriumokat érti.»

17. Vörösmarty Károly : «midőn Uray Bálint másodalispán úr — ki a báró által említett kormány név alatt a kir. felséget vélte érteni — megszólította, hogy a felség ellen sérelmes kifejezéssel kár volna élni, azt felelte a báró úr : „a felség szent személyét sem most, sem soha nem érdekeltem, amit mondtam, azt a kormány-

ról mondtam, mely alatt értem a dicasteriumokat és tanácsosokat.»

18. Oláh Mihály : «nyilván s élőszóval kimagyarázta a fent tisztelt báró, hogy a kormányon érte a dicasteriumokat és tanácsosokat.»

19. Kászonyi Pál : «jól tudom s tisztán hallottam, hogy másodalispán úr szavaira b. Wesselényi Miklós úr ily tisztaértelmű nyilatkozással válaszolt, hogy ő megkülönbözteti a felség szentséges személyétől a kormányt, s kormány nevezet alatt nem a koronás fő személyét, hanem annak tanácsosít érte úgy most, valamint mindenkor.»

20. Kovács Ágoston : «tudom jól, hogy valamint most, úgy máskor mondott beszédeiben a kormány alatt nem a felséget értette és mindenkor megkülönböztette e kettőt egymástól, nevezetesen pedig, midőn másodalispán által megszólíttatott, világosan kimagyarázta, miképpen ő a kormány alatt a kormányzó dicasteriumokat érte.»

21. Kölcsey Ferenc : «nyilván kifejezte (alperes), hogy a kormányon a dicasteriumokat s tanácsosokat érte.»

22. Kölcsey Mihály : «másodalispán úr a kormányról mondott beszédét b. Wesselényinek, hogy őfelségére miért magyarázta vagy érthette, nem tudom, mert akkor a báró nem a felség nevét, hanem a kormányt emlegette, mely iránt a báró a RR.-nek nyugtokra magát ki is fejezte, megmondván azt, hogy őfelségét különbségben tartja a kormánytól ; és midőn a kormányról szól, akkor a felséget még csak távolról sem érinti, mert ő annak szentségét mindenkor tiszteli.»

23. Kölcsey Gábor : «nyilván kifejezte (alperes), hogy a kormányon a dicasteriumokat és tanácsosokat érte, mint mások is értik nálunk.»

24. Vályi Lajos : «így felelt (az alperes), a királyi felségtől megkülönböztetem a kormányt, mely alatt értem a körülte levő minisztereit s tanácsadóit, kik a legjobb fejedelemnek is tanácsolhatnak rosszat.»

25. Láneczki Antal : «tisztán érthető szavakkal ki-magyarázta (alperes), hogy valamint mindig, úgy most is megkülönböztette (a felséget a kormánytól) és hogy mondott szavait nem öfelségére kívánja érteni.»

26. Sánta Imre : «azt mondta (alperes), hogy ő kormányról szól, melyet ő — mint mindenkor, úgy most is — a királyi felség sérthetetlen személyétől egészen megkülönböztetni kíván, ezen kinyilatkoztatása után senki többé ellene nem szólott.»

27. Galgóczy Pál : «b. Wesselényi egyenes értelmű szavakkal kimagyarázta hogy a kormány nevezeten mindig fő dicasteriumokat ért.»

28. Fábián Gábor : «így fejezte ki magát (az alperes), én a kormány néven nem az én kegyelmes fejedelmemet, kit én jobbagyi alázatossággal tisztelek, értem, hanem a minisztereket, a dicasteriumokat.»

29. Katona József : «a kormány szót, hogy mit értett rajta, mindenkor megmagyarázta; a felség királyi szent személyétől megkülönböztette.»

30. Nagy Elek : «a királyi felség és kormány közt gondosan különbséget tett.»

31. Mányoky Károly : «különösen kitüntette a különbséget (alperes), melyet a kormány és felség szentséges személye közt tisztel.»

32. Ruzska András : «b. Wesselényi tisztán kimondotta, hogy ő kir. felség s kormány között valamint mindenkor, úgy most is különbséget teszen.»

33. Domahidy Pál : «azon panaszos beszédet b. Wesselényi, hogy éppen nem a felséges uralkodó szent személyéről, hanem a kormány székek számos tagjairól

mondotta s érttete légyen, elegendően tudunkra adta.»

34. Boros Felix : «ő (az alperes), a felségtől mindenkor megkülönböztette a kormányt.»

35. Gyene Károly : «jól tudom, hogy — — így felelt (az alperes), én a kormányt mindenkor meg szoktam különböztetni felséges koronás fejedelmemtől. És csakugyan meg is különböztette, mikor csak hallottam.»

36. Nagy Ignác : «a báró megmagyarázta, hogy a kormány nevezet alatt éppen nem ő felségét, kit most is, mint egyébkor is, mindig a legmélyebb jobbágyi tisztelettel s hódolással emlegetett, de tanácsosait, dicasteriumait érti, s ezen magyarázattal nemcsak másodalispán úr, de az egész terem is megelégedni látzatott.»

37. Szováthy Zsigmond : «a királyt és kormányt ez alkalommal is, valamint máskor, úgy különböztette meg, hogy ő kormány nevezet alatt csak magát a kormányzó testet, konziliumot, kancelláriát, kormányzó minisztereket érti a felséges király személye kivételével.»

38. Gerzon Ferenc : «megmagyarázta (alperes), hogy a kormány alatt nem a felség szentséges személyét, hanem az igazgató dicasteriumokat érti, mely magyarázat után Uray alispán is b. Wesselényi Miklós úr ellen többet nem szólott.»

39. Domahidy Gedeon : «a királyi felséget tőle (alperestől) mindenkor legmélyebb tisztelettel említeni és a kormánytól igen megkülönböztetni hallottam.»

Az alperes célzatát érdeklő általános vádokról

Menjünk már a felperesnek második általános vádjára által, miszerint :

Alperes a közcsendet háborította s a státus ellen ingerlő beszédet tartott, melynek lázító célzata volt.

Erre mindenekelőtt meg kell jegyezni :

1-ör. Miszerint azt, hogy a közcsendet háborította, mivel ez factum, a felperes csak úgy állíthatná, ha a közcsend valóban megzavarodott volna. Úgyde nem hogy alperes beszédeinek a közcsend s békességre valami zavaró s káros következési lettek volna, sőt azon közgyűlésben is csak egyetlenegy volt, ki a beszélőt félreértvén, egy mondásán felakadott ; s ezen egyetlenegy is az alperes által tett felvilágosítás következésében tökéletesen megnyugodott, és így arra nézve, hogy alperes a közcsendet háborította volna, éppen a factum, az t. i. hogy a közcsend fel nem háborodott, egyenesen a kir. fiscus vádja ellen szól.

2. Azon vád tehetésére, hogy alperes lázító beszédet tartott, felperesnek azon egész beszédet elő kellene mutatni s be kellene bizonyítani. Azonban felperes kir. fiscus magyarázhatatlan könnyelműséggel a beszédek tartalmáról hallgatott s egyedül az általa a 4-ik kérdőpontban írt néhány szavakkal tölti idejét s azokból igyekszik a világ minden bűneit alperes fejére hárítani.

De éppen ez valóban nagy bizonyosága alperes ártatlan voltának, hogy midőn lázítási váddal fejét és javait keresik, ugyanakkor a legrosszabb akarat minden jelenségei mellett sem tudnak ellene egyebet mutatni *egyetlenegy periodusnál*, mégpedig éretlen ésszel, gondolatokat fűzni nem tudó fejjel kigondolt rossz periódusnál. Hiszi-e a felperes kir. fiscus, hogy egyetlenegy szen-

tenciával a státus ellen lázítást indítani lehessen? Bajos gondolni, hogy századunkban, s éppen a magas hivatalok emberei az Ezeregy Éjszaka meséiből szedjék tudományaikat. Ezen mesékben igenis vagynak példák, hogy bizonyos rövid, rendszerint értelmetlen, de varázserejű szavak roppant következményeket állítottak elő. Alperes a maga szerencsétlenségére ily varázss birtokában soha sem volt, azért képzelni sem tudja, hogyan vetemedhessék valaki azon bohóságra, hogy az európai közönséges mély béke idején tanácskozás végett együtt ülő polgárok között néhány összefüggés nélkül oda vetett értelmetlen szavakkal státus elleni lázadást gerjeszteni törekedjék.

Mielőtt ezen vádat részletesen vizsgálónk, s mielőtt a tanúknak is az iránti nyilatkozásaikat elősorolnók, mivel a kir. fiscus alperesnek célzatát feszegeti s lázítást akar reáfogni, s ily lázítási célzatot oly beszédekben keres, melyek előtte ismeretlenek: azért s a vád szörnyű és valóban oktan voltáért szükséges előbb célzatról, lázítási törekvéstről s az alperes saját beszédéről általánosan szólni.

Intenció, célzat, szándék, ez az, mi emberben legkevesebbé lehet mások tudhatásának tárgya, szülöttje az akaratnak, gondolatnak, mi emberben lesz s enyészéig létezhetik anélkül, hogy azt más tudná, gyakran csak sejdítené is. Gondolatot vizsgálat tárgyává tenni s akarni fürkészní, hogy valaki mit gondol, képtelenség; nem sokkal kisebb képtelenség annak elhatározását akarni, hogy valakinek keble rejtekében mi szándék, mi célzat van?

Az a nagy bölcsességű férfiú, ki országgyűlésünkön az elnökséget annyi évek óta viseli, a főherceg nádor jól érzette ezen igazságot s követésre méltó példát tűzött a kir. fiscus elébe, midőn az 1833-ki március

28-ki országos ülésben a vallási tárgy fennforogtában a protestánsokat rossz célzattal vádoló pécsi püspököt meginté: *«őexcellenciája ne magyarárgassa mások célzásait s a szív rejtelseit, melyek előtte tudva nem lehetnek; ők, kik katolikusok — úgy hiszik — csak békét, szeretettel egyetértést óhajtanak; ennélfogva sértés nélkül a másik félről sem lehet egyebet feltenni.»*

Felperes kir. fiscus jól emlékezhetik ezen oly sokak előtt oly nagy nyilvánossággal mondott bölcs szavakra, s mégis azokat nemcsak nem követi, hanem arról is elfelejtkeznek, mi a józan észnek örökös törvénye s törvénykönyvünkben is Mátyás VI. Decr. 13-ik cikkelye, miszerint: *«de intentione praeter Deum nemo recte judicare potest,»* és emberi gyarlóságának szűk határain túllépve, szíveket és veséket akar vizsgálni s a kebel mélyében rejtett szándék s célzat felett ítélni.

Való ugyan, szándék s célzat az, ami minden tette az erény vagy véték bélyegét nyomja. De tetteknek kell lenni, hogy az emberi szűk határu belátás azt megfoghassa, láthassa. Tett nélkül kívül van az mások tudhatása körén.

Ez az oka, hogy a tettnek valódi becséről s érdemeiről ember nem ítélni, s bírónak is tisztje s hatása köre csak az, hogy tettet, mi következései által káros vagy veszedelmes, másokat ijesztő példaadásal eltávoztasson, s tevőnek pedig javítása vagy a tett ismételésbeni megakadályozása által azt megátolja.

Tettek is szándékát, indító okát bírónak vizsgálni a legkényesebb feladás, mert minden jelek, mik arra mutatnak, nagyon csálhatók s igen gyakran csálók: valódi hévmértéke pedig csak az emberi szívben van, hova egyedül a mindenható Isten te-

kinthet. Nemcsak vizsgálni pedig, hanem el is ítélni tetteből szándékot nemcsak kényes, de lehetetlen, mert mi csalható s következőleg nem bizonyos, abból ítélni nem lehet.

Ha már tetteből sem lehet szándékról csalhatatlan bizonyossággal ítélni, hát tett nélkül nem képtelenség-e arról ítélni akarni? Nem valami tetteből szándékra vonni következtetést, hanem szándékból (mit tett nélkül tudni nem lehet) következtetni tettet, több mint képtelenség!

Azt mondja talán valaki, hogy nemcsak tetteből, hanem beszédből is lehet szándékról ítélni. Igenis lehet, hogy ha a beszéd a szándékróli vallomástételt foglalja magában, de különben nem, mert nem minden beszéd mutat szándékot, hogy pedig valami minő célzatról vagy szándékból mondatott: annak magyarázata a magyarázó önkényétől függvén, semmi bizonyossággal nem bír.

Annyival inkább, midőn egy beszédnek állítólag s csak kiszakasztott töredéke van kérdésben; ezen töredéknek igazi értelme nincs is; az egész beszéd pedig (minek tudása adhatna egyedül valami világosítást) nem tudatik, akkor miként lehessen célzatról szólni s ítélni, megfoghatatlan.

Hogy az alperesnek azon beszédében mi volt szándéka, célzata? azt ugyan, ki azon beszédeit józan ésszel, felfogni tudó tehetséggel, figyelemmel s elfogultság nélkül hallotta, láthatta, érthette; de Istenére mondja, kitől azt a kir. fiscus vette, az nem értette; a kir. fiscus pedig azon beszédeket nem hallván, azokat nem tudhatja.

Mindezeknél fogva alperes ünnepélyes óvást teszen az ellen, hogy szándék s célzat, mint csak olyan, ítélet alá tartozhassék s csupa szándékért, s célzatért

valakit (ha szinte az hibásnak tartatnék is) büntetni lehessen. És ünnepélyes óvást teszen az ellen is, miszerint az ő célzatáról s szándékáról azon beszéd-töredékből, mely soha sem is létezett, de a melynek értelme sincs, ítélni lehessen vagy hogy célzata s szándéka felől egész beszédéből vagy beszédeiből, mik tudva nincsenek, következtetés huzattathassék.

Emberi célzatokról s azoknak vád s ítélet tárgyává nem válhatásáról ezeket előre bocsátván, miután felperes nem iszonyodik minden adat vagy tett nélkül alperest lázítási célzatról vádolni, szükséges ezen vád szörnyű s oktalan voltáért következőket megjegyezni:

Ki e szót: «lázaság» egész erejében érti, ki a lázaság szörnyeit képzelni tudja, borzadni kell annak ily bűn elgondolására is; kire pedig azt reá akarják fogni vagy kiről azt csak fel is teszik, annak a méltatlanság sértő fulánkja égető fájdalommal illeti keblét, ha emberi s polgári érzésnek csak egy szikrája is létezik még abban.

Egy ország felforgatott csendje s bátorsága, a láncszaggatta indulatok dühöngése böszültségének, a mámorában fenevaddá vált sokaság borzasztó kicsapongásai, elrablott vagyon, inség, szétszaggatott társasági s családi viszonyok, az ártatlanok jajjai, füstölgő házak, könnyecseppek, vérözön: mindezek csak halovány vonásai azon borzasztó képnek, milyenné a lázaság szörnye a legboldogabb s virágzóbb hazát is átvarázsolhatják.

Nincs azért az alperes előtt erkölcsileg véve is nagyobb bűn, mint lázaságot okozni vagy csak elő is mozdítani s egy országra s annak békés lakóira idézni fel a forrongás pokolszülte fúriáit, melyeknek merre és meddig száguldása, miután egyszer véres

szárnyaikkal a polgári csendet nyugtából felverték, többé senkitől nem függ.

Ki a lázadást, forrongást ily borzasztónak, annak eszközlését pedig ily irtóztató bűnnek hiszi és vallja, s ki hazáját a hív gyermek gyengéd szeretetével imádja, annak azon kénytelenség miszerint magát éppen azon szörnyű bűn s imádott hazája elleni hívtelenség vádja alól mentse, szint oly visszás oly önérzetet sértő, mint ha hív fiú, ki éltét örömmel kész szülőiért áldozni, ki szüntelen azoknak egészségéért retteg, éltekért könyörög, azon bűn vádja ellen kényszerítettnek magát védni, hogy szülői számára mérget kevert s tört akart szivökbe verni. Az ily vádlott érzése szentségét nem fogja oltalommal profánálni, imádott szülői kebléhez simul s onnan fog az **otromba vádra** megvető nemes büszkeséggel tekinteni. De midőn a vád következésében ezen kebeltől, mely örömeinek s hódolásának oltára, erőszakosan el akarják szakasztani, midőn meg akarják fiúi kötelessége teljesítése s az ápolás édes szolgálata további folytatásában gátolni, ekkor — ha botránkozással is — de kénytelen az undok vád ellen felszólalni s magát menteni. Így alperesnek, ha lelke tisztaságának érzetében sokkal maga alattinak tartja is, ily vád ellen oltalmazni magát, erkölcsi kénytelenség facsarja ki kebléből a mentség szavait.

Alperes már felesleg is megcáfolta s megsemmisítette azon vádat, mely ellene egy általa soha sem mondott s józan fővel nem is mondathatott frázisra alapított. Azon tárgy nélküli vádra is, melyek szerint általánosan királyi méltóság alacsonyításával kívánják terhelni, már eléggé megfelelt.

Mi pedig a lázítás célzatáróli általános vádat illeti, meg van alperes győződve, hogy valamint ennek

csak árnyékát is reá bizonyítani nem lehet: úgy annak még csak gyanúja sem fogja őtet senki előtt, ki éltét s lelkét ismeri, terhelni.

Azonban alperesnek polgári cselekvéseit tagadni vagy homályba rejteni sem oka, sem szokása, s azért kész ama szathmári közgyűléseni szándékaról s kérdéses beszédeiről s azoknak célzatáról bővebben szólni. Mi volt alperes három beszédeinek tartalma? ezt felperes is fogja tudni. Azon okok t. i. melyek Szathmár megye rendei előtt megbizonyítsák, hogy az örökös megváltásról szóló törvényjavallatot elfogadni hasznos és szükséges.

Ezt állítani talán csak nem volt bűn, hiszen két év lefolyta alatt ugyanezt állítá az országosan egybegyűlt státusok táblája is, mint közönségesen tudatik, nagy többséggel. Ha tehát az állítás bűn volna, úgy a felperes kir. fiscus a képviselő táblát is bűnösnek fogná tartani.

Az sem volt talán bűn, hogy az örökös megváltás felett megyei közgyűlésen tartatott beszéd. Hiszen a megyéknek tagadhatatlan jusok országgyűlés alatt pótló utasításokat adni, mi természet szerint az országgyűlési tárgyak feletti tanácskozást és vitatást hozza magával. Ha tehát ily tárgyról megyei gyűlésen szólni bűn volna, úgy a felperes kir. fiscusnak az ország minden megyéit kivétel nélkül nota-pörbe kellene idézni.

Hihetőleg azt sem fogják bűnnek gondolni, ha valaki az örökös megváltásról beszélvén, elkerülhetetlen azon viszonyokról is tesz említést, melyek az adózó nép, nemesség és a kormány közt egymás iránt kölcsönösen léteznek. Hiszen e három sok más tekintetben is, de kivált a kérdéses megváltási tárgyra nézve oly szoros kapcsolatban áll egymáshoz, hogy

egyikről a másik nélkül szólani nem lehet. Így van ez az úrbéri tárgyat illetőleg általánosan. Az adózó tartozik földesurának és a kormánynak; e tartozások nyomását akár az örökös megváltás, akár más úton könnyíteni akarónak természetesen a három testület viszonyairól szólni kell. Ezt tették az országgyűlési két tábla minden szónokai, ezt minden megyei szónok, s fogja-e a kir. fiscus mindezekre büntető vesszejét bocsájtani?

De talán abban fekszik a bűn, hogy alperes a kérdéses gyűlésben, mint saját tanúi vallják, (mert a felperesi tanúk valamint egyebet, úgy ezt sem tudják) azon veszedelmekre is figyelmeztette a megyei rendeket, melyek előállhatnának, ha az örökös megváltás a jobbágyoknak megtagadtatnék, s még a nemesség által tagadtatnék meg. Alperes éppen nem tagadja, hogy lehető veszedelmekről terjedelmesen szólott, mivel azon veszedelmek lehetőségét valóban nagyon figyelemre méltónak s annak elterjesztését nevezetes indítóoknak tartotta. De veszedelmekről, ha az úrbéri tárgy jobbágyokra nézve kedvezőleg nem végeztetik el, országgyűlésen a főrendű tábla ülésében ő cs. kir. főhercegségének a nádornak előlülése alatt is szólott az alperes, mint ide 74. szám alatt rekesztett beszéde bizonyítja. Sok százak hallattára tartatott a beszéd, s mind a közönségnek, mind magának a főherceg nádornak helybenhagyását megnyerni szerencsés volt. Csodálja-e a felperes kir. fiscus, ha azt, ami oly fényes helyen oly kedvezőleg sikerült, másutt is merészelte alperes megpróbálni? Fájdalom, nem ugyanazon szerencséével! Mert a nádor előtt mondott beszédre nem volt, látom, szüksége; azt jól hallotta a főherceg is s a szándék tisztaságát megismerte; de a megyei be-

széd akadt szorgalmas hírhordóra, ki belőle rend és logika nélkül meglehetősen rosszakarattal egyesült tudatlansággal egyetlen egy periódust összefűzzön. Ily móddal nem lehetne-é a törvénykönyvből vagy éppen az evangéliumokból kárhozatos mondásokat öszvefércelni? s ha valaki ily öszvefércelést tenne, mit fogna felperes kir. fiscus következtetni? Azt-é, hogy a törvénykönyv vagy az evangélium veszedelmes irat? Vagy inkább azt-é, hogy az öszvefércelőt ha nem fenyték-házba, de örültek társaságába kell kísértetni?

Azt fogja felperes ellenvetni: kellett alperesnek a kormányról valami kárhozatos mondani, mert saját tanúi is vallják, miképpen Uray alispántól megszólíttatott, mely megszólítás következtében a királyi felség iránti tiszteletét nyilvánította.

Alperes elhatározottan feleli:

1. Adja elő a kir. fiscus azon kárhozatos szavakat; mert amit a 4-ik kérdőpontban tanúi elébe lecke gyanánt írt, annak valótlansága kivilágosodott.

2. Nem tagadja alperes, hogy a kormányról szólt, hogy a kormányról kellett szólnia, hogy pedig őt Uray alispán félreértette, arról nem tehet. Egyéb-iránt minden tanúk, kik az Uray alispánhoz intézett feleletről szólnak, tanúsítják azt is, hogy a felelet után az alispán elhallgatott s természetesen; mert félreértéséről fel volt világosítva. Alperes bűne-é, ha némely rosszakaratú vagy tudatlan tanúk a nép zsírja kifejezést a reá következett magyarázat nélkül kikapták? felperes pedig belőle veszélyes magyarázatot csinált? Ez egyetlenegy kifejezésnek csonkán s rossz rendben lett kiemelése például szolgál, mi könnyű a legártatlanabb beszédből is veszedelmes frázisokat összetoldozni! Éppen oly könnyű t. i.

mint okos renddel tartott következetes beszédből rendforgatás által értelmetlen mondásokat csinálni.

Egyébiránt ezen *nép zsirja* iránti hasonlatosság ellen némelyek talán azon kifogást tehetnék, hogy azon népnek, melyről alperes szólott, valóban nem sok zsirja van, s azért azt szívni sem igen lehet.

Különben alperes tanúi eléggé kifejezik, hogy alperes azon mondásával, melyben ezen kitétel is előfordul, mit értett, és világos abból, miszerint azal kormányt vagy nemességet sem nem káromolt, sem valami törvénytelen tettről nem vádolta, hanem azon helyhezetet fejezte ki, miszerint törvényes rendszer következésében a kormány, valamint a nemesség is azon népnek értékű s munkabeli és személyes tartozásiból szívja azt, mit amannak, t. i. a kormánynak az ország védelmére s a közterhek egy részének fedezésére, ennek pedig, t. i. a nemességnek önnön élelmére fordítani kell.

3. Alperes mindenekfelett figyelembe kéri vétetni, ami tanúinak egyforma előadásából nyilván kitetszik s feljebb bőven előadatott, miképpen a sokszor említett közgyűlésben megjelent sokaság nagy része már előre annyira fel volt ellene ingerülve, hogy a gyűlés kezdetén szót sem akart neki engedni, sőt mivel szólni mégis szándékozott, *fiscalis actiót* kiabált ellene, s tiszti főügyész Szeredahelyi Pál az *actiót*, noha következés nélkül, fel is tette. Már most ha alperes (midőn később szóhoz juthatott s gyakori félbeszaggatás közt három hosszú beszédet tartott) valósággal státus elleni lázítást követett volna el, közcsendet háborított vagy a királyi méltóságot lealacsonyítani igyekezett volna, lehet-e józanul elgondolva csak képzelni is, hogy azon ingerült sokaság, mely a gyűlés kezdetén (midőn alpe-

res ezen négy szaván kívül: «Tekintetes Karok és Rendek!» semmit egyebet nem szólott, nem szólhatott) semmiért ellene fiscalis actiót kiabált, s a tiszti ügyész az actiót ezen semmiért (sajátképpen azon igazságtalan erőszakért, melyet a sokaság elkövetett) feltenni oly kész volt, hogy — mondom — ezen ingerült sokaság s ezen actió-írásra oly kész tiszti ügyész hidegen hallgattak volna? Hiszen ha alperes a reáfogott vádbeli tettet elkövette, magoknak az ő legjobb barátainak is elengedhetetlen hazafiúi kötelességök lett volna ellene felkelni. A felperes kir. fiscus tehát két képtelen dolgot teszen fel. Egyet, hogy a bosszús és semmiért is büntetni kész sokaság a maga ingerültségének legnagyobb fokán alperest a nyilván elkövetett bűnért meg sem feddette. Mást, hogy Szathmár megye a közgyűlési tagok ily ingerültsége mellett is a királyi méltóságot lealacsonyíttatni s a közcsendet háboríttatni, a státus ellen lázítást elkövettetni szabadon engedte! Ha ez így volt, nem bűnös-é az egész közgyűlés?

Alperes nem ok nélkül kívánta, hogy felperes a megyei illető jegyzőkönyvet mutassa elő. Mert ha Szathmár megye közgyűlésén ily valami, mi a vádban foglaltatik, megtörtént, morális lehetetlenség lenne arról a jegyzőkönyvben említésnek nem lenni. Megyének ily valamit akár észre nem venni, akár készakarva elhallgatni egyformán gyalázatjára szolgálna, s valóban szomorú dolog, hogy országunkban, polgári alkotványunk minden biztosításai mellett, lehetséges a kir. fiscusnak a megye teljes elmelőzésével, a megyei nyilvános jegyzőkönyv dacára, elmétlenül koholt hirhordó levél után indulva magános tanúkat keresni öszve, s azoknak sem józan ész, sem erkölcsi lehetőség előtt meg nem állható val-

lomásaikon, melyek azon kívül csak némely összehányt szóra terjednek ki, egész lázítási tervet építeni s azt közvetlen ugyan alperesnek, de közvetve egész Szathmár megyének terhelhetésére az ország legmagasabb törvényszéke előtt mint kétségtelen tettet követelni.

Elég világos az előadottakból mind az, hogy csupa célzat sem vád, sem ítélet tárgya nem lehet, mind pedig az, hogy alperesnek azon gyűlésbeli célzata bűnös nem volt s nem is lehetett. De hogy üldöztetésének méltatlansága az ég és föld minden lakói előtt még nagyobb mértékben kivilágosodjék, nézzük, mi tűnik ki alperes célzatára nézve tanú vallomásokból s bizonyítványokból.

A felperesi tanúk az alperes célzatára nézve minden azokból részint létesítő, részint azokban létező rosszakarata mellett sem bizonyítanak ellene legkisebbet is. Sőt nyilván mellette szól az, mi azoknak összevetéséből s megfontolásából kiviláglik.

Ugyanis a felperes tanúi közül vagy egyenesen vagy mellékesen az alperes célzataról 19 szól. A többi arról legkisebb említést sem teszen.

Az 1-ső tanú. Uray alispán azt mondja: «A kormány ellen ingerlő bizodalmatlanságáért megszólítottam.» Ez tehát bizodalmatlanságot tulajdonít alperesnek, de valamint bizodalomra senkit is kényszeríteni nem lehet, úgy annak nem létéért vagyis bizodalmatlanságáért sem lehet senkit is vétkeztetni. Hogy a tanú ezen általa vélt bizodalmatlanságot a kormány ellen ingerlőnek találta, azzal csak véleményét fejezi ki, mire nem felesleges megjegyzés, hogy a bizodalmatlansághoz az ingerlő szó epithetonnak nem igen illik. Ezen magában sem igen terhelő tanú ellenében áll az első alispán, ki alperes

célzatáról azt mondja: «sem nem lázított, sem lázítani nem akart.»

C. alatti 27-ik tanú Ujhelyi Károly egy frázist (mely már feljebb említettett) alperesre fogván, arról azt mondja: «ezen előhozott nyugodalmas, békés megyénket unszolt s jó királyunkat botránkoztató merész szavaira sat.» Ez sem azt teszi, hogy alperesnek minő célzata volt, hanem csak azt, hogy a tanú azon általa koholt frázisról mit tart. De az alperes valamint a többi, úgy ezen reá költött variánst is szintoly kevéssé mondotta, mint a fiscus által reáfogott értetlen frázist; azért alperest legkisebbnyire sem érdekli, hogy Ujhelyi Károly úr maga koholta frázisáról mit tart. Ezen elég rosszakaratú, de terhelni még sem képes tanú ellen itt van a felperes 11-ik tanúja, tisztb. jegyző Nagy Ignác, ki azt vallja: «tudományomra semmi lázító s felségsértő kifejezéssel nem élt.» Eszerint a felperesnek azon két tanúja, kik az alperes célzatáról nem szólanak ugyan terhelőleg, de egy pár ellenséges indulatot mutató epithetonnal élnek, két olyan tanúval vannak megsemmisítve, kik nyilván vallják, miszerint alperesnek lázító célzata nem volt.

Ezen 4 tanún s az alperes tanúi közé számított 14-ik szám alattin kívül 14 van tehát, ki az alperes célzatáról említést teszen, ezek mind alperes mellett szólanak, mert célzatáról csak annyit mondanak, de azt nyilván kifejezik, miszerint az országosan javallatba hozott 5-ik cikknek törvénné válásán igyekezett; márpedig midőn valami célzatról kimondatik, miszerint az törvény létesítése s országosan javalt dolgoknak törvényes úton törvénné tétele volt, azzal csakugyan azon célzatnak nem lázító volta elég nyilván ki van fejezve.

Még Kovács Sándor C. alatti 3-ik tanú is, ki vallomásaiban alperest különben eléggé kívánja terhelni, célzatáról azt mondja: «miszerint alperes azt kívánta elhíttetni, hogy ha az örökös tulajdonsági jus az adózóknak megadatik, abból mely nagy haszon fog háromolni a kisebb vagyonú s taksás nemesekre.» Sőt a 19-ik tanú Szuhányi Ferenc, ki a követelt szavak reáahagyásában alperes ellen nagy készséget bizonyított, nem különben a 20-ik tanú, ki vallomása szerint még a gyűlés kezdetén az alperes ellen csak azért, mivel az a szólási jusával élni akart, ellenségesen lépett fel; valamint a 29-ik tanú is, kinek vallomása alperes elleni indulatot mutat, célzatáról minden nem palástolt rosszakarattuk mellett is azt vallják, miszerint az 5-ik törvénycikk elfogadására törekedett s annak jótékonyágát fejtegette. A 21-ik tanú pedig ezt mondja: beszéde oda látszott céloztatottnak, hogy az 5-ik artikus elfogadásával a nemzeti jobblét következtethető. Végre a D. alatti tanúnak szavai ezek: «beszédében semmi lázítási szándék vagy célzat nem rejtezett.»

Az alperesi vallomások pedig e tárgyról, t. i. a kir. fiscusnak azon általános vádjáról, miszerint alperest közcsend háborítással s lázító célzattal kívánja terhelni, így szólanak:

1-ső tanú Füley József: «hogy a Wesselényi beszédében, annak tartalmában s elveiben semmi az ország státusait egymás ellen ingerlő, lázító kiejtés nem voltak, az magából az elveiből kitetszik, minekutána nem hogy egymástól távol taszítani kívánta volna a külön alsó osztályrendet a nemesség-től, sőt inkább oda igyekezett a nemzet állását vinni, hogy a közértelmesség, az érdekek s egymás iránt való bizodalom még inkább erősödjék, s ne jusson

oda a nemzet, hogy az adózó nép a nemesség mint képzelt elnyomójok ellen bizodalmatlanságánál fogva felindulván, azoknak veszélyes feltámadások ellen a királyi pártfogástól kényszeríttessék szabadulását várni a nemesség.»

2-ik Szuhányi Ignác: «báró Wesselényi beszédeben semmi lázító, semmi ingerlő nem vala, sőt valamint maga nyilván kimondá, úgy beszédeiből is kitetszett és elveiből, hogy a békességnek buzgó barátja, s éppen ezen békességért tartja szükségesnek az örökös megváltás törvényét, mely által foghat megszűnni a visszavonás, melyben jobbagyság és nemesség a birtokjog miatt század óta vala.»

3-ik Brezanóczy Lajos: «hitem szerint állíthatom, hogy egész beszéde alatt a báró semmi olyast elő nem hozott s nem mondott, mely a közcsendet háborította vagy közbotránkozást okozott volna.»

4-ik Vadász György: «nem hogy ingerelte volna az ország státusait egymás ellen vagy a Rendeket a királyi felség szent személye ellen, mert beszédje által a közcsendet soha meg nem háborította.»

5-dik Schick Ferenc: «a báró minden beszédeit oda irányzottaknak láttam s értettem, hogy a köz-nép java s boldogsága békés úton eszközöltessék s éppen a vitatás alá vett articulus megállapításával a közcsend és béke állandóul fenntartassék. Igaz ugyan, a báró beszédeben sokszor megakasztatott többek által s kérte is a közbeszólókat, hogy ne szóljanak bele beszédébe, mert ha a beszéd fonalát megszakasztandják, majd vagy érthetlen vagy összefüggetlen vagy kétes értelmű lesz beszéde, de mindemellett is sokszori közbeszólások történtek, de milyen értelműek, nem tudom.»

6-dik Décsey László: «Nem az, hogy lázító szán-

déka lett volna báró Wesselényinek, sőt a lehető kitörések elkerülésére javallotta a törvénycikkely alkottatását, szomorú képeit feszegette a báró a kitöréseknek s éppen ezeknek kívánta mintegy gátat eleibe vetni az egyetértés s barátság megfundálhatóságának törvényeit.»

7-dik Veres Lajos: «amennyiben meg tudtam ítélni báró Wesselényinek beszédét, miket hallottam, abban semmi lázítást észre nem vettem, egyedül csak azt húztam ki hosszas beszédéből, hogy az örök megválthatást akarta megállapítani s amellett erősen küzdött, hogy a megye a november 10-ki közgyűlési határozását az 5-ik úrbéri cikkelyre nézve változtassa meg.»

8-ik Zimán Lajos: «báró Wesselényi beszédében semmi lázítás nem volt.»

9-ik Szabó György: «A m. báró azonban semmi lázadást vagy engedetlenséget előmozdító szavakkal nem élt.»

10-dik Fényes János: «báró Wesselényi Miklós beszédében semmi lázítás nem volt sem az ország státuszait egymás ellen, vagy a megyei Rendeket a kir. felség, a kormány, a hazai alkotvány ellen nem ingerelte; sőt inkább arra törekedett, hogy az örökös megváltás által az ország lakószáma között örök béke és nyugalom szereztesse s ezen igyekezetét világos szavakkal is kijelentette.»

11-dik Ujfalussy Lajos: «Szót, mely lázításnak csak távolról is hordta volna bélyegét, soha tőle nem hallottam, pedig éppen mellette állván s figyelve reá, közelségem miatt lehetetlen volt volna nem hallanom, sem polgárt polgár, sem a megyei rendeket a kir. felség és haza alkotványa ellen nem ingerelte. Beszéde az úrbéri 5-ik cikk pártolása által

elhárítható szomorú következésekre s így tehát egyesesen a lázasztás kikerülésére célzott.»

12-ik Becsky József: «báró Wesselényi beszédében semmi lázítás nem volt, a hazai alkotvány ellen nem beszélt, egyedül az 5-ik artikulus elfogadásából háromló hasznokat fejtegette.»

13-ik Décsey Farkas: «báró Wesselényi beszédében semmi lázítás nem volt, a rendeket egymás ellen sem most, sem máskor nem ingerlette, a hazai alkotvány ellen is hogy beszélt volna, nem hallottam; egyedül beszédében az V-ik art. elfogadásából minden egyesekre háromló hasznokat fejtegette.»

14-ik Mike András: «soha senkit vagy a felség ellen való lázadásra vagy a kormány ellen való ellentállásra s erőszakos tette nem ingerlett.»

15-ik Jasztrabszky Pál: «Semmi lázítást nem találtam a báró Wesselényi beszédében, a mi a közcsendet megháborította volna.»

16-dik Mercz Mihály: «Emlékezetemre semmi lázító beszédet nem tartott, sem az egész beszéde folyama alatt semmiképpen sem szólott lázításra alkalmaztatható beszédet, sőt inkább állításaiból az világlott, ha csakugyan a nép is megjutalmaztatva látja magát a biztos birtok által, háládatos lesz mint az uralkodó felség, úgy a köznemesség iránt, terheit könnyebben viselő munkálatjainak biztos gyümölcsét látván, az ipar gyarapodik, a közbékesség állandó lesz, amit ellenkező esetben alig lehet reményleni, minekutána már a népet sok szép reménnyel biztatták vala.»

17-ik Medve István: «báró Wesselényi Miklós úr szavaiban nem hogy lázítás lappangott volna, sőt minduntalan azt mutogatta meg, hogy az úrbéri 5. cikk törvénné alkotása által mintegy elszakadt

hatatlan láncszemmel kapcsolódnak össze az ország minden rendű lakószai.»

18-ik Jasztrabszky Ignác: «arra is világosan emlékezem s tudom, hogy egész beszédében senkit a kormány ellen való ellentállásra vagy lázadásra nem ingerlett, semmi oly indítványt nem tett, mely a közcsend megháborítására, constitutió, törvény megsértésére vagy ellentállásra ingerlett volna valakit.»

19-ik Kotha Péter: «Valami lázítást azon hosszúságú beszédében a bárónak, mellyel az ország státusait egymás ellen vagy a megyei rendeket a kir. felség és a hazai alkotmány ellen indíthatta volna, nem vettem észre, nem tudom, sőt hogy az 5-ik art. elfogadásával az ország lakószai között az egyetértés és békesség állandóságát mutatni s támogatni igyekezett.»

20-ik Kerekes László: «báró Wesselényi beszédében semmi lázító nem volt sem a kir. felség, sem a kormány, sem a hazai alkotmány ellen, egész beszéde csak oda célzott, hogy nemes Szathmár megye az örökös megválthatás ellen adott utasítását vonja vissza, azon törvénycikkely elfogadásából jövőndőlven az ország lakószai közt az állandó béke s egyetértést, ami a nevezett bárónak az alkalommal mondott beszédéből, hogy legforróbb óhajtása legyen, nyilván kitetszett.»

21-ik Vörösmarthy Károly: «a báró Wesselényi Miklós úr által a nevezett gyűlésben elmondott beszédek irányzata éppen nem volt az, hogy valakit lázadásra, erőszakos tetre, a kir. felség vagy a kormány ellen való felállásra indítson, ingereljen. A béke, kölcsönös bizodalom megszerzése, szeretet és érdekek egyesítése, a közcsendesség fenntartása,

szóval a haza java eszközlése volt célzata b. Wesselényi Miklós úr beszédének, melyeket nyilván kimondva, érthetett az el nem fogult hallgató. Azon veszélyeknek eleven színekkel való festése is, melyeket mint az adózó nép megalégedetlenségéből s forró vágyainak elérhetése gátlásából eredhetőket előadott, egyedül oda célozának, hogy a megye rendeit azok által a sokszor említett törvénycikk iránt adandó kedvező utasításra bírván, véleménye szerint a közcsendességet egy erős, biztos, fel nem forgatható alapra helyeztetve, jövődre nézve hazájában fenn tarthassa, melyet nyilván ki is mondott.»

22-ik Oláh Mihály: «báró Wesselényi Miklós úr beszédében semmi lázító nem volt, sem a kir. felség, sem a kormány, sem a haza alkotványa ellen, legkevésbé sem ingerült beszédjéből nyilván kitetszett, hogy közcsendet és békét óhajt s ezen célnak elérésére az örökös megváltást elmulthatatlanul szükségesnek tartja.»

23-ik Kászonyi Pál: «báró Wesselényi beszédében semmi lázításra célzó előadás nem volt, sem az ország státusait egymás, sem a megye rendeit a kir. felség, kormány s hazai alkotmány ellen nem ingerelte; sőt inkább beszédei egész tartalmukban célja szerint azt mutogatta, hogy az urbéri V-ik törvénycikk elfogadásával az országnak most helyzetöknél fogva külön felekezetű lakosai közt az állandó egyetértés s örökös békeség változhatlan alapra fog letéetni.»

24-ik Solymosi Mihály: «Senkit is beszédében sem a közcsendesség fölháborítására, sem a felség ellen való lázadásra vagy a kormány ellen való ellentállásra s erőszakos tette senkit sem ingerelt és senkit sem készített. Azon igyekezetét, hogy az V-ik

art. elfogadásával az ország lakószai közt az egyetértés és békesség állandóul megfundáltassék, világos szavakkal kijelentette.»

25-ik Kovács Ágoston: «báró Wesselényi Miklós beszédében semmi lázító, ingerlő vagy pedig felséget sértő kifejezés nem volt, veleje beszédjének egyedül oda vala irányozva, hogy az V-ik cikk elfogadásával az ország lakószai között az egyetértés és békesség megállapítottassék.»

26-ik Kölcsey Ferenc: «B. Wesselényi beszédében semmi lázító nem volt, sem a kir. felség, sem a kormány és hazai alkotvány ellen legkevésbé sem ingerlett; sőt nyilván kitetszett minden beszédéből, s azt világosan ki is mondotta, hogy ő az ország lakószait egymással békében óhajtja s ezen béke megállapítására az örökös megváltást szükségesnek látja. Ezen hitéből eredt minden beszéde, melyekkel egyedül oda törekedett, hogy nemes Szathmár megyét az említett örökös megváltásra nézve kedvező utasítás adására bírja.»

27-ik Fleckl Károly nem volt azon gyűlésen jelen.

28-ik Kölcsey Mihály a célzatról semmit sem szól.

29-ik Kölcsey Gábor: «báró Wesselényi beszédében lázító semmi sem volt sem kir. felség, sem a kormány, sem a hazai alkotvány ellen, hanem beszédéből a néposztályoknak egymással örökös békeségben való lételének óhajtása tetszett ki s ezen béke egyik sarkalatos alapjául az örökös megváltást tartja szükségesnek. Beszédével nem is egyébre törekedett, csupán csak hogy nemes Szathmár vármegyét az örökös megváltásra nézve kedvező utasításra bírhasssa.»

30-ik Szabó Sámuel: Báró Wesselényi úr beszédében a felség vagy constitutió ellen nem hogy lázi-

tás lett volna, hanem minden szavaiban az V-ik törv. cikkely megállapítását ajánlotta.

31-ik Vályi Lajos : «A báró Wesselényi beszédében semmi lázítás nem volt, sőt inkább az adózóknak a birtokadás törvénye által leendő hazafiusítását kívánta megmutogatni.»

32-ik Lániczky Antal : «Báró Wesselényi a megyei rendeket semminemű lázadásra vagy a kormánynak való ellentállásra nem ingerelte, sőt egész ékesen szólásával oda törekedett, hogy az V-ik art. elfogadásával az országbeliek egymással való szorosabb kapcsolatba tétessenek és hogy ez által a haza közboldogsága s virágzása biztos alapra tétessék.

33-ik Sánta Imre : «Báró Wesselényi úr az ő beszédében nem hogy lázításra ingerelte volna az ország státusait egymás ellen vagy kir. felség ellen vagy constitutió ellen, hanem inkább beszédének minden része oda volt irányozva, hogy az említett V-ik cikkely elfogadása által az ország lakósai között a kölcsönös szeretet, bizodalom és békesség tökéletesen megállapíttassék és megerősíttessék.»

34-ik Galgóczy Pál : «Báró Wesselényi előterjesztéseiben semmi legkisebb lázító kifejezéseket, szavakat nem mondott, a kir. felség s kormány ellen egyáltaljában senkit sem ingerelt ; beszéde egész rendéből kitetszett s egyes szavakkal kijelentette, hogy ő az örökös megváltást egyik főszköznek tartja, hogy az ország mindenrendű lakósai állandó békében maradhassanak, és hogy ez lészen az örök egyetértés, közvirágzás megállapításának fő előmozdítója.»

35-ik Fábián Gábor : «Nemcsak az, hogy semmi lázadásra mutatható szikra sem volt a báró ékes beszédében, de sőt minden figyelmes fő ellenkezőt ta-

pasztalt azokban. Nevezetesen azt igyekezett a báró a rendek fejből okos okokkal kivenni, hogy ne tekintsük már a szegény adózó népet örökös rabszolgáknak, sclávoknak, hanem adnánk meg nekik az örökös megválthatásbeli édes jogot; huznánk vissza az ellen tett minapi pótló utasításunkat, egyeztetnénk össze a magyart a magyarral; szóval lennénk testvérek egy atya gyermekei és csak távolról se adnánk többé okot a meghasonlásra, sat.»

36-ik Katona József: «hogy a báró Wesselényi Miklós őnagysága mondott szavaiban legkisebb lázítás sem volt, az ország státusait egymás ellen vagy a megye Rendeit a kir. felség, a kormány és hazai alkotvány ellen nem ingerlette, sőt inkább azon igyekezett teljes erejével, hogy az V-ik t. cikkely elfogadásával az ország lakósai között az egyetértés, a békesség állandóul megfundáltassék; mondott hittem alatt erősítem úgy azt is, hogy 9 millió ember zsirja kiszívását nem a felséges királyra, hanem az ország nemes rendeire és nagyjaira fejezte ki.»

A zsirszívást illető ezen nyilatkozásról azt állítja a felperes, hogy az ellenkezésben van azzal, mit arról a 27. szám alatt 1. 2. 19. 20. és 28-ik szám alatt 8-ik tanú mond. Ezen tanú azt mondja: «miserint alperes a nép zsirja szívását nem a felséges királyra értette.» A többi idézett tanú pedig azt mondja: «hogy alperes ezen zsirszívásra nézve a kormányt említette.» De ugyanazon tanúk elég világosan bizonyítják, hogy alperes a kormány nevezet alatt nem a felséget értette, tehát a zsirszívást is nem a felségről mondotta. Ugyan nem tökéletesen egyezik-e a királyi fiscus által gáncsolt ezen 36-ik és a többi idézett tanúk ebbeli vallomása? Továbbá azt mondja ezen 36-ik tanú, hogy alperes azon zsirszí-

vást az ország nemes rendjeire és nagyjaira fejezte ki; hát a többi tanú nem ugyanazt mondja-é? bizonyítván miszerint alperes kifejezte, hogy azon zsirívást a nemességről s az ország mindenrendű birtokosairól is állítja, kik minden urbarialis tartozásokban azt szívják élelmökre? És nem tökéletesen összehangzók-e mindezen tanúk abban, miszerint alperes a nép zsirján az adót, katonatartást és adást s mindennemű megyei s földesúri tartozásokat értette, s hogy ezeknek szívását vagyis használását mind a kormányról, mind a nemességről egyenlőn állította. Ezen állítás tagadhatatlan factumot nem pedig valami kárhoztatást foglalván magában sem sértő, sem helytelen, annyival kevésbé büntetést érdemlő nem volt.

37-ik Nagy Elek: «abból semmi országháborító, csendzavaró vagy néplázasztó szándékot kihúzni vagy kimagyarázni is nem lehet, sőt beszédének, törekedésének égető pontja a köznyugalomra és nép megnyugtására irányoztatott.»

38-ik Manyóky Károly: «lázadásra senkit sem ingerelt, sem az ország státusait egymás ellen, sem a megye Rendeit a királyi felség vagy a kormány ellen.»

A 28-ik szám alatti tanúk:

1-ső Ruzska András: «azt is letett hitemre állítom, hogy senkit semminemű lázadásra, ellenszegülésre vagy engedetlenségre nem ingerelt, beszédjének egyedüli célzata a volt, hogy az V-ik úrbéri cikkely mellett adandó utasítással a netalán következhető veszedelem elháríttassék és megelőztessék.»

2-ik Domahidy Pál: «azonkívül, amit a 3-ik pontra mondtam, báró Wesselényi Miklós semmi javallatot nem tett, azt pedig senki igaz lélekkel nem állíthatja,

hogy ő valaha a szathmárvármegyei közgyűlésen akár a királyi felség, akár a hazai alkotvány ellen a Rendeket ingerlette volna, sőt kénytelen volt bizonyos feleletjében felfedezni, hogy ő ugyan a félelemnek nem barátja, félti mindazonáltal több hazafi társait a most nem könnyített sorsnak békételenségétől, s főképpen ez okból, úgy mint a haza csendessége tekintetéből ajánlja az V-ik articulus elfogadását.»

3-ik Boros Felix: «azt elhallgatni lehetetlen, hogy egész igyekezete az V-ik articulus elfogadásával vívott, magát mindig nem a maga, hanem az ország javáért nyilatkoztatván beszélni, munkálkodni s ezen cikknek elfogadásával állította megfundáltatva lenni egy oldalról az egyetértést s békeséget az ország lakószói között.»

4-ik Gyene Károly: «lázító beszédet tőle sohasem hallottam, valamint azt sem vettem észre hogy valakit a királyi felség, kormány, hazai alkotvány ellen ingerelt volna, sőt azt vettem észre, hogy az V-ik articulus elfogadása által úgy nyilatkozott, hogy az állandó csendesség, békesség fenntartására törekedett.»

5-ik Nagy Ignác: «tisztán és világosan látszott célja, hogy mást nem akar, mint az V-ik cikket, úgy amint azt a redactió tartja, elfogadni.»

6-ik Szováthy Zsigmond: «beszédeiben semmi lázítás vagy ingerlés nem volt, sőt azt mondá, hogy az V-ik articulus megállapításával fundáltatna meg az ország mindenrendű lakószói közt az egyetértést, békesség s ez által vevődne eleje az oly szomorú eseteknek, minők már érésünkre is történtek, mit ő, mint a békés útoni józan előhaladás kedvelője, óhajt.»

7-ik Gerzon Ferenc: «báró Wesselényi beszédében semmi lázítás nem volt, sem az ország Rendeit egymás ellen, sem a megyei Rendeket a királyi felség, a kormány és hazai alkotvány ellen nem ingerlette s nem lázasztotta; sőt inkább minden beszéde oda célozott, hogy az V-ik cikkely elfogadásával az ország lakószói közt az egyetértés és békesség s az adózó nép boldogsága megállapíttassék, s a beszédekben előhordott erősségeket annak elérhetésére intézte.»

Ezen tanúrólt azt állítja a felperes, hogy inkább az alperes ellen, mint mellette tanúskodik. Ezen tanúnak az alperes célzatáróli vallomását éppen most láttuk, látók feljebb, hogy a követelt frázis nem mondására az alperes által bizonyított felség iránti mély hódolata s a kormány nevezetnek a felségtóli megkülönböztetésére nézve minő elhatározottan vallott az alperes mellett. Az alperes beszédének értelmét s célzatát tárgyazó egész vallomása ez: «Beszédhez jutván báró Wesselényi Miklós úr, beszédének más tárgya semmi egyéb nem volt, mint az úrbéri birtok örökös megváltásáról szóló V-ik cikkely hasznos voltának magyarázása: ami megtetszik abból, hogy erősségűl hozá fel a jószág szabad rendelkezési joga ezáltali fennmaradását, említé a hitel emelkedését s ebből folyó pénzszereszhetés könnyű módját, a jószágok becsárúk szerfeletti emelkedését s több ehhez hasonló erősségeket; mely beszéde b. Wesselényi Miklós úrnak közkedvetlenséget nem okozott, mert «éljen» kiáltással fogadtatott.»

«Báró Wesselényi Miklós úr a királyi felség szent személye és a királyi méltóság ellen egy sértő szót sem szólott, hanem csak azt adta elő beszédében hogy az adózó nép micsoda várakozásban van a közelebb

mult országgyűlésre s mennyi sok jót s könnyebséget vár attól, s ha most reményétől megfosztatik, könnyen bosszús érzésre gyuladhat; előadta az adózó nép szomorú helyheztetését, melytől a kormány, a nemesség vagy földes urak, az oligarchák és a pap-ság egyiránt veszik jövedelmöket. Példában tükröz-teté, hogy a rendetlen kormány vagy minisztérium által más országokban minő kedvetlen következtetések lettek. Ezen beszédre szólalt fel Uray Bálint másod-alispán úr, báró Wesselényi Miklós urat a felség és kormány iránti tiszteletlenséggel vádolván, melyre b. Wesselényi Miklós úr így felelt: jobbagyi hódoló tisztelettel tisztelem én koronás királyomat, s megmagyarázta, hogy a kormány alatt nem a felség szentséges személyét, hanem az igazgató dicasteriumokat érti, mely magyarázat után Uray Bálint másod alispán úr is b. Wesselényi Miklós úr ellen többet nem szólott.»

Lehet-é ebben undorító rosszakarat nélkül s józan ésszel magyarázni olyast, mi alperes ellen s nem mellette szólana?

8-ik Kovács Bence: «a 3-ik ponti feleletemből világosan kitetszik, hogy a báró beszédei sem nem lázaszták a Rendeket akár a kormány, akár felség ellen, sem pedig kedvetlen benyomást nem tettek, mert a hangos «éljen»-ezést, mely minden beszédeit követte, kedvetlen benyomásnak vagy lázadásnak éppen nem keresztelhetem. És csupán a 2-ik alispán volt az, ki némileg indulatosan felelgetett a báró beszédjeire, s mint már feljebb is említém, a báró az örökös megválthatás által a nemzeti közegyetértést akará megállapítani s a történhető veszélyeket eltávoztatni.»

9-ik Domahidy Gedeon: «báró Wesselényi sza-

vaiban nem hogy lázítást hallottam vagy észrevettem volna, sőt minden szava s legelevenebb festései is előttem egyenesen oda célzottak, hogy az V-ik úrbéri cikkelyben az örök eladás vagy megváltás megállapítása által az ország lakószói közt az egyetértés és békesség állandóul megerősödhetik s minden támadható békételenség vagy lázadás eltávolíthatatik, s hogy ő ezt mennyire szíve mélyéből óhajtaná eszközölni, világos szóval jelenti.»

29-ik szám alatt Darvay Ferenc: «egész beszédében nem hogy valakit lázadásra, erőszakos tette vagy a kormánynak való ellentállásra ingerelt volna báró Wesselényi Miklós, sőt minden irányzata beszédének az volt, hogy a közbéke, szeretet és csendesség minden időre biztos alapra állíttassék.»

30-dik sz. a. Ternyey János: «valamint máskor, úgy ez alkalommal is senkit semminemű lázadásra vagy ellentállásra nem készített, nem is ingerelt.»

78-ik szám alatt Szuhányi László: «nemcsak hogy senkit és senki ellen nem ingerelt, sőt beszédének félre nem érthető egyedüli célzata a közbéke s csendességnek fenntartása s az általa hasznosnak elismért V-ik t. cikk létesítése által leendő biztosítása volt.»

79-ik Szathmáry József: «semmit, mivel az ország különböző Rendei egymás ellen ingerelhetők vagy lázítódhattak volna, nem mondott; hanem inkább a kérdésben forgott V-ik t. cikk pártolásával oda célzott, hogy azon, meggyőződése szerint jótékony közboldogságot, nyugalmat előmozdító törvény létesítésével minden lehető nyugtalanságnak, békétlenségnek, bizodalmatlanságnak magva is tökéletesen irtassék ki.»

80-ik sz. a. Dózsa Péter: «egész beszéde tisztelettel s hívséggel lévén foglalva, az senkit nem ingert; a tárgy érdemében tiszta, félre nem érthető célzata egyedül csak az volt, hogy a béke s az adózók nyugodt helyzete az V-ik cikk foganatosításával eszközöltessen.»

Itt látánk tehát 64 tanút s azok között 14 felperei tanút, kiknek elhatározott vallomásaikból napfényi világosságban áll, miszerint alperes nem lázított, törvény és csak törvény létesítésén igyekezett, közcsend és béke fenntartása megállapításáért tette figyelmeztetését, s következőleg lázító célzata nem volt s nem lehetett.

Nemcsak ily számos s minden kifogástól ment egyes személyek bizonyítanak e részben alperes mellett, hanem bizonyít azon megyének mindenkori jegyzőkönyve, mind későbbi határozata, mind irományai.

Ezeket a kir. fiscus (könnyen ki lehet találni mi okból) előadni vonakodott. Itt következnek tehát.

61-ik szám alatt a kérdéses közgyűlés jegyzőkönyve megyei rendelésből megyei pecsét alatt hitelesen kiadva, melyben semmi királyi méltóságot lealacsonyító, semmi közcsendháborító, semmi státus ellen lázító tettnek vagy beszédnek nyoma nem található.

62. 63. 64. 65. 66. sz. a. Szathmár vármegyének azon végzései, minél fogva alperes ügyét az országgyűlésen követeik által pártoltatni s a királyi felség eleibe felírás útján terjeszteni elhatározták a felírással együtt, mely egyenesen a tisztelt megyétől ő királyi felségéhez felterjesztetett, mindegyik megyei engedelemnél fogva jegyzői aláírással meghitelesítve. Mindezek bizonyítják, hogy Szathmár megye alperesnek kérdéses beszé-

deiben bűnt nem talált, sőt a miattok indított vádat alaptalannak s igazságtalannak tartja.

Azon megyének pedig alperes magaviselete s beszédei felőli ítélete egyes személynek, sőt hármennyi egyes személynek is, véleményökhöz nem hasonlítható, hanem azoknál sokkal fontosabb s egészen más természetű.

Törvényhatóság ugyanis törvény szerint van arra felhatalmazva, sőt lekötelezve, hogy a gyűlésein beszélőknek beszédeit megbírálja, sőt ha azoknak tartalma törvény által tiltott, büntetés alá vegye. Ily joggal egyes személyek nem bírván, azoknak beszédek iránti ítéletök egyes véleménynek vétethetik; ellenben törvényhatóságnak azok iránti nézetök s határozatok hivatalos erővel bíró ítélet.

Annyival inkább áll ez, mivel minden törvényhatóság természetes őrije a közcsendességnek, polgári alkotványnak s a trón sérthetetlenségének. És amit így egy szint oly nagyfontosságú, mint tekintetű testület, melynek a törvényhozásban s törvényt magyarázásban alkotvány szerint oly lényeges része van, hibátlannak s vétkes célzattól mentnek tart és ítélt, s miről ezen ítéletét többször s ért fontolás következtében ismétli: miként lehet azt részint egy hírmondás után koholt frázis s néhány egymással ellenkező és hitelesség nélküli tanúvallomás, részint pedig csak általános reáfogás következtében királyi méltóság elleni vétség s lázítási célzat vádjával illetni?

Mind a lázító célzat, mind a többi hiú vádak ellen felhozott ily sok és fontos tanúvallomások s bizonyítványok befejezéséül itt van 67-ik szám alatt ugyanazon tisztelt megye közönségének hiteles pecsét alatti bizonyítványa. Ezek ennek bizonyító szavai:

«Ezen folyamodás (t. i. alperesé) közgyűlésünkön

egész kiterjedésében felolvastatván, mindnyájan fáj-
dalmasan emlékeztünk meg említett báró Wesselényi
Miklós atyánkfiának sorsáról, ki az ország köztudo-
mánya szerint hűtelenségi vád alá vétetett oly beszé-
dért, melyet 1834-ik évi december 9-ik napján tartott
közgyűlésünk alkalmával az úrbéri telkek örökösen
lehető megváltása felől nyilvános ülésünkben füleink
hallatára mondott oly céllal, hogy az érintett meg-
váltásról szóló t. cikkely hasznos voltát megbizonyítsa
s megyénket arra bírja, hogy e cikkely pártolását
országgyűlési követünknek utasításul adja. E fájdal-
mat már évek óta hordván keblünkben, azt mind a
múlt országgyűlés alatt követünk által, mind a királyi
felség elébe egyenesen terjesztett felírásunkkal több-
 ízben kijelentettük; annyival inkább, mert azonfelül,
hogy e tárgyban országos kérdés fekszik, magát emlí-
tett báró Wesselényi Miklós atyánkfiát személyesen
illetőleg is kétségen kívül tudva van előttünk, hogy
fennérintett 1834. december 9-én tartott közgyűlé-
sünkben többször nevezett atyánkfia nemcsak a kirá-
lyi felség szent személyét nem sértette, nemcsak nem
lázított, mint vádoltatik, sőt inkább félremagyaráz-
hatatlan nyilvános szavakkal kimagyarázta, hogy a
királyi felség személyét sérthetetlennek hiszi, ismeri,
hódolva tiszteli s távolról sem kívánta érdekelni s
egyszersmind egész ülésünk alatt arra törekedett, hogy
a fennérintett törvénycikkelyt, mint az ország lakósai
közti csendesség és béke alapját, terjessze elő s azt
eszközölje, hogy a törvényhozás csendes útján az
ország nyugalma állandóvá tétessék. Egyébiránt is
lehetetlen meg nem ismernünk, hogy többször nevezett
báró Wesselényi Miklós atyánkfia több évek óta köz-
gyűlésünkben gyakran megjelenvén s tanácskozásaink-
ban tetteges részt vévén, magát mindenkor és kivétel

nélkül koronás fejedelmünk, alkotmányunk és törvényeink hívének lenni bebizonyította ; mit, ha nem tett vagy ellenkezőleg nyilatkozott volna, mi királyunk és hazánk iránt tartozott hűségéből ellene felkelni semmi esetben el nem fogtuk volna mulatni.»

«Mindezeknél fogva többször nevezett báró Wesselényi Miklós atyánkfiának folyamodása az igazsággal teljesen megegyező lévén, ezen nyilatkozásunkat megyei hiteles bizonyítvány formában kiadatni közmegegyezéssel elhatároztuk, a közigazság úgy hozván magával.»

E bizonyítvány oly népes közgyűlésnek legelső napján rendeltetett kiadatni, melyen a kir. fiscus tanúinak azon része legalább, mely résznek a közdolgokban valami befolyása van (mert a gencsi tudatlan emberek jelen voltak-é? azt alperes nem tudja) megjelent. Ott vala mind a két alispán, ott azon tisztviselő és táblabíró urak, kik a kir. fiscus részére hitet tettek. Mégis az egész közgyűlésen sem mikor a bizonyítvány megrendeltetett, sem mikor a jegyző által már elkészítve felolvastatott, egyetlen egy hang sem volt, mely ellenzést vagy legalább valami módosító észrevételt jelentett volna. Sőt az egybegyült rendeknek nem vala elég, hogy megegyezéseket helybenhagyó közfelkiáltással nyilvánították, hanem számosan sorban felállván, alperes ártatlanságáról s ügye igazságáról meggyőződésüket beszéd által kijelentették, mint azt az ide mellékelt, úgymint 50. sz. a. 1—5., ismét 51. sz. a. 1—8, összesen 13 tanúk felesleg is megerősítik.

Nem szükség ismételni, hogy ezen megyei hiteles írományok s különösen az utóbb említett bizonyítvány a felperesi tanúk vallomásait még akkor is, ha azok már önmagokban erőtlenek nem volnának, s még

oly tárgyakra nézve is megsemmisítené s következőleg az azokon épült vádakat elenyésztetné, melyekről azok ellenkezőleg szólnak ; annyival inkább kell azon bizonyítványoknak a lázítási célzat vádját semmivé tenni, melyekről sem terhelő tanú, sem adat nem létezik.

Lehet-e ezek után még valami tagadhatatlanabb, mint azon vádnak igazságtalansága, mely alperest lázítás vétkével akarja terhelni oly beszédekért, melyekről mind számos tanúk, mind magának Szathmár megyének közgyűlése világosan állítják, miként célzatok a vala, hogy az örökös megváltásról szóló törvényjavallatot úgy ajánlják, mint az ország belső békéjének megalapítóját, s azért ajánlják, hogy annak törvényes úton leendő elfogadásával minden történhető veszélyeknek, minden csendzavarásoknak eleje vétessék.

És lehet-e nagyobb képtelenség, mint törvény létesítési szándékra törvény elleni törekvést fogni, béke fenntartásáérti igyekezetet békezavarásnak nevezni, s oly figyelmeztetést, mely lehető lázadás elkerülhetéséért tétetik, lázításnak mondani? Ki törvényes úton hozandó törvényt javall, ki a közcsend s jólét megállapítását teszi javaslata céljául s indító okául, s végre ki lázadás veszélyeit vélvén lehetőknek, a mián aggódva, annak megelőzésére javall módot, arról minden jót és rosszat lehet mondani, csak azt nem, hogy lázítani akar.

Ha valaki képzelt vagy valódi tűz oltásra vizet hoz, arról helytelen félelmet, felesleges gondoskodást s több effélet lehet állítani, de azt, hogy vize által gyújtogat, valóban nem.

Felperes előtt alperes lázító, mert — úgymond — lázadásról szólt. Ez éppen annyi, mintha a jámbor éjjeliőrt gyújtogatónak kiáltanák ki, mert gyulladástóli óvakodásra int.

És így nem visszaborzasztó méltatlanság-é, hogy a béke fenntartásán igyekező 's a lázadás megelőzésére intő alperes békezavarásról s lázításról vádoltatik, mert a hírhordás elmétlen és rosszakaratú embereinek tettzett hosszú beszédekből egyetlen egy ferdített, értelméből kivetkeztetett periódust összefaragni?

Valóban nem közönséges mértékű rosszakarat kellett hozzá, hogy ily megvetésre méltó mondás s ily magokban már erőtlen tanúvallomások mellett valaki ellen komoly vád emeltessek. E rosszakarat mértékét még sokasítja azon feljebb is érintett körülmény, miszerint közcsendháborítás és státus elleni lázítás vétke egyetlenegy, már úgyis, amint a hírhordás után áll, lázításra teljesen céliránytalan periodus elmondása miatt követeltetik.

Mivel ezen periódus (mint a feladás alapjául s a kérdő pontok anyagául szolgáló levélben s a többször említett 6. tanú vallomásában fekszik) oly logikátlan s értelemnélkül szükölködő, hogy a felperes kir. fiscus kénytelen vala azt más tanúknak egymásközt különböző nyilatkozásaikból magyarázgatni, egészítgetni s így bizonyos mondásokat előállíttatni, mikről óhajtja, hogy azok alperes által mondottak légyenek; s mivel mindezen előállított mondásokból is közcsendháborítás és státus elleni lázítás teljességgel nem jött ki, ezt maga a kir. fiscus is annyira érzi, hogy pusztá állításait valami dologgal, valami elkövetett tettel támogatni akarván, alperesnek azt teszi bűnül, miképpen ez a kérdéses gyűlésre feltett célból *utazott*.

Szomorú tekintet, midőn látnunk kell, miképpen békés polgárok nemcsak üldöztetnek, de üldöztetésökre oly okok adatnak, melyeknek semmit érő voltak az együgyűek előtt is észrevehető. Ez azt teszi, hogy az üldözés játékként gyakoroltatik, hogy okokra nem is

igen van szükség s a zsákmányul kitüzött boldogtalan minden fejtörés nélkül elejthető. Vagy nem tudja-e felperes kir. fiscus, hogy a megyei közgyűlések határnapja s nevezetesebb tárgyai jóelőre közönségesen tudva szoktak lenni? Nem tudja-e, hogy a táblabírák és tisztviselők legnagyobb száma a gyűléshelytől távol lakván, oda minden gyűlés alkalmával utazni kénytelenek? Nem tudja-é, hogy alperes mint Szathmár megyei birtokos és táblabíró, ezen megye közgyűlésein számos évek óta és igen sűrűn meg szokott jelenni s következőleg 1834-diki december 9-én történt megjelenésével semmi újat nem tett? Mi körülményben fekszik tehát a lázítás? Vagy inkább van-é itt valami legkisebb körülmény is, miben lázítás fekehetnék? Mert imé az egész dolog s alperesnek egész tette csak ez: alperes óhajtotta, bár Szathmár megye az örökös megváltásról szóló törvényjavallatot elfogadná; s ez óhajtása lehető teljesevé végett közgyűlésen, mégpedig oly közgyűlésen, melynek fő tárgya éppen e törvényjavallat vala, tartott beszédeket, beszédei közben a kir. felség iránti hódoló tiszteletét, az alkotványhoz és törvényhez viseltető hűségét s az országos csend és béke fenntartására célzó törekedését világos szavakkal kijelentette; mindezekért felperes kir. fiscus által fej és jószág vesztésére kerestetik.

Ezek szerint azon lázító célzat felől, mellyel alperes oly méltatlanul vádoltatott, tisztán bemutatván azt, hogy minden ebbeli tárgy nem egyéb rosszakarattal szülte hiú ráfogásnál: hátra van szólani azon vádról is, mely alperest éles fájdalommal tölti el, s mi szerint felperes ama követelt frázisból következtetve s azzal egybekötve, alperesnek ama közgyűlést megelőző s azt követő életének folytát *vétkes törekvések* szennyével akarja bemocskolni.

Ha célzatot nem lehet tettek nélkül következtetni s annyival kevésbé elítélni, úgy törekvést még inkább nem. Törekedés már maga cselekvést teszen, hol tehát cselekvés nincs, ott törekedés sem létezik. Lássuk már minő cselekvése alperesnek az, mihez felperes ily vádat kapcsolhatna.

Egy polgár élte részint köz, részint magános ; hivatalon kívüli közélet közgyűléseken foly.

Alperes közgyűléseken, hol és mikor csak körülményei engedték, meg szokott jelenni. Ezt kötelességének ismerte. Bár híven teljesítené minden magyar ezen hazafi kötelességet.

Magyar- és Erdélyországban 3 országgyűlésen s 11 törvényhatóság közgyűlésein volt szerencséje megjelenni s azokban részt venni.

A felperes őt mint Magyarország polgárát pörli s reá csak magyarországi közélete tartozhatik. Ennek két országgyűlésére nézve az ország szertei köztudat s közvéleményen kívül a nagyméltóságú főrendek táblája tagjait hívja bizonyosságul s bátor azon nagyméltóságú tábla hódolva tisztelt elnökére hivatkozni és hivatkozik tisztelt bírái közül azokra, kik hasonlólag gyakran voltak beszédeinek s nagyobbára helybenhagyó tanúi, nem mindenkor felség s haza iránti hívségét s buzgóságát bizonyította-e? Nem törvények oltalmára s nem törvényeken ejtett sérelmek ellen szólalt-e fel minden időben? Engedte-e magát ezen hazafi kötelessége teljesítésétől akár ország színe előtt tett fenyegetés, akár szép szavak által valaha elmozdítatni? Midőn pedig a kormány célzatát a haza valódi boldogságára intézettnek el tudta ismerni, mint p. o. az úrbéri tárgy előleges felvételekor, nem buzgón s nem sikerrel vívott-e mellette, nem gondolván a sokaságnak helyben nem hagyásával?

E hazában csak két törvényhatóság közgyűlésein lehetett szerencsés megfordulni s a közdolgokban részt venni; ezek közül Szathmár vármegyének bizonyáglevelét feljebb már láttuk, itt van Bihar vármegyének 68-ik sz. alatti nemkevésbé elhatározott hiteles bizonyítványa.

Erdélyi polgár élete nem tartozik ugyan a felperesre, mindazáltal ide csatolja nemes Alsó-Fejér, Kolozs, Doboka vármegyéknek, Kővár vidékének s Udvarhely- és Marosszékeknek 69. 70. 71. 72. 73. és 74-ik szám alatti bizonyítványait, a más 3 törvényhatóság közül, hol hasonlólag volt szerencséje közgyűlésekben részt venni, egyben nem lévén mostan közgyűlés, kérelme még be nem adathatott, két törvényhatóságban pedig a Rendek kívánsága és sürgetése ellenére az elnökök kérelmét tanácskozás alá venni nem engedték. Két törvényhatóság tisztelte meg alperest, az 1834-iki országgyűlésre követté választván. Hogy azon törvényhatóság, melynek választását mint előbb történet elfogadván, azon ország gyűlésén képviselője volt, t. i. nemes Udvarhelyszéke kötelelességbeni eljárásaival meg volt elégedve, annak elegendő bizonyága, miszerint a közelébb mult országgyűlésre is közakarattal követnek megválasztották.

Erdélyben alperes hivatalt is folytatott, nem olyat ugyan, mely fényes címmel vagy gazdag fizetéssel lenne egybekötve, de olyat, mely fontos és nagyhatású, két tudományos nevelő intézetnek (kollégiumnak) volt ugyanis igazgatója. Egyikről lemondott, másikat most is folytatja.

Hogy ezen hivatalos körben minő törekedést bizonyított, azt tett lépéséből megláthatni.

De ezek is részint magános életét s cselekvéseit illetik, melyeknek keblét nyugtató becse nagyobb,

mondhatni szentebb előtte, hogy sem azt azoknak elbeszélése s felhordása által profanálni akarná.

Ily magános életbeli tetteiről alperes egy szót is említeni nem akar, de gondolkodása módját, polgári nézeteit s egész irányát ismerik mindazok, kikben a haza s polgári alkotmány szeretete által lelki rokonokat talált. Ezen férfiak közül többen ülnek tisztelt bírái közt. Azokból jelesen egyet és ezen magos ítélőszék tisztelt elnökét szólítja alperes Isten s világ előtt tanúknak fel, őket, kiknek alkotmányos nézeteik s buzgó hazafi érzetök fejtette ki alperesben részint s erősítette meg mindazt, miket polgári vallomása s törekvése tárgyává tett, s miket e jelen védelmében is nyilvánított, igenis azon tisztelt urak, kik előtt semmi polgári titka nem volt, leginkább tudhatják, hogy alperes keblében alkotvány s törvény elleni törekvésnek soha egy szikrája sem létezett s létre nem hoztathatott.

Hogy más hitt barátinak legbizodalmasabb körében is egész éltében minő törekvéseket bizonyított s minő nézeteket fejtett ki, azt mutatják 55. 56. 57. 58. és 59-dik szám alatti bizonyítványok.

Mit felperes ezen bizonyítványokra nézve megjegyzésül előad, azt alperes feleletre nem méltatja. Sértené önmagát és sértené e bizonyítványok adóit, ha a felperes silány és sértő észrevételei cáfolásába ereszkednék. Egyedül azt jegyzi meg, miszerint valóban sajnálja felperest, ha képzete sincs a barátság azon viszonyáról s a meghitt társalgás azon éldeletéről, melyben és midőn a szívnek s léleknek legrejtettebb redői is a bizodalom s egyenlő érzés melegére kisimulnak, s tárva áll a kebel s oly nyiltan mint a felhőtlen ég.

Nem létező cselekvés, mi alperes ellen szólna, s talán kevés mi mellette ne bizonyítana, a felperes leg-

feljebb azokat, miket közgyűléseken kívül beszélt vagy a miket írt, akarhatná ellene adatúl használni. Ámbár ilyesmi — kivéven, ha létező törekvésnek kivallását foglalná magában — fontosság nélkül volna. Igen de a kir. fiscus semmi beszédére vagy beszélgetésére alperesnek nem hivatkozik, semmi helytelent vagy törvény ellenit, mit írt volna, előmutatni nem tud. Ugyan miből akarja tehát törekvését, még pedig vétkes és országot felháborító törekvését következtetni? s mi által bizonyítani?

Hogy a felperesi igazságtalanúl terhelő vádak hiúsága e részben is annál világosabban kitessék: szükséges a dolgot egy kevésbé terjedelmesebben előadni.

Felperes kir. fiscus nem elégszik meg, hogy alperest a sokszor említett közgyűlésen tartott beszédeiért oly méltatlanúl vádolja, hanem még tovább megy, s alperest titkos társaságokkali összeköttetéssel akarja terhelni.

Fájdalom! e titkos társaságokról s azok által célba vett rendfelforgatásról, országháborításról, revolúcióról s a jó ég tudja még mi mindenről való képzelődés egy időtől fogva erőt látszik venni s éppen azon osztály közt, mely a királyi székhez közel áll, s mely osztálynak annál fogva módja van ezen képzelődés, ezen álom miatt ártatlanúl gyanúba vett embereket üldözni. Nem alperesnek ügye, hanem az egész ország ügye kívánja, hogy a szerencsétlenségszülő képződés hiú voltát törekedjék kivilágosítani s ez alkalommal a felperes kir. fiscus okainak felforgatása által.

Itt sem azért tehát, mintha a jelen pör körülményei között védelmezni törvényes kötelességének ismerné, s nem is azért, mintha ez iránti maga mentsége azon pörbeli védelmének valódi velejére s a kir. fiscus vádjainak megsemmisítésére multhatatlanúl szükséges

lenne ; mert hiszen azon vád s ezen per eredeti s egyedüli alapja ama koholt periódussal már tökéletesen meg van semmisítve ; hanem csak azon okból, hogy a nemzet ezer meg ezer egyes polgárait halálos üldözés veszélyével fenyegető ama csalóka képzelődést a lehetőségig elszélessze, következő megjegyzéseket terjeszt elő.

Ok nélkül széles e világon semmi sem történik. Okok hozzák elő egyes emberek véleményeiket s tetteiket és okok következésében fejlenek ki mindazok, amik egész nemzet polgári életét, egész nemzet cselekvési s gondolkozási formáit így vagy amúgy meghatározzák.

Alkotmány nélkül élő nemzeteknek nyilvános polgári életök nincs, ők közönségesen egymás közt egymás és az egész haza dolgairól nem értekezhetnek, polgári bajukat, közsérelmeiket nyilvános helyeken ki nem önthetik ; a kormányzás tetteinek vagy magános vagy egyetemes érdekeikkel összeütközése miatt törvény által elejökbe szabott úton orvoslást nem kereshetnek. Ily nemzeteket maga fekvésök természete már oda vezeti, hogy elzárkozzanak, s hogy ha keblökben bajukat egymással közölni akarnák is, azt csak kevés megbizottakkal s csak rejtett helyeken s alattomos öszvejöveleekben merészeljék tenni. Ily nemzetek közt ha titkos társaságok, ha alattomos szövetezések vagynak, az igen megfogható. Nekik természetesen ez az egyetlen mód, mellyel élhetnek.

Alkotmányos népeknél egészen fordítva van a dolog ; ott mind a státust, mind a magánosokat érdeklő esetekre nézve nyilvános öszvejövelelek, nyilvános tanácskozások és határozatok vannak szokásban. Az angol parlament nyilván ül és vitáz, az angol választógyűlések nyilván tartatnak, nyilván még az utcai jövevelelek, a lakomák is. Ezen nyilvánosság annyira ter-

mészete azon népnek, hogy kereskedési, gazdasági, tudományos s akármely más egyesületek is a lehető legnagyobb nyilvánosság alatt léteznek.

Vegyük a magyar nemzetet. Itt is van országgyűlés, vagynak nyilvános választások, vagynak mindig és mindenütt közgyűlések, kis gyűlések, melyeken minden megjelenhet, nézeteit a státust és magánosokat illető dolgokról előadni mindennek alkalma van. Még eddig mind a törvényhatóságoknál különösen, mind az országgyűléseknek közönségesen a kormány cselekvései által történt sérelmeiket legnagyobb nyilvánossággal vitázat tárgyává tenni s miattok nyilván panaszkodni s előterjesztéseket a felséghez egyenesen intézni, tagadhatlan szabadságunk volt. Igen természetesen következett tehát, hogy az a magyar, ki a nyilvánosság ezen mindenfelől körülvevő formái között fogantatott, neveltetett és él, már ez által alkalmatlanná lesz minden titok keresésre, alattomos szövetezésekre hajlandóságot nem ismér s annálfogva keblében nem is táplálhat, hanem öntudattal lép az útra, melyet körülményei alkotványilag elébe szabtak, a nyilvánosság útjára.

Midőn még a municipalis rendszer nem volt ennyire kifejtve s a kisebb birtokú nemesség gyermekei az iskolai nevelésben oly sűrűn nem vehettek részt és annálfogva a közdolgokra befolyással csak a nagy uradalmakkal s várakkal bíró kevés számú dinaszták valának; akkor még titkos szövetezések és éppen azon dinaszták közt lehettek. Mert a kevés számból álló hatalmas arisztokrácia szereti magát mint elkülönözött kászt homályba burkolni, s homály a titkos társaságnak elementuma. Most, midőn a kisbirtokú, sőt a birtoktalan nemesség is ezrenként vesz a gyűlésekben részt, most, midőn a várakkal bíró arisztokrácia

Rákóczyban végromlásra jutott s az előtti megszokott küzdését a monarchiai hatalom ellen udvari köpönyeggel kénytelen váltá fel, most egy egész század óta ama régi sötét kásztól egészen különböző, általánosan másképpen nevelt, más véleményekben és szokásokban született nemesség tölti be a megyei gyűléseket. Vagyis tulajdonképp e mostani megyei élet, e nyilvánosság egyedül azóta fejlett ki.

Minden titkos szövetezés, minden monarchia ellen törekedő pártszellem, minden tetre törekedő, de homályban koholt lázadási terv, mely valaha a magyar nemzet történeteiben megrázó befolyással feltűnt, ama nagyhatalmú, külön kásztba zárkozott arisztokrácia keblében vett származást. A szegényebbsorsú, de hasonlatlanul számosabb nemesség régibb korban ama hatalmasoktól eszközként használtatott; most pedig a hatalmasoknak büszke maradékaitól, kik magokat többnyire a fővárosokba vonván, a falúsi nemest megvetik, egészen elszigetelve él.

Méltó volna megkérdezni: tulajdonképpen a nemzet melyik osztályát képzelik titkos társaságra hajlandónak? A régi pártosok, a régi zendítők maradékait vagy javaiknak mostani nagybirtokosait? Erre a kir. fiscus nehezen felelne igennel. A kis nemességet? de hiszen éppen az az, mely az országos alkotmány természeténél fogva már másképpen született s másképpen él. A városi polgárságot talán, vagy éppen az adózó népet? A városokra nézve nincs semmi jelenség, mi szerint józan okossággal valami ilyet mondhatnánk. Az adózó nép más jelenségeket nem adott, mint a milyen a Hora-világ s a kolera dulongások valának. Senki sem fog kételkedni, hogy a felperes kir. fiscus által említésbe tett titkos társaság nem az ilyeket célozza.

A kir. fiscus minden felhozott adataiból nyilván van, hogy kis nemességet, hogy megyei nemességet vesz gyanúba. De mit képzél a kir. fiscus, mi lehet a titkos társaságok célja s következményei? Igen, úgy fog mondani: revolúció! De ismét mit képzél a kir. fiscus: ki fog revolúcióban legbizonyosabban veszteni? Természetesen az, kinek javai vagynak, kinek birtoka van. És a megyei nemességnek birtoka van, jövedelmét évenként a mezőből szedi; azonkívül falun lakik, katonaság s kőfalak által nem védve, s azt hiszi-é a kir. fiscus, hogy nekik nincs elegendő eszköz felgondolni, hogy javaikat, élelmöket s magok s gyermekeik életét ostoba könnyelműséggel bizonyos veszélyre kitenni oly tett, mely csak keserű következtetéseket hozhat? Bizony épen ily következtetesen lehetne állítani, hogy a kereskedő titkos szövetségekbe áll azért, hogy saját raktárát felgyujtassa.

Meg kell azt is gondolnunk, hogy a megyei nemesség száma kicsinyebb, mintsem józan ésszel (ha az elébb érintett oldalt nem tekintjük is) revolúciókról álmodozzék, s nemcsak kicsiny számú, de egészen fegyvertelen s katonai szellem nélküli. Hogy pedig sem a katonasággal, sem az adózó néppel e részben érintkezési pontjai nincsenek, sőt morális possibilitással nem is lehetnek, ezt csak olyan fogná tagadni, ki országunk egész állásával tökéletes ismeretlenségben van.

Világos ezekből, hogy minő képtelenség hazánkban, hol a forrongásnak minden feltételei hiányoznak, hol sem elegendő pénz, sem katonai talentumok, sem egyesíthető néptömeg nem létezik, hol oly különböző érdekek, annyiféle nemzetség, nyelv, vallás oly számtalan részeket alkot s minden pontosulást gátol, revolúcióra való összeköttetést s egyesülést képzeln.

Világos továbbá, hogy a képtelenségek legnagyobb foka e hazában éppen a nemesség, mégpedig a magyar nemességről, revolúciói törekvést s kitörést tenni fel, s még attól félni is, a magyar nemességről, mely minden osztályok közül legkisebb számú, mely a többi osztályoknak tőle részint különböző, részint ellenséges érdekei közt egy hatalmas hadsereg mellett áll tehetlenségben, parányiségben.

Valamint minden elfogulatlan s józanon gondolkozónak látni kell az ily forrongásrólí képzetek balgatagságát, úgy az iránt sem lehet senki is kétségben, ki hazánkat ismeri, miszerint nem a nemesség közt s nem is hazánk lakosainak valamelyik osztályához kötve s éppen nem a magyar nemzet kebelében, hanem annak érdekével merőben ellenkezőleg s attól egészen különböző irány és érdek igenis létezik, mely komoly aggodalomra nemcsak okot ad, sőt arra kényszerít. A magyarétól különböző származás, nyelv és vallás hazánk lakosainak nagy részét köti egymáshoz s köti és kapcsolja ezen milliommokból állókat több más országokban milliommokkal együtt ama kolosszushoz, melynek iránya s hatalma nemzetek alkotmányos létét szintoly veszéllyel fenyegeti, mint alkotmányos trónokat.

Ezen nemzetiség, nyelv s vallásbeli érdekek nagy szövetsége az, melynek borzasztó vulkánján áll kétes jövődönk. Innen eredhető gyujtó szikra könnyen lobbanthat lángot, mely nemzeti létünket, alkotmányunkat s az arra épült trónt emészténé.

Bár a kir. fiscusnak is ahelyett, hogy békés magyar polgárokat üldöz, erre lenne figyelme függesztve! Bár gondolná meg ő is, hogy ezen minket százszorosan s óriásilag körülkaroló veszély ellen csak a magyar nemzetiség terjesztése s öregbítése tétethető mentő súly

gyanánt, és hogy ezen veszélytől csak az védhet, ha az alkotmányos trón oltalmára a magyar nemzetiség s polgári alkotmány tétetik azon központtá, melyben minden különböző érdekek s viszonyok egyesítettnek.

De a kir. fiscus is a vulkán szélén csendesen alszik s álmában a polgári alkotmány legigazabb barátait s a trón legbuzgóbb hiveit ellenségeknek tekinti s titkos szövetségek s veszélyes társaságok rémképével gyötri magát.

Azonban úgy látszik, hogy a kir. fiscus midőn e jelen perben titkos társaságokról szól, nem valami nagyterjedelmű szövetkezést gondol; mondja ugyan, hogy azon társaságoknak célja a fennálló rendet, a törvényes alkotmányt felforgatni s több efféle, s emellé alkalmasint azt is odagondolta, hogy ezt természetesen nem az egész nemesség, (mert egy egész testület hogyan öldökölje meg magát), hanem csak néhány gonoszlelkű összeszövetkezettek akarják. Legfőlebb tehát valami propaganda, mert a titkos társaságokkal álmadni szeretők ezt a római egyház körében oly tiszteletes értelmű szót szeretik mintegy megszentelteleníteni s a pártütő szellem titkos hivei körébe által plántálni.

Hanem itt mindenek előtt meg kell jegyezni, miképpen a kir. fiscus igen csodálatos, noha dolgát nagyon könnyítő cselekvési módot követ. Vádolja ugyanis alperest, hogy titkos szövetség tagja; sőt vádolja azon férfiakat is, kiknek Kossuthhoz írt leveleiket mult év májusában tett replikája mellé csatolta, s a helyett, hogy azt megbizonyítaná, hogy valami ilyen szövetség valósággal létezik, ahelyett, hogy ennek megbizonyítását csak szükségesnek is tartaná, egyenesen mint kétségkívüli dolgot felteszi, miképpen a titkos társaság

valósággal létezik, s csupáncsak azt akarja megmutatni, hogy azon előre feltett titkos társaságnak ez, meg ez, meg ez tagja. De mit mondana maga a kir. fiscus azon megyei tiszti ügyészről, ki valamely soha nem létezett gyilkolási szándékot minden legkisebb próba nélkül, sőt bizonyítás után nem is járva, magában mint valóságost föltenne s azután az embereket rendre vád alá vonná, hogy ezen soha gondolatban sem volt gyilkolási tervnek részesei valának: pedig királyi fiscus nem éppen azt cselekszi-e?

Hol vannak azon titkos társaság létét bizonyító adatok? Bármint vizsgáljuk a felperesi okleveleket, közöttük nem találunk egyebet, mint olyan dolgokat melyekkel, a mint látszik, annak kellene bizonyítva lenni, hogy alperes a pozsonyi ifjak kaszinójával és Kossuth Lajossal összeköttetésben volt.

Az ifjak kaszinója mi volt? azt alperes nem tudja. A K. alatt ezen perhez csatolt ítéletekből csak azt látja, hogy azon kaszinó a t. kir. tábla által veszedelmesnek tartatott. Egyébiránt az ifjak ellen lefolyt per írományai titkok fátyola alatt tartatván, azokból semmi ismeretet magának nem meríthetett.

Alperesnek ezen kaszinóval állított összeköttetését nem tárgyazza más oklevél a H. HH. és KK. alattiaknál. A H. alatt bizonyos Jeszenszky Ferenc vallja, hogy az ifjuság alpereshez levelet írt s alperes erre válaszolt, mely válasz a KK. alatt közöltetik. A HH. alatt pedig Lovassy Lászlónak bizonyos levele áll pozsonyi társaihoz, melyben írja, hogy a *W. M.-hoz küldött emléklevelet* a bihari kaszinónak beadta.

Itt legelőször is azt kellene tudni, mi volt tehát az emléklevéiben? mert ha abban semmi kárhozatos nem vala, nem lehet elgondolni, mi vádat lehessen rajta alapítani? A HH. alatti levél írója azt jelenti, hogy ő

az emléklevelet a bihari kaszinónak beadta. Közön- ségesen tudva van, a bihari kaszinó nyilvános társal- kodási intézet, milyen az országban nagy számmal és köztudomány szerint létezik. Ami ily nyilvános és számos mindenféle véleményű emberektől gyakorlott intézetnek beadatott, az nem titok, abban titok nem lehet.

De az emléklevéltre adott s KK. alatt beperelt válasz legnagyobb bizonyosága, miképen azon emléklevéltben semmi veszélyes nem találtatott ; a KK. alatti válasz- ban ugyanis egy szó sincs, mely távolról is valami aggodalomra gerjesztő magyarázatot megszenvedne. Mert abból akarni vétket csinálni, hogy azon válaszban az ifjak a magok *kinyilatkoztatott érzéseinek megtartá- sára kéretnek s intetnek*, általánosan véve erőltetett dolog, a tárgyat pedig fontolva képtelenség.

Igaz, alperes inti a hozzá, mint hív polgárhoz író s polgári kötelességekhez buzgóságot, iránta pedig szí- ves hajlandóságot nyilatkoztató ifjakat arra, hogy ezen érzésekben megmaradjanak, mely érzés felől azon levélben magát így fejezi ki: «azon mennyei ösztön, mely nemes érzést jónak, nagynak és szépnek áldozni késztet, dagasztja — hála nemzetünk véd- angyalának — keblöket.» Kéri, hogy tartsák meg azt keblökben «akkor is, midőn a régi tüzet heves vér nem táplálja, akkor is, midőn most még nem ismert kísér- tetei a szikkadt önségnek fogják lépéseiket ólálva kísérni, s úgyis, ha fénytelen kell az élet virágának hervadni, gyümölcsének elhullani.» Oly ifjaktól, kik haza s polgári alkotmány iránti buzgó hívséget nyilat- koztatnak, azt mondani s írni, hogy jó, nagy és szép iránti érzés dagasztja keblöket, igen természetes ; őket arra inteni, hogy a haza s polgári alkotmány iránti hívségek s buzgóságok ne legyen csak ifjúi hév szülte

fellobbanás, kétségen kívül helyes, és arra inteni, miszerint polgári kötelességek s az iránti buzgóságok mellett az élet minden viszontagságain keresztül megmaradjanak, ez is bizonynyal üdvösséges s nálunk, hol annyi elhidegedett s megváltozott keblet láthatni, szükséges intés. Ily nyilatkozást s ily intést csak hazánknak s polgári alkotmányunknak elhatározott ellensége nevezhetne bűnnek.

A H. alatti tanúnak azon állítása, hogy a kérdéses emléklevéiben az aláírók alperest mindenben pártolni ígérék magokat; egy az, hogy magában állván, próbát nem tehet; más az, hogy ha tehetne is próbát, felmaradna a kérdés, miben ígérék pártolásokat? mert ezer meg ezer dolog van, miben valakit botránkozás nélkül lehet pártolni.

Oly levélben pedig, melyben (mint az idézett válaszból is kitetszik) alkotmány iránt buzgóság s polgári kötelességekhez hívség fejeztetik ki, s úgy fejeztetik ki, mint az írók érzeteinek tárgya és célja, pártolásának ígérese is csak ugyanezen érzésekkel egybehangzó tárgyakra nézve képzelhető.

Igen kitűnő dolog, hogy mivel a kir. fiscus a KK. alatti levelet alperesnek bűnül tulajdonítani csakugyan nem képes, ezen levelet csak mellesleg említi s erővel csak abból akar alperesnek vétket csinálni, mert hozzá egy emlékirat küldetett s oly emlékirat, minek tartalma nem tudatik.

De ily körülmény közt mi okon lehet alperesnek a hozzáküldött emléklevéiből vétket csinálni? mi okon lehetne vétket csinálni még akkor, is, ha a levél írói veszedelmes emberek lettek volna? Egy Catilina írhat a leghívebb polgárnak is levelet s e polgár arra válaszolhat; de ha sem a levélből, sem a válaszból ki nem tetszik az, hogy ez amannak kárhozatos intézeteiből

legkisebbet is tudna, akkor ennek ártatlanságát csak elhatározott rosszakarat támadhatja meg.

Azon emlékirat pedig igen számos és mind oly ifjak által volt aláírva, kik közül alperes egyről sem tudott, sőt nem is hallott legkisebb rosszat is.

Ha felperes kir. fiscus ezen próbákat csak arra akarná felhasználni, hogy kitéssék, miképpen alperes azzal a veszedelmesnek állított kaszinóval csakugyan egybeköttetésben vala, még ezen szándékában sem érhet teljesevé. A pozsonyi ifjak kaszinója ugyanis még nem létezett, midőn az akkor Erdélyben lévő alperesnek több magyar ifjak Pozsonyban néhány sorokból álló emlékirást készítettek azon ismeretes példa szerint t. i., melyet a megyei követek több esetekben már ezelőtt követtek, Ragályi, Benyovszky s más urakhoz barátság jeléül emlékiratokat küldözvén. Hogy ezen emlékirat készítése az ifjak kaszinójának kezdetét megelőzte s következőleg nem attól eredett: ellenmondhatatlanul bizonyítja 31. sz. alatt hét, 35. sz. alatti, 34. sz. alatti harmadik, 36. sz. alatt három, 33. szám alatt három, 37. sz. alatt öt, 38. 39. 40. 41. számok alatt összesen 24 meghitelesítettnek elfogadott tanú. Alperes eszerint (ki 1833-ki május elejétől kezdve, mikor még a kaszinó nem kezdődött, 1835-ki márciusig, mikor már régen megszűnt, Pozsonyban meg sem jelent) a nevezett kaszinótól semmi névvel nevezendő irományt nem vőn.

Miután ez bizonyítva van, mi bizonyossága van egyéb felperes kir. fiscusnak, miből azon kaszinóval összeköttetést csak sejdíteni is lehetne? Az F. és G. alatti töredék vallomásokból egyedül az tetszik ki, hogy némely ifjak alperesnél tisztelkedtek, neki saját arcképével kedveskedtek, mely alkalommal Lovassy László bizonyos beszédet is mondott, oly beszédet,

miről a G. alatt valló azt mondja, hogy mondására senki által megbízva nem vala. Ily tisztelkedések egy az, hogy nem titokban szoktak történni s másoknak is tétettek; más az, hogy tisztelkedők előtt ajtót zárni a becsület tiltja, s bizonyosan felperes kir. fiscus sem kergette volna el ajtaja előtt az őt köszönteni jövőket. Egyébiránt, hogy alperes a köszöntésre felelt, az igen természetes s vétséget annál kevésbé hord magával, mert feleletében semmi sem vala, mi erkölcsi és polgári állásunkra nézve botránkoztató volna. Hogy hazájából számkivettessék, fájlalja s fájdalmát ez alkalommal is kimondá, ily valamit talán magának Meuniernek sem lehetne rossz néven venni; kimondá fájdalmát a fölött is, hogy perbe hivatott, de alkalmasint a kir. fiscus sem fogja kívánni, hogy alperes ezen örüljön. Az sem fogott botránkoztató lenni, miszerint nyilvánítá lelki nyugalma azon öntudatban találni, hogy semmi rosszat nem cselekedett. Hiszen ártatlanság öntudatában keresni minden csapások közt vigasztalást s találni nyugalmat, erkölcsi s keresztényi kötelesség; vagy az fogja talán a casinóval volt bűnös összeköttetést bizonyítani, mert alperes az F. alatt valló szerint, a nála tisztelkedőket föltételökben megmaradni intette. Azonban igazságos-é ily általános és mindenféle magyarázatokat elfogadható kitétel nélkül alapítani? Itt mindenesetre megjegyezni való:

1. Alperesnek e mondást a G. alatt valló nem tulajdonítja, tehát egyedül az F. alatt vallónak csonkán közölt s csupán emlékezetéből lett kimondásán alapul az egész állítás.

2. Alperes az említett tisztelkedőket nem úgy fogadta mint kaszinó tagjait, mert, mint feljebb is megjegyeztett, a kaszinó már Pozsonyba visszajövele előtt rég megszűnván, azon ifjak kaszinó tagjai többé nem

voltak, tehát őket mint olyanokat fogadni nem is lehetett.

3. A G. alatt valló szerint a beszélő Lovassy nem is volt beszéd készítésre megbízva, tehát mint valamely egyesület küldöttje nem is szólhatott, következésképpen beszéde s a reá adott válasz magánosok közt történt szó vala.

4. Alperes a tisztelkedő ifjakat úgy fogadta, mint míveltségre törekedő s hazát szerető ifjú polgárokat, s ezen hitében még inkább megerősítették a Lovassy által mondott s felperesi E. alatt beperelt beszéd ezen szavai: *tudjuk, hogy alkotmányos polgár kötelessége békés úton haladni a cél felé s a báró urat, mint a békés úton haladásnak nagy mesterét üdvözljük s kezeibe tesszük a becsületszót, az életnél szentebbet, miképpen báró urat szent pályáján meghajthatlan hívséggel követni fogjuk.* Pedig ezen szavakban van letéve a szóló politikai hitvallása; ezen szavakban: békés úton haladást tűzvén maga elébe, lehetetlen lett volna őtet félre és rosszra érteni, s annál fogva minden jó polgárnak kötelessége lett volna, hogy őt ezen «békés úton leendő haladás» üdvös szándékában továbbra is megmaradásra intse, s alperes nem láthatja által, miképpen lehetne valakit oly intésért gyanú és vád alá venni? miképpen lehetne vétkül tulajdonítani, hogy az ifjúnak *békés úton haladni* kívánó szándékát nem hitte kárhozatosnak? hiszen haladás talán kir. fiscus előtt sem fog vétek lenni, s annyival kevésbé békés haladás? Azt pedig csak nem fogja kir. fiscus állítani, hogy midőn alperes valakit békében maradásra int, akkor zajra, háborúra, ország felforgatásra inti? Talán azt sem kívánja, hogy alperes a békés úton haladásra ajánlkozó ifjat, mint gonoszt lehordja s ezen kijelentett békés szándékáról leverni igyekezzék?

Alperes meg nem tudja magyarázni, honnan eredhet kir. fiscusnak azon gondolatja, hogy ily valamit terhelőleg hozzon elő? mert bajos gondolni, hogy az általa E. alatt felhozott s különben oly nagyfontosságra méltatott beszédet egészen el nem olvasta volna. Pedig csak röpkedve s helyeket kihagyva történt olvasásra mutat, amint azt kihagyásokkal csonkán a maga felelésében felhossa; hol a szent *pályán követni fogjuk* szavak előtt éppen a békés haladásról szóló sorokat hagyta ki, ugyanazon sorokat t. i., melyekre a követés ígérete következik. De ítélje meg maga felperes kir. fiscus, ha ily csonkításokkal nem lehetne az úri imádságot is veszedelmes irattá által formálni? S ismét ítélje meg, ha ezen bánásmód akár szándékosan, akár gondatlanságból történik, nem egyenesen ellenkezik-e a vallás és erkölcsiség minden kívánataival?

Hogy ezen E. F. G. H. és K. alatti oklevelek alperest mennyire nem terhelik s e per tárgyára mennyire nem is tartoznak, fentebbiekből elég világos, s mégis ezen oklevelek azok az alább megemlített I. alatti tréfasorokkal együtt, melyek a januári tisztelt ítélet által tekintetbe vétettek.

Ez tehát mindaz, mit felperes kir. fiscus azon veszedelmesnek tartott kaszinóval volt egybekötöttről előadhat. Azaz: az egyetlen egy, de általa elő sem mutatott, a HH. alatti levél szerint pedig nyilvános és soha gyanú alá nem jött helyen, t. i. a bihari kaszinóban bemutatott emlékirat az, min állítását építi. Pedig meg van mutatva, hogy éppen ezen emlékirat *a szóban forgó* kaszinó alapítása előtt, tehát nem a kaszinó tagjai által készült. Ha alperes ama kaszinónak tagja vagy azzal valami egybekötötetésben lett volna, kellene annak ama kaszinó irományai közt

valami nyomának lenni. Ha lenne, jól kellene azt a királyi fiscusnak tudni, kinek azok kezei közt megfordultak, ha pedig tudna a királyi fiscus ilyesmit, s ha képes lenne valami effélet előmutatni, azt bizonyosan el nem mulasztotta volna.

Ama kaszinóvali összekötést illető vádra nézve még azt is meg kell jegyezni, miszerint a logikai következetlenségnek s osztó igazságnak különös példánya az, hogy a felperes kir. fiscus alperesre nézve azon színlett gyanút, mintha az ama kaszinóval valami távoli s állítólag is csak közvetett egybekötésben lett volna, fejét s jószágát érdeklő keresete tárgyává méltatja, azon kaszinónak pedig nyilvános és valóságos tagjai nagy számmal léteznek, kik ellen sem vád, sem kereset nem indult.

Alperesnek 31. szám alatt — 4. — 35. szám alatti ; 34. sz. alatti második, 36. szám alatti kettő, 33. szám alatt második, 37. szám alatt négy, 38. 39. 40. s 41. szám alatti, összesen tizenhét tanúja elhatározottan bizonyítja, hogy azon kaszinóval legkisebb egybekötésben sem volt. Ezek pedig mind olyanok, kiknek e tárgyról bizonyos és tökéletes tudomások lehet.

A felperes ezek ellen egy tanút s egy csak legkisebb bizonyító erővel bíró irományt sem tud előmutatni, mégis nem átallja alperest erről is vádolni.

A felperesi több oklevelek, úgy látszik, arra szolgálnak, hogy alperesnek Kossuthal volt összekötését tanúsítsák. Alperes és Kossuth jól ismerték egymást, azt az egész világ tudja ; de Kossuth számtalan más emberekkel is állott ismeretségben, talán épen azzal a királyi fiscalissal is, ki e jelen perben dolgozik. Arra, hogy alperesnek a Kossuthali ismeretség vétségül tulajdoníthatassék, három lenne mulhatatlanul szükséges, mert —

1. Felperesnek azt kellene bebizonyítani, hogy kár-
hozatos célokra törekedő titkos társaság valóban
létezik.

2. Azt, hogy ezen titkos társaságnak Kossuth tagja.

3. Pedig azt, hogy alperes tudta, miképpen Kossuth
ezen társaságnak tagja volt s vele mint olyannal állott
viszonyban.

Mindezekből felperes egy szót sem bizonyít, nevezete-
sen azt, hogy titkos társaság létezik, bizonyítani még
eszében sincs.

Hiszen magok azon levelek közt, melyek e jelen
perhez maga a felperes által csatoltatvák, vagynak,
hol ily titkos társaság létezése egyenesen tagadtatik.
Ilyen az R. alatti levél Deáktól Kossuthhoz, hol ez
olvastatik: *«nyilvánosság mellett a vétek lehetetlen ;
titkos szövetezések pedig, miket a kormány minden ártat-
lan dologban is gyanítgat, szentül hiszem, hogy hazánk-
ban nincsenek és nem is lesznek soha veszedelmesek.»*
Ismét ilyen ugyanattól ugyanahhoz a T. alatt, mely-
ben e sorok fekszenek: *«Furcsa látni s hallani a kor-
mánynak s kormány embereinek nevetséges félelmét, még
a kisebbek is rémképeket alkotnak magoknak s azzal
ijesztik magokat is, egymást is, ők makacsul hátat for-
dítanak a kelő napnak s árnyékukat iszonyú rémnek
nézik ; pedig ha ismernék a hazát, ismernék az embert
és embereket, szintűgy tudnák, mint mi tudjuk, hogy
alig van ország Európában, hol kevesebbet lehessen revo-
lúciótól tartani, mint jelenleg nálunk, csak majd ők
félőkben oly balgatag lépéseket ne tegyenek, melyek
(nem zendülést) de zavart okozhatnak. De ők félnek s a
bokrokban mozgó nyulat is rablónak vélik, pedig: est
genus unum stultitiae nihilum metuenda timere»* azt
mondja Hor.»

Ime tehát ezeket írja Deák Kossuthhoz, azon Deák,

kit a kir. fiscus a maga replikájában a titkos társaság tagjai közé számlál, azon Kossuthhoz, kinek titkos társasági tagságáról kir. fiscus kételkedni sem látszik. S milyen levélben írja ezeket, olyanban, mely biztos alkalommal küldetett, melyről írója nem hitte, hogy valaha mástól mint a kinek írva volt, s legfeljebb ennek meghittebb barátaitól fog olvastatni. Mert törvényes alkotmányunk oltalmában maga és levelezője ártatlanságáról teljes meggyőződésében soha még csak álmában sem képzelhette azt, hogy Kossuth elfogattassék s ítélet előtt tömlöcre vettessék, irományai pedig a kir. fiscus kezei közé vándoroljanak. És mégis ezeket írja, mikből megtetszik, hogy vagy titkos társaság az országban nem létezik vagy legalább, hogy ők ketten abból legkisebbet sem tudtak.

A kiirt helyekhez hasonló értelemben szól maga Kossuth is benevolájának azon helyén, hol a titkos társaság létezése felől kikérdeztetett, s mi az, amit kir. fiscus Kossuthnak ezen nyilatkozás ellen ugyanazon benevolában fordíthat? Nem éppen ezen levelek-é, melyek e jelen perben alperes ellen felhozatnak? Nem éppen ezen levelek-é, melyekből feljebb oly elhatározott hangú két helyet kiirtunk? Nyuljon a kir. fiscus kebelébe s vallja meg, oly levelekkel, melyekben a titkos társaságok létezése kereken tagadtatik, lehet-é azok létezését bebizonyítani? Mit mondana alperes, ha alperes a titkos társaságok nem létezését oklevéllel mutogatná, melyben a létezés állíttatik?

Miután kir. fiscus annak, hogy titkos társaság létezik s annak, hogy Kossuth a titkos társaság tagja volt bebizonyítására semmit sem tett, mi módon képzei alperest a Kossuthi összeköttetéséért terhelhetni? Vegyük sorba minden okleveleit.

Ezen oklevelek mind a Kossuth irományai közül

láttatnak véve lenni s az I. L. M. N. O. alattiakat ki-
véve, melyek alperestől valók, egyről egyig másoktól
irattak Kossuthhoz. Mielőtt ez utóbbiakról szó tétel-
nék, látnunk kell az említett betűk alattiakat.

Az I. alatti levélke mit keres itt? Bajos lenne meg-
határozni? Alperes azt írja Kossuthnak, hogy egész-
ségére vigyázzon. Ezt talán csak nem tartja bűnnek
kir. fiscus? Mert ha azt hinné is felperes, hogy annak,
kit egyszer ő üldözőbe vett, még egészségéről sem sza-
bad gondolkozni, mint azéről, kit a hajdankor szép
napjaiban a római szent szék fejedelme anathema alá
vett, még akkor sem lenne igaza ezt nehezen venni.
Mert hiszen még a levél keltekor kir. fiscus Kossuthot
üldözőbe nem vevé s hogy fogja-e valaha? azt alperes
akkor nem tudhatá. Ezen egészséget tárgyazó intésen
kívül a rövid cédulában egyéb nem áll mint ez: *«min-
den lépése bors-törés volt a német orr alá, s ez helyes
volt s utoljára hasát akarja-e kenni s örömet s dobzó
örömet okozni ön neki.»*

Tudni kellene, hogy ha csak ugyanezen szavak azok,
mik miatt a levélke itt áll: hogyan érti kir. fiscus e
szavakat tulajdonképpen? betű szerint-é vagy figu-
ratim?

Ha betű szerint, akkor kérdenünk kell, a magyar
szent korona ügyvédének figyelme a német orra mi
joggal terjed ki? és ismét, magyar embernek a német
orról valami tréfás jegyzetet írni mi törvénynél fogva
tilos? a német orr, ha betű szerint vétetik, lehet hosszú
vagy rövid, de minden esetre csak orr, még pedig
német orr, semmiféle orr pedig, tehát a német orr
mint a többi törvényeinkben a nota esetei között fel
nem található.

Ha pedig e kifejezést felperes figuratim érti, úgy
szükség lenne kimagyarázni: mit gondol alatta? al-

peres ugyan el nem ismerheti, hogy kir. fiscusnak szómagyarázó joga lenne, hogy joga lenne más által írt kifejezéseknek önkénye szerint értelmet adni s így adott értelem után büntetést követelni. Azonban e jelen esetben a királyi fiscus még értelmet sem adott, mégis vétket csinál belőle.

Mit érthet a kifejezésen a kir. fiscus? Ez egész perben lázításon kívül (mi e szavakban talán csak nem feketik) kettőről beszél; a királyi méltóság lealacsonyításáról s kormány rágalmozásáról. Azt lehetne tehát gondolni, hogy a *német orr* említést e két rubrika alá rendezi. Alperes a kormányt a királyi méltóságtól mindig megkülönböztette; lássuk tehát most is külön.

Kormány Magyarországon csak magyarokból állhat s ezt alperes az 1741. 11. 13. 15. 16. cikkelyek világos tartalma szerint is oly világosnak hiszi, hogy fel sem teheti, miképpen kir. fiscus is másképpen higgye. Tehát azt a méltatlanságot sem teheti fel, hogy felperes a német orr alatt a kormányhoz tartozó magyar uraságokat értetni csak kívánná is, mert ha csakugyan kívánná, akkor alperes megmossa kezeit s az egész méltatlankodás vétségét felperesre hárítja.

Nem volna tehát egyéb hátra, mint az, amit alperes kimondani is nagy illetlenségnek tart, hogy felperes szerencsétlen gondolata szerint az említett kifejezéssel a kir. méltóság vétetik célzatba. Alperes, ki a kir. felségnek élte minden napjaiban hódolva tisztelője volt, kénytelen kimondani, hogy nem ő, hanem éppen felperes az, ki ily ferde magyarázattal a királyi méltóság ellen vétkezik. Kinek kellene jobban tudni, mint felperes királyi fiscusnak, hogy a magyar király nem német, hogy a magyar király, kinek kirekesztő joga van magyar nemest tenni, magyar nemesi javakat ajándékozni, magyar nemzettel együtt hozott törvé-

nyeket sanctionálni, nekünk magyaroknak soha sem lehet egyéb magyarnál? és nem bir-é a magyar király Magyarorszáiban magános és koronai és kamarai nagy uradalmakat? Nem valóságos magyar földesúri jogokat gyakorol-e azokban? De ezeket s az ilyeneket magának a felperesnek mint a szent korona ügyvédének kellene előhozni s minden ily gyanút lehető messzeségre távoztatni. Szomorú dolog, midőn alperesnek ártani kívánó szándékból, önként, senki által fel nem hívva, reá okot nem találva, ily gyanúra vezet bennünket s ez által a kir. felség sérthetetlen szentségét profanálni nem iszonyodik. Oly kevésé fontos-é a királyi méltóság felperes előtt, hogy azt játékba könnyelműleg beleszöni s mintegy nevetségre kitenni nem áttolja csak azért, hogy alperesre egy gyanúval többet hártasson? Bizony mind a királyi felség iránti hódolat, mind a magas bíróság iránti tisztelet megkívánák, hogy ily ferdeségek elkerültetnének. Egyébiránt —

Ha felperes kir. fiscus épen tudni kívánja, hogy alperes e perbe semmikép nem illő s tréfa hangján írt cédulában álló «német orr» alatt mit értett, imé a felelet: magyar beszédben (helyesen-é vagy nem, annak vizsgálata nem ide tartozik), de több mondásoknál a német név epitheton helyett áll; milyet a német hassal, olyanformát szoktak a német orral is kitenni. Tehát ilyen rossz és gyalázatos orrot vagyis embereket, olyakat t. i., kik a magyar királynak s nemzetnek ellenségei s polgári alkotmányunk romlására törekednek, érthetett alperes s ily orr alá borsot törni üdvös dolognak tartotta s tartja.

Az L. M. N. O. alatti oklevelek azt bizonyítják, hogy alperes az ellene folyó nota-per irományait (mint magát kifejezi) csupán nyilvánosság tekintetéből azon megyéknek, kik országgyűlés alatt alperes ügyét köve-

teik által pártolták, megküldötte, még pedig Kossuth segedelmével küldötte meg P. alatti jegyzék szerint.

Igenis alperes megküldé, még pedig, mint említett, *csupán nyilvánosság tekintetéből* küldé meg pere irományait az öt pártoló megyéknek. Mert felperes kir. fiscus nem fogta elfelejteni, hogy voltak megyék, sőt az ország megyéinek nagy többsége volt az, mely alperes ügyét, éppen e jelen ügyet szünet nélkül pártolta s pártolja, úgy tekintvén e pert, mint a törvényeken s a törvényes szólásszabadságon ejtett sérelmet. Az országgyűlés eloszolta után nem méltán gondolhatta-e alperes, hogy ezen megyék óhajtának tudni hitelesen mindazokat, mik ezen általok oly közérdekűnek nyilvánított ügyben történtek? Egyébiránt ezen pert a kir. fiscus nem vitte homályban és titokban, mint az ifjakét, ez nyilvános per, melynek irományait tudni szabados, ez nemcsak nyilvános per, de a státusok táblája által közügynek nyilatkoztatott tárgy felett folyó per. Mi joggal állíthatja tehát felperes kir. fiscus, hogy ennek irományait az ország több törvényhatóságaihoz elküldeni vétkes tett vala.

És ki van ezen elküldés által megsértve? maga a felperes? hiszen ha felperes a maga tisztében híven járt, miért fél attól, ha dolgait mások is látják? felperes ezen perben csak fél, ki keresetét bíró elébe terjesztette, de egyszersmind a közigazság rendén az ellene indított keresettel alperest is felhatalmazta, hogy okait s okleveleit megtekintse, magának leirassa s azokat megrostálgathassa. Amint felperes okleveleit és replikáit a perbe tette, többé nem rendelkezhetik róla, hogy azok kikkel s mi okból közöltessenek? Ha alperesnek azokat tanács kérdés végett másokkal közölni nem tilalmas, bizony nyilvánosság végett sem tilalmas. Ez a szabad védelemhez természetesen tartozik.

Ha felperes azt hiszi, hogy ezen per elküldésével a bíróság meg van sértve, ez alaptalan hit. A tisztalelkű bíró a nyilvánosság és közvélemény ellenőrködésétől nem retteg, sőt inkább maga is óhajtja azt, mert a törvényszabta ösvényen szigorú igazsággal eljárván, éppen a nyilvánosság által van biztosítva minden alattomos rágalmazás ellen. Alperes teljesen meg van győződve, hogy a nagyméltóságú kir. curia ellen semmi sérelmet nem követett el, sőt annak kedves dolgot tett, midőn azt a nyilvánosság és közvélemény ellenőrsége által igyekszik minden alattomos rágalom ellen biztosítani. Ez nem történhetik jobb móddal, mintha a megyei törvényhatóságok a per minden körülményeivel megismerkednek. Az ítélőszékek eljárását nyilvánossá tenni akarni oly úton, melyet törvényeink nem tiltanak, s mely polgári alkotmányunk s belső rendeltetésünk természetéből foly, az vétkes nem lehet; annyival inkább nem lehet pedig, mivel e jelen perben a bíróságtól csak az ítéletek származnak, azon ítéletek, melyek magának a nagyméltóságú királyi kúriának tudtával és akaratával mindjárt hozatalok és kihirdetésök után szokás szerint kinyomatnak s ezen tett által az egész olvasó világ sajátjává lettek. Mi vétek van tehát alperes tettében? s nem sokkal inkább vétkezik-e a királyi fiscus, midőn ezen meg nem tiltott törvényes dologból vétket csinálni törekszik?

De hiszen felperes nem törődik semmivel, csak alperes ellen vádakát hozhasson elő. Az M. N. O. alatt feküsznek alperesnek azon sorai, melyek mellett perét elküldözte. E sorokban ezek említettnek.

1. *Hogy alperes ügye közügy, mert benne a szólás-szabadság van megsértve.* Igen, de azt mondá a státusok táblájának nagy többsége. Ha ezt mondani vétek, úgy alperes a megyék nagy többségével együtt vétkezett.

2. *Hogy ez ügyben a képviselő tábla felszólalása a kir. felséghez nem juthatott s egyes megyék felírásaik sikeretlenül hangzottak el.* Ezt csak nem fogja felperes tagadni, hogy így vala; ezt a megyék különben is nagyon jól tudták.

3. *Hogy alperes meg van győződve, hogy ezen közügyé fogadtatott perben minden lépés a nemzet figyelmét megkivánja. «Mert (úgymond) figyelemmel kell kísérni a törvényhatóságoknak mindazt, ami az elkezdett közsérelem folytában a sérelmet súlyosítva történik, figyelemmel csak azért is, hogy minden lépés felett igazságos ítéletet mondhasson a haza és a közvélemény.»* Ezen állításokat és kifejezéseket nevezi a királyi fiscus oly tettnek, *«mely nem egyéb, mint a hazafiaknak a kormány s főkormányiszékek iránti bizodalmatlanságra és egyes törvényhatóságoknak a más törvényhatóságok ellen való ingerlése s az úgynevezett közvéleménynek a felség, a kormány és ítélőszékek ellen bujtatása s méltatlan rágalalmazása stb.»*

Minden el nem fogult lélek nézze meg alperes sorait s mondja meg, ezen soroknak mi köze a kormánnyal, a felséggel? Miképp sértetnek ezekben az ítélőszékek? S főleg, hogy rágalmazás-é az, ha alperes az ellene indított pört szólásszabadságban ejtett sérelemnek nevezte? Alperes találta-é ezen nevezetet? Nem a képviselő táblától jött-é? Nem magoktól a megyéktől-e ezen nevezet? Nem akarja-é felperes észrevenni, hogy itt a *méltatlan rágalmazás* vádjával egyenesen a képviselő táblát s a megyék többségét illeti? Vagy ez mind szabad felperesnek? Felperesnek, ki a magyar szent korona ügyvéde, azon korona legfontosabb tagjain, a megyéken lehet gázolni? Valóban ha a kir. fiscus a megyei törvényhatóságok s az országosan egybegyűlt képviselő test iránt ily megvetést bizonyít s ezt

minden büntetéstől menten gyakorolhatja, akkor nem láthatni által, hogy magános személyek élete, javai és becsülete hogyan lehessenek előtte bátorságban?

A kir. fiscus közgyűlésben mondott beszédért notapöört indít, ezt a képviselő tábla és a megyék nagy többsége szólás szabadságán ejtett sérelemnek nevezi és orvoslást a kir. felségnél keresni kíván, de a főtáblától akadályoztatik. Ez történt dolog, ezt tagadni nem lehet. Itt a kir. fiscus factuma forog fenn, kir. fiscus factuma ellen kéretett orvoslás; a felség, kihez az országos felirat nem juthatott, ez ügyben magát ki nem mondotta. És most mit teszen kir. fiscus? Azt, hogy az általa indított pör, a szólásszabadság elleni sérelemnek mondatott, kormány és felség elleni bujtogatásnak nevezi ő, akinek vádja felett minden esetre bíróságnak kell ítélni, ki ezen pörben mint követelő fél áll; ő merészkedik a maga factumát helyben nem hagyót kormány, sőt felség elleni bujtogatással vádolni. A kir. fiscus tehát kormány, sőt felség? Hogyan merészkedik felperes a maga hivatalát ily vakmerő cserébe vetni? Hogyan merészli a maga factuma ellen intézett s a képviselő tábla által állhatatosan kimondott véleményt felség elleninek mondani? Valóban ily állításokkal jobban meg van a királyi méltóság alacsonyítva, mint az alperesre hamisan fogott logikátlan szavakkal.

Még abban is vétséget keres felperes kir. fiscus, mert alperes a maga pörének irományait Kossuth által küldözte el. Nem kíván magyarázatot, miképp ily tetemes csomókat postán küldözgetni bajos; de azon időpontban, midőn Kossuth leveleit a posták el nem fogadták, mikor Deák Ferenc Pestre utasított csomóját a zalaegerszegi postahivatal visszavetette, midőn a megyék a posták ellen a kormány előtt tettek

panaszt, hogy egymáshoz küldött leveleik elvesznek, azon időpontban ezen pör irományait a posta rendes útjára bízni gondatlanság lett volna. Ha a pört a megyékhez vétek nélkül küldeni lehetett, pedig lehetett, akkor nem érdemel figyelmet, ha az elküldés postán vagy alkalommal történt-e?

De azt talán nem is egyébért hozza elő felperes, hanem hogy alperesnek Kossuth-tali öszveköttesét ez által is bizonyítsa. Azonban miután elmondattott, hogy sem titkos társaság létezése, sem annálfogva Kossuthnak valamely titkos társaságbeli tagsága legkisebbel is bizonyítva nincs, minden összekötteséből mi következik, s jelesen abban, hogy alperes bizonyos levelek és csomók elküldözését Kossuthra bízta, fekszik-e valami figyelemre méltó?

Ezek azonban, mik eddig szóban forogtak, magától alperestől eredett irományok valának. Amik következnek, s mikből alperesnek Kossuth-tal, mint ugyanazon titkos társaság tagjaival volt összeköttesét akarná felperes kimagyarázni, oly irományok, melyeket alperes nem írt, melyek alpereshez nem irattak, hanem mások által irattak és küldettek Kossuthhoz. Ily irományok a Q. EE. betűk alatt állók, melyekhez FF. és GG. alatt járul Kossuth naplójának két rendbeli kivonata.

Ezen irományok közül a Z. alattiban alperesről még szó sem tétetik, a CC. alatt állóban sem látja nevét; a többekben imitt-amott említés tétetik ugyan róla, de oly indifferens oldalról, mely egy harmadik embert az írón és levélfogadón kívül érdekelni nem fog.

Itt legelőször is az a kérdés fordul elő: mit tehet alperes arról, amit másvalaki ismét egy másvalakinek ír? Lehet-e őtet azért feleletre vonni, s ha őtet lehet,

miért ne lehessen szint azon oknál fogva magát felperest is? De felperes rendes fordulattal akarja az ellenvetésnek elejét venni, azt állítván, hogy a pörhöz csatolt leveleket *olyanok írták Kossuthnak, kik az ő titkos intézeteibe közelebbről vagy távolabbról be voltak avatva.*

És ezt ismét mivel bizonyítja felperes? úgy látszik semmivel; hanem csak minden fáradság nélkül, (melyet a hebizonyításra fordítani kellett volna) épen úgy valónak elfogadja, mint a titkos társaság létezését s Kossuthnak ahhoz tartozását. Feljebb megjegyeztük, hogy éppen ezen vádlottak egyike a titkos társaságok létezését mily határozottan tagadja. Felperesnek ez mind semmi; ő maga előadja ezen saját állítását lerontó levelet s belőle mint a többiből még abból is, melyben alperesnek még neve sem fordul elő, azt következteti, ami neki tetszik. De hogy a dolgot jobban értsük, tekintsünk végig az irományokon.

Q. alatt Deák írja Kossuthnak, hogy *Wesselényit naponként várja.* Ebben fekszik a titkos társasági egybeköttetés bizonyossága? Alperesnek tehát oly országszerte tisztelt férfiút, mint a zalai volt híres követ, titkos cél nélkül meglátogatni nem lehet? De azt is írja Deák: *tőle azaz Wesselényitől küldöm meg jelentésünket, mely nyilvános pályánk szellemében készült.* Ez már titkos társasági állapot, mert Deák a kinyomatott nagy csomót tevő országgyűlési jelentés több példányait, melyeket postán küldeni költséges lett volna, alperestől kívánja küldeni. Nyomtatott íveket vinni természetesen titkos dolog; kivált pedig oly nyomtatott íveket, melyek a zalai követek nyilvános azaz az egész ország színe előtt országgyűlésen folytatott pályájok szellemében ké-

szültek. Valóban kir. fiscusnak a titokról saját megfogásai vagynak!

R. alatt ugyanaz ugyanannak alperesről ennyit ír: *Wesselényi szerencsésen megérkezett Olaszországból, ő szóval majd többet mondhat.* Hogy alperes Olaszországból megérkezett s pedig szerencsésen, lehet, hogy ez a kir. fiscus előtt, ki inkább szerencsétlen megérkezést óhajtott volna, bosszantó hír. Azonban ez nehezen fog a titok közé számoltatni. De az, amit majd Wesselényi szóval mond, természetesen abban van a titok! Fájdalom, hogy az egész földkerekségén sincs semmi jelensége, hogy a szóval leendő mondás valami politikai fontosságú dolgot célzott-é vagy csupán magános viszonyokat? De éppen azért, mivel semmi jelensége nincs, éppen azért, mivel a dologról sem jót, sem rosszat tudni nem lehet, tehát a dolog titokban van azaz, miről a kir. fiscus semmit sem tud, ott titkos szövetkezésnek kell lenni. Az semmit sem tesz, hogy éppen ez a feljebb említett egyik levél, melyben titkos társaság nem létezése kereken kimondatik.

S. ezen betű alatt azért haragszik felperes, mert egy Kehidára alpereshez postán küldött levél kézhez adására Kossuth szólíttatik fel. Tudva van, azon időben is alperes rendesen Pesten tartózkodott, s igen természetes, hogy midőn onnan távozott, ott maradt jó barátival tudatta hol létét, kivált olyankor, ha távolléte több időre nyúlt, hogy azalatt netalán előadandó dolgairól tudósítást vehessen. E részben talán felperes sem szokott másként tenni, mi joggal lát tehát itt ismét titkos szövetkezést, ha Kossuthról a levélíró felteszi, hogy alperes hollétével talán ismeretes? Vagy talán a titok a levélben van? De figyelmezzon a felperes kir. fiscus arra, hogy mint

feljebb is mondatott, e kérdéses levél postán érkezett, levél pedig mely alpereshez postán jó, titkot magában bajosan tarthat, mert alperes postán érkező levelei darab idő óta gyakran már a történt felbontás látható jelével adatnak kezéhez, következésképen azoknak tartalmát felperes kir. fiscus alperesnél előbb megtudhatja.

T. ismét egy levél, mely mint feljebb bőven mondatott, a titkos társaságok nemlétezése ellen bizonyít. Ezen levélből azt emeli ki felperes, hogy az író Kossuthot kéri, e levelet alperessel közölni, mert (úgymond) elveink itteni sorsát nekie is tudni kell. Nem tudja az ember, ha felperes ezen általa előmutatott leveleket olvasta-é? Mert ha olvasta volna, tudná, miképpen a levélben arról van szó, hogy Zalában bizonyos Horváth nevű úr pártot alakított, hogy az urbaliális törvényeknek a földesúri haszonnal megegyezőbb magyarázatot adhasson, s amit az országgyűlésen többek közt Deák az úrbér tárgyában lejött királyi választ minden népnek kedvező pontokra nézve állhatatosan pártolván, törvénné lenni segített, annak jótékonyágát a népre háromolni ne engedje. Horváth tehát Deák és alperes elvei ellen indított harcot, de Deák és alperes elvei éppen e tárgyban a királyi válasz elveivel sokkal jobban egyeztek, mint a Horváthéi. Ezen elvek sorsáról akarja itt Deák alperest tudósítani. Vigyázzon felperes, nehogy alperest üldözni kívánó szándékától elragadtatva, olyakat tulajdonítson neki s olyakat tartson titkos társaságot bizonyító kárhuzatos elveknek, melyeket a királyi felségnek válasza tett indítványba, s melyek a képviselő táblán azoknak a titkos szövetekezéssel vádolt férfiaknak segedelme által fogadtattak el. Egyébiránt a levélből felperes

még e szavakat emeli ki: *általában az ifjúság jól van lelkesedve*. Méltó lenne tudni abból, hogy Deák Kossuthot a zalai ifjúságról így tudósítja, alperesre nézve mi következik? Az-é, hogy alperes tehát csakugyan titkos társaság tagja? Vagy az-é, hogy felperes kir. fiscus itt is úgy akar alperessel bánni, mint Aesopus farkasa a báránnyal? Valóban úgy látszik a dolog minden jelenség után: *a zalai ifjúság jól van lelkesedve, tehát alperessel vérpadra!* Ímé ez a logika, mi ily oklevelek mellett alperes ellen használtathatik.

U. alatt Deák Kossuthnak írja, hogy alperes ezen pört Zalának egész kiterjedésében küldje meg. Ezt alperes később, mint feljebb mondatott, meg is tette. Hogy ezt tenni törvényesen és szabadon lehetett, már megmutattatott. Hogy pedig e pörnek a megyéhez lett küldése éppen a nyilvánosság tette volt s nem titkos szövetségi lappangás, erre magyarázat nem kell. E levélnek még azon helyét is kiemeli felperes, hol annak írója Kossuthot arról tudósítja, amit Zala vármegye a népnevelésben határozott. Miként tartozzék ez a jelen pörre, akár úgy mint alperest terhelő bűn, akár úgy mint titkos társasági egybeköttetést bizonyító körülmény? azt ugyan senki általláthatni nem fogja. Ha felperesnek Zala vármegye ezen tárgyban tett lépései ellen nehézsége van, szükség, hogy alperes helyett Zalát és Deákat kérdezze meg. Egyébiránt a népnevelési tárgy múlt országgyűlésen hosszas kerületi vitatások alatt fejtegettetett; s akkor a státusok táblájának többsége Zalával együtt kijelentette, miképpen a nevelési rendszerbe a törvényhozó testnek, a nevelés gyakorlati teljesítésébe pedig minden törvényhatóságnak, minden atyának (mivel gyermekeinek neveltetése leginkább

őt érdekl) törvényes és természeti joga van beletekinteni. Ezek a képviselő tábla többségének elvei voltak, ezek folytában írt Deák Kossuthnak a zalai végzésekről. És ezeket miért hozza elő a kir. fiscus? Tehet-e alperes róla, ha a képviselő tábla és Zala megye elvei kir. fiscusnak tetszésére nincsenek? Csak nem fogja kir. fiscus alperest kényszeríteni, hogy a képviselő tábla és zalai rendek elveit, szavait és tetteit kir. fiscus ellen mentegesse? S talán csak azt sem akarja következtetni, hogy mivel az országgyűlés egyik táblája s később Zalamegye a népnevelést illetőleg így vagy amúgy vélekedtek, tehát alperes (ki sem azon országgyűlési táblához, sem Zala rendeihez nem tartozik) titkostársasági bűnös tag. Ámbár ily következtetésekben kir. fiscus részéről e pör meglehetősen gazdag.

Amit kir. fiscus a V. alatti levélben terhelőnek állít, az is, mint a többi igen rendesen hangzik. E levelekből terhelőknek jegyzett sorok ide mennek ki:

1. Mert Bihar megye rendei arra, hogy követőket az országgyűlésről visszahívják, elégnék tartották azt, mivel követők az oppozícióval nem tartott. De képzelhet-e felperes oly ítélőszéket, melyről rendkívüli sértés nélkül fel lehessen tenni, hogy Bihar megye ezen tettet alperes ellen vádúl vagy terhelő bizonyosságúl elfogadni képes lenne? Mert ha azt alperes ellen lehet felhozni, miért ne lehessen maga a kir. fiscus ellen is? Vagy talán az a baj, mert ezt a levélíró Kossuthnak írta meg? De tegyük fel, ami nem lehetetlen, hogy a bihari főispán írta volna meg azt valakinek a kormányon ülők közül, (mert ha a szathmári gyűlésről hírt adni nem tartá körén kívülinek, mennyivel inkább nem tarthatá a bihariról), ha, mondom ezt a bihari főispán s kormányon ülőnek írta volna, akkor

kit vádolna a kir. fiscus? Bizony úgy látszik, felperes egyenesen azért választotta ki alperest, hogy őt, mint a régi zsidók a nép bűneiért áldozatra vetett bakot, mindazon bárkiktől elkövetett tettekért, szavakért és véleményekért, melyek a kir. fiscus nem tettségét magokra vonták, feláldozza.

2. A második, ami a levélből kiemelve van, az, mert alperes Kölcseynek bihari követté leendő választásán munkálódott. Valóban a bűnnek ez is új neme vagy ha ez is a titkos társaságok bebizonyítására hozatott fel, valóban a bizonyításnak is igen új neme. Ily vád feleletet nem érdemel.

3. De úgy látszik, legfontosabbnak hiszi felperes a levélben azt, hogy a bihari gyűlés (melyről a levél szól) a szathmári gyűlés után (azon gyűlés után, mely miatt jelen pör kezdetett) csakhamar következett s alperes a bihari gyűlésen is megjelent (mint felperes keresztényi példás emberszeretettel állítja) Szathmárban elbukott lázító elveit terjesztendő.

Ezen vádból rendes következtetések folynak. Mert imé aszerint felperes előtt vétek az, hogy a két gyűlés oly hamar következett egymásra, még pedig az alperes vétke, mert alperes Szathmárból Biharba ment lázító elveit terjeszteni.

Felperes nem gondol azzal, hogy mind a két gyűlést az illető megyei rendeknek vagy illető megyei főispányoknak a nekik tetsző határnapra ország kezdetétől fogva kitűzni törvényes joguk volt.

Nem gondol azzal, hogy közgyűlés határnapjait, mivel azok előre kihirdettetnek, alperesnek is bűn és titkos társasági levelezések nélkül lehetett tudni.

Nem gondol azzal, hogy alperesnek nem volt törvény, sem parancs által megtiltva gyűlésbe menni s talán az sem, akkor menni gyűlésre, mégpedig oly

megyei gyűlésre, melynek táblabírája, mikor a gyűlés tartatott.

Nem gondol azzal, hogy alperes Szathmárban elbukott elveit (t. i. az örökös megváltásra nézve) Biharban nem volt szükség terjesztgetni, mert Bihar-megye alperesnek minden közbejötté nélkül már ez előtt az örökös megváltást követeinek utasításául adta, s hogy ennél fogva alperesnek valamint szüksége nem volt e tárgyban szólani, úgy az egész gyűlés alatt azt sem közlel, sem távolról egyetlen egy hanggal vagy mozdulattal is soha elő nem hozta, soha nem is érintette.

Úgy van, felperes mindezekkel nem gondol, neki csak vád kell, ő vádolja alperest, mint itt az illető főispányok (különben törvényes) tette miatt is és a miatt is, amit nem mondott, nem tett s mondani és tenni szükség nem is volt; alperesnek valóban tartania kell, hogy jövőben felperes által az égi testek rendszerében előfordulandó események miatt is vád alá fog vettetni.

Az X. alatti levél, mint az eddig említettek is, nem alperes tollából került. A levélíró csak egyetlenegyszer emlékezik alperesről, azt mondván, hogy az ifjak letartóztatásáról Kossuth, Wesselényi és a pest-megyei körlevél által van tudósítva. Ha e tudósítás vétek, úgy tehát először is Pestmegyét kellene pörbe hívni, mert ez nemcsak Szathmárt, de az egész ország minden megyéit, körlevél által tudósította. Vagy az talán megint bizonyosság arra, hogy titkos társaság létezik? Alperes e nemét a logikának nem érti; mert ez semmi esetre nem egyezik az emberi okoskodás menetelének szokott rendével. Ami ezen levélben arról mondatik, hogy Szathmár a képviselő tábla 7-ik üzenetét a vallás tárgyban magáévá tette, ez is

csak így tartozik ide, mint feljebb a zalai végzések. Ha felperesnek e részben nehézsége van, mi joggal bántja érette alperest? Ha hatalmának körét még oda is kiterjedni véli, ám próbáljon Szathmárral s azon megyékkel számot vetni, kik e tárgyra nézve Szathmárral egy ösvényen járnak.

Azonban felperes annyira megszokta alperest mindennel, amit alperes nem tett, nem mondott s miben részt sem vett terhelni, hogy az ily vádak már gyakoriságuk miatt szembe is alig tűnnek. Itt következnek Y.-tól D.D.-ig Szemere Bertalantól Kossuthhoz írt több rendbeli levelek, melyekben alperesnek neve is alig említetik, melyek alperesre nem tartozó dologról szólnak, melyekért az, ki írta, kérdőre valamint törvényesen nem vonathatott, úgy nem is vonatott, és mégis mindezek alperes terheltetésére adatnak elő. E leveleket alperes soha nem látta, nem olvasta, rólok nem is hallott mindaddig, mig e jelen pörbe be nem tétettek. Most látja s minden, ki a levelet egészen, nem pedig a kir. fiscus csonka kivonataiban olvassa, látni fogja miképpen az írónak célja vala, külföldön valami Magyarországot s különösen a mult országgyűlést megismertető munkát kiadni, mely célra Kossuthot kéri, hogy ez saját országgyűlési tudósításaiból célirányos kivonatot készítsen.

Ha ez így van, pedig hogy így van, csak olvasni kell a leveleket, mi különös s kiváltképpen mi titkos társasági szövetkezés van benne? Hiszen Orosz, a Hirnök szerkesztője mind az 1830-ki országgyűlés után, mind a mult országgyűlés alatt hasonló munkákat külföldön idegen nyelven adott ki s mindemellett mai nap is bátorságban él. De abban él Szemere Bertalan is, ki, amint Kossuth benevolájából kitetszik, ez utolsótól nem is nyerte meg amit kért,

s annálfogva külföldön sem adott ki semmit. S ha mindezek bátorságban élnek, mi oka, hogy alperes ezért üldöztetik, s hogy alperes ellen ezen levelek terhelni akaró szándékkal pöröltetnek be? Ő ellene, ki ezen levelekben nyilatkoztatott könyvkiadási tervet sem nem tudta, sem nem segítette. Írja ugyan az AA. alatti levél, hogy Szemere Bertalan alpereshez küldött egy levelet s ezt felperes is kijegyzi, de készakarva ki nem jegyzi azt, hogy a B.B. alatti levélben kérdést tesz az író: *ha Wesselényi vette-e az ő levelét?* A D.D. alattiban pedig azt írja, miképp *Wesselényitől választ nem vett.* Azt is példás jóakarrattal elmellőzi felperes, mit akart Szemere Bertalan alperestől? Pedig a levelekben világosan kimondatik. Nevezetesen B.B. alatt ajánló levelet szeretne alperestől. Ő a külföldre utazik, s ez talán csak nem bűn s kivált alperesnek nem bűne; mert az ajánló levél kéri ugyan tőle, de adott-é? Az sem nem mondatik, sem igazsággal nem mondathatik. A DD. levélben pedig azt is megmondja az író, hogy alpereshez írt levelében, mire (ugyanezen DD. alatti levél szerint) választ nem kapott, mit kért alperestől? autobiográfiát azaz saját magának, saját életének és nézeteinek leírását. Ezt is véteknek, ezt is titkos társaság szövetezésnek mondja-e tehát felperes? S éppen akkor mondja-e, midőn alperes e kérést (vagy szerénységből vagy restségből vagy mivel magáról irkálni semmi módon nem szeret) nem teljesítette? Valóban alperes azon iszonyú helyzetben van, hogy mind azért, amit tenni vagy szólottnak lenni mondatik, egyformán üldözés alá vetve van, mind pedig azért, mit hogy nem tett, világosan kimondatik; vagy az bántja-e felperest, hogy alperes Szemere Bertalan kérésének következtében valami bű-

nös dolgot össze nem firkált? Azért üldözi-é oly elhatározottsággal, mert az üldözött semmi üldözésre méltót nem tett?

Igy van, mert miután Ujházy levelét az EE. alatt csupán azért hozza terhelni akarólag elő, mivel az Kossuthhoz írván, *alperesről* (mit azonban alperes nem dictált) szeretettel emlékezik; még Kossuth naplóját is előadja FF. és GG. alatt. Az elsőben az beszéltek el, hogy alperes meghatározta magát Erdélyben országgyűlési követséget *nem vállalni*, s hogy ennek tudatására Kovács Lajost Erdélybe küldeni szándékozott, nehogy t. i. barátai megválasztását eszközöljék, noha később más úton tudósítván barátait, Kovácsot csakugyan nem küldötte el; ez tehát ismét vétek. Alperes bajosan hitte, miszerint ezen követség el nem vállalását épen felperes vegye rossz neven, s valóban sajnálja, hogy ezt annak idejében nem tudta; vagy talán az a bűn, az a titkos szövetség bizonyossága, mert alperes barátival tanácskozni merészkedett, ha követséget vállaljon-é vagy nem? Vagy az a bűn, mert nem vállalása okául a *közjó tekintetét* szándékozott adni? Bizony rettenetes gondolatoknak kell minden magyarnak fejében a maga személyes s vagyonszerű batorságára nézve megfordulni, ha látja, még mi is nem tulajdoníttatik vétkül. Ily esetben mondja meg felperes, micsoda *tett* s micsoda *nem tett* az, ami haragját kikerülheti.

Egyébiránt ha a napló kifejezéseiben oly szavak találkoznak, melyek felperesnek nem tetszenek, ezekért is szokása szerint alperest szándéka terhelni? Hiszen alperes a kérdéses naplót nem vitte, tehát róla miként feleljen?

A GG. alatti naplóból az fogja talán alperest terhelni, mivel ott mondatik: miképpen alperes *Lo-*

vassy L. folyamodását helyben nem hagyta s a Lovassy atyja előtt kifejté a rosszat, mi e lépéssel tette. De hol van tehát a törvény, mely Lovassynak parancsolta, hogy folyamodjék? Hol ismét a törvény, mely alperesnek megtiltotta, Lovassynak nem törvény parancsolta folyamodását rosszallni? Hol vannak a szavak, miket alperes ez alkalommal mondott, ha talán a bűn szavakban feküdnek? vagy talán ez ismét titkos társaságra mutat, hogy alperes a szerencsétlen ifjú atyja előtt saját véleményét magános ember tette felett kibeszélette?

De azt mondja felperes, hogy alperes ezen tettéből az tetszik meg, miképpen ő a legfőbb törvényszék által elítélt ifjak tetteit az elítéltetés után helyeslette. Ismét egyike azon ismeretlen logikai úton járó okoskodásoknak, mikkel kir. fiscus e pört betöltötte. Alperes elmellőz itt minden egyebet; Lovassynak s általában az ifjaknak ügyéről, mint ide nem tartozóról, semmi tekintetben szólni nem akar, hanem egyedül a felperesi okoskodás menetelére fordítván figyelmét, csak azt kérdi: azon állításból, hogy alperes a Lovassy folyamodását jóvá nem hagyta, következik-e a felperesi következmény?

A GG. alatti naplóban a kérdéses folyamodásról az mondatik, miképen ez «nem kegyelemért lealacsonyulás, nem bűn-elismerés.» Alperes tehát oly folyamodást nem hagyott helyben, melyben a folyamodó magát bűnösnek el nem ismerte. Ebből hát felperes feljebbi következtetése a maga elemeire feloszolva így van: Lovassy folyamodik —

Lovassy a folyamodásban magát bűnösnek el nem ismeri —

Alperest ezen bűnt el nem ismerő folyamodást rosszalja —

És így alperes a Lovassy tetteit jóvá hagyja — azaz mivel Lovassy magát bűnösnek nem tartja és folyamodik, tehát alperes, ki e tettet rosszalja Lovassy tetteit jóváhagyja, következésképpen a Lovassy tetteit rosszalással jóváhagyó alperes bűnös, titkos társasági tag, ország felforgató.

Igy bánik felperes békés polgárral, ki ellen semmi vétket felhozni nem tud, semmi valódi terhelő bizonyítványt elő nem mutathat, s így bánik olyan pörben, mely alperes ellen az ország megyéi, a mult országgyűlési képviselő tábla nagy többségének ellenére, sőt nyilvánosan kijelentett értelmé ellen indított, melyet a képviselő tábla kezdettől fogva az országgyűlés utolsó percéig az egész nemzetet egyformán és egyértelműleg érdeklő sérelemnek nyilatkoztatott.

Alperestől soha sem mondott, hírhordáson épült, józan értelem nélkül szűkölködő néhány szavak a vád alapja; alperestől nem származott, alpereshez nem szóló s nagy részben megyei nyilvános végzéseket érdeklő levelek nehezítő körülmények; soha be nem bizonyított és az ország körülményeinél s alkotásánál fogva nem is létezhető titkos társaságróli álmodozás az üldözés oka. Mindezekre mit kelljen szólani? Alperes a rajta elkövetett méltatlanság érzetében elnémul, de maga a dolog nyilván kiált és kiált a jelen korhoz és jövődőséghez. Ily tisztán álló körülmények közt sem ez, sem az a maga ítéletének meghozásában nem fog csalatkozni.

A fentebbiekkel feleslegesen is meg levén a bűnös törekvésről vád hiúsága is bizonyítva, le vannak már a felperes királyi fiscusnak mind ama kérdéses frázisra alapított mind csak általánosan felhozott vádjai rontva.

Meg van mutatva, miszerint a kir. fiscus tanúi mind azért, mivel suggestivus kérdésekre vétetett vallomásuk, mind pedig mivel alperes iránt azon közgyűlés alatt s azt megelőzőleg ellenséges indulatot bizonyítottak, be nem vehetők, és hogy azok közül többekre kir. fiscus részéről tilalmas befolyás gyakoroltatott.

Meg van mutatva, hogy az alperesre fogott periodus egy hírhordás szüleménye s ebből merített feladás útján került a királyi fiscus kérdőpontjai közé.

Meg van mutatva, miképpen a követelt frázisra csak hat igenlő tanú van, nyolc pedig különböző frázisokat adván alperes szájába, ama hatnak s egyik a másiknak is ellene mond. Azonfelül négy ezen kétféle tanúk közül fontos körülmények által különösen is meg van semmisítve.

Továbbá, hogy a kir. fiscus többi tanúi e frázis mondására nézve alperes ellen semmit, sőt mellette bizonyítanak. Minek következtében alperes már csak a próbák nem léte miatt is ama periódus mondásával nem terheltethetik.

Meg van mutatva ellenben 43 elhatározottan valló tanú által, hogy alperes azon frázist teljességgel nem mondotta. És hogy annál fogva minden vád és kereset, mi azon követelt frázison épült s azért indíttatott, semmivé lett.

Meg van mutatva azon részint csak általánosan tett, részint pedig ama soha sem létezettnek bebizonyított frázison épült vádnak aaptalansága, miszerint alperes beszédében a királyi méltóságot alacsonyította volna, s meg van mutatva 53 tanúnak elhatározott vallomása által, miszerint a királyi felség iránt hódoló tisztelettel nyilatkozott, s hogy a felség sze-

mélyét a kormány nevezettől megkülönböztette. Mely szón sem nyelvtudomány sem józan ész s alkotmányos fogalmak szerint, sem pedig törvényeink szavai s törvényes és közszokás következésében magát a felséget érteni úgy sem lehet.

Meg van mutatva, miszerint lázítási célzatról szóló vádját a kir. fiscus még csak egy elhatározott tanúval sem bizonyíthatja.

Ellenben 64, hatvannégy tanú s Szathmár vármegye közönsége bizonyítja, miszerint alperes nemcsak hogy nem lázított, sőt a közbéke alapítása volt célzata s annak törvény általi biztosításán igyekezett.

Meg van mutatva nyolc törvényhatóság s több egyes személyek bizonyítványai által, miszerint alperesnek mind köz, mind magános életében, mint hív és békés polgárnak, minden törekvése királya s hazája javára s boldogságára volt intézve.

Meg van végre mutatva, hogy a királyi fiscusnak ellene felhozott oklevelei semmitsem bizonyítanak s jelesen, hogy azokból alperesnek a pozsonyi ifjak kaszinójávali egybeköttetését legkisebbnyire sem lehet következtetni, s hogy ezen állított egybeköttetés bizonyítására a felperes csak egyetlen egy állító tanút vagy arról szóló iratot sem tud előmutatni; valamint, hogy azon nagyobbára mások által másokhoz írt s alperesről részint említést sem tevő levelek titkos szövetségnek távoli nyomát sem mutatják, s annyival kevesebbé annak, hogy alperes valami ily szövetségnek tagja lett volna.

A felperes okai s oklevelei e szerint megcáfolva, a vádak megsemmisítve, alperes ártatlansága annyi és oly tiszta bizonyítványokkal megmutatva levén :

ezen ily világosságban álló ügyet tekintsük meg még egy szempontból, mely minden ügyre nézve nagy fontosságú s bírónak mellőzhetetlen. És ezen szempont a bizonyítványoknak, valamint a körülményeknek összehangzása, pontosulása (concursum probarum et circumstantiarum) szintűgy a terhelő, mint a mentő bizonyítványokat s körülményeket tekintvén.

S felperes mellett szól-é a bizonyítványok s körülmények összehangzása vagy nem: ezt csak akkor kellene és lehetne tekintetbe venni, midőn tagadhatatlan lenne, miszerint a követelt eset s támasztott vádak valóban foglalnak magokban bűnt, még pedig azon bűnt s épen azon keresetre s büntetésre tartozót, melyet a vádló követel. Mert ugyanis büntető törvénynek természetéből foly s annak lényeges feltéte, miszerint bűn, büntetés, bíróság s pör neme az esetek szerint tisztán el legyen határozva s egymástól élesen megkülönböztetve. Innen van, hogy ha egy követelt eset nem azon bűn, minek követeltetik, és ha a vád esete törvény szerint nem azon büntetést vonja maga után, melyet a vádló kíván s melynek kimondását a törvény ugyanazon bíróra s éppen azon pör neme következésében bírta, a pörnek vissza kell utasíttatni azon bíróság elébe, hová az a követelt bűn természeténél fogva tartozik, oly pör nemére, milyeket az illet, s oly büntetés követelése végett melyet azon esetre törvény határozott. És ezen visszautasítás igen természetes, mert bíró csak oly pör nemében s oly bűn felett ítélni, mi törvény szerint bíraskodása alá tartozik, s csak oly büntetést rendelhet, melynek kimondására törvény felhatalmazta. Ha ily visszautasítás nem történék, szükségesképpen következnek, miszerint bíró

gyakran nem ötöt illető perben, nem reá tartozó bűn felett ítélné s oly büntetést szabna, mi hatási körébe nem tartozik.

Felperesre nézve éppen nem áll az, miszerint bizonyos lenne, hogy ha vádja valósulna is, az jelen pör nemére ezen tisztelt bíróság elébe s a követelt büntetésre tartozó lenne. Sőt a fentebbiekben oly bőven s világosan be van mindezeknek ellenkezőjük bizonyítva.

Ezeknek következésében bizonyos, miszerint ezen pörnek már azon kérdésen kell megbukni, mely egyenesen a vád természetét még minden esetre s személyre való alkalmazás nélkül illeti, s mielőtt annak kellene vizsgálatni, hogy azon vád valósul-é s a követelt esetet s körülményeket be lehet-é bizonyítani?

Ennélfoga a felperesre nézve itt a bizonyítványok s körülmények összhangzása s pontosulása (concursum probarum et circumstantiarum) tekintetbe nem vehető.

De mivel úgy is e pörben alperes, tartozása s a valódi szükség felett annyi nyilvános bizonyítványát mutatta be ártatlanságának s oly sokféleképpen cáfolta meg az ellene emelt vádakat, ám tekintsük még meg azt is, hogy ezen bizonyítványok s körülmények összhangzása mennyire szól a felperes mellett, valamint azt is, hogy erre nézve mi tűnik ki az alperes bizonyítványait s körülményeit tekintve?

Felperes tanúinak, mint láttuk, egy része, sőt a dolgot jól felvéve, egy híján hasonfele alperes mentő tanúi közé számlálható, a terhelőknek is általánosan meg van, még pedig fontos okoknál fogva, be nem vehetőségek bizonyítva. Ezenfelül a tanúk részint egyenlőn vallók, részint pedig úgy állanak, mint

egyek tanúk. Az egyenlőn valló hat tanúból egy azon vallomásának megbánását nyilatkoztatta, egy pedig magát ezen vallomásra csábítottanak vallván, semmivé lett, a más négy felesleg is meg van azon felperesi tanúk által cáfolva, kik egyenesen ezeknek vallomása ellen s nyilván az alperes mellett vallanak. Egyes tanúként áll ama nyolc, kik mind az említett hattól, mind egyik a másikról különbözőket állítanak; ezen nyolc is megsemmisíti ama hatot, de megsemmisíti egyik a másikat, mivel egymás között nemcsak nem egyezik, sőt egymással ellenkezik.

Ezeknél fogva a felperesi tanúkról valóban mindent inkább lehet állítani, mint hogy azokra nézve a vádat illetőleg öszvehangzás s egybepontosulás léteznék.

Éppen amilyen kevésbé létezik ez a felperes tanúira nézve, szintoly tagadhatatlan s nyilvános a tanúk öszvehangzása az alperest mentő vallomásokban. Nincs alperesnek egy tanúja is, ki a többivel ellenkeznék. Negyvenhárom tanúja bizonyítja, hogy a követelt frázist nem mondotta. Ötvenhárom tanúja vallja s ezek közt nyolc felperesi, hogy a királyi méltóságot nem alacsonyította s a felség iránt hódoló tiszteletet bizonyított; harminchét saját tanúja s nyolc felperesi nyilván kifejezi, miszerint a «kormány» szót teljességgel nem a felségre értve mondotta, és tizennégy felperesi s ötven alperesi tanú elhatározottan erősíti, miszerint éppen nem lázított, sőt törvényes és békés célzata volt.

Tagadhatatlan tehát, hogy az alperes tanúira nézve ötet mentőleg létezik s teljes mértékben létezik a tanúk öszvehangzása (concursum testium).

A felperes többi próbáira nézve az öszvehang-

zásnak árnyéka sincs. Ezen oklevelek az eredeti vádat nem is érdeklik, azzal legkisebb egybeköttetésben sem állanak. Az minék bizonyítására fel van hozva, de amit éppen nem bizonyítanak, a követelt bűnt távolról sem érdekli, következőleg ily oklevelek, melyek a pör fő — mondhatni — egyedüli alapját és tárgyát, t. i. a követelt frázist nem érdeklik, melyek királyi méltóság lealacsonyításáról semmit sem említenek, melyek lázítási célzat vagy bűnös törekvés bizonyítására merőben nem alkalmasok és melyeknek próbált, de nem sikerülhető erőlködése is csak oda megyen ki, miszerint alperesnek egy bizonyos kaszinóval egybeköttését s egy soha sem létezett szövetségbeni részvétét gyaníttassa, ily oklevelek csakugyan a jelen vádra s e jelen pörre nézve öszvehangzóknak nem neveztetetnek, sőt hogy ide nem illők s erre nem tartoznak, kétségtelen.

Ez szintoly kétségtelen, mint amilyen bizonyos alperes azon részint törvényhatóságoktól, részint egyes személyektől eredett okleveleinek *összehangzása*, melyek törekvéseinek hív polgárhoz illő voltát bizonyítják; valamint azon tanúvallomásoknak is egyértelműsége, melyek nyilvánossá teszik, miszerint alperes sem a pozsonyi ifjak kaszinójával egybeköttetésben, sem bárminő titkos szövetségnek tagja nem volt.

Már ami a körülményeknek alperesre nézve terhelőleg vagy mentőleg állását s összehangzását illeti, arra nézve a fentebbiekben bőven ki van fejtve, miszerint a dolog állását, mindent, mi történt s a körülmények összeségét tekintve, a felperes vádjai nem léteznek; és ezekben a kereset alaptalan s méltatlan volta tárgyilag (objective) van bebizonyítva.

Ami pedig a vádnak alperes személyére illesztését, vagyis a tárgynak személyességi (subjectiv) tekintetéből vételét s az ezt tárgyazó körülményeket illeti, meg van a védelem folytában s elég bőven bizonyítva alperes beszédére nézve, miszerint ő ott beszélt, hol beszélni jusa volt, oly tárgy felett, miről szólani jusához tartozott, sőt kötelességében feküdt; miként országosan pártolt tárgynak követi utasítás által törvénybe igtatását, tehát szabad dolognak szabad útoni eszközlését javalta. És hogy a javaslatot a közbéke s boldogság biztosíthatásával támogatta s ennek megtartására tette intő figyelmeztetését. Meg van az is bizonyítva, miképpen a közgyűlés, habár többek által ellene fel is volt ingerelve, még sem talált beszédében semmi helytelent, sőt ellenségei sem tudtak abba belekötni, s azon egyetlen egy is, ki valami mondásán felakadt, adott felvilágosításában megnyugodott. Hogy ezen gyűlést megelőzőleg is minden köz s magános életbeli körülmények nem az alperes ellen, hanem mellette szólnak, bizonyítja azt sok és fontos oklevél és bizonyítja a köztudat, mely alperesnek azon közgyűlés előtt s azóta folyt élete felől ítéletét elég nyilván kimondta. Nem összehangzók-é ezen körülmények s nem pontosulnak-é nyilván s félre nem érthetőleg alperes hibátlan volta bebizonyítására?

A tárgyat s a személyt illető tekinteten kívül a körülmények még polgári vagyis politikai szempontból is nézhetnek vagy legalább szoktak nézettetni.

E jelen ügyben ily nézetnek csak akkor lehetne helye, ha alperes ama beszédének valami nagyfontosságú s talán éppen káros következése lehetett vagy lett volna. Káros következése azon beszédnek nem lehetett, mert törvénynek törvényes útoni javaslása,

s közbéke fentartására intézett célzat s intés nem szülhet káros következt. És hogy nem is szült, eléggé tudva van. E tekintet sem szól tehát legkevesebbé is alperes ellen.

Sőt polgári nézetek következtében ez ügynek a múlt ország gyűlése által a közelebbire hagyományként pártolás végett történt általbocsájtása, 36 törvényhatóságnak élénk pártfogása, a közkedvetlenség, mit e pörnek folyamata szült, s azon öröm és hála s helybenhagyás érzetes nyilvánítása, melyet e pörnek alperes részére leendő eldőlése oly sokaknál és oly közönségesen okozand, bizonyosan mind az alperes mellett szóló körülmények.

Van még végre egy nézet, mely bírónál többeket kirekesztőleg nem létezhetik, de amelyet a többinek sem szabad kirekeszteni és ez az emberi érzés. Felperes kir. fiscus alperest szinte négy év óta e sorvasztó pör súlya alatt sinlődteti. Ennek hatása alperes polgári s társasági viszonyait feldúlta; méltatlanságok, üldöztetés és gyötrő bizonytalanság keserű érzetei alá ásták egészségét; ezen rongált egészség mellett az erkölcsi szenvedések emésztő ereje kettőztetett lőn, s az így naponként hanyatlottabb egészség mellett a kényszerített védelmi gond és munka annyira veszélyes leve, miként alperes, kit maga gyógyíthatásától elzártak, eltartóztattak, jelen pillanatban a teljes megvakulás borzasztó küszöbén áll.

E szokatlanúl hosszú védelemirat valahára végéhez közelít. Tartani lehet, hogy ezen hosszúság a tisztelt bíróságnak fáradalmat fogott okozni; de miután alperes e jelen pör egész folytában oly sok oldaltól támadtatott meg; miután ellene semmit sem nyomó ugyan, de nagyszámú okok és oklevelek a

pörbe tétettek ; miután ez okok és oklevelek alperes feleletét be nem várva, tehát egyoldalúlag nyomósan terhelőknek bírói ítélet által kimondattak, alperes erkölcsileg kényszerítve lőn mindazon sokoldalokra kiterjeszkedni, mind azon okokat és okleveleket egyenként megvizsgálni, azoknak erő és igazság nélkül szűkölködését egyenként megmutogatni s így védelmét e hosszúságra kinyújtani.

Ki egy értelmetlen s még azonfelül hamisan reá fogott mondásért és pusztá mondásért lázasztóvá, országot felforgatni akaróvá bélyegeztetik ; ki tizen-nyolc évek alatt szakadatlan nyilvánossággal folyt polgári élte dacára titkos szövetkezések koholójának rágalmaztatik, kinek minden, amit tett, minden, amit nem tett, bűnül rovatik fel ; ki előtt mindezek következésében felmutattatik a véres pallós és mégis e szörnyű helyzetében védelmi módjai megnehezítetnek ; a törvénykezés rendes útja előtte bezáratik ; az, nem lehet csudálni, ha e sok sérelmet, sok üldöztetést sok szavakban kénytelen felvilágosítani.

Ítélet s felperes új oklevelei előkészületekre kényszerítették, ezeknek közepette ítéletesen sürgettetett, ő elkészült, de felperes mind a tanúk hitelesítését, mind e védelem beadhatását késleltette, ki kellett alperesnek ezen késleltetés s a hitelesítés körülményeit fejteni.

Kifogásokkal élni megtiltatott, s így kénytelen vala törvényeinkből megmutogatni, hogy az azokkal élést törvényeink megengedik, kénytelen vala e részben törvény engedte jogaihoz ragaszkodni s a kir. fiscus felperességének sem törvény, sem igazság szerint meg nem állhatását bebizonyítani.

Pusztá szavakért vétetett üldözöbe s ezáltal szükségessé vált törvényeink hosszú sorát előszámlálni

s azokból nyilvánossá tenni, miképpen hűtelenségi vétek csak tetteles feltámadással követhetők el.

Kormány említéseért kiáltott a felség alacsonyítójának, s emiatt, azon különben minden alkotmányos haza polgára előtt napfény világosságban álló igazságnak, hogy *kormány és fejedelem egymástól lényegesen különböznek*, számtalan okok, törvények és példák öszvehalmozásával bizonyítását el nem kerülheté.

Tanúk állítottak ellene, kik ellenséges harag, csábítás és fenyegetés által hamis vallomásokra szédítették, s ezeket undorító meztelenségekben egyenkint fel kellett fedeznie és saját tanúk által is ki kellett világosítania, hogy azon értelmetlen, józan ész nélküli szavak, mikre a felperesi tanúk nyomorult hitőket letenni nem borzadtak, *soha mondva nem voltak* s józanfejú embertől *soha nem mondathattak*.

Lázasztó célzat tulajdonított neki, neki, kinek ajkaira egyetlenegy emberiész nélküli mondásnál egyebet reá költeni nem tudtak; s ennél fogva kényszerítve lőn kifejtetni, mily alaptalan ráfogás ez, s *mily igazságtalan s egyszersmind képtelen valakiben szavakért, mégpedig soha nem mondottakért, bűnös célzatot keresni s annak, ki békét javaslott, szívében és veséiben csendzavaró gondolatokat akarni olvasni*.

Végre ország felforgató titkos szövetezéssel vádoltatott s ellene irományok hozattak elő, miket nem írt, miket hozzá nem írtak, mik róla alig emlékeznek, mikből minden tetszhetik ki, csak az nem, minek bizonyítására előadattak. Multhatatlan vala ezeket is egyenként cáfolni meg s ég és föld láttára felvilágosítani: mi rendkívüli lépcsőre hágott rosszakarát az, mely ily valamit bizonyoságképpen előadni nem bírúl.

Azonban mindezek imé itt feküsznek, maradandó emlékül azon nem palástolt üldözni akarásnak, azon személy iránti bosszús indulatnak, minélfogva felperes kir. fiscus békés polgárt, törvényes pályán járó békés polgárt, ellenségesen megragad s ítélőszék eleibe voneol s az ország felső bíróságát nem átallja, nem fél, nem irtózik felszólítani, hogy az üldözőbe vettet egy értelemnélküli mondásért, melyet alperes soha nem mondott, neki véráldozatul oda vetesse.

És a bíróság, mely elébe alperes kir. fiscus által a célból kihivattatott, éppen az, melynek tagjai nagyobb részben nem sokkal ezelőtt alperessel egy pályát futottak; kik a haza színe előtt vele együtt járdaltak; kik tudták mit érez, gondol, akar; kik hozzá hasonlólag megyei és országgyűléseken a haza szent ügyében lángszavakat mondtak, s kiknek ajkaikról jött kifejezések az országgyűlési könyvekben hirdetik a jelen s jövő kornak, miképpen volt idő, midőn bátor elszánás a hazáért és törvények mellett még nem vala bűn s még nem vala szokás a hazafiak ellen hamis vádakat emelni s nevetséges semmire való színek alatt emberi nyugalom, szerencse és élet ellen lest hányni.

Ártatlan létét nemcsak tudva, de teljesen és cáfolhatatlanul bebizonyítva, lehetetlen fájdalom borította szívvel nem éreznie, hogy szinte e négy év óta ellene folyó pör s e pörrel egybekötött helyzet s kinos érzelmeket gerjesztő méltatlanságok által bűn és ítélet nélkül már előre oly büntetést szenved, mely nagy vétket elkövetett emberre nézve is elegendőnek találtathatnék.

E bűn és ítélet nélkül szinte négy év óta szenvedett büntetésnek közepette, ártatlansága győzhetetlen bizonyágaival kezében itt látja végre közeledni

az órát, melyben a bírói ítélet felette elmondatik. Ki ártatlansága nyugtató érzését kebelében hordozza, az az ítéletet nem rettegi. Részrehajlatlan igazság a bíró elengedhetetlen kötelessége; s alperes ily igazságot vár, ily igazságot követel bírától. Hatalmas ellenfél a maga ezerféle befolyásával fenyegető állásban lépett fel ellene; de arra, ki a bírói szent esküt egyszer letette, emberi hatalomnak befolyással bírni nem szabad. Alperest ami illeti, ő emberi hatalommal felruházva nincs, de az ártatlanság, törvény és igazság szellemi hármasságát őrzik őt. E hármasság hatalom oltalmában nincs erő, mely őt büntetlenül elnyomhassa. E hármasság hatalom felszentelt végrehajtói az ítélőszékek. Alperes hiszi, miképpen a tekintetes kir. tábla e magas hivatását mélyen érzi; azért nem kételkedik, hogy igazságtalan üldözője ellen igazságos védelmet fog találni.

Alperes ügyén a múlt országgyűlési KK. és RR. emlékezete nyugoszik. Általok hazai ügynek neveztetett az s mint olyan forró hű kebelrel pártfogásba vétetett. Tisztelt bírái vissza fognak emlékezni a napra, midőn ez ügy feletti vitanak az ország terében legelőször megzendült s a hazafiúi kebleken égető fájdalom érzelmeivel rezgett keresztül, mely fájdalomban csak az a kinézés szerzett enyhületet, miszerint az ügy bírák előtt fekszik, bírák előtt, kik a hazának gyermekei s a hazai törvény s alkotmány tiszteletében születtek, nevedtek s kiktől remény közt váratott, hogy előttük ez igazságos ügy el nem veszhet. E visszaemlékezés a hazának szentelt egy gondolattal összeolvadva ünnepélyessé teendi a pillanatot, mely alperes sorsát eldöntendi.

Egyébiránt a vád hamis volta tagadhatatlanul bebizonyított; bebizonyított, miképpen bűn nem

létezik, s bűn nem léteztén, ha mégis büntetés következnék az igen nyilvánosan nem a bűn, hanem a személy ellen intézett csapás, nem bűn elleni díjosztó igazság, hanem csak személy ellen célzott bosszú lehetne.

Díjosztó igazság a bűnre kimondott ítélettel magát a bűnt nyomja le; személyes bosszú csak testet sanyargat, testet teszen semmivé, de a bűntől tiszta lélek testi szenvedés által erősödve, szellem erejében emelkedik fel, és öszveroncsolt testi házára mutatva, néma, de törülhetetlen jelekkel szól földhöz és éghez, emberi közvéleményhez és isteni változatlan igazsághoz.

Alperes e lélekemelő gondolatban áll bírái, házája s istene előtt. Saját tiszta voltát tudva és érezve, hiszi s nyilván kimondja, miképpen őt, ki bűnt nem követett el, semmi ítélet bűnössé nem teheti; lelki igazságát semmi ítélet el nem homályosíthatja. Tudja azt, hogy polgártársai (most és jövőben) igazságát megismerik és méltányolni fogják. Tudja, hogy ő, ki most bírái előtt ítéletet várva áll, ez ítélet kimondása után bíráival együtt állandó a jelen és jövő kor törvényszéke előtt, hol a korlátozhatatlan közvélemény tekintet nélkül, nyersen és szabadon harsogja ki ítéletét s osztogatja áldását vagy átkát s bíráival együtt állandó Isten előtt, kinek örök igazsága mérlegében az ártatlanság szenvedése lenyomó súlyában áll, ki a méltatlanul letiport szerencse leggyengébb sóhajtását, a méltatlanul kiontott vér legparányibb cseppjét kérlelhetetlen szigorúsággal számolja elő, kinek végtelen irgalmát csak végtelen igazsága éri fel; hogy minden, ki felé egy gondolatot emelni bátor, szíve fenekéig rázkódjék keresztül s minden emberi tekintet, fény és hatalom lelke előtt mondhatatlan kicsinységbe oszoljon.

UTÓSZÓ

EBBEN A KÖTETBEN Kölcseynek, a politikusnak műveit közöljük: Politikai beszédek; Országgyűlési felszólalások, Jegyzőkönyvek alapján; Utasítások a következőknek és országgyűlési követjelentések; Megyei és országgyűlési iratok; Az Országgyűlési Napló és B. Wesselényi Miklós védelme.

Kiadásunk minden eddiginél teljesebb. Kerecsényi kiadásában a politikai iratok darabszáma (az Országgyűlési Napló s Wesselényi védelme kivételével) 49; mi ezt a számot közel megkét-szerezte. A politikai beszédek között adjuk ki, gyűjteményes kiadásban először *A vallás tárgyában utoljára elhangzott megrendítő beszédet* (1833. júl. 13.); gyűjteményes kiadásban először hozzuk az *Örökös megváltás tárgyában* mondott nagy beszédnek teljes szövegét; 13 országgyűlési felszólalást először adunk ki az országgyűlési hivatalos *Jegyzőkönyvek*ből; ugyaninnen a *Magyarország és a Részek Előleges Sérelmeinek* szövegét magyar nyelven. A megyei iratok számát kétféleképp szerezte meg: az 1831. jún. 13-i közgyűlés jegyzőkönyvével és Szatmár megyének az 1837. jún. 6-i közgyűlést reprodukáló átiratával Pest megyéhez. *Dr. Merényi Oszkár* szíves közreműködése folytán

— melyért itt is köszönetet mondunk — közölhetjük a követi utasítások szövegét, köszönő levelet a megye rendjeihez, s a Kölcseyének tekinthető követjelentéseket, szám szerint huszonnégy darabot.

Kiadásunk e lényeges bővülés ellenére sem tarthat számot — legalábbis a politikai iratok tekintetében — arra a teljességre, melyet a kritikai kiadás hivatott elérni. Tudomásunk szerint sok oly, főleg megyegyűlési irat lappang Kölcsey tollából, amelynek összehordása és az országgyűlési *J e g y z ő k ö n y v e k* és *I r á s o k* minden Kölcsey-szövegével való kiegészítése bizonyosan jókora külön kötetet tenne ki. S még ha ez a majdan kiadandó anyag lényegében semmit sem változtat is Kölcsey emberi, politikusi arcélén (ez anyag jó része bizonyára még a kritikai kiadásnak is csak a függelékébe kerülhet), enélkül ideálisan teljes Kölcsey-összkiadásról nem beszélhetünk.

Ahol lehetett, kéziratra vagy egykorú szövegkiadásokra támaszkodtunk; máskor az első gyűjteményes kiadásnak (szerk. Eötvös—Szalay—Szemere P., VI. köt. 1848.) nem éppen kifogástalan, de minden későbbi összkiadásnál jóval megbízhatóbb szövegeit vettük alapul; ily módon a szövegek nyelvi közlése nem lehetett teljesen egyseges (kézirat alapján pl. *j u s*, egykorú nyomtatvány alapján már *j o g* áll azonos szövegekben; ennek oka irodalmi nyelvünknek éppen az 1830-as években való átalakulása, megszilárdulása). A magánhangzó és mássalhangzó hosszúságokat mindig tiszteletben tartottuk, csak szigorúan helyesírási szempontból — a régi ejtéskülönbségeket is tiszteletben tartva — írtuk át a maira a régi szövegeket. Az idegen szavakat a mai helyesírási szabályok szerint közöljük. A követi jelentések szövegét, melyet nem láthattunk, nem írtuk át (kivéve a *cz*, *t z* és *t s* régi jelöléseket).

J E G Y Z E T E K

Politikai beszédek és iratok

A politikai beszédek hiteles szövegének megállapításához elsősorban a kéziratokat használtuk fel (autográfokat vagy Kölcsey aláírásával hitelesítettek, amilyenek pl. a Bártfayhoz küldöttek). A kéziratok melletti, szintén elsőrendű források az országgyűlésnek — lefolyásával közel egy időben, egy-két hónapnyi késéssel kiadott — hivatalos *I r á s a i* és *J e g y z ő k ö n y v e i*. Ezek még Kölcsey életében, szeme előtt, sőt ellenőrzésével készült kiadványok voltak. Az első gyűjteményes kiadás és az azon alapuló többi kiadás szövegei tehát az autográf kéziratoknak és az országgyűlési — hivatalos — kiadványok szövegeinek tanulságai nyomán némileg megváltoztak, megdővültek.

A forrásanyag megoszlását és teljességét tekintve következő problémák állanak fenn.

Eötvös—Szalay—Szemere első gyűjteményes kiadása csak a beszédek et közli, az izeneteket, felirat-szövegeket nem (s az *Országgyűlési Naplót*, *Wesselényi védelmét sem*.) Az országgyűlés *I r á s a i* (melynek teljes címe: *Fels. Első Ferencz austriai császár, Magyar- és Csehország koronás királyától Posony szab. kir. várossába, 1832-ik esztendőben karácson havának 16-ik napjára rendeltetett Magyar ország gyűlésének írásai. — Acta comitiorum regni*

Hungariae... in diem 16. Decembris anni 1832. indictorum. I—VII. Posony, 1832—36, Weber, Belnay, Landerer — a továbbiakban csak Írások néven említjük) csak az izeneteket, felterjesztéseket tartalmazza, tehát csak az iratokat, a beszédekét már nem. A rendi tábla országos ülésein elhangzott beszédekét és hozzászólásokat, szavazás-nyilatkozatokat a Jegyzőkönyv 14 kötete közli, Kölcseyre vonatkozólag, aki itt mint Szatmár I. követe szerepel — ebből viszont az Írások hiányoznak, és ami fontosabb, nincs bennük a kerületi ülések anyaga sem (a Jegyzőkönyv teljes címe: Felséges első Ferenc austriai császár, Magyar- és Csehország koronás királyától Posony szabad királyi városába 1832-ik esztendőben karácson havának 16-ik napjára rendeltetett Magyarország gyűlésének jegyzőkönyve, I—XIV. Posony, 1833—36. — A továbbiakban csak Jegyzőkönyvek címen említjük.)

A kerületi üléseken számos értékes Kölcsey beszéd hangzott el. Ezek egy részének hiteles kézírata a Bártfayhoz írt levelekben maradt fenn, más részüket azonban csak az első gyűjteményes kiadásból ismerjük. Az eddigi négy forrás — kéziratok, első gyűjteményes kiadás, Írások és Jegyzőkönyvek — mellé tehát ötödikként Kossuth Lajos Országgyűlési Tudósítások című művét is fel kellett vennünk, nem szövegközlés, hanem ellenőrzés céljából — ez tartalmazza ugyanis a kerületi ülések anyagát is. (A Magyar Történelmi Társulat Fontes-sorozatának 1948—49-ben megjelent, Barta István irányította munkaközösségi kiadványát használtuk, mely 3 kötetben 1834 végéig foglalja magában a kerületi, főrendi és országos ülések anyagát. A továbbiakban Tudósítások címen említjük.)

Ezek a kiadványok azonban nagy terjedelmük ellenére sem nyújtanak minden esetben teljes szöveget. Kossuth sokszor vagy majdnem mindig rövidítve (s magyarosítva) közli a beszédeket — ez derül ki, ha összevetjük ezeket a kéziratokkal vagy az első gyűjteményes kiadás szövegeivel; néha teljes szöveget hoz; s egy-két esetben előfordul, hogy oly beszédet, mely benne van az első gyűjteményesben is, teljesebben, mindenestre gazdagabban közöl, mint a hivatalos *J e g y z ő k ö n y v* (pl. az 1833. nov. 9-i országos rendi ülésen az úriszékről elhangzott Kölcsey-beszéd kétszer akkora Kossuthnál mint a *J e g y z ő k ö n y v*ben (V. köt. 414—15. l.), amely elhagyta azokat a Klimius Miklósról, unalomra, úr és rabszolga viszonyára vonatkozó igen fanyar, szarkasztikus megjegyzéseket, melyek viszont benne vannak Kossuth *T u d ó s í t á s a*iban (II. köt. 376—77. l.) és az első gyűjteményes kiadásban is. Általában azonban Kossuth szövege rövidített, ami érthető is: nemcsak egy táblának anyagát dolgozza fel.

Ugyanakkor a *J e g y z ő k ö n y v* sem közöl mindig teljes szöveget. Eljárása háromféle: többször — mint az első gyűjteményes kiadással való összevetés igazolja — teljes szöveget ad; számos esetben részletes gondolatmenet fonalán őrzi meg a teljes beszéd nyelvi, stilisztikai anyagát és sajátosságait; sokszor pedig csak néhány soros összefoglalásban tájékoztat rövidebb hozzászólásokról, voks-índokolásról. Ily módon az első gyűjteményes kiadás teljes szövegeit mérve hozzá a *J e g y z ő k ö n y v* textusaihoz, megállapítható ugyan azoknak hitelessége — de amikor csak a *J e g y z ő k ö n y v*ben olvasunk (a gyűjteményesben nem szereplő vagy kézirat nélküli) rövidített szövegeket, a rövidítés, az eredeti teljességtől való eltérés mértékét megállapítani nem tudjuk.

Ily módon kerültünk a probléma elé: vannak értékes és hiteles Kölcsey-szövegeink, melyek máshol mint a z o r s z á g g y ü l é s J e g y z ő k ö n y v e i b e n ez ideig nem jelentek meg, és nem tudjuk eldönteni, milyen mértékben teljeseek ebben a formájukban, mennyiben zavarta meg — esetleg — hitelüket is a nyilvánvaló összefoglalás.

Ez a probléma nem volna aggasztó, ha az ilyen — a J e g y z ő k ö n y v ö n túl kiadatlanok, ismeretlenek tekinthető — Kölcsey-beszédek száma nem volna oly nagy. Ime, egy teljességre nem is számító, Kölcseynek csak első országgyűlési évében előforduló hozzászólásait, beszédeit tartalmazó jegyzék a J e g y z ő k ö n y v e k alapján: I. 34. l. 4. ülés; I. 47. l. 5. ülés (a törvényeket magyarul alkossák); I. 136. l. 15. ülés (az 1830-i N a p k ö n y v e g y s z a t m á r i b e j e g y z é s é n e k t ö r l é s é t k é r i); I. 170. l. 20. ülés (a reverzálisok törvénytelenységéről), s még egyszer ua.; I. 309. l. 27. ülés: Erdély és a Részek ügyében mondott beszéd bő kivonata; I. 327. l. 34. ülés; I. 412. l. 44. ülés; I. 438. l. 48. ülés (ha a sajtószabadságot korlátozzák, mi lesz a nyilvánosságból? A beszédek egész kiterjedésükben vétessenek fel a N a p l ó b a); I. 444. l. 48. ülés (ugyanaz, részletesebben); I. 445. l. ua. (mutatók a N a p l ó h o z); I. 446. l. ugyanott (a kivonatot nem ismeri el az újság surrogatúmának; a kivonathoz csak hitelesítőre, authenticatorra, s nem censorra van szükség!); I. 449. l. ugyanott („mind az újság, mind a kivonat mellett van, és a mostani végzésnek ellenmond”; az Előüljáró erre azt jegyezte meg, hogy „óvást tenni ugyan lehet, de nem ellenmondást”; a végzést ui. az alnádor a többség véleményének megfelelően mondotta ki; „míg jobban ki nem fog fejlődni a népek ítélő tehetsége, diaetális újságot nem kíván”; I. 448. l. — A Sopron megyei 2. követ szavai szerint attól féltek, hogy az urbárium körüli

nyilatkozatok a széles tömegek elé kerülnének); I. 457. l. 50. ülés; II. köt. 103. l. 57. ülés; II. köt. 247 l. 65. ülés; II. 281. l. 67. ülés; II. 294. l. 68. ülés (vö. Kossuth *Tudósítások* I. 595. l.); II. 320. l. 69. ülés (a subinquinusokról); II. 377. l. 72. ülés (a telek utáni illetőségek el ne cseréltesse); II. 398. l. 73. ülés („az adófizető nép élelmére s fenntartására való földhasználat” ne mosódjék egybe a földesúr kezében levő birtokával); II. 412. l. 74. ülés (egynyolcad holdat kíván a zselléradózás mértékéül); II. 471. l. 76. ülés (a jobbágyság hasznára pártolja az 1807-i epochát); III. 20. l. 78. ülés (urbárium helyett törvény kell); III. 25.—26 l. 78. ülés (nevetségesnek tartja a tárgyalás-módot, mely minduntalan megszorítja a korábban elhatározottak érvényét, vö. Kossuth *Tudósítások* II. 16. l.); III. 65. l. 80. ülés (a legelő-elkülönözés tárgyában óvás a földesúr ellen, aki a törvényt megakadályozhatja); III. 168. l. 85. ülés (igázságtalannak tartja, hogy olyasmit vegyenek el a jobbágytól, aminek eddig birtokában volt, pl. épületfa); III. 192. l. 86. ülés (a makkoltatásról szólva: „a RR. még abból is sokat elhúztak, ami előbb a jobbágyé volt”; Szabolcs követe e kijelentés miatt megrója Kölcseyt); III. 196. l. uo. (a gyümölcs szedéssel kapcsolatban a jobbágy érdekében: „az erdő közös úr és jobbágy között”); III. 205. l. 87. ülés (ugyanarról); III. 226. l. 88. ülés (a boltnyitás jogáról, amely nem a földesurat illető szokás szerint áll fenn zsidók, parasztok köreiből); III. 248. l. 89. ülés (a jobbágytelek tulajdonjogáról szóló törvény-cikk bevezetését homályosnak tartja); a IV. kötetben nincs Kölcsey-felszólalás (ekkor távol volt); V. 369—70. l. 133. ülés (az úrbéri pereket törvényes útra akarja hozni; Kossuth szerint *Tudósítások* II. 344. l., velős beszéd volt); V. 396. l. 133. ülés (a két tábla

coordinatiójának szükségéről); V. 414—15. l. 137. ülés (az úriszékről szóló beszéd rövidített szövege, teljesebben Kossuthnál, *T u d ó s í t á s o k*, II. 376. l.).

Ez a jegyzék, harmincöt Kölcsey-felszólalás adataival, csak az első országgyűlési év országos üléseire terjed ki, s nincs bennük az a tizenhárom felszólalás, melyet kötetünkben ki is adtunk; s nincsenek bennük a Kossuth *T u d ó s í t á s* aiban olvasható szövegek a kerületi üléseken elhangzott beszédekről, melyeknek kéziratait nem ismerjük. A két évet és a kerületi és országos ülések anyagát teljes egészében véve alapul, Kölcsey gyűjteményes kiadásokban eddig nem szereplő beszédeinek, hozzászólásainak száma a százat minden bizonnyal messze meghaladja.

Ebből az igen jelentékeny mennyiségből csak tizenhármat vettünk fel kiadásunkba, mind a *J e g y z ő k ö n y v* ekből, egyet sem az általában erősen rövidítő-átformáló Kossuth anyagából. Az egész anyagot a kritikai kiadás készítőjének kell majd megrostálnia. Most a közölhetőség határát óvatosságból azon a vonalon szabtuk meg, amelyen a még részletesen ismertetett s ennyiben Kölcseynek nemcsak gondolat-, de mondatfűzését is kifejező beszédek vagy hozzászólások határozottan elválaszthatók 5—15 sorra redukált, láthatóan összevont hozzászólásoktól. Ilyet csak kivételesen s akkor vettünk fel kiadásunkba, amikor ilyen kisebb írás is különös erővel világít rá Kölcsey emberségére, politikai törekvéseire. Amit tehát az ismeretlenekből most kiadtunk, az teljes vagy közel teljes szöveg, s mindenesetre törelenül őrizi Kölcseynek, a politikai gondolkozónak gondolatait s művészi alkotó erejét.

Egészen ismeretlen, eddig kiadatlan volt a Dr. Merényi Oszkár szíves közreműködéséből most közzétett 24 követjelentés és két megyei irat.

A Kölcsey-filológia rendkívüli elhanyagoltsága miatt — ami különösen a politikai iratokra áll! — ebben az összkiadásban csak az eddig kiadott szövegeknek kijavítására s tetemes bővítésére vállalkozhattunk, ennyiben is előkészítve a most már nem halasztható kritikai kiadás munkáját.

Az első rész részletes jegyzetei csoportosításunk rendjében következnek: 1. Politikai beszédek; 2. Országgyűlési felszólalások; 3. Követjelentések; 4. Megyei és országgyűlési iratok.

I

1. Politikai beszédek

Szövegeinket, amikor csak lehetett, eredeti kéziratok alapján állapítottuk meg, máskor az első gyűjteményes kiadást vettük alapul (Kölcsey Ferenc *Minden m u n k á i*. VI. köt. *Országgyűlési és megyei beszédek*. Szerk.: Eötvös József — Szalay László — Szemere Pál. — Szabad Sajtó útján, Pest, 1848. Heckenast G. 1—124. l.). összevetve azt a legtöbb hitelt érdemlő hivatalos nyomtatványokkal (mint amilyenek az általános bevezetőnkben említett országgyűlési *Jegyzőkönyvek*.)

Követek visszaérkezésekor. — Az e beszéddel kapcsolatban fölmerülő problémák általános értelmében arra az egész termésre is vonatkoztathatók, amely Kölcseynek az országgyűlés előtti megyei hivatalos működése idején jött létre.

Az első gyűjteményes kiadás VI. kötetében ezzel a beszéddel nyílik meg Kölcsey politikai szónoklatainak sora. Címe alatt az 1827-i évszám áll, amikor is Kölcseynek tudvalevőleg még nem volt megyei hivatala. Sze-

mere, ellentétben az első gyűjt. kiad. e közlésével, az *Élet és Literatura* tizenegyedik részében (Muzáron. Harmadik kötet — *Élet és Literatura*. Rész XI—XIX. 1829. 39—42. l.) ennek a beszédnek legnagyobb és elvileg is döntő részét (az „Isten az embert szabadságra teremtette” kezdetű szakasztól a „Jól érzék ezt” kezdetű szakasz végéig, tehát a bevezető és befejező két bekezdés nélkül) Kende Zsigmond nevével adta ki. Érdekes, hogy ugyanebben a kötetben Kölcseynek a Hubáról szóló recenziója is megjelent Cselskővi álnéven — s így furcsálni lehetne, miért nem szólalt fel Kölcsey az ő szónoklatának ily nyilvános eltulajdonítása ellen.

Hogy miért került Kölcsey e beszéde alá a Muzáronban Kende Zsigmond neve, arra fény derül Kölcseynek Szemeréhez 1827. szeptember 27-én írott leveléből, ahol ez áll: „Egy vármegyei beszédet” (t. i. küldök) „melyet (köztünk maradjon) K. Zsiga számára írtam. Ha méltónak leled, a többek sorába felveheted név nélkül.” 1827. november 1-i levelében pedig már arról értesít, hogy „az októberi beszéd ki van nyomtatva Kende Zsigmond neve alatt”. Mivel Kölcsey így művét mintegy Kendének „ajándékozta” el, később sem emelt szót a nyílt eltulajdonítás ellen.

Kendéhez való szoros rokoni és baráti viszonya miatt nemegyszer kellett vállalnia olyan írói feladatokat, melyeknek gyümölcsei azután Kende nevén élhettek tovább. Ismert, hogy nagyon kedvetlenül ugyan, de teljesítette Kende kérését illuminációs versek, házdíszítő feliratok stb. írására (ld. pl. Kendéhez, 1829. márc. 5.), és ugyancsak őneki írta meg s küldötte el 1829. jún. 26-i levelében gróf Károlyi Györgyhöz szóló beszédét, ezt is átengedvén szabad felhasználásra.

Nem lehetetlen tehát, hogy megyei működésének e

korai szakaszából még több olyan irat fog előkerülni, melyeknek megfogalmazását Kende bizta rá Kölcseyre (akár még megyei hivatalba lépése előtt is,) hogy azután ez iratok Kende aláírásával kerüljenek a megye hivatalos aktái közé.

Szövegünk az első gyűjt. kiadásén alapul.

Gróf Károli Györgynek. — Ld. az előbbi jegyzetet. A Kendéhez 1829. jún. 26-án írt levelében ezt mondja: „Itt egy levél, mely mind a három Károli grófnak egyformán szólhat.” Levélnek mondja ugyan, de mint aláírása: *Szatmár vármegye nemessége is tanúsítja, inkább szózat, buzdító beszéd.* — Szövegünket a fenti levélből adtuk ki.

Ifj. B. Vécsey Miklós beiktatásakor; A megyevár általtételéről (közgyűlési beszéd); A megyevár általtételéről (küldöttségi beszéd); Közgyűlés megnyitásakor. — Ezeket a beszédek változatlanul az első gyűjt. kiadás szerint adjuk.

A szatmári adózó nép állapotáról. — Az első gyűjt. kiad. alapján közöljük. — *Barta István, az MTA Történettudományi Intézetének osztályvezetője volt szíves közölni velünk: legújabb kutatásai során arra az eredményre jutott, hogy e szép beszéd nem Kölcsey műve. Szerzőjével, a mű keletkezésének körülményeivel Barta külön tanulmányban kíván foglalkozni.* — Természetesen mindaddig, amíg alapos tudományos érvelés ki nem iktatja e beszédet a Kölcsey-művek sorából, változatlanul ezek között kell számon tartanunk. Véleményünk szerint e beszéd Kölcsey műve, még az esetben is, ha esetleg másnak a névaláírásával került is a megyei forgalomba (ld. a Követek visszaérkezésekor c. beszédhez írott jegyzetet). Kölcsey szerzőségének megállapításához különben — azon felül, hogy

Kölcsey minden beszédének kéziratát megküldötte Szemerének, első kiadójának — egyéb bizonyítékok sem hiányoznak.

Követek visszaérkezésekor, koronázás után. — Az első gyűjt. kiad. szövege szerint adjuk.

A sorsvonás tárgyában. — Az első gyűjt. kiadás szerint. Későbbi kiadásaiból (a 7. bekezdés végén) az első gyűjteményes kiadás szövegéhez képest ez a mondat hiányzott: „hol a közvilágosság a sötétség fondorkodásait már előre megsemmisíti.”

Beszéd I. Ferenc király uralkodása negyvened évi ünnepén; Tisztválasztáskor; Követválasztás előtt. — Az első gyűjt. kiadással megegyezően.

Követté választatása után. — Az első gyűjt. kiadás szerint. Kései, nem autográf másolata az OSZK Kézirattárában (Quart. Hung. 3150.).

A magyar nyelv ügyében (a Fő RR. tagadó válaszára). — Az első gyűjt. kiadás szerint, ahol címe: *A magyar nyelv. Mint kerületi beszéd, nincs benne a Jegyzőkönyvekben. Megtalálható, kevés rövidítéssel, Kossuth Tudósításaiban* (I. köt. 214—16. l.) — Nem autográf másolata az OSZK Kézirattárában (Quart Hung. 3150.).

Tágen János kiküldésekor. — Az első gyűjt. kiadás szövegét a *Jegyzőkönyvekben* olvasható hiteles szöveg szerint javítottuk ki (I. köt. 200. l. 22. ülés. Böjtelő hava (febr.) 22.) Címét a *Kiküldetések* helyett az első gyűjt. kiadás szerint javítottuk ki. — Kivonatossan ld. *Tudósítások* I. köt. 178—79. l.

Erdély sa Részek ügyében. — Az első gyűjt. kiadás alapján. Dátumát a *Jegyzőkönyvek* adata szerint javítottuk március 11-re. Ott csak kivonatos szövege áll (I. köt. 309—10 l. 27. ülés).

A királyi válasz felvételekor. — Az eredeti kézirat alapján adjuk ki. Található a Bártfayhoz 1833. ápr. 23. és máj. 20-a közt írt levél (kezdeté: „Édes jó Lacim, egyik úrnokom, ki ezt kezdedbe adandja . . .”) elejére írva, nem különálló mellékletként, (MTA Kézirattár, M. Ir. Lev. 4-r. 132.). — Ennek megfelelően azt a két sort (a negyedik bekezdés végéről), mely alighanem a későbbi átdolgozás során került bele a beszédbe, kihagytuk („sérelemlenket felírásunk homlokán mutattuk fel? lehet-e vádoltatnunk, hogy sérelemlenkeink”) — ez a két sor benne van már az első gyűjt. kiadásban; bevettük viszont a beszéd ismert szövegébe azokat a sorokat, melyek a hiteles kézirat szerint elhangzottak ugyan, de a kiadásra előkészítésekor talán maga Kölcsey hagyta el őket, politikai megfontolásból (az 5. bekezdésben: „Polgári alkotmányunk”-tól „fog kinzani”-ig). A beszéd mindenestre ezekkel a sorokkal kiegészítve hiteles. — Megvan a *T u d ó s í t á s o k b a n* is (I. köt. 321—22. l.) kissé rövidítve. A kézirat alapján beiktatott sorok itt is olvashatók.

B e n y o v s z k y t á v o z á s a k o r. — Az első gyűjt. kiadás alapján. Összevetettük a *T u d ó s í t á s o k b a n* található teljes szöveggel (I. köt. 412—13. l.) Eddig hibásan közölt dátumát is ennek alapján javítottuk ki (1833. máj. 24-éről való).

A v a l l á s ü g y é b e n I. (1833. máj. 21.) — Eredeti kéziratát vettük alapul, ez a Bártfayhoz 1833. máj. 24-én írt levél első három lapján olvasható (MTA M. Ir. Lev. 4-r. 132.) Az eddigi kiadásokból ismert szöveget ennek megfelelően javítottuk át. Ld. még a *T u d ó s í t á s o k b a n* is (I. köt. 400—1. l.). — Nem autográf másolata az OSZK Kézirattárának *A n a l e c t á i* között.

A v a l l á s ü g y é b e n II. (1833. jún. 4.) —

Eredeti kéziratát vettük alapul; ez a Bártfayhoz 1833. jún. 8.-án írt levél önálló melléklete (MTA M. Ir. Lev. 4-r. 132.). Az első gyűjt. kiadás szövege számos ponton megegyezik a kéziratéval; egy helyütt (az utolsó előtti bekezdésbe) a kézirat szerint írtuk be a hiteles, elmondott szöveg néhány mondatát, mely az első gyűjt. kiadástól kezdve az összes kiadásokból kimaradt („egy ily közérdekű tárgyban...”-tól „fognak-e felelni, ha”-ig. — Ld. még a Tudósításokban (uo. 436—37. l.) — Nem autográf másolata az OSZK Kézirattárának *Anallectái* között.

A vallás ügyében III. (1833. jún. 21.). — Az első gyűjt. kiadás szerint. Dátumát a Tudósítások adata szerint javítottuk (I. köt. 487. l.), ahol Kossuth csak összefoglalólag írja: „Kölcsey mint előlülő lángecsettel festette a protestánsok szenvedéseit” stb.

A vallásról vallásra szabad általmenetel tárgyában. — Kéziratát vettük alapul. Ez, nem Kölcsey, hanem írnoka írásával, a Bártfayhoz 1833. júl. 21-én írt levél első három lapján olvasható (MTA Kézirattár, M. Ir. Lev. 4-r. 132.). „Itt küldöm (írnokomtól meglehetősen ortográphiai hibákkal másolt) beszédemet” — írja itt Kölcsey, utalva a hiteles kézirat helyesírási hibáira. Ezért a helyesírást csak annyiban vettük figyelembe, amennyiben ez a Kölcseyének ismert ortográfiával egybevág. A kézirat alapján az első gyűjt. kiadás óta több ponton hibás szöveget kijavítottuk. — *A Jegyzőkönyvek* megfelelő helyén (II. köt. 72—74. l. 56. ütés, 1833. júl. 4.) sajnos csak mintegy a fele olvasható a beszédnek, mely az előlülő reflexiókból ítélve éppen az utasítás és a meggyőződés morális egységének igen erős hangsúlyozása miatt keltett megütközést. — *A Tudósításoknak* II. kötetében igen

röviden szerepel (526. l.). — Címében meghagytuk az *általmenelet* szót, Kölcsey gyakorlata ezt igazolja.

A vallás tárgyában. — Ezt az eddig ismeretlen, gyűjteményes kiadásokban legalábbis nem szereplő, fojtott drámaiságával megkapó kis beszédet az OSZK Kézirattárának egykori szövege (Quart. Hung. 2832.) és a *Jegyzőkönyvek* (II. köt. 159. l. 60. ülés, 1833. júl. 13.) alapján tesszük közzé. A két szöveg megegyezik egymással. — A *Jegyzőkönyvekben* az előadó, nyilvánvaló sajtóhibával, Szatmár második követjeként van jelölve. (A kézirat aláírása: Költsey.)

Az úriszék tárgyában. — Az első gyűjt. kiadás szövegét összevetettük a *Jegyzőkönyvekben* megjelenttel (V. köz. 414—15. l. 1833. nov. 9. 137. ülés), amely rövidebb, mint a *Tudósításokban* kiadott szöveg (ld. II. köt. 376—377. l.). Dátumát a *Jegyzőkönyvek* alapján adtuk meg. Címként megtartottuk a hagyományosat (az első gyűjt. kiadásban címe: *Úriszékéről*).

Alengyelek ügyében I. — Kézirata, melyet alapul vettünk, a Bártfayhoz 1833. nov. 25-én írt levélben található, mint ennek önálló melléklete (MTA Kézirattár. M. Ir. Lev. 4-r. 132.). — Nem autográf másolata található az OSZK Kézirattárában (Quart. Hung. 3150.) A beszéd elég pontos szövege olvasható a *Tudósításokban* is. (II. köt. 403—4. l.).

Alengyelek ügyében II. — Kéziratát vetjük alapul, mely a Bártfayhoz 1833. nov. 25-én írt levél első három lapjára van leírva (MTA Kézirattár, M. Ir. Lev. 4-r. 132.). A kézírás nem Kölcseyé, hanem azé az írnoké, akinek hibás ortográfiáját a VII. 21-i levélben említette. — Először a *Jegyzőkönyvekben* jelent meg (V. köt. 441—43. l. 143. ülés, 1833.

nov. 23.) E két hiteles szöveg megegyezik egymással, és az első gyűjt. kiadáséhoz képest több ponton lényeges újat tartalmaz — ezek a részletek minden összkiadásból elmaradtak (a teljes 7. bekezdés, „Minden esetre”-től „munkálni”-ig; a 9. bekezdés utolsó mondata: „S e szomszédok”-től; az utolsó előtti bekezdés utolsó mondatában „vértettek a szabadságért” stb.). — Szövegét ld. még a *Tudósításokban* (II. köt. 433—35. l.), ahol a később kihagyott részletek szintén megtalálhatók. Az OSZK Kézirattárában nem autográf másolata a *Quart. Hung.* 3150. sz. alatt.

A szólás szabadság ügyében. — Az első gyűjt. kiadás szövegét vettük át, egybevetve azt a *Jegyzőkönyvekben* teljesen (VI. köt. 42. l. 149. ülés, 1834. jan. 14.) és a *Tudósításokban* (II. köt. 560—61. l.) kissé rövidítve megjelent szöveggel.

A Heves megyei ügyben. — Az első gyűjt. kiadás szerint. Csekély összevonással a *Tudósítások* II. köt. 675—6. lapján olvasható.

A somogyi indítvány ügyében. — Az első gyűjt. kiadás szövegét hozza. Az 1834. jún. 10-i követjelentés szerint Somogy indítványát a május 16-i országos ülésen tárgyalták. *Vö. Tudósítások* II. köt. 168. l.

Az elsőszülöttségi jószágot tárgyában. — Kéziratát vettük alapul. Ez a Bártfayhoz 1834. júl. 25-én írt levélnek önálló melléklete, az említett hibás ortográfiájú írnok kézírásával (MTA Kézirattár, M. Ir. Lev. 4-r. 132.) Címe itt *A majorátusokról* — ezzel szemben megtartottuk a hagyományos címet, Kölcsey maga is ezzel a kifejezéssel él a szövegben. — Az általunk közölt szöveg teljesebb, mint az eddigi kiadásoké és érveinek, mondatainak sorrendje két helyen is eltér az eddig ismert szövegektől.

Bővítésein: 1. bekezdés utolsó mondata „S a szülők”-től „megkívánni”-ig; a 2. bekezdés első mondata; a 4. bekezdés utolsó mondata „S a helyett”-től „hajolnak”-ig; a 8. bekezdés végén hosszabb szöveg „Ismerik”-től „siettetni?”-ig s kisebb mondatrészek. A szövegrend változását illetőleg: a mi szövegünk 10. bekezdésében olvasható a „Vagy talán”-tól a „hagytak magok után”-ig terjedő rész minden eddigi kiadásban két külön s egymástól távol álló bekezdést alkot, és a „Vessünk egy pillantást” kezdetű szakasz után áll. — Az utóbbi, az eredetitől elütő s több tekintetben szebb elrendezés bizonyára Kölcseytől magától ered, abból az időből, amikor a Bártfay útján Szemeréhez eljuttatott beszédszövegeket visszakérte (ld. Szemeréhez, 1834. júl. 25. és 1834. aug. 2.), hogy sajtó alá rendezze őket. Tekintettel a cenzúrára, a politikai viszonyokra ki-hagyott tehát a beszédek szövegéből, s *A ma jorát us okról* szólnak részeit a különválasztható gondolatömbök szerint tagolta újra, alaposan megváltoztatva az eredeti sorrendet.

Nézetünk szerint mégis az eredeti beszédet, a teljeset kell kiadnunk — abban a formában, ahogyan elhangzott. S ebben a véleményünkben megerősít a *Tudósításoknak* szövege is (II. köt. 320—24. l.), ott ui. szintén az eredeti, átrendezetlen gondolatmenet és mondatzövés található.

A kir. fiskus örökődése tárgyában. — A kéziratot vettük alapul, ez a Bártfayhoz 1834. aug. 3-án írt levélnek első 11 lapja (MTA, M. Ir. Lev. 4-r. 132.). „Itt veszed a fiscus öröködéséről mondott beszédemet, úgy, amint azt magam kidolgoztam; a leíró orthographiai hibáit kegyesen el fogod engedni” — írja Kölcsey a levélben. A végétől számított 2. bekezdés elején a kézirat alapján bővítettük az eddigi kiadásokból ismert

szöveget („s kegyetlenséghez szokott népek kebeléből”). — Erősen összevont szövege olvasható a *Tudósításokban* (III. köt. 365—67. l.). A fiskus örökösödéséről különben Kölcseynek egy másik beszéde is szól (ld. *Tudósítások* II. köt. 185—87. l. és 187—88. l. 1834. máj. 30. és jún. 4-ről), mely sok tekintetben meg-egyezik a júl. 26-án elmondottal.

A papi dézma tárgyában. — Kéziratát vettük alapul, ezt Kölcsey a Bártfayhoz 1834. szept. 7-én írt leveléhez csatolta (MTA, M. Ir. Lev. 4-r. 132.). Nem Kölcsey kézírása, de a végén saját kezű aláírással hitelesíti a szöveget. A *Tudósításokban* erősen összevont szövege olvasható (III. köt. 463—65. l.)

Az írtások tárgyában. — Az első gyűjt. kiadásból vett szövegünket (ott címe *Az írtásokról*) összevetettük a *Jegyzőkönyvek* megfelelő helyével (VIII. köt. 410—13. l. 242. ülés, 1834. okt. 23.) és a *Tudósítások* szövegével (III. köt. 629—32. l.). Dátumát is ezek nyomán állapítottuk meg. — E beszéd után még egy szuggesztív Kölcsey-felszólalás hangzott el (*Jegyzőkönyv*, VIII. köt. 423—24. l. és *Tudósítások* III. 634. l.).

Az örökös megváltás tárgyában. — Az eddigi összkiadásokból ismert szöveggel ellentétben azt a teljes szöveget adjuk ki, mely az OSZK Kézirattárának Quart. Hung. 2148. sz. alatti közel egykorú kéziratában is, a *Jegyzőkönyvekben* is (IX. köt. 183—86. l. 255. ülés, 1834. nov. 10.) és a *Tudósításokban* is (III. köt. 679—85. l.) megtalálható. Az eddigi összkiadásokból ugyanis az utolsó három bekezdés elmaradt, a „szabadság és tulajdon!” csattanós felkiáltása után álló egy lapnyi szövegrész. A kéziraton alapuló szövegünkben több helyütt kiigazítottuk a ma ismert kiadások hibáit (pl. a *Monджа meg nekem kez-*

detű szakaszban az újabb kiadások *monarchia* szavával ellentétben a kézirat *monarcha* szavát vettük át, melyet különben az első gyűjt. kiadás szövege éppúgy igazol, mint a Kossuthé vagy a *Jegyzőkönyveké*). — A teljes szöveg különben megjelent már Csengery Antal: *Magyar szónokok és státusferfiak* c. kötetében (Pest, 1851. 322—29. l.) és Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarországtörténelméből* c. művében (1868^a. I. 377—86. l.).

Búcsú az országos rendektől. — Az első gyűjt. kiadás alapján.

2. Országgyűlési felszólalások

A következő tizenhárom hozzászólást, ill. beszédet (megítélésükre vonatkozólag l. az Általános bevezetést) mind a *Jegyzőkönyvekből*adtuk ki, ahol különben még számos kisebb, egészen kivonatos Kölcsey-felszólalás található. Kéziratok és egyéb kiadások híján eldönteni nem tudjuk, milyen mértékben őrzik meg ezek a jegyzőkönyvi szövegek Kölcsey teljes előadását, vagy redukálják azt a bő gondolatmenetre, esetleg a még annál is kisebb terjedelmű összefoglalásra. Ezért csak azokat emeltük ki közülük, amelyek bőségüknél vagy a Kölcsey gondolatmenetét és stílusát jellegetesen megőrző sajátosságaiknál fogva biztosan Kölcsey-művekként tarthatók számon. Mivel több közismert Kölcsey-beszédnek (pl. *A lengyelek ügyében II.*) teljesen hű szövegét adta, nincs okunk kételkedni abban, hogy a többi közlés is teljes hitelt érdemlő, bár nem egy esetben rövidített.

E felszólalásokat és beszédeket külön csoportban közöljük, nemcsak azért, mert mind a *Jegyzőkönyvekből*valók, hanem azért is, mert a *Jegyzőkönyv*

stílusának megfelelően, harmadik személyben írtak le. Ez természetesen semmiféle tartalmi változtatást nem jelenthetett az eredeti szövegben.

Mindegyik szövegünk után egyenként közöljük a felszólalás időpontját.

A címekeket magunk adtuk, a tárgynak megfelelően.

A kritikai kiadásnak lehet csak feladata, hogy az összes ilyen jegyzőkönyvi felszólalást számba vegye s megállapítsa, mily mértékben tekinthetők teljes értékű Kölcsey-műveknek vagy kívánkoznak a kiadás függelékébe.

A Napló s az országgyűlési Ujság tárgyában. Jegyzőkönyvek I. 41—42. l. vö. Tudósítások I. 92. l. Kölcseynek a kerületi viták anyagának publikálására vonatkozó javaslatát elvetették ugyan, de Kossuth már ezeknek felvételével írta Tudósításait.

A kereskedési tárgyban. Jegyzőkönyvek I. 385. l.

A vallásügyi 4. izenet 7. §-val kapcsolatban. Jegyzőkönyvek I. 459. l. — Kölcsey itt káros szokásként az ügyek halogatására céloz, s arra is, hogy mások merőben „az érdemekkel ragyogó nádorra” (ahogy Árva vármegye 2. követe, Zmeskál mondotta) bízzák a tárgyalás idejének meghatározását. — Vö. Kossuth: Tudósítások I. 418. l.

A vallásügyi 5. izenet vitájából. Jegyzőkönyvek II. 26—27. l.

A vallásügyi 6. izenet vitájából. Jegyzőkönyvek II. 60. l.

Urbárium: Az üres jobbágytelek és betelepítése ügyében. Jegyzőkönyvek II. 310—11. l. Vö. Tudósítások I. 598—99. (rövidebb kivonat).

Urbárium: Az irtások visszavétele

tárgyában. Jegyzőkönyvek II. 443—44. l. — Vö. a Tudósítások rövidített szövegével, I. 624. l.

Urbárium: A jobbágy bormérésével kapcsolatban. Jegyzőkönyvek III. 34. l. — Vö. Tudósítások II. 20. l. (rövidebb).

Urbárium: A jobbágy pálinkafőzése körül. Jegyzőkönyvek III. 43. t. — Vö. Tudósítások II. 24. l. (rövidebb).

Urbárium: A legelő elosztása tárgyában. Jegyzőkönyvek III. 129. l. — Vö. Tudósítások II. 48. l. (A Jegyzőkönyvben tévesen az aug. 7-i dátum áll.)

Urbárium: A jobbágy fahasználata tárgyában. Jegyzőkönyvek III. 152. l.

Urbárium: Válasz Szabolcs megye követének, a boltnyitás joga körül (s az arisztokrácia jogairól). Jegyzőkönyvek III. 241—42. l. — Vö. Tudósítások II. 73. l. — A mélyen népbarát nemességnek e szép vallomására a következő előzmények adtak okot: ugyan-ezen az ülésen, két kisebb felszólalásában, fokozódó éllel állapította meg, hogy: „boltbeli jussa a földesúrnak sem szokáson, sem törvényen nem épül.” Emiatt Szabolcs megye követe a következő provokatív megjegyzést tette: „Ugy hiszi a szólló, hogy Szatmár vm. követe törvényes szerkezetű arisztokratikus hazánkban arisztokratikus vármegyének legyen képviselője, és kérdi a követet, nem de nem Szatmár vm. nemessége s így arisztokratái is, nem pedig parasztjai s demokratái küldötték a törvényhozásra? Kiknek jusait mint képviselőnek védni kötelessége...” (Jegyzőkönyv III. köt. 239. l.)

Urbárium: Az úrbéri perek fellebbezéséről. Jegyzőkönyvek V. 69—70. l. — Vö. Tudósítások II. 344. l. (kissé rövidítve).

3. Utasítások a követeknek és országgyűlési követjelentések

E 26 tételnyi kiadatlan Kőlcsey-iratot Dr. Merényi Oszkár rendezte sajtó alá kiadványunk számára a szabolcs—szatmári Állami Levéltár anyagából. Szíves közreműködéséért itt is köszönetet mondunk.

Az I. számú irat: *Utasítások a követek részére* Kőlcsey műve, bár nem az ő fogalmazása.

A 14. számú irat *levél* ugyan, Kőlcsey köszönő levele Szatmár rendeihez, mégis itt és a jelentések időrendjébe oszta be, kellett kiadnunk: oly szigorúan ehhez a tárgykörhöz tartozik.

A többi 24 irat: *követjelentés*. Az országgyűlési követek átlag kéthetenként írásbeli jelentést küldöttek megyéjük Rendeihez. Ezekből közöljük azokat, melyek vagy teljes bizonyossággal, vagy az első helyen szereplő aláírás, megfogalmazás, nemegyszer a kézírás, ill. a belevitások révén feltétlenül a Kőlcseyéinek tekintendők. Mellőztük természetesen az Eötvös Mihálytól készült jelentéseket. Emiatt is van néhány egymásra következő jelentés között a szokásosnál nagyobb időköz — a kihagyott jelentés Eötvöstől származik. A nagyobb időbeli hézagok onnan erednek, hogy Kőlcsey 1833 augusztusa elejétől októbere végéig, 1834 márciusában és áprilisában, valamint 1834—35 fordulóján is otthon, Csekén, ill. megyéjében tartózkodott — ez időben Eötvös, a megye második követe, helyettesítette őt (mint máskor ő Eötvöst).

Utolsó közös követjelentésük (1835. II. 6.) előtt, 1835. jan. 11-én már ezt olvassuk az Eötvös Mihályéban, ennek utolsó soraiként: „követi pályánkról a többször említett pótló utasítás ki nem mondhatása miatt kéntelenttünk lelépni . . .”

A követjelentések további jegyzeteit *Merényi Oszkár* írta.

1. Az 1832. nov. 6-i közgyűlésen meghatározott *Utasítások az országgyűlési követek részére kiadatlan kézírata* l. Szabolcs-Szatmár Állami Levéltár, Nyíregyháza, 1832. nov. 6. Közgyűlés Jk. 2851. sz.

2. *Kölcsey Ferenc követi jelentése az 1832. dec. 19-ki országos ülésről.* Kiadatlan kézirat Kölcsey saját kezű aláírásával Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, még rendezetlen kéziratanyagában l. 1833. jan. 28. Közgyűlés Jk. sz. 83.

3. *Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1832. dec. 21 — 1833. jan. 25-iki vegyes és kerületi ülésekről.* Kiadatlan kézirat Kölcsey saját kezű aláírásával és a kéziratba való bejavításával — mint a többi jelentésekben is —, valamint saját kezű címezésével. Mint a többi jelentésekben, itt is Kölcsey neve áll első helyen az aláírások között. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, 1833. márc. 11-i Közgyűlés Jk. sz. 890.

4. *Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. jan. 26 — febr. 9. közötti ülésekről.* Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával és bejavításával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, 1833. március 11. Jegyzőkönyv Jk. sz. 891.

5. *Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. febr. 15 — márc. 8. közötti ülésekről.* Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, 1833. május 13-i Közgyűlés Jk. sz. 1896—1900.

6. *Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály*

követek jelentése az 1833. márc. 9 — márc. 25. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey saját kezű aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, 1833. május 13-i megyei közgyűlés Jk. 1898. sz.

7. *Kölcsey Ferenc és Eötvös* Mihály követek jelentése az 1833. márc. 27 — ápr. 8. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, 1833. május 13-i megyei közgyűlés Jk. 1896—1900.*

8. *Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. ápr. 8 — ápr. 17. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, 1833. május 13-i megyei közgyűlés Jk. sz. 1896—1900.*

9. *Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. ápr. 17 — máj. 6. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, az 1833. május 13-i megyei közgyűlés Jk. sz. 1896—1900.*

10. *Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. máj. 18 — máj. 25. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, az 1833. szept. 9-i megyei közgyűlés Jk. sz. 3286.*

11. *Kölcsey Ferenc követi jelentése az 1833. máj. 25 — jún. 25. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, az 1833. szept. 9-i megyei közgyűlés Jk. 3287. sz.*

12. Kölcsey Ferenc követi jelentése az 1833. jún. 26 — júl. 15. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, az 1833. szept. 9-i megyei közgyűlés, Nagykároly, Jk. sz. 3288.

13. Kölcsey Ferenc követi jelentése az 1833. júl. 15 — aug. 1. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey saját kezű aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, 1833: megyei közgyűlési Jk. 3289. sz.

14. Kölcsey Ferenc köszönő levele Szatmár megye Rendeihez, kelt Csekén 1833. okt. 22. — Kiadatlan kézirat Kölcsey saját kezű aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, 1833. dec. 9-i megyei közgyűlés. Jk. 4455. sz.

15. Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. nov. 6 — nov. 22. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, 1833. dec. 9-i megyei közgyűlés, Nagykároly, Jk. sz. 4447.

16. Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. nov. 22 — dec. 30. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, megyei közgyűlés jegyzőkönyve, 1834. febr. 3. Jk. sz. 6.

17. Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1833. dec. 31 — 1834. jan. 27. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, 1834. márc. 17-i megyei közgyűlési jegyzőkönyv, Nagykároly, Jk. sz. 839.

18. Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1834. jan. 27 — febr. 20. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, megyei közgyűlés, Nagykároly, 1834. márc. 17. Jk. sz. 840.

19. Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése az 1834. máj. 15 — jún. 10. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. I. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, megyei közgyűlés, Nagykároly, 1834. aug. 9-i Jk. 2921. sz.

20. Kölcsey Ferenc követi jelentése 1834. jún. 10 — júl. 9. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, megyei közgyűlési Jk., Nagykároly, 1834. szept. 9-én, Jk. sz. 2922.

21. Kölcsey Ferenc követi jelentése 1834. júl. 9 — júl. 17. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, megyei közgyűlési jegyzőkönyv, Nagykároly, 1834. szept. 9. Jk. sz. 2923.

22. Kölcsey Ferenc követi jelentése 1834. júl. 17 — aug. 4. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, megyei közgyűlési jegyzőkönyv, 1834. szept. 19. Nagykároly, Jk. sz. 2924.

23. Kölcsey Ferenc követi jelentése 1834. aug. 4 — aug. 18. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, megyei közgyűlési jegyzőkönyv, Nagykároly, 1834. nov. 10. Jk. sz. 3284.

24. Kölcsey Ferenc követi jelentése 1834. aug. 18 — szept. 1. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, megyei közgyűlési jegyzőkönyv, 1834. nov. 10., Nagykároly, Jk. sz. 3285.

25. Kölcsey Ferenc követi jelentése a szept. 10 — okt. 26. közötti ülésekről. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, megyei közgyűlési jegyzőkönyv, 1834. nov. 10., Nagykároly, Jk. sz. 3286.

26. Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály követek jelentése 1835. jan. 13 — febr. 6. közötti ülésekről. Utolsó ismert közös követi jelentésük. Ezután csak Eötvös Mihály küld jelentéseket, még szám szerint hármat. Kiadatlan kézirat Kölcsey eredeti aláírásával. L. Szabolcs-Szatmár Áll. Levéltár, Nyíregyháza, megyei közgyűlési jegyzőkönyv, 1835. márc. 5. Nagykároly, Jk. sz. 706.

4. Megyei és országgyűlési írások

Az eddig ismert és kiadott iratok számát hárommal gyarapítottuk. Az 1831. jún. 13-i Közgyűlés jegyzőkönyvének; a Magyarország és hozzá csatolt Részek Karainak és Rendeinek előleges sérelmei s kívánati c. országgyűlési feliratnak és Szatmár megye Pest megyéhez küldött 1837. jún. 6-i átiratának szövegével.

Az első gyűjteményes kiadás nem tartalmazza a megyei és országgyűlési iratokat. Az utóbbiaknak kiadásához

az országgyűlés *Irása* it vettük alapul, s ennek megfelelően javítottuk a későbbi kiadások szövegét.

Az iratokat nem időrendi egymásutánban, hanem tárgyi csoportokban adjuk.

Az 1831. márciusi 7-i közgyűlés jegyzőkönyve. Kerecsényi Dezső kiadása szerint, hitelesebb, eredeti szövegét nem találtuk.

Az 1831. június 13-i közgyűlés jegyzőkönyve. Az OSZK Kézirattárának Quart. Hung. 2832. jelzetű kötegeből; autográf kézirat.

Izenet a főrendekhez a hazai nyelv tárgyában. Országgyűlési Irások, I. köt. 7—8 l. IV. ülés, IV. szám alatt; címe: *Javallata a Fő Rendeket a hazai nyelv bevételére felszóllító Izenetnek.*

Izenet a főrendekhez a magyar nyelv ügyében. Országgyűlési irások, I. 10—11. l. a IV. ülés VI. szám alatti *Javallata*. 1. *Javallata a Magyar Nyelvügyében küldendő Izenetnek.* 2. *Felírás javallatja a Magyar Nyelvre nézve* (az előbbinek latin fordítása; *Sacratissima etc. etc. Quod universa Natio decursu...* Szükségtelennek tetszik kiadni, olvasható Angyalnál VI. köt. 232—34. l.) — Teljesen megegyezik ezzel a szöveggel (a többes harmadik személy helyett a többes elsőbe téve át a kérést) maga a *Felírás* szövege, mely tehát szintén Kölcseyének tekintendő (l. *Iráskok*, I. köt. 156—57. l. *Felírás a nemzeti Nyelvügyében*. 1833. Böjtmáshó 30. Országos ülés.)

Viszon-izenet a nemzeti nyelvügyében a főrendi válaszra. *Iráskok*, I. köt. 61—64. l. A 15. ülés írásai, XX. szám alatt. *Javallata a nemzeti nyelvügyében adott Fő*

Rendi Válaszra teendő viszon Izenetnek (Responsum ad Renuncium... stb.)

Harmadik izenet a főrendekhez a magyar nyelv ügyében. Irások, I. köt. III—13. l. XXVII. ülés, XXXV. szám alatt. Harmadik Izenete a Tek. KK. és RR. a Mélt. Fő Rendekhez a Magyar Nyelv ügyében.

Hetedik izenet a főrendekhez a válás tárgyában. Irások, I. köt. 257—58. l. LX. ülés, LXXVII. szám alatt. Hetedik Izenetek a Karoknak és rendeknek a Méltóságos Fő Rendekhez a Vallás tárgyában.

Izenet a főrendekhez az országgyűlésnek Pestre áttétele iránt. Irások, I. köt. 8—9. l. IV. ülés, V. szám alatt. L. Javallata a Fő Rendekhez az Országgyűlés Pestre tétele eránt szóló Izenetnek. Nagyjából azonos szövege olvasható az I. köt. 150. lapján is, 34. ülés, L. szám alatt: Felírás a KK. RR. -nek az Országgyűlés Pestre tétele iránt. — Latin fordítását nem látjuk szükségesnek kiadni. (I. köt. 9. l.; Angyal D. VI. köt. 229—30. l.). — A XXXVIII. ülés LI. Felírás, ugyanaz ügyben, teljesen Kölcsey megfogalmazását ismétli (Irások, I. 152. l.)

Viszon-izenet a főrendekhez az országgyűlésnek Pestre áttétele ügyében. Irások, I. 51—52. l., XV. ülés, XVII. szám alatt. Viszon Izenet az Ország Gyűlés Pestre tétele tárgyában küldött Fő Rendi válaszra.

Izenet a főrendekhez a felségnek

Magyarországban lakása iránt. Irások I. 76—77. l., XX. ülés, XXIII. szám alatt. Javallata a Királyi Felső Magyar Országban lakásáról szóló Üzenetnek.

Viszon-izenet a főrendekhez a királyi lakás tárgyában. Irások I., 119. l., XXXI. ülés, XLI. szám alatt. Viszont Izenete a Karoknak a kir. lakás tárgyában.

Utasítás az országos Naplókönyvből készülnendő kivonatra nézve. Irások I., 224—25. l. Ugyanezen a címen, a LXVIII. ülés LXVII. számú irataként.

Magyarország és hozzá csatolt Részek Karainak és Rendeinek Előleges Sérelmei s Kívánatai. Kölcseynek ezt a művét Angyal csak latinul adta ki, kiadása VI. kötetében (235—247. l.). Valószínű, hogy Kölcsey mindjárt latin nyelvű fogalmazványt készített ebben az annyira szívén fekvő tárgyban, s csak utólag fordították le magyarra (erre vallana az, hogy az országgyűlés Irása i-nak rendjében először csak latinul szerepel.) Hogy ő magának mennyi része lehetett a magyar nyelvű írásmű elkészítésében, nehéz eldönteni; bár több ponton felismerzik stílusa, egészében véve sietős, s ezért kusza, nehézkes fordítás. — Az 1832—36-i országgyűlés Irása i-nak I. kötetében a latin szöveg három helyütt is, a magyar szöveg két helyen szerepel. A latin szöveg lelőhelyei: 15—20. l. Praeferentialia Statuum et Ordinum R. Hung. Partiumque adnexarum Gravamina et Postulata, mint a IV. ülés irata; a 127—32. l.-on, ugyane címen, de már mint része az Ország Rendei Felírásának, a Kegyelmes Kir. Előadások és az Előleges Sérelmek Tárgyában, a 34.

ülés irataként; s a 164—76. l.-on okmányszerű felterjesztés formájában, magyar—latin, kéthasábos szöveggel, e címmel: *Magyarország és hozzá csatolt Részek Karainak és Rendeinek előleges Sérelmei s Kívánatai* (a 38. ülés írása). Ez utóbbi két esetben a magyar szöveg is ott áll a latin után, illetve mellette. — Angyal D. közléséből nem derül ki, amit különben Kossuth már kiemelt (ld. *Tudósítások I., k. 82. l.*), hogy Kölcseynek ez a műve is a kerületi ülés elé terjesztett javallatból vált utóbb döntő jelentőségű felírássá. Éppen ezért sem Angyal D. eljárását nem helyeselhetjük, aki csak az egyik latin nyelvű szöveget adta ki (talán arra gondolva, hogy Kölcsey latinul írta) s a magyar nyelvűekről megfeledkezett, sem Kerecsényiét, aki sem a latin, sem a magyar szöveget nem adta ki.

A magyar szöveg mellett döntöttünk, egyrészt mivel az sem biztos, hogy az ugyancsak bonyolult, kusza latin szöveg volna az eredeti; másrészt bizonyos az, hogy a magyar szöveget, akár fogalmazása szerint is, akár csak tartalmánál fogva saját művét, Kölcsey maga is látta s a kiadás számára jóváhagyta; végül ez a magyar nyelvű szöveg áll ott a felírásban (a latin mellett), s ennek súlya is azt kívánja: ne azt a latin szöveget hozzuk, mely művészi alkotásnak éppoly sikerületlen, mint a magyar, hanem ez utóbbit, mely így is Kölcsey műve, s a szélesebb közönség számára is érthető.

A Felirat Kossuth ügyében. *Circularis a szomszédokhoz. Harmadik felirat az ifjak ügyében. Felirat a Bars megyei ügyben a felséghez c. iratokat egyéb forrás híján Kerecsényi D. szövege szerint hozzuk.*

Szatmár megye átirata Pest megyéhez Kossuth védelmében. Ezt a jegyzőkönyvi

kiíratot és végzést tartalmazó átíratot a következő mű közlése alapján vesszük föl kötetünkbe: *Kossuth fog-sága és Pest vármegye Rendei*. Pest vm. Levéltárában őrzött adatok nyomán írta Székely József. Bp. 1895. Athenaeum, 60—64. l.

II

Országgyűlési Napló

Az Országgyűlési Napló szövegét az első teljes kiadásával vetettük össze, s ennek alapján javítottuk. Az első kiadás címe: *Kölcsey Ferencz Naplója*. 1832—33. Budapest, Dobrossinál, 1848., 1—173. l. Széchényi könyvtári példányának előzéklapján közel egykorú feljegyzéssel ez áll: Készült 1847—48-ban, egy földalatti titkos nyomdában, censura nélkül. M. M. [más kézírással feloldva]: Magyar Mihály, pesti könyvtáros.

Az összevetés eredményeképp számos helyen lehetett javítani a romlott szöveget, melyben pl. voltak állt sokak helyett, politika policia helyett, feltálatalni feltalálni helyett, lelkiismeret lélekismeret helyett stb.

III

B. Wesselényi Miklós védelme

Kiadásunk az Angyal Dávidén alapul (VIII. köt. 1887), amely viszont — összevetésünk szerint is — pontosan a Jakab Elek által sajtó alá rendezett és Papp Miklóstól 1876-ban kiadott szöveget vette át: B. Wesselényi Miklós Hűtlenségi Bűnpere történeti bevezetéssel. Az eredeti példányok egyikéből sajtó alá rendezte Jakab Elek... I—II. Rész (külön kötetek). Kiadja K. Papp Miklós. Kolozsvárt,

1876., 319+287. l. Ennek első kötetében, a 108—313. lapig olvasható Kölcsey védőirata. Ez a kompozíció tekinthető a teljes kész műnek, és nem a lényegesen rövidebb, többnyire vázlatos kompozíció, amelyet Toldy adott ki kiadása VIII. kötetében (egy Szilágyi Sándor tulajdonában volt autográf nyomán), s amelyet Ráth Mór is átvett, előbb 1874-i, majd 1886-i kiadásában (együtt közölve az *Országgyűlési Naplót* s *Wesselényi védelmének e töredékes szövegét.*) Jakab Elek a *Wesselényi* tulajdonában volt kéziratot adta ki.

Jakab Elek részletesen foglalkozik a két szerkezet egymáshoz való viszonyával. Az ő bevezető tanulmányából idézzük a következőket, a terjedelem s eloszlásának különbségeit ismertető szakasz után (a Ráth-kiadás 107 nyolcadrét oldal, Jakabé 319 ívrét sűrű kéziratban): „A figyelmes olvasó látni fogja ebből, hogy a két kéziratnak már tárgyi beosztása egészen más. A Ráth-féle kiadásban hátul jönnek elé a perfolyam természete szerént annak elejére tartozó részek, tehát éppen megfordított rendben így pl.: a Ráth úr kiadásában... a IV. szakaszban van sorozva az a kérdés, hogy a l p e r e s, v é d e l m é r e k i f o g á s o k k a l é l h e t - e? az V. szakaszban a védelem azon ágáról van szó, hogy a h ű t l e n s é g n e k n e m t e t t l e g e s f e l t á m a d á s á b a n v a n h e l y e; pedig a régi magyar perrendszer ismerője előtt tudva van az, hogy mindkét kérdés a pörfolyam elejére tartozik, egyik mint jogcímet és bíróságot, tehát nem a dolog érdemét illető kifogási ügykérdés, másik mint a pernek bünténycíme, tehát éppen magva és ereje.

De tárgyfelosztás, feldolgozás és az alak is a kettő közötti nagy különbségre mutat. A Ráth-féle közlemény száraz, itt-ott darabos, mintegy első odavetett tervezés, míg az, amit e bűnperben vesz az irodalom, egy a tartalomnak a külformával teljes összhangját bizonyító, az

alkotás kerekdedségével és szabatoságával bevégzettségét egyesítő, az iránygazdag változatosságában és szépségében szinte kulmináló művet bírand. Erről az olvasó a két mű egyszerű összehasonlításából meg fog győződni.

Nézetem az, hogy amit Ráth Mór úr Toldy Ferenc kiadásából utánnnyomatott, Kölcseynek csak előkészületi jegyzése volt derekas védőiratához; igaz, hogy egy-két része kidolgozottabb, bővebb s az egész töredékben felismerhető a későbbi kimerítő alkotásnak mintegy embriója. De az első általános írói szokás, mely szerint az előttük érdekesnek, olykor nehezebbnek látszó részeket már első tervezéskor csaknem egészen kidolgozzák, úgy hogy mikor a mű elkészül, az ily részeket csak beolvasztják . . . éppen jeles íróknál azt tapasztaljuk, hogy néha eredeti tervvázlatuk az egész mű lényegét, sőt a részek főbb elágazásait is magában foglalja. Így történt az Kölcseyvel is . . .” (Történeti Bevezetés, 3—4. l.)

Jakab e szavaihoz nincs sok hozzátenni való. Legfeljebb annyi, hogy a pert Wesselényinek az 1834. dec. 9-i nagykirályi, Szatmár megyei közgyűlésen elhangzott szavai miatt indították el (a kormány „9 millió ember zsírját szívja, nem akarva, hogy a nemesség törvény által segítsen rajtok, hanem arra várakozik, hogy azt mostani állapotában hagyva, a nemesség ellen fölingerelje, és azután ő szabadítsa ki . . .”), meg amiatt, mert Wesselényi a pozsonyi ifjúság kárhoztatott társulatával kapcsolatot tartott fenn, s Kossuthot támogatta. — Az ország megfélemlítése céljából évekig elhúzott per Wesselényi elítélésével végződött.

A Toldy-kiadta szövegnek a Jakab-félével való részletes összevetése a kritikai kiadás feladata.

A szövegeket, a jegyzetek elkészítésével együtt, S z a u d e r J ó z s e f n é és S z a u d e r J ó z s e f rendezte

sajtó alá. E kötet végén külön köszönetet kell mondaniok *Kiss József*nek, igen alapos lektori segítségéért, *Merényi Oszkár*nak a követjelentések és az utasítások sajtó alá rendezett szövegének átengedéséért, valamint *Vértesy Miklós*nak, a ritka kiadványok rendelkezésünkre bocsátásáért.

TARTALOM

POLITIKAI BESZÉDEK

<i>Követek visszaérkezésekor (1827)</i>	7
<i>Gróf Károli Györgynek (1829)</i>	13
<i>Ifj. B. Vécsey Miklós beiktatásakor (1830)</i>	16
<i>A megyevár általtételéről (közgyűlési beszéd) (1830)</i>	18
<i>A megyevár általtételéről (küldöttségi beszéd) (1830)</i>	21
<i>Közgyűlés megnyitásakor (1830)</i>	25
<i>A szatmári adózó nép állapotáról (1830)</i>	27
<i>Követek visszaérkezésekor, koronázás után (1830)</i>	40
<i>A sorsvonás tárgyában (1830)</i>	43
<i>Beszéd I. Ferenc király uralkodása negyvened évi ünnepén (1832)</i>	51
<i>Tisztválasztáskor (1832)</i>	60
<i>Követválasztás előtt (1832)</i>	64
<i>Követé választatása után (1832)</i>	67
<i>A magyar nyelv ügyében (a FőRR. tagadó vála- szára) (1833)</i>	68
<i>Tágen János kiküldésekor (1833)</i>	74
<i>Erdély s a Részek ügyében (1833)</i>	77
<i>A királyi válasz felvételekor (1833)</i>	81
<i>Benyovszky távozásakor (1833)</i>	84
<i>A vallás ügyében 1 (1833. május 21.)</i>	85
<i>A vallás ügyében 2 (1833. június 4.)</i>	87

<i>A vallás ügyében 3 (1833. június 21.)</i>	91
<i>A vallásról vallásra szabad általmenetel tárgyában (1833. július 4.)</i>	93
<i>A vallás tárgyában (1833. július 13.)</i>	98
<i>Az úriszék tárgyában (1833)</i>	100
<i>A lengyelek ügyében 1 (1833. november 20.)</i> ...	102
<i>A lengyelek ügyében 2 (1833. november 23.)</i> ...	104
<i>A szőlásszabadság ügyében (1834)</i>	109
<i>A Hevesmegyei ügyben (1834)</i>	112
<i>A somogyi indítvány ügyében (1834)</i>	116
<i>Az elsőszülöttségi jószágok tárgyában (1834)</i>	118
<i>A kir. fiskus öröködése tárgyában (1834)</i>	125
<i>A papi dézma tárgyában (1834)</i>	135
<i>Az irtások tárgyában (1834)</i>	146
<i>Az örökös megváltás tárgyában (1834)</i>	152
<i>Búcsú az országos rendektől (1835)</i>	164

ORSZÁGGYŰLÉSI FELSZÓLALÁSOK

<i>A Napló s az Országgyűlési Újság tárgyában (1833. január 10.)</i>	169
<i>A kereskedési tárgyban 2 (1833. május 6.)</i>	170
<i>A vallásügyi 4. Izenet 7 §-ával kapcsolatban 3 (1833. május 25.)</i>	171
<i>A vallásügyi 5. Izenet vitájából 4 (1833. június 11.)</i> 172	
<i>A vallásügyi 6. Izenet vitájából 5 (1833. július 4.)</i> 174	
<i>Urbárium: Az üres jobbágytelek és betelepítése ügyében 6 (1833. július 24.)</i>	175
<i>Urbárium: Az irtások visszavétele tárgyában 7 (1833. augusztus 1.)</i>	178
<i>Urbárium: A jobbágy bormérésével kapcsolatban 8 (1833. augusztus 6.)</i>	180

Urbárium : <i>A jobbágy pálinkafőzése körül</i> 9 (1833. augusztus 6.)	181
Urbárium : <i>A legelő elosztása tárgyában</i> 10 (1833. augusztus 10.)	182
Urbárium : <i>A jobbágy fahasználata tárgyában</i> 11 (1833. augusztus 12.)	184
Urbárium : <i>Válasz Szabolcs megye követének</i> 12 (1833. augusztus 17.)	185
Urbárium : <i>Az úrbéri perek fellebbezéséről</i> 13 (1833. október 31.)	187

UTASÍTÁSOK A KÖVETEKNEK ÉS ORSZÁGGYŰLÉSI KÖVETJELENTÉSEK

1. <i>Utasítások a követek részére</i> (1832. november 6-i közgyűlésben)	193
2. <i>Kölcsey követi jelentése az 1832. december 19-iki országos ülésről</i>	200
3. <i>Kölcsey és Eötvös jelentése</i> (1832. december 21. — 1833. január 25.)	206
4. <i>Kölcsey és Eötvös jelentése</i> (1833. január 26. — február 9.)	210
5. <i>Kölcsey és Eötvös jelentése</i> (1833. február 15 — március 8.)	212
6. <i>Kölcsey és Eötvös jelentése</i> (1833. március 9 — március 25.)	217
7. <i>Kölcsey és Eötvös jelentése</i> (1833. március 27 — április 8.)	221
8. <i>Kölcsey és Eötvös jelentése</i> (1833. április 8 — április 17.)	225
9. <i>Kölcsey és Eötvös jelentése</i> (1833. április 17 — május 6.)	227

10. Kölcsey és Eötvös jelentése (1833. május 18 — május 25.)	229
11. Kölcsey jelentése (1833. május 25 — június 25.)	231
12. Kölcsey jelentése (1833. június 26 — július 15.)	234
13. Kölcsey jelentése (1833. július 15 — augusztus 1.)	239
14. Kölcsey köszönő levele Szatmár megye Rendeihez (Cseke, 1833. október 22.)	242
15. Kölcsey és Eötvös jelentése (1833. november 6 — november 22.)	243
16. Kölcsey és Eötvös jelentése (1833. november 22 — december 30.)	245
17. Kölcsey és Eötvös jelentése (1833. december 31. — 1834. január 27.)	249
18. Kölcsey és Eötvös jelentése (1834. január 27 — február 20.)	255
19. Kölcsey és Eötvös jelentése (1834. május 15 — június 10.)	259
20. Kölcsey jelentése (1834. június 10. — július 9.)	262
21. Kölcsey jelentése (1834. július 9 — július 17.)	263
22. Kölcsey jelentése (1834. július 17 — augusztus 4.)	264
23. Kölcsey jelentése (1834. augusztus 4 — augusztus 18.)	266
24. Kölcsey jelentése (1834. augusztus 18 — szeptember 1.)	267
25. Kölcsey jelentése (1834. szeptember 10 — október 26.)	268
26. Kölcsey és Eötvös jelentése (1835. január 13 — február 6.)	270

MEGYEI ÉS ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK

<i>Az 1831. március 7-i közgyűlés jegyzőkönyve ...</i>	275
<i>Az 1831. június 13-i közgyűlés jegyzőkönyve ...</i>	277
<i>Izenet a Főrendekhez a hazai nyelv tárgyában (1833)</i>	283
<i>Izenet a Főrendekhez a magyar nyelv ügyében (1833)</i>	285
<i>Viszon-izenet a nemzeti nyelv ügyében a főrendi vá- laszra (1833) .....</i>	287
<i>Harmadik Izenet a Főrendekhez a magyar nyelv ügyében .....</i>	292
<i>Hetedik Izenet a Főrendekhez a vallás tárgyában</i>	297
<i>Izenet a Főrendekhez az országgyűlésnek Pestre át- tétele iránt (1833) .....</i>	300
<i>Viszon-izenet a Főrendekhez az országgyűlésnek Pestre áttétele ügyében .....</i>	302
<i>Izenet a Főrendekhez a felségnek Magyarországbán lakása iránt .....</i>	303
<i>Viszon-izenet a Főrendekhez a királyi lakás tárgyá- ban .....</i>	305
<i>Utasítás az országos Naplókönyvből készülendő kivo- natra nézve (1833) .....</i>	306
<i>Magyarországnak és hozzá csatolt Részek Karainak és Rendeinek Előleges Sérelmei s Kívánatai (a 34. ülés írása) .....</i>	308
<i>Felirat Kossuth ügyében (1836) .....</i>	320
<i>Circuláris a szomszédokhoz .....</i>	325
<i>Harmadik felirat az ifjak ügyében (1837) .....</i>	327
<i>Szatmár megye átirata Pest megyéhez Kossuth védel- mében (1837) .....</i>	330
<i>Felirat a Barsmegyei ügyben a Felsőséghez (1837) .....</i>	330

B. WESSELÉNYI MIKLÓS VÉDELME 631

<i>A kifogásokkal védelem törvényes volta</i>	646
<i>A kir. fiskus felperessége elleni kifogás</i>	679
<i>E pör érdemét tevő kérdés</i>	690
<i>A január 16-i ítéletben tekintetbe vettekéről</i>	694
<i>Hűtlenség csak tettel követhetik el</i>	698
<i>Kormány és fejedelem közötti különbségről</i>	718
<i>Felperesi tanúk egyenkénti lerontása</i>	816
<i>A felperesnek az alperesi tanúkra tett észrevételeire általános felelet</i>	869
<i>Alperesi tanúk a frázis nem mondására</i>	880
<i>Alperesi tanúk</i>	927
<i>Az alperes célzatát érdeklő általános vádakról</i> ..	932
 <i>Utószó</i>	1019
 <i>Jegyzetek</i>	1021

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója

A szerkesztésért felel : Réz Pál

Műszaki vezető : Jánosa István

A kötéstervező K. Lukács Kató munkája

A könyv terjedelme : 41,23 (A/5) ív

Megjelent 7000 példányban

1-583888 Athenaeum (F. v. Soproni Béla)